

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI

No. Curent 17934 Format.....

No. Inventar 23669 Anul .....

Secția..... Raftul .....

HISTORIA
ROMANILOR

SĂU
DACIA ȘI ROMÂNIA

DE
J. HELIADE R.

A DOUA EDITION

Aprobata de foata eforie a școlilor, și acum de onorab. ministru după aprobarea
onor. consiliu al instrucional.

BUCUREȘTI,
IMPRIMERIA STATULUI
1870

In. A. 498

17934

ELEMENTE

DE

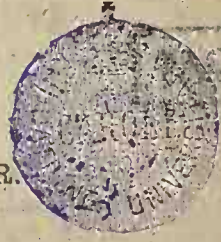
HISTORIA ROMÂNILOR

SAU

DACIA ȘI ROMÂNIA

DE

J. HELIADE R.

69937

A DOA EDITIO.

BUCURESCI

—
TYPOGRAPHIA STATULUI

1869

9498

~~GENERAL~~ ¹⁸⁹⁸ in memoria Părin-
telui meu Ioan Heliade
Rădulescu junicosii Părin-
ți din schitul Cotlosnussului
'din muntele Athos'.

Euphrosina Heliade Rădulescu
Septemv. 18. 1898.

1961

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

Cota 17934

Inventar 23669

B.C.U. Bucuresti

C23669

1956

ELEMENTE
DE
HISTORIA ROMÂNILOR

PERIODUL ANTËIU

DACIA

EPOCHA ÂNTËLA

I

Dacia, Dacii, — Zamolxe.

Terra Românească, Moldavia cu Bassarabia și Bucovina, Transylvania, Bănatul Temisvarului și o parte din Ungaria în antichitate se numia Scythia europeană; mai la urmă fu numită Dacia și Davia.

Dunărea sau Danubiul, quare este quel mai mare riu al Europei, în antichitate se numia Ister sau Istru.

Locuitorii din partea dreaptă a Dunării sau cum dicem noi quei de dincolo de Dunăre se dicea Getti, iar quei de dinqaci în genere Scythi de scriitorii antichității. Mai la urmă o mare parte luară numele de Daci, quari se dicea și Davi sau Daii. Se dice quă Gettii eră de aqueași stirpe cu Dacii.

Dacii au fost un popol valoros, simplu și gelos de libertățile sale; buni săgetători și buni călăreți; quea mai mare parte eră pători, sau nomazi că Mocanii de astăzi. Zamolxe fu legiuitorul lor, le institui datine și serbători, îi făcui a crede într'un singur Dumnezeu și în nemurirea sufletului. Unii dic quō a fost discipol al lui Pythagora. Erodotu dice quō Zamolxe a existat înainte aquestui philosophu grecu. Dacii atât onorā pe Zamolxe, în quāt după mōrtea lui îl divinisarō și îl adorarō că pe un deū.—Dacii după instituțiunile lui Zamolxe eră împărțiți în patru stări: familiile principilor sau regali; preoții que nu eră însurați, bătrânii din quari se formā senatul, și popolul în genere din quare se recrūtā quāte trelle clasile de sus.

II.

Dariu — și Dacii.

Scriitorii antichității încep a vorbi de Daci de pe la anul 500 înainte de Christu, de quând Persii trecurō din Asia și venirō spre a batte pe locuitorii Daciei sau Scythiei.

Dariu filiul lui Hystaspe regele Persilor întreprinse pe la anul 503 o expedițiune în contra Dacilor, sub pretext quō strămoșii Scythilor cu o sută de ani mai înainte ar' fi eșit din Tataria, și ar' fi deprădat multe părți alle Asiei și prin urmare și Persia. Așā trecui din Asia în Europa Dariu pe o punte de vase que o construi peste Hellespont; străbătui Thracia și țerra Gettilor, și cu aquestia, după que îi înfrânse, trecui Dunărea, la Daci spre a'i batte, pe o punte que construi în dreptul Silistrei.

Locuitorii Daciei, pe de o parte se retraserō spre locurile quelle mai sēlbatice, și acolo attraserō după dēnsii pe Persi spre a'i face a căde în curse, iar pe de

alta, fiind în relațiune de vecinătate cu Hellenii de pe lângă Dunăre, se înțeleseră cu aquestia spre a arde puntea de pe aquest riu, que Persii lăssasseră în urmă, și a'i lăsă fără base în mâna lor.

După aqueasta trimisseră soli la Darius que îi adduseră un cocoș, o brăscă, un șorice și cinci săgete, fără să explice nimicu. Persul în orgolliul și vanitatea sa creșu quă prin aqueste semne i se offere țerra sau pământul și apa Dacilor spre suppunere. Un devin ânsă îi explică aqueste embleme în înțelesul următor: "Persii! Daqua stafi că cocoșul fără a pute sbara, și apoi daqua nu vă puteți ascunde sub pământ că șoricii, nici vă cufundă în apă că brăscule, să sciti quă nu veți pute scăpa de săgetele noastre."

Aqueastă explicație implu de spaimă pe Darius, mai virtos quând audi quă în urmă'i are să i se ardă puntea, și plin de frică se înturnă în apoi răpede în Asia.

III.

Philipou—Alexandru—Lysimachu—Dromichete.

Mai târziu după o sută de anni, după mai multe lupte alle Gettilor cu Thracii și cu Macedonii, Philippu respinse pe Getti și i făcu a trece Dunărea unde coprinseră multe locuri alle Dacilor sau se uniră cu aquestia.

Alexandru quel mare, fiul lui Philippu nu dette repaos Gettilor și i făcu a se refugia la Dunăre în insula Peuce. Regele macedon trecu pină acolo spre a i baite; Gettii ânsă sciură nu numai a se retragge ci și a se appera bărbătesce, însufflând respect falangilor macedone. Curagiul lor nu fu umilit nici însuși quând fură nevoiti d'a trimitte soli la Alexandru.— De quine vă temeți voi mai mult? îi întrebă bunele rege, creșend quă va afla un respuns curtenitor.

— De ceru numai, să nu cadă pe noi, răspuseră solii Gettilor.

După morțea lui Alexandru, Lysimachu deveni regele Thraciei. Antigon din preună cu mulți popoli ai Thraciei și Helleni se sculară asupra lui; aquesta fi învinse și suppuind țerrele pînă la Dunăre, vol a trece și peste riu în contra Gettilor sau a Dacilor.

Peste Getți sau Daci domniă atunci regele Dromichete, om plin de curagiu și de energie, prudent și cumpătat în viața sa, cu un cuvânt bun căpitan. Aquesta reuși prin spioni și prin îndemănările sale strategice a tragge pe Lysimachu în locuri deserte și fără apă. Acolo după multe nevoi și lipse, Macedonii fură nevoiți a se da prinși în mâinile Dacilor. Dromichete că vingător dusse pe Lysimachu dinpreună cu oștirea lui în cetatea Elia, unde prin eloquița sa, făcend pe ai săi a iertă pe prisionier, îl tractă cu generositate după toate datinele ospitalității. Dând apoi un ospet Macedonilor, îi pusse pe toți la o masă foarte splendidă, cu mîncări rare și vinuri generose. În fața aquestia se pusse Dromichete cu căpitanii și demnitarii săi la o altă masă simplă și frugale unde de beut li se servi numai apă. Dacii eră foarte avuți; luxul îl avea în horróre că un vitiu al străinilor, și vinul îl urră din principiu religios. Aqueste două mese fură mai mult emblematică qua să arate Macedonilor quă ómenii que se mulțumescu pe pučiu sunt independinți, quă sciu a se batte și a muri pentru independința lor, și quă prin urmare fiind de temut, mai bine ar fi pentru Macedoni să i aibă de amici.

După aquestu ospet Lysimachu cu ai săi fu liberat și i se dette voie d'a se înturna în patria sa, făcendu-i-se onorile unui óspe infortunat.

Aquestea s'au întemplat pe la anul 318 înainte de Christu.

IV.

Brenul—Gallii—Bastarnii . Orole sau Rolu--Perseu.

Pe la anul 282 înainte de er'a christiană, Seleucus ucidend pe Lysimachu, cuqerù Thracia. Attunci Brenu regele Gallilor venind în părțile aqwestea, lăssò vre-o 20 mii oșteni la Dunëre; și trecu în Hellada. Hellenii uniți în contra lui Brenu, îl înfrânserò dupò un resbel erunt. Gallii respinși și uninduse cu quei que remăssesserò pe lângò Dunëre, se retrasserò în locurile unde râul Stava se unesce cu Dunërea, unde se și stabilirò fondând cetățile Taurunul, Singidinul, Noviedinul și altele. Gallii se colonisarò și în alte părți alle Daciei, și își comunicarò limb'a lor. Multe vorbe gallice remasserò în dialectele aborigenilor Daci sau Getti. Este de credut quò și Gallații să și aibă începutul de pe attunci.

Mai târziu pe la anul 170 înainte de Christu venirò Bastarnii în contra Dacilor. Pe attunci regele și decele aqwestora în resbelle erà Orole sau Rolu. Oștenii săi nu se purtarò quât se cuvenià de bărbătesce în aqwest resbel și furò infrânți. Spre pedepsă pentru aqwestă lipsă de curagiu necunosentă pînò attunci Dacilor, Orole îi condannò să nu mai dormă nóptea de quât la piciórele femeilor lor și să le serve cã nisce suppuși. Aqwesta impunse pe Daci și deșteptò într'ensii orgoliul bărbătescu que îi făcù să și spele rușinea print'o nouă victorie.

Pe attunci Romanii se hătea în Thracia în contra Macedonilor, și Perseu regele Macedoniei, în alianță cu popoli Helladei, invitò și pe Orole să i vüă în ajutor. Resbellul însè cu Bastarnii nul lăssò să ia parte în contra Romanilor.

ROMANII și DACII.

I.

Boirebiste, Cineu—Boii și Bohemia—Iuliu Cesar—Antoniu—Octavian.

Sub republica romană și apoi sub imperiu cădură multe națiuni din Europa, Asia și Africa. În rândul acestora fură și Hellenii. Hellada deveni provincie romană sub nume de Achaia. De aici Romanii se apropiară de Istru sau Dunere și veniră în contact cu toți popolii din dreapta și din stânga acestui riu. Ei pe locuitorii acestor țări quâți eră din josul cartaractelor Dunerii (porțele de ferru) îi numiă Getti; iar pe quei din sus de aici îi numiă Daci.

Pe la anul 50 înainte de Christu domniă peste Daci regele Boirebiste. Aquesta avea pe lângă sine pe înțeleptul Dicineu sau Cineu, revestit cu demnitate de mare preot și onorat în genere că un devin sau prophet. Sub consiliile acestuia Boirebiste sterpi viiele din Dacia, exercitò pe Daci la arme, îi disciplinò și îi reorganisò după multele resbelle que avussesserò. Prin aceste mijlòce înțelepte și organizatòre ajunse a suppunne rigatului său și a uni popolii de dinquaci de Dunere, stinse popolii din Panonia de strpe gallică que se numiă Boii și dela quarii și-a luat pòte numele Bohemia, suppusse pe Gallii de dinquaci și de dincolo de Dunere, și dominò multe cetăți hellenice de pe lângă Marea Negră.

Aqueste victorii alle Dacilor în provinciile romane superarò mult pe Iuliu Cesar, quare după que învinse pe

Pompeiu, înturnându-se la Roma, se determinò a face o expediție în contra Dacilor și a Parthilor în Asia. Mórtea însè que îl supraprinse, făcù a rămâne jos cugetele aqwestui mare căpitan.

Aflând de mórtea lui Cesar, Dacii luarò curagiu nou și reîncepurò a deprădà provinciile romane de dincolo de Dunère. Antoniu, cu tóte prepururile Senatului despre cugetele salle, reuși a se numi frate-scu Caiu prefect al Macedoniei spre a se luptà în contra Dacilor. Expediția aqwestuia fu disgrățiată, quòci fu bătut de Daci la cetatea Istrianilor. Arme, drapelule, aquile romane, tóte semnele militare luate în resbel dela Romani furò duse de Daci cà nisce trophée și depuse în cetatea lor Genuela.

Dupò quâți-va anni începurò certele între Antoniu și Octavian. Boirebiste regele Dacilor prin soli se offerì lui Octavian de ajutor în contra lui Antoniu, propuindu'i nisce condițiuni la quare nu se pùu învol Octavian, cà unele que erà contrarie intereselor Romei. Boirebiste atunci se declarò în favórea lui Antoniu. Nu putù însè facee nimic nici în interesele Daciei nici în alle lui Antoniu; quòci într'o revoltă que se întèmplò între ai sèi. regele Daciei își perdù viața.

II.

Orole II, Dapige și Ziraxe. — Căinii și Lupul. — Octavian numit August. — Liciniu Crassu. — Dacii mor și nu se predau. — Spelunca Titanilor. — Ziraxe scapà la Seythi.

Dupò mórtea lui Boirebiste, Dacia se desbinò în trei părți alle quărora capi erà Orole sau Rolu II, Dapige și Ziraxe. Auzind însè Dacii de certele din Roma, formarò o armată cà de 50 mii oameni, și invitarò pe Orole a se punne în capul lor și a trece în provinciile romane.

Aquesta, sau qua să facă pe Daci a se uni mai mult, sau qua să'i întorcă dela un asemenea cuget temerariu, se servi cu limbajul semnelor que este natural și foarte expresiv la popoli primitivi. Pusse să adducă înaintea Dacilor doi câini que nu se suferă unul cu altul, și când aquesta eră încierăți și se mănca cu înviersunare, ordonă să dea drumul unui lupu. Câinii, cum îl vedurō, încetarō d'a se mai mănca și se luarō amēndoi după dēnsul, allungându'l. Orole disse atunci către Daci: "Or, încetași dela certele civili, și să ne luăm cu toții pînō la unul după Romani; or, de ne vom arătā noi aqwestora în micu număr, vor lăssā ei certele lor și se vor luā după noi. Daqua nu suntem între noi uniți, să lăssām pe inemiciī nostri să se mănānce între sine."

Dupō bătaiea decisivă din Epiru la promontoriul Actiu, și după que Octavian prefăcēnd republica romană în imperiu, își dette nume de Augustu¹, ordonō lui Liciniu Crassu que commandā în Macedonia și Hellada spre a dā rebel Dacilor que se declarasserō de partisanī ai lui Antoniu. Aquesta se intellesse cu Orole que eră în certă cu ai săi conaționali de dinqaci de Dunēre, și trecēnd rîul cu legiunile romane înfrā se pe Daci și i allungō pînō în cetatea lor. Romanii impresurarō cetatea, și prin trădarea unui grecu militar intrarō într'ēnsa.

Dacii vedēnduse trădați, qua să nu cadă în mâinile inemicilor, sciurō a murī invitānd unul pe altul a se uccide între sine.

Mulți din Daci, se refugiasserō în spelunca numită Circa și se închiseserō din preună cu averile lor quelle mai prețioase. Crassu pusse și astupō tōte esirile spe-

¹ Adică, sânt, divin, neatins, inviolabil, alles de Ței.

luneci, și prin fame constrânse pe Daci spre a se da prinși.

De aici Crassu propăși în contra cetății Genulca unde se ținea trophéele luate dela Antoniu. Capul sau ducele aquestei cetăți eră Ziraxe. Mult se luptarō Romanii pînō să ia aqueastă cetate, pentru quō eră quea mai fortificată din cetățile Daciei. Ziraxe scăpō cu fuga și se dusse la Scythi spre a quere ajutor. Liciniu Crassu se returnō la Roma victorios. Aquestea s'au întēplat între anii 30 și 20 în ainte de Christu.

III.

Cotyson. — Drussu și Tiberiu. — Cneu Lentulu.

N'appucarō bine Romanii să ėsă din Dacia, și pe quând Liciniu Crassu intră în Roma cu triumf, Dacii se unirō cu toții și își alleserō de rege și duce pe Cotyson. Trecurō în dată Dunērea și începurō a prădă provinciile romane. Octavian August trimisse în contra Dacilor la Dunērea de sus pe doi filiastrī ai săi, pe Drussu și pe Tiberiu, iar la Dunērea de jos pe Cneu Lentulu.

Dacii furō respinși peste Dunēre, și Cneu Lentulu construi pe lūngō aquest riu d'a drēpta și d'a stānga castre și forterete, și le întări cu oștri spre a ținne în respect pe Daci de a mai trece peste hotarele romane. Dacii ānsē attācarō tōte întāririle. Romanii resistarō cu cu vigōre în contra inemicilor, și în luptele que ținurō uccisserō trei duci d'ai Dacilor între quari fu și ęnsuși regele Cotyson.

Intērritāti și mai mult Dacii, se unirō cu Pannonii și cu Sarmatīi și tot se luptarō în contra Romanilor pînō la anul 10 înainte de Christu. Attunci eră stātuți cu totul de lungile lor lupte quāt și de armele lui Tiberiu que făcurō a mai plecă capul.

IV.

Eliu-Catu.—Ovidiupole.—Vespasian.—Mareu Plautiu.—Titu.—Domitian.—Appiu Sabin.—Dura.—Decebal.—Pacor.—Caitii.—Fascu, Julian.—Arburi armați.—Pacea rușinō-ă a lui Domitian.—Roma tributară Daciei. Vanitatea lui Domician.—Ucciderea aqueștiua.

La anul 3 după era christiană Eliu-Catu strămutō vre o 50 mii de Daci peste Dunēre în Moesia que astăzi se dice Bulgaria.

În timpii aqueștiua Ovidiu poetul roman erā exilat în părțile aqueștiua în cetatea Tomi quare se numiă și Milete. Astăzi se dice Ovidiupole.

Dupō mōrtea lui Octavian Augustu, urmarō nișce imperatorii fōrte vițioși sau desfrēnați. Unde intră vițiu acolo puterea se desecă. Dacii profită de vițiturile și desnervarea Romanilor, nu încetă de a se întinde peste hotarele imperiului și d'a i deprădă provinciile.

Subt imperatorul Vespasian pe la anul 69 după Christu, prefectul Moesiei, Mareu Plautin pusse obstacol Dacilor; și altor Barbari que făcea incursiuni în provinciile romane, și strămutō vre o sută de mii de ōmeni în Moesia, făcēndu'i tributari Romanilor.

În timpii lui Titu toți popoli din părțile aqueștiua steterō în pace.

Sub Domitian se scularō iar Dacii în contra Romanilor avēnd în capul lor de duce pe Dura. Domitian trimisse în contra lor pe Appiu Sabin. Dura vedēnd quō nu erā în stare d'a commandă, fiind pré june și neîncercat, abdicō la demnitatea de rege și reveste cu dēnsa pe Decebal, quel mai valoros și mai experimentat dintre Daci din timpul său. Alliānduse cu Pacor regele Parthilor și unindu-se cu Sarmatii și cu un popul feroce

que se numia Catti¹, bătù pe Appiu Sabin și i nimici totă armata.

Domițian trimisse după aqueasta pe Fuscus prefectul pretoriului quare fu și el sfărmat înaintea oștirilor lui Decebal. Se vedù atunci nevoit Domițian a se pune singur în capul legiunilor sale și a veni asupra ferocilor inemici ai Romei. Cum ajunse în Moesia, îi veni mai neted a se da desfătărilor de cât a se duce la bătăie. Trimisse dar pe Iulian în contra Dacilor. Aqueștia întâmpinaro pe Romani dinquoci de Dunăre la Tape. Bătându-se așu, se retrasserô în regulă din ainea inemicilor. În retragere, Decebal puse a tăia în drumu arburi unei selbe întinse, și lăssându-i numai trunchiuri quât statura de ômei, le puse arme cum să semene a oștire din depărtare. Și în adevăr, Romanii vedându-i, cređurô quô sunt un câmpu formidabil de inemici, și se retrasserô în apoi.

În aqueștia timp, Domițian fu atacat în Pannonia de Marcomani și se vedù nevoit a închieia pace cu Dacii. Decebal, fiind invitat la negociațunea de pace, trimisse pe frate-său Diege, quare în condițunile sale queru de la Romani fabricatori de arme și de castre cum și un tribut annual, daqua voiescu pacea. Domițian eră constrins și se învol la tôte, și pe lûngô aqueștea, trimisse lui Decebal și o diademă, qua adicô să arate quô ellu din generositatea și grația sa dă dreptul lui Decebal de a domni ca rege și quô i dăruiesce țerra. Spre ași acoperi apoi rușinea, quând se returnô în Roma, întrò pe carru triumphal într'ensa, dânduși singur numele de *vingetor al Dacilor și al Cattilor*. Toți mișei sunt vanitoși și ridicoli. Romanii înțelepți risserô de densusul

1 Dela Catta și Huni nu e de mirare să fi ramas numele horribil de Cătcăhuni. (?)

iar nebunii strigară cu toți: să trăiască vingătorul Dacilor! însuși pe când Romanii ajunseseră tributarii lui Decebal! Aquest tribut s'a respuns regulat doi-spredecece ani, adică dela 88 pînă la anul 100 după Christu.

Domițian a fost unul din quei mai cruți și desfrânați imperatori ai Romei, persecutor al primilor chrestini: numele lui se pune d'alătura cu al lui Neron. La anul 96 după Christu fu uccis de un selav liberat.

IV.

Nerva. — Traian. — Bureții, Burii. — Luptă decisivă. — Traian își rumpe vestmintele să lege plagele vulneraților. Traian victorios dă audiență lui Decebal, acordă pace Dacilor. Solii acestora în Roma s'nsemnă pacea în aintea Senatului.

Mântuindu-se Roma de aquest tyran desnervat și astuțios, adveni Nerva la imperiu. Aquesta cunoscând virtuțile și calitățile militare alle lui Marcus Ulpius Traian, îl adoptă de filiu și de successor la imperiu. Traian nu putea suferi opprobriu de a sci pe Romani tributarii la Daci, după cum îi redusese Domițian, și în dată que deveni imperator, se prepară în contra Dacilor, și la anul 100 după Christu plecă asupra lor.

Decebal quare sciă mai bine quă nu învinsese pe Romani ci pe Domițian, auzind quă acum vine Traian în fruntea legiunilor romane, se sperie foarte și luă măsuri serioase de apărare, pentru quă aflasse despre virtuțile și bărbăția lui Traian încă de pe când aquesta eră guvernator în Germania:

Traian petrecu iarna în Moesia, și în primăvera anului 101, trecend Dunărea, ajunse la Tape. Acolo sacrifică deilor, și când eră a începe resbellul, i se adduse un discu cu un burrete pe densusul și cu inscrip-

ține cu littere latine: *“Burrii cu toți socii lor spun lui Traian să se întorne înapoi și să țină pacea.”* Omenii mari nu sunt superstițioși; aqueastă amenințare sau consilliu nu făcù lui Traian nici o impressiune; commandò să sune semnalul departului și al luptei, și la primul atacu înfrânse pe Daci puindu-i pe fugă.

Decebal trimisse atunci deputați din clasile de jos que se numia *comati*, spre a quere pace. Traian nu vol nici să-i vedă, și comandò a nu mai dà pas Dacilor; îi atacò și de a doa oră și îi bătù atât pe ei quât și pe Sarmati. Decebal, vedându-și orgolliul umilit și începând a se teme serios, trimisse deputați din clasile mai nalte; Traian nu le accordò pacea, și îi bătù și de a treia oră. Restellul încetò cu venirea iernei și difficultățile ei.

În primăveră, resbellul reincepù, și de amendoë părțile se băturò cu desperatiune și bărbătesce. Bătaiea fu cruntă, Romanii învinsero, ânsè numărul quellor vulnerați fu așa de mare în quât nu se mai ajungia cârpe și alte stofe cu quare să le lege plagele. Traian de durere își tăia vestmintele dândule a le face legături. Aqueasta invederdă inima marelui capitan și presentă spiritului qua să dea exemplu la toți căpitaniii săi să facă asemenea cu soldații lor.

Dupò aqueastă victoriă, Romanii devenirò domni peste castrele Dacilor de prin munți și venirò pinò în aintea residinței lui Decebal. Aquesta descuragiat cu totul și umilit, trimisse la imperator o numerosă deputatiune de bărbați, femei și copii din clasile quellor mai notabili qua să'l ròge a le accordà grația și pacea. Aquestia, dupò datinele de atunci, mai nainte de a se presentà la Traian își offerirò armele, se lăssarò a li se legà mâinile cà la nisce prizonieri. Traian se invol a i lăssà a se arătà ast-fel înaintea lui și a i ascultà. Cum se înfăcișarò înaintea imperatorului, armele lor furò de-

puse la pământ și cădură cu toții în genuchi querând grație și pace. Învoirea lui Traian de a-i asculta dettele curagiu și lui Decebal de a se înfățișa și el, quare asemenea își depusse armele la pământ jos, și îngenuchiò înaintea vîngătorului, promitend supunere.

Traian le accordò pacea cu condițiune de a dà înnapoi pe toți fabricatorii romani trimiși de Domițian, și tôte machinele de resbel, precum și pe toți quâți disertasserò din câmpul roman, pe lîngò aqueasta mai adosse condițiune de a derimà forterețele, de a cede imperiului roman tôte pământurile que le luasse Traian și d'a considera de amici pe toți amicii Romei, cum și de inemici pe toți inemicii ei.

Decebal se învoi la tôte, și spre învederare trimisse din partei soli la Roma spre a mărturi înaintea Senatului supunerea Daciei și a susemnà acolo condițiunile păcii. Solii Dacilor se înfățișarò înaintea Senatului cu tötă supunerea, cu mâinile legate din apoi că nișce prisionieri. Vorbele, după datine le furò fôrte pucine și umile. După închieierea păcii, li se detterò armele spre a se înturnà în apoi în Dacia. Attunci se serbò triumful lui Traian și fu numit, prin decretul Senatului, cu supranumele de *Dacicu*. Aquestea s'au întemplat la anul 103 după Christu.

V.

Cu quât Decebal è de mare cu atât Traian devine mai mare. — Decebal scutură Jugul roman. — Traian appare din nou în Dacia. — Puntea de pîtră pe Dunăre. — Apollodor architectul ei.

Decebal nu erà om să suferè îndelung rușinea sa și opprobriu sub quare vedea popoul Daciei. La prima ocasiune căutò să scuture jugul que il a pîsà și să calce în piciorè ori-que condițiune de pace odioasă. Departe de a critica pe Decebal, aflăm un simtiment mare într'en-

sul; pentru quõ è mare capul unui popo sau națiuni que nu suffere jugul quellor que 'l au alles. Impilarea, nedreptatea, răpirea nu pot fi respectate. Decebal erà dator sieși și populului său să scuture jugul roman; și Traian n'ar fi fost așa de mare, de n'ar fi avut un adversariu asemenea de mare și redutabil cã Decebal. Pe lângõ aquesta, catã să scim quõ Decebal erà un conservator al instituțiunilor Patriei sale, al Națiunii sale, un apărãtor al aqwestora.

Decebal, cum se retrasserõ legiunile romane, începù a se preparã din nou spre resbel, a ardicã cetãți întãrite, a dà ospitalitate fugarilor romani, a invitã popoli vecini la independință, și a nu dà pace quellor que voia a ține cu imperiul și a fi tributari Romei imperiale. Venind aqweste sciri la Roma, Traian se decisse din nou a se punne în capul unei a doilea expedițiuni în contra Dacilor, determinat de astã datã de a preface Dacia în provințiã romanã. Intreprinsse dar un resbel de exterminãțiune, dupõ cum mai făcuserõ Romanii și aiea cã la Ierusalem și la Corintu.

Venind Traian pînõ la Dunere, stette în Moesia, și pusse a se construi o punte de pãtrã peste Dunere, demnã pe mărirea romãnã. Arhitectul însãrcinat cu planul și executarea aqwestei construcțiuni grandioase fu Apollodoru Damascen. Puntea începù a se construi din josul cataractelor Dunerii între Tierna și Egeta, aproape de Turnul Severinului. La anul 105 fu terminatã.

69967

VI.

Complot în contra lui Traian. — Complicii se descoperu. — Legionarii Romani mor mai voioși pe câmpul luptei de cât pe patul frigurilor. — Longin ca un alt Regulu. — Disfata complectă a Dacilor. — Sinuciderea lui Decebal. — Thesauzele aquestuia.

Intr'aquestea Decebal se prepară cu activitate. Popolii vecini fură chieși la arme. Pre cât mulți din Daci transfugiă la Romani, sau qua să scape de sarcinile resbellului sau pentru quă prevedea victoria legiunilor romane. Decebal sciă a profită de tolerența Romanilor către Dacii fugari. Trimisse dar înadins quățiva inși devotați, quari prefăcându-se ca fugari, și introducându-se între Romani să ucidă pe Traian quând vor află ocasiune. Nu reuși însă în aquest cuget; quoci unul din aquesti fugari, prin imprudența sa ajunsse a fi prepus, și luat la cercetare, suppus la torture, mărturi adevărul, și arătò pe toți complicii săi quari fură dați morții.

Trajan trecu Dunerea la anul 105, și luptă începù cu furòre din amêdoe părțile. Nu eră soldat roman quare să nuși facă onòre de a muri pe câmpul bătăiei. Se scrie despre un legionar quò fiind accoperit de plage, dupò que 'l au tras din luptă și 'l au dus la tindele quellor vulnerați spre a fi căutat, nu mai putù ședé acolo, și readunânduși puterile, allergò iar în luptă unde se bătù pînò remasse mort pe câmpul bătăiei. Romanii în genere par quò voia a și face o patriă noă; voia a și cumpèră pământul Daciei cu sângele lor, și

de pe câmpul gloriei a și trimite ultimele suspine la Roma.

Intre faptele de heroismu și devotament se scrie și despre Longin prefectul unei legiuni. Aquesta fu chemat de Decebal la o conferință și încredându-se, se dusse a tracta după datinele resbellului. Decebal vru să afle dela dânsul despre planurile lui Traian. Longin tăcu că o statuă amenințătoare de bronz. Decebal atunci călcând fedea cuvenită, puse la închisore pe Longin și trimisse la Traian a i propunne quō numai de se va tragge din Dacia și de va respunde spesele resbellului, atunci numai îi va dà înapoi pe credinciosul său Longin. Imperatorul roman stă în cumpenă; pentru quō victoria o doriă că un herou, nu ânsă și cu prețul de ași abandonă în mâinele inemicului elita bravilor Romani. Longin îl trasse din aqueastă nevoie în quare îl obligă datoria que tot-d'auna suffletele mari și o impun singure. Longin reuși din închisorea sa a dà de scire lui Traian să nu dea pas inemicului, să nu asculte nici una din propunerile lui; quōci el Longin își scurteadă dejă viața în carcere prin veninul de quare eră provēdut. Longin sciū să mōră că un alt Regulu în mijlocul inemicilor Romei, deslegând pe Traian de o datorie que și o impunea singur, și dându'i cuvânt tare pentru o îdoită vindictă.

Traian îndată propăși către residința lui Decebal. Capul lui Longin cu alle altor Romani eră dejă înfipete pe murii cetății. La aqueastă vedere Romanii se înfuriorō; de tōte părțile attacarō cetatea cu impetuositate și îi detterō focu. Dacii furō învinși, quei mai multți cădurō în luptă, alți se avelinarō; mulți cădurō prisionieri. Oștirea lor tōtă fu desfăcută, și din luptători nu mai scăparō de quāt cu fuga. Decebal, vedēnduse apprōpe de a căde în mâinile Romanilor, se sinucisse; unii dicu

peptul printr'un pumnal. Cadavrului lui, cădând în mâinile vîngătorilor, i se trunchiò capul, și după que l'expusserò spre vedere qua să aște toți Dacii quò a perit ducele lor, fu trimis la Roma, la anul 106 după Christu.

Unul din credincioșii lui Decebal a nume Vicol qua să scape de rigorile resbellului și de servitute, descoperi lui Traian locul unde Decebal își ascunsese thesaurile. Mai înainte de începerea resbellului mulți prizonieri furò puși a sèpà un canal și a abatte rîul Sergenția; apoi în vechiul canal desecat fu sèpată o gròpă unde se depusse tot aurul și argintul și tóte nestimatele lui Decebal, accoperind cu petre thesaurul. După aqueasta rîul fu îndreptat pe vechiea lui callè peste thesaurul ascuns; și prizonierii que laborarò la aqueasta furò ucciși qua să nu trădee secretul. Tradiția despre aquest thesaur pînò astăzi se conserve între sàtenii Români.

Vicol pe lîngò aquest thesaur descoperi și alte averi que fuserò ascunse într'o speluncă. Traian făcù a se erige după aqueastă aflare o colónnă cu inscripțiune latină que se traduce în vorbele următore:

DESCOPERINDUSE THESAURELE DACIEI, DIVI-
NUL NERVA TRAJAN, CESAR AUGUSTUL DETTE
MULTUMIRE DEULUI AVUT. TERREI MATER.

VII.

Dacia provinciã romanã. — Sarmisegetusa numită Ulpia Traian Augusta. — Nicopole, cetatea Victoriei.

Dupò respândirea și exterminarea Dacilor, Traian prefăcù, după cum își propusese, Dacia în provinciã romanã, addusse o multitudine de colónni romani din tot imperiul, și mai virtos din Italia. și stabili doè legiuni

pe a cincina macedonică și pe a trei-spre-decea spre a o custodi și appără.

Sarmisegetusa rezidența lui Decebal, una din cetățile capitale ale Daciei fu numită Ulpia Traiana Augusta quare remasse tot capitală a Daciei que începù a lua numele de *Terra Romana*.

Traian pusse a edifică pe malul drept al Dunării cetatea Nicopole que însemnă cetatea Victoriei; în Dacia centrale edificò Apulul și Salinele, Tiviscul în Temesiana, Romula în România, Paloda, Sucidava, Petrodava, Carsidava și Patridava în Moldavia. Pusse a se construi drumuri așternute cu pētră spre facilitarea comunicațiunii; ardicò turnuri; se stabilirò băi, fântânele și pēracle quelle mai limpede se îndreptarò prin cetăți prin apeduci grandioase; se edificarò templuri, theatre și amphiteatre; se deschisserò sinurile munților și începurò a se scòtte minele: aurul, argintul, arama, ferrul Carpathilor nu mai furò ascunse. Dacia peste puțin deveni una din quelle mai frumoase și avute provincie ale imperiului roman.

Prefectul legiunii a trei-spre-decea fu numit guvernator al Daciei que represintă pe imperator.

Părțile Daciei furò guvernate de prefecti subordonați guvernatorului general. Tribunalele și tôte funcțiunile publice furò create după alle imperiului; în Ulpia Traiana se stabili foru, și furò numiți Consoli că la Roma.

VIII.

Terra romană. — limba rustică latină. — Limba Dacilor. — Românii sunt Romani că Italianii. — Mocanii pot să fă descendenti ai Dacilor.

Dacia, cum am dis, fu numită *Terra Romana* (țerra romană). Iar Dacii, după un resbel de exterminățiune,

parte furō ucciși, parte allungați și refugiați unii pe la popoii vecinii, și alții prin munți și spelunce, iar parte remasserō pōte între Romani că prizonieri sau sclavi. De aquí înainte elementul domnitor în Dacia fu quel roman.

Limba rustică romană, sau dialectele popolilor Italiei furō introduse în Dacia și se conservă pînō astăzi în totă primitivitatea lor. Romanii ânsē aflând în Dacia obiecte locale necunoscute în Italia, precum produse, vestminte, instrumente, și adoptându-le spre utilitatea lor; le adoptarō cu numele que le dă Dacii. Se află dar în limba română de astăzi vorbe que nu sunt nici latine, nici grece moderne, nici slave, nici de alle vre unuia din popolii vecini; nisce asemenea vorbe, daqua arată nisce obiecte locale alle Daciei, ne dau tot dreptul de a afirmă quō sunt resturi din limba Dacilor,¹⁾ despre quare ômenii sapienti ai Europei nu pot âncō afirmă.

Mulți cu tôte aqwestea vōr să arate quō Dacii au fost de stirpe slavonă, și quō Români de astăzi sunt nisce popoli produși din amestecul Romanilor cu Dacii; și quō prin urmare sunt Romano-Slavi.

Români sunt așa de Romani precum sunt și Italie-

1 Cum spre exemplu pădure. *παρ-δοῦριον* (*δοῦρα*) — licuriciu *λυκορις*. — *τελέγα τηλέγα* (*τελέγα δορ.*) — grămmadă *γραμμυς*. *γραμμάδα*, — *сарика* (*сарика*) (*сарика*) — *prospect* *προσφατορ*, — drum *δρομος*, — *friea* (*φρικα* *δορ.*) *maloté* *μηλοτή*, *malotz* — *argat* *ἀργάτης*, *argellă* *ἀργέ* *εργαλειον*. — *fel de fel*, *φύλα* *φύλων*, și alte asemenea que popoul român le cunosc fără a sei quo a existat vre un Orpheu sau vre un Homeru, și fără a sei nici carte. Quāt, pentru declinațiuni și conjugări quine nu vede quo *Πάμη*, *Μουσῆ* este egal și în formă și în pronunțatiune lui *Romei* și *Musei*? și quo *τιμάραμι* *τιμάραις*, *τιμάσαι* este egal lui *stimassem*, *stimassesi*, *stimasse*; că și *arassem*, *arassesi*, *arasse*. Lăssăm quo la multe rădăcine hellenice că *σεν* dela *σημειον*, Hellenii le-au perdut și intellessul, unde Românul le păstrează întregе că *semm*; lăssăm quo *gn* latin que în helle-nica se face *μν* că la *agnus* *ἀμνός* și tot asemenea facu și Români dupo vechi tradițiuni, *semm*, *lemnū*, *denn* etc.

ni, cu tôte quõ s'au aqwestia amestecat cu alte ginți; sunt așa de Romani, precum sunt și Grecii Helleni, cu tôte quõ s'au amestecat cu alte ginți vecine; precum sunt și Ungarii Magyari, cu tôte quõ s'au amestecat cu Germani Slavi și Români. Quând vorbesce quine-va de stirpe, de popoli și de națiuni, înțelege elementul predominant în limbă, în caracter, în dreptul de a guvernă și d'a legiul. — Pentru quõ alt-fel natura nu are a cunósce de quât ómeni.

Dacii, de au mai remas în Dacia între Romani, n'au putut remâne de quât cã un element passiv, inferior și cu cantitatea și cu calitatea, au remas putem dicce, daqua nu sclavi cã pînõ mai deunãdi Tiganii, quel puçin isolați. Și într'un cas și în altul n'au putut a se încuseri cu Romanii așa de facil. Dacii au remas cu datinele lor, cu costumele lor, cu meseriele lor, și fiind quõ autorii antici dicu quõ Dacii erã mai mult păstori, este probabil qua Mocanii sã fiã din descendenții Dacilor refugiați la munți, mai virtos quõ portul lor ne rechiamã portul Dacilor que se vëdu reprezentati pe colónna lui Traian. Mocanii pörtã mai mult căciulla de țutueni [bonet phrygian) sarica și gluga; meseria lor è de păstori; și Români agricultori pînõ astãdi nu se încuserã voioși cu dênșii.

IX.

Limba Dacilor, vestmintele, armele lor, originea lor. — Mosaicul dela Hațig. — Culturi, Mithra, Iside. — Vestminte romane, datine romane, Limba romanã.

Vorbind de limba și de costumele Dacilor catã sã consacram un micu capitol despre vestmintele lor, armele lor, religia lor, quare póte ne va face a afirmã și despre originea lor.

Dacii cum am arătat s'au numit și *Davi* sau *Dai*. Numele aceasta arată o origine asiatică pelasgă. Pelasgii răspândinduse în Grecia și de aqul spre Dunere puturo trece și Dunerea. *Δαίων* sau *Δαίον*, *δαίς* de unde pôte și *δαίμων*, *δαίμων*. însemnădă că și *Παυαίος*, *tare*, *potent*. Dela *δαίων* *δαίς* se vede și vorba asiatică *caba-daiu* (tare, forte, herou). Cetățile dace quelle mai multe se termină în finalul *dava* (burg, tărie, fortereță) că Decidava, Sigidava, Petrodava, Utidava și ênsuși Moldava. — Vorbele iar arătate în nota de sus sunt de origine arhaică hellenă sau ionică și dorică que se află mai mult în poezii antici și din quare unele se și uitaserô pe timpul lui Demosthene și Alexandru. — Ovidiu ênsuși ne spune dn exiliul sêu quô se află multe vorbe hellene în limba Dacilor. — Mulți din autorii antici dicu quô Gettii eră o ramură de Thraieji, și quô Dacii eră de aqueeasi origine cu Gettii și prin urmare cu Thracii. Thracii iar, sau Macedonii nu eră așa departe de limba și de datinele Hellenilor. Alexandru macedon fu educat de Aristotele, și unî Grecia sub un imperiu cu dreptul de Hellen.

Pe lângô aquestea Zamolxe fû legiuitorul Dacilor; se vedea littere și vorbe hellene că ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΣΩΝ. Monettele iar tôte alle Dacilor se vêdu de styl macedon.

La Hațig, din colo de Tîrgul Jiului peste Vulcan, unde a fost capitala Daciei Sarmisegetusa, s'a aflat acum pe la anul 1824 în pământ doê camere alle unui edificiu cu parchetul de mosaicu. Pe un parchet eră reprezentat Priam regele Troiei, querënd dela Achille corpul fîliului sêu Ector; pe altul sunt quelle trei dee, Junone, Minerva și Venere sau Aphrodita, din quare quellei din urmă i se offere de Paris, ca jude, mêrul Discordiei. — Cultul lui Hercule iarôși altele învedereadă tradițiuni și mythi hellenici.

Pe lângă aqwestea cultul Isidii, al lui Mithra invederă datine Egypto-persane, que trecurõ și la Greci și la Romani. — Dacii aveau și nisce divinități alle lor particulare, preeum geniuri tutelare alle Daciei. — Dacii pretutindenii sunt representați pe colónna lui Traian cu bonete phrygiane; diadema sau benda regale și sacerdotale cu quare se vede representat Decebal, precum și vestmintele lui întregi sunt cu totul hellenice, afarõ de ciõrici și forma opincelor que Dacii furõ nevoiți a adopta din cauza climei mai frigurose. Sarica însuși è un vestmânt vechiu hellenicu pentru locurile frigurose. Acconciatura femeilor Dace se vede mai mult de styl și de gust hellenothracu.

Originea sau stirpea Dacilor se vede dar quõ a fost pelasgã în mare affinitate cu a Hellenilor. Distanța ânse dela unii la alții, influința legiuriilor differinți, și apoi a datinelor și deprinderilor, dupõ mai mulți secolii au cătat a formã nisce popoli diversi, modificând și limba și datinele și caracterul.

Intre armele dace se vedu lancea și barda sau albarda. Paloșul sau spada lor se vede mai des înconvoiat în sus și în întru cã cõsa sau mai bine cã cosorul. Pavesa, arcul și curcura se vedu de gust schythlicu sau tatar. Coifurile tõte imită forma bonetului phrygian. Nimicu cã capul nu distinge pe om spre a fi cunoscut din quei-lalți. Tõt asemenea și la vestminte, căciulla dã mai mult sã înțeleagã despre originea unui popul, dăqua el își conservã vestmintele primitive. — Drapellul Dacilor erã în formã pătrată și încadratã cã steagurile bisericelor rësăritene. Stindardele lor formau un dragon sau un balaur svolător înflal de vânt. (Vedi tõte aqwestea pe colónna lui Traian, alle quãrii desemne se aflã în bibliotheca Naționale).

Multe din vestmintele Dacilor le adoptarõ Romanii pentru cauza climei, si se põrtã ânco de Români pînõ

astădi pe alocurea; și multe iar din alle Romanilor antici se pörtă în quelle mai multe părți alle României. Cingetórea sau bréul lat de curelle cu trei, patru și cinci chiotori se vede la legionarii Romani pe colónna lui Traian. Toga romană que o revestia junele ajuns la etatea de bărbat se conservă încă și cu fapta și cu vorba.*)

Jocul tradițional al călșarilor sau al cavallerilor se conserva în commemorațiunea jocului flăcăilor lui Romulu la quare trasseró pe filiele Sabinilor și le răpiró. — Jocurile de cu séra annului nuou prin quare filiele României își întrebă sórta, sunt resturi din serbările lui Ian, de unde derivă și vorba Ianuaru — Brăzaja cu moșul ei este un rest din Saturnale. — Sărbările Joilor după pasci adică alle primăverei, sunt resturi alle serbărilor lui Joie ardicătorul de nori și tunătorul, în favórea semănăturilor. — Prin sărbarea Vinerilor defemei se conservă încă cultul que fetele și femeile aduceau Venerii, deei frumuseței.

Tăierea pe răboj cu cifre latine sau romane I, II, III . . . X, o multitudine de fabule sau basne remase în popul, cà a Daphnei urmărite de Apollon**); fabula lui Castor și Poluce, a Vacei sau Io, și alte asemenea sunt tradițiuni romane sau hellenice. Limba tótă, afaró de vorbele que le-au addus moda și popoli străini, è întregă romană sau rustică latină.

---

*) Expressia *ii lipsesce din tógă*, adică bărbăția nu'i è întregă, adică de și è bărbat, însé nu è tót áuro, se conservă între Bănățeni. În alte locuri perdénd tradițiunea togéi și nesciind que însemnădă, se tradusse aqueastă expressio prin asemănare sau analogiă, dicénd *ii lipsesce o dógă*.

***) Daphine, Daphine, deschide-te Daphine, să intre fată curată, de sore nevédută, de june neattinsă etc.

Nume romane se conservă încă în popor nu din imitațiune ci din tradițiuni, că Tullea (Tulliu) Cornea (Cornelliu), Albu, Negru, Maxim, Titu, Vidu (Ovidu) Marin, Florca, Stan, Sóre, Mâinea, etc.

X.

Cristianismul în Dacia. — Apostolul Andreiu — Martyrii Daci Innul, Pinul și Rimul. — Clemens.

Fosta republică romană, perdând simplitatea și virtuțile que făcuseră mărimea ei, cădă desnervată sub imperiu. Despotismul și corupția ajunseseră în culme.

Crudimea domnilor asupra sclavilor crudimea împrumutatorilor asupra quellor împrumutați; dreptul que ave domnul asupra vietel sclavului, dreptul que avea creditorul de a vinde pe debitorul seu, neomenia usurei sau cametei; amphiteatrele scandalose în quare se dà ómenii a se luptă cu fêrrele și a fi devorați de dênsele; baile de sânge uman que își permitea patricianele credând quó își țin sănătatea sau își înfrumuseďă pellea; spectacolele de a vedé, philosophi, mathematici, retori, poeți, artisti, barbați ai sciintelor vânduți și cumpărați că sclavi, spre a formă cu dênșii shóle, lycee, în quare se instruiă copii cumpărați, de améndoé sexele, spre a i puté apoi vinde cu prețu mare, că arhitecți, professori, istrioni, meretrici și curtisane; traficul cu corpurile și sufletele ómenilor; dreptul quellui mai tare peste quel debil; dreptul suveran al Cesarului asupra tutulor, fiă sclavu fiă, plebe, fiă cetățeanu, fiă patrician; națiunile tóte subjugate, terrorismul și horrórea pretutindeni, din palate pînó în colibe, și pînó la marginile imperiului făcea tótă lumea înspăimântate să aștepte un liberator.

Ancó din dillele lui Tiberiu doctrina egalitară a lui

Christu apparù cã un sóre al Charitații și al consolațiunii, chiemând pe ómeni la fraternitaté. annunțând bucuria quellor que plângu, numind filii ai lui Dumneđu pe quei que ardea de setea dreptãții.

Nisce assemenea principe unite cu adevăruri divine se întinseró, și cã fulgerul electrisaró popoliu în tot imperiul.

Vechii republicani, toți quãți suspinã dupó libertãțile perdute, intelligința romanã, pînó în quelle mai illustre familie, Hebrei, Greci (sub nume de Corinthieni, Epheseni, Colossenii :) Galati, Thraci, Daci etc. sclavii mai virtos din diversele națiuni subjugate, toți desmosteniții pãmântului nu putea de quãt sã asculte cã la o voce din ceru la cuvintele Apostolor; cu toții adoptãnd christianismul, cu toții trecënd cã din mórte la viață, li se pãrea quó scuturã de pe dênșii linciobiele pãgãnismului pe quare îl numia *Omul-Vechiu* și se revestia cu *Omul Nou*, cu omul Adevărului și al libertãții.

Din strãmoșii nostri que veniró cu Traian în Dacia și o colonisaró fiind mulți chrestini baptesați de Apostolii Petru și Pavel și de discepolii lor, aftaró în Dacia alți chrestini între locuitorii ei, îndoctrinati de discepolii Apostolului Andreiu que propagasse Evangeliul în părțile aquestea. Dacii Innul, Pinnul și Rimmul, discepoli ai aquestui Apostol furó primii missionari și martyri ai christianismului în Dacia.

Legiunile que colonisaró Dacia se scietquó nu putea fi nici cohorte de pretorienu, modele de streliti și de ianiciari, nici recrutate din lupanalele patricienilor desnervati, ci din inima națiunii, din poporul necorrupt ancó que facusse gloria romanã. Aquestia chrestinati în quea mai mare parte scia sã se lupte cu heroismu și sã brave mórtea în numele Crucii.

Philosophi, moralisti, toți bărbații virtuosi ai Imperiului studia cu interes și ardóre doctrina evangelicã. Cle-

mens barbat din familiile imperiali, descendent al Tiberiilor, din familia Vespasienilor și Octaviilor, adoptând christianismul deveni arhieru que succedù la episcopatul Romei cã al patrulea episcopu dupõ Petru Exilat de Traian în Chersona pentru noua doctrinã que propagã în Roma și quare se introdusese pînõ în palatul seu, murì în părțile aquestea lãssãnd doi discepoli pe Cornelliu și Fivul spre a propagã Evangeliul.

Considerãnd quine-va tãria Daciei pe quãnd Roma imperialã ajunsesse a se sfemeiã, și a deveni tributarã lui Decebal, nu pôte presupune de quãt quõ legiunile que învinserõ pe Daci au fost în adevër din elita õstirei romane commandate de quei mai buni generali, și aquei heroi nu putea fi complici desmervãti ai despotismului. Tot que fu mai heroicu și mai rãpede spre è înfruntã mórtea veni în Dacia spre a o cuquere, a o colonisã, și a o apperã mai pe urmã.

Dupõ colonisarea Daciei de Romani, nicãiri, cã în aqueste coprinsuri nu se întinse christianismul cu atãta curagiu și ardõre. Propaganda în întrul țerrei, de parte de preveghierea sbirilor Romei, facea pãși rãpedi și fõrte sicuri; pe de altã parte toți chrestinii persecutați alergã în Dacia spre a aflã refugiu și a și professã în pace convicțiunile și credința.

Descendentii vechilor republicani, toți aspiratorii la mântuire și libertate nu întãrziarõ dupõ cum vommu vedé, a facee din Dacia, din terra romana o nouã Terrã promisã.

Legea nouã a Omului Nuou, de unde erã persecutată pretutindeni, în Romãnia pentru prima órã avu drept de cetate.

EPOCHA A TRELA.

I

Morțea lui Traian. — Adrian, gelosia lui, distrucția punții. — Albagrecă, sau Belgradul. — Marcus Turbinul, guvernator al Daciei și Pannoniei. — Papirul Aelian propretorul Daciei. — Plautin-Cesian.

Traian muri în Cylicia în anul 117 după Christu. Pe lângă marile sale talente în arta militară și de a guvernă, unia și o bunătate din quelle mai rare în quāt remasse în tradițiune. Quând Senatul roman felicită pe imperatori, n'avea que dicce mai mult de quāt: *să fii mai ferice de quāt August și mai bun de quāt Traian!*

După Traian adveni la imperiul lumii vărul și fiul său adoptiv Aeliu-Adrian. Ambițios că un Roman, și gelos că un imperator, Adrian cu toate bunele lui calități, era adesea ros în rărunchii săi de invidie. I se părea quō îl eclipsia gloria lui Traian. Se determină a abandonă țerrelor cuquerute de predecessorul său, și prin urmare, lăsând trei provincii din Asia, adică Armenia, Mesopotamia și Asyria, rechemă legiunile roma-

---

*) Aqueste capitole VIII IX și X sunt că nisece note pentru cititori. Profesorii le pot spunne din gură copiilor.

ne din aqwestea, și tot asemenea voiã să facã cu Dacia. Aqvi ânsã i se oppusserõ amicii sãi observându'i quõ nu se cuvenia a abandonã colonniele, compuse de atãtia cetãteni romani, în voiea și puterea Barbarilor.

Adrian de și ascultõ de consiliurile amicilor sãi, de a nu tragge legiunile romane din Dacia, nu putù ânsã sufferi quel mai mare monument, que purtà cu sine la posteritate semnele dillelor grandioase alle lui Trajan: pusse și distrusse puntea de pãtrã de peste Dunëre que erã un cap-d'operã de arhitecturã și de mãrime romanã; și ast-fel împedico mult comunicãtia Romanilor din Dacia cu quei de peste Dunëre și din alte provinții romane. Dicu unii din scriitori quõ Adrian de urrã ar' fi și uecis pe Apollodor arhitectul aquestei punți.

Adrian, afarõ de defectul sau vițiul gelosiei, a fost bun oștean. Atãt exercitasse cãllãrimea Patavilor în quãt aquestia putea trece Dunërea în not; și aqueasta ținea tare în respect pe Barbari. Adrian a fondat o cetate între Dunëre și riul Sava, dându'i nume de Albagrãcã, și quare astãdi se numesce Bãlgrad, adico cetatea albã.

Subt Adrian la început un singur guvernator guvernã și Dacia și Pannonia quare fu Marcu Turbinu. Se despãrți apoi Dacia și se numi assupra ei de propretor Papiriu Aelian, quare administrõ cu dreptate și bunã vointã; făcu a se construl multe edificii și cãi. Intre altele apeducile dela Sarmisegetura furõ rezultatul admisistrațiunii aquestuia. Comanda miliției din Dacia de jos a fost încredințatã lui Plautiu Cesian quare aședõ în Dacia mulți veterani din militari romni. — Sub Adrian Dacia fu consolidatã și ferice dupõ mãrturia multora. Se aflã monette cu inscripția: *Adrian întemeietorul Daciei.*

Adrian împërãti 25 de anni și muri la anul 138 dupõ Christu.

II.

Titu-Aeliu. — Marcu Aureliu. — Marcomanii, Getii, Illirii sunt bătuti de Marcu Aureliu. — Rau și Baptu bântue Moldova. — Mortea lui Marcu Aureliu, — Comodu.

Adveni la imperiu după Adrian fiulul a questuia adoptiv Titu-Aeliu-Antonin quare pentru virtutea pietatea lui și dorința de pace, fu supranumit *Piul*. Nici un imperator n'a suppus atâta popoli străini cu arme că Titu prin blândetea și virtuțile sale. Popoli din depărtare trimitea la Roma ambasadori și querea la Titu să le trimită el domni după allegerea sa spre a-i guvernă. Titu eră chiebat de însuși Barbari qua să le fiă jude arbitru; și avu titlu de *Pater al Omenirii*. Titu s'era când eră să se culce își resumă faptele zilei, și adesea suspină: *mai éccé o di perdută! astăzi n'am putut face nici un bine*. A împărătit Titu 22, de anni și a murit în etate de 75 anni, lăssând de successor în locu-i pe ginerele său Marcu Aureliu la anul 161 după Christu.

Nimicu nu légă pe ómeni mai strins de quât Adevărul și Virtutea. Titu a fost pietos și plin de bunătăți. Marcu Aureliu eră instruit și philosophu în adevăr, adicó amicu al sapienței. Marcul Aureliu sciù a pricepe pe Titu, a-l admiră și a-l imită. Marcu Aureliu pe lângă sciințele și virtuțile sale reuniă și curagiul și geniul heroilor și marilor capitani, cum și arta și curajul

Marcomanii, Gettii Iasigii, Cuadlii și Sarmatîi popoli barbari cum și quei de pe marginile Illirei pînă în Gallii se sculăseră și deprădau provinciile romane și prin urmare și Dacia. Pe atunci Astrigii un popol sarmaticu avînd în capul lor de duci pe Rau și Raptu bîntuiră partea de sus a Moldaviei. Se vede într-o inscripțiune în quare Marcu Aureliu onoră cu diademă sacră pe Cneiu-Rutilu-Cocletu, prefectul legiunii XIII pentru expedițiunea Dacică. La Apparițiunea lui Marcu Aureliu în părțile a-questea fură bătuți și speriați toți Barbarii, și se vedură constrînși a quere pace; ânsă pe quând se află în Pannonia de sus muri în mijlocul legiunilor victoriöse la Carnunt în etate de 59 anni, lăssând de succesor pe fi-liul său Marcu-Aureliu-Commodu, la annul 180 după Christu. Lui Marcu îi ardică Senatul în onóre statuă de aur; și supranumele de Aureliu îl luă dela cetate după virtuțile salle.

IV.

Commodu face pace cu Barbarii. — Albin și Nigru. — Commod supranumit Sarmaticu. — Commodu actor, gladiator. — Commod tyran desner-vat. Commodu uccis de Martia complicea păcatelor salle.

Commodu abandonă forteretele que ardicasse Marcu Aureliu pe marginile Dunării despre inemici; și închie-ând pace cu mulți barbari precum cu Marcomanii și cu Burii, în condițiunile de pace suppusse pe a-questia să dea înapoi prizonierii que luasseră în rebel; cum și osta-ticii adică ómeni din quei mai scumpi ai lor quarii, dați în mâna Romanilor, să fiă garanți cu viața lor despre credința connationalilor lor și despre ținerea jurămentu-lui quă nu vor mai călcă în pământul Daciei. Assupra Sarmatilor trimisse Commodu în capul legiunilor romane

pe Albinu și pe Nigru. Aquestia bătură pe Sarmati, și după aqueastă victoriă queru Comodu dela Senat supranumele de *Sarmaticu*.

Comodu advenisse la imperiu foarte june după mórtea tatălui său. Educat spre a cunoște și apreția artele și sciințele; corrupt însă de adulătorii curtesani que tot d'aua impresoră pe principii juni și neîncercați, lăsò guvernul în mâinile unor asemenea coraruptori și de principii și popoli, și se ocupò cã dilectante întru a se arăta pe theatru da Apollon cu lyra, în amphithétru da athlet sau gladiator, la vînătoare cã Diana sau alt Apollon. Fără a fi pôte din natură tyran, lăsò imperiul pe mâna micilor tyranni quari sunt adulătorii și intrigantii curților, se dette la tóte commoditățile vieței, și la tóte desmierdările, de unde pôte fu supranumit și Comodu (dela tată-său moștenise numele de Marcu Aureliu; faptele lui însă îi detterò supranumele de Comodu). Romanii sații de modul aquesta de tyrnnie a desfrêului, furò nevoiți a se mântui de dânsul prin ori-quare miđlocu. O femeie de viață pécătósă a nume Marția, complice desfrênarilor lui Commod, se înțellesse cu un domesticu al aquestui a nume Narcissu, și aquesta îl înnectò în baie și scãpò Roma și lumea de un despot, selav al pasiunilor și al tyranniscilor, curtesanilor săi. Mórtea lui fu la anul 194.

IV.

Pertinace. — Iulian. — Nigru. — Albinu. — Sever.

Imperiul roman, proiectat de Cesar, se începù cu Augustu, iar cu mórtea lui Marcu Aureliu începù a declinã. Domnirea lui Neron, a lui Domițian și a lui Comodu, săturasse lumea de imperiu. Patricianii Romei se desfrânaserõ și ei, imitând calitãțile acestor trei imperatori.

Dupõ mórtea lui Comodu, o mare parte de oșteni proclamõ de imperator pe Pertinace, bărbat cu calitãți bune, și cunoscințe mari în arta de a commandã. De aici înainte însã imperiul erã în mâna oștenilor pretorienii, que ajansesserõ ast-fel în quãt sã fiã de model la toți oștenii de systema strelitilor Rossiei și Ianicearilor Tneriei. Pretorienii înãlțã și destronã de aici înainte Imperatorii.

Pertinace, pentru quõ se pussesse a sterpi abuserile și a reorganisã imperiul, dupõ 87 zile fu uccis și tăiat de pretorienii; și Imperiul ajungând de vîndare fu cumpãrat de Iulian. Omul que cumpãrã un objet, îl pôte și vinde. Iulian fu un imperator din quei mai libertini și miserabili: abiã împãrãți 66 de zile și fu condamnat la mórte de cãtre Senat.

Pretorienii și Senatul înãlțã și condannã imperatorii. Romanii din Dacia, coloni din provinții ne-corrupte încă, departe de corupția Romei, mulțumiți de calitãțile lui Albin și Nigru, *) sub cuvânt quõ vor sa resbune mór-

tea lui Pertinace, legiunile din provinciile noastre proclamară de imperatori pe capii lor Nigru și Albin. In contra acestora legiunile din Pannonia proclamă pe Luciu Septimu Severu. Aquesta atrăgând la sine legiunile din Moesia, din Iliria, Dalmația și Germania, batte pe Nigru la anul 195, și după doi ani la 197 batte și pe Albinu, și constrânge pe Senat de a-l recunoșce de imperator. Impărătind tot în lupte, mure la anul 211 în Gallia, în cetatea Evorac. Severitatea sau asprimea cu quare împărăți 18 anni apprópe îi detteró supranumele de Sever.

---

^{*)} Dela aquesta se trage póte. Negri Basarabi, dela quari s'a numit apoi și România-Neagră *Μελανή Βλαχία*. Vedi Cantemir pag. 9).

V.

Antoniū-Caracalla și Geta. — Caracalla ommoră pe frate-său Geta. — Cetatea numită Caracal. — Pe Caracalla îl uccide un centurion pus de Belliu Macrin. — Pe Macrin îl uccidu complicitii lui Heliogabal. — Pe Heliogabal îl uccida viștiurile. — Alexandru Sever. — Severinopole, Tur-nul Severinului. — Romanicul sau Romnicul. — Maximin Gothul. — Gordian.

Septimu Sever lăssò de moștenitor pe doi fillii ai sei Bassian-Antoniū supranumit Caracalla, și Geta. Caracalla qua să remêie singur imperator ommoră pe fratele său Geta ênsuși în brațele mamei salle que voiă a 'l appë-rà. Caracalla venind în Dacia, dă tutulor locuitorilor dintr'ênsa drepturi de cetățeni Romani, și batte și allun-gă de aquil pe Gothi que se întinsesserò în aqweste lo-curi. Venind la cetatea Buridava din județul Romanașii-lor, unde se află o mare colonnie de Romani, dă nume-le său aqwestei cetăți quare pînò astăzi se numește Ca-racal. Trecênd apoi în Orient, un centurion din guar-dia imperiale a nume Marțial, îl uccide dicêndu'i: "ast-fel mor fratucidii: cum ai uccis tu pe frate-têu, vei mû-ri și tu uccis." Uccidetorul Marțial a fost pus de Belliu Macriu spre a committe aqwest ommor, la an-nul 217.

Dupò mórtea lui Caracalla se proclamò de ai săi Bel-liu Macrin de imperator. Nu împărăți ânsê mult, quôci Marcu Varu Heliogabal fu proclamat prin alt partit de imperator, și în lupta que se întêplò din aqueasta,

Belliu Macrin învins, vru a scăpa cu fuga și fu uccis lângă Byzanțiu.

Heleogabal împărăți că un copillu foarte desfrânat și miserabil; commisse tôte neomeniele; excesul desfrâului îl făcù a deveni un typhu după quare se asemănă tōți junii desfrânați. Typ al vîtiului june. Nu putea împărăți mult, quōci, de nu'l uccidea quei nemulțumiți, 'l ar fi uccis ênsuși vîtiurile salle că pe tōți junii desfrânați. Pe tîngō altele își făcù și chipul radios că Sōrele, și 'l dette drept ȃeu la quare forțō pe Romani a se închină și sacrifică. De aqul i se dette și numele de Helio-gabal.

Dupō dēnsul fu proclamat Alexandru Sever june plin de energie și vîrtuos. Dupō o expedițiune que întreprinse în contra Persilor, venind în Dacia sau Terra Romană, fondō o cetate în județul Mehedinților, dāndu'i numele de Severinopole, pe quare apoi Slavii numind-o Cerni-grad, adicō cetatea nēgră, o numescu și astăzi Romānicu numele de Cerneți; conservă ânsē turnului numele de Severin, și Episcopiei de peste Oltu, Episcopia Severinului sau a Romanicul or pe Slavonie a Rōmniculu. Alexandru Severin fu uccis de militari din preună cu muma sa la anul 226.— Aquesta appēdō pe Chrestini. Mama lui se dice quō erā chrestină.

Maximin Gothul quare urmō aquestaia, bătù pe Sarmaji que infestă Dacia, Moesia și Pannonia; și la anul 238 fu uccis și aquesta de soldati în Stiria.

Antoniū Gordian succedē la imperiu după Maxim, și batte pe Sarmaji și pe Gothi în Dacia, dincolo de Olt; quānd ânsē trecù în Oriente, perdù acolo viața la anul 244.

VI.

Philippu. — Monnette daco-române. — Anul 4000 dela fondarsa Romei. — Chrestinii începu a fi appërați. — Deciu. — Gallu. — Emilian. — Valerian Gallian. — Claudiu-gothicu.

Philippu advenind la imperiu, batte pe Căрпи, un popl sarmat și asigură că nici o dată libertățile Daciei. Pe lângă altele se dette Românilor dreptul de a batte monnettă, că și coloniei Biminaciului que se află unde este Vidinul astăzi. Vede-se pe aquelle monette Dacia stând între insemnele legiunilor a XIII-a și a V-a. — Philippu la anul 247 serbò aniversara annului una mie dela fondarea Romei. Chrestinii dela apariția Christianismului furò persecutați subt imperatorii Romani, mai virtos sub Neron și Domițian. Subt Philippu începurò a fi tolerați și ênsuși appërați. In luptă cu Deciu pentru imperiu și pentru Chrestini Philippu căđu la Verona din preună cu filiul său. Dupò mórtea lui, Gothii iar se respândirò in Dacia.

Deciu quare adveni la imperiu dette resbel Gothilor și mântui Dacia; pentru quare i se dette titlu pe monette de restauratorul Daciei. Muri înecat într'o baltă din preună cu filiul său, pe quând allungă dupò urmă pe Kniva Domnul și ducele Gothilor la 251.

Dupò dënsul adveni la imperiu Gallu, quare fu nevoit a cumpërà pacea dela Gothi. Pela annui 251 Gothii iar se scólă in alianță cu Boranii, Carpui și cu Burgundii și încep a depradà Moesia și Pannonia. Prefectul

Moesiei Emilian îi învinge, și uccidend pe Gallu și pe fiulul aquestaia se proclamă ellu împerător; și peste currend cade și ellu subt aqueeasi sórtă, fiind uccis,

Advenirõ apoi la imperiul Valerian și Gallian la anul 253. Attunci căpitanul general al oștirilor din Thracia și Illiricu erã Aurelian quare allungò pe Gothi din părțile aquesta. Probu iar din parteși allungò pe Sarmati și pe Cuadi. Pe când Valerian imperatorul se gătea în Orient assupra Persilor, iar Gallian nu se ocupã de cât de plăcerile salle, Barbarii în cepurõ a infestã Italia și mai virtos Alanii. Gothii trecurõ Istru și cădurõ assupra Greciei, Macedoniei și Pontului. În aquea epochã tóte provinciile cuquerute de Trajan începurõ a se sbucinã și a se rúmpe de sub dependinta Romei. Restul Dacilor începurõ a avé pretențiuni assupra Romanilor. Pe attunci Valerian cădù în Cesaria în mâinile persului Sapor și fu uccis la anul 263; iar Gallian avù aqueeasi sórtă fiind uccis de ênsuși soldații ei apprópe de Milan. Amêndoi aquesti imperatori persecutarõ pe Chrestini.

La anul 268, Claudiu quare succedù la imperiu, se sculò asupra Gothilor que infestã Illiria și Macedonia, și învingându'i în Thracia, luò supranumele de Gothicu. Pe când erã să trecã în Dacia spre a batte și acolo pe Barbari și a restabili pe Romani în drepturile lor, Claudiu se simți quõ viața il lassã. Spre a împlini quâte întreprinsese ellu, chiemò pe Aurelian a 'i succede la imperiu.

EPOCHA A PATRA.

I.

Intinderea Christianismului în Dacia.— Aurelian.— Dacia nouă împărțită în vipiană și mediterană.— Ratigra, sardica.— Sava Campodux.— Dacia lui Traian chrestină se emancipă de Roma păgână.— Colniile lui Aurelian dincolo de Dunere.

În interval de 170 de ani dela Traian, pînă la Aurelian christianismul făcù mari naintări în Dacia. Pe lungă vechii Chrestini stabiliți și înmulțiți între coloniile romane, toți quei persecutați din Italia și quelle lalte părți alle Imperiului își căută refugiu în aqweste locuri alle nôstre depărtate de lumea păgână; pe de altă parte iară, mulți vor să arate quă Dacia devenise că o altă Siberie a Romei imperiale unde se trimetea criminali de Stat, și quei mai mari criminali pe atunci eră considerați chrestinii, pentru quă se iertă Barabii nu ânsă și Christ și adoratorii lui.

Vede-se iară în aneele Ecclesiei primitive, că în Raynaldus, unde se scrie despre înmulțirea chrestinilor în Dacia quă adesea se declară legiuni întregi de chrestine și quă imperatorii și Senatul neputënd extermină atâția bravi osteni prin rotă, prin rucă, și prin cruce.

sau dându-i în prada férelor, îi trimetea în Dacia spre a se stinge în luptele cu Barbarii.

Aşa cu cât se înmulţiă chrestinătatea în părţile noastre cu atâta Roma păgână deveniă odiösă. Deprinderile, credinţele chrestinilor de cinci şese generatiuni nu mai avea nimicu d'asemănare şi d'amesteciu cu alle idolatrilor; şi apoi jugul imperialismului îngenuchiasse şi chrestini şi păgâni.

Cu advenirea lui Aurelian la Imperiu şi cu împregiurările din dillele lui nú mai întârziarö Romanii din Dacia a profită de resculara gintilor vecine.

Aurelian s'a fost născut în părţile danubiene, la Sirmium que astăzi se dice Zemlin. Acolo fu şi proclamat imperator la anul 270. Cunoscător al locurilor aquetea, crescut în câmpurile de resbel, deprins în arta militară, nu întârziö d'a combatte cu vigöro şi succes pe inemicii Imperiului; curăţi provisoriu Dacia de Gothi şi Italia de Allemani, întări Roma cu muri, şi întorcându'si armele spre Orient batü pe Zenobia regina-Syriei şi suppusse Egyptul.

Pe când ânsë se află implicat în aquelle resbele, Gothii şi alţi popoli barbari intrarö din nou în Dacia. Legiunile romane din aqueste coprinsuri eră commandate de campoducele Sava. Aquesta eră nativ din Dacia dintr'o familie patriciană, que professä christianismul. Mă-sa din pruncie îi însuflassa principele mari al christianismului, temerea de Dumnedeu, amorul omenirii şi al patriei, curagiul în contra pericolului şi consciinţadatoriei.

Se luptö Sava încontra inemicilor, cu bărbătie şi îşi condusse legiunile în totă disciplina; vedënd ânsë temeritatea Barbarilor, printr'o prudentă millitară, îşi retrasse armata dincolö de Dunëre, şi însuciinţö pe imperator a i trimitte ajutöre.

Aurelian, dupö victoria în contra Persilor nu întâr-

diò a veni cu armatele sale în Mesia unde se affă retrase legiunile din Dacia.

În părțile aquesta alle Moesiei, Aurelian addusse și colonie noă romane; atunci părțile de dincolo de Dunere furò numite Dacia noă quare se împărți în doë regiuni, quea de pe ripele Dunerii se numi Dacia *ripiana* cu capitala Ratiaria, și quea dintre munții Thraciei și ai Macedoniei se numi Dacia *mediterrana* cu capitala Sardica. Dacia noă în genere se numi și Dacia aureliana, spre distincțiune de a noastră que se dicea Dacia Traiană.

Atunci ordonò Aurelian qua și coloniile romane din Dacia noastră să și abandone căminile și să trecă a se aședă dincolo de Dunere în Dacia noă.

Romanii ânsè din părțile noastre erà stabiliți aicia de 167 de anni; atâtea generațiuni se născusserò și muriserò aquí; avea coprinsurile, plantațiunile, stabilimentele și castellele lor; aquí erà mormintele părinților și străbunilor lor, avea suvenirii scumpe, erà legați în relațiuni de familie, de vecinătate, de commerciu de interesse diverse. Instituțiunile, datinele, sèrbătorile chrestine îi depărtà cu totul de alle lumii păgâne; Romani de sânge, ânsè religia îi despărțià mai mult de quât în timpii noștri pe protestanți de catholici; simtimentul libertății și al egalității îi despărțià de imperialisti mai mult de quât pe francesii liberali de francesii legitimisti. Gothii que erà chrestinați de Romanii noștri leerà mult mai sympatici, cà frați în Christ, de quât Romani; idolatri.

Pe lângò aquesta elementul Barbarilor și mai vîrtos al Gothilor appăruse în Europa cu simtimentul libertății individuali quare nu erà cunoscut în lumea antieă nici hellenică nici română. Individul sclav societății nu cunosea de quât libertatea publică.

Toți colonii Romani remasserò în proprietățile lor. I e

que să fugă de Gothi correligionarii lor? de que să 'și a bandone mormintele părinților lor, de que să se ducă a trăi cu paganii și să suporte jugul și împilarea lor? și mai virtos când au auzit decisiunea imperiale a lui Aurelian dicând "Quine este cu Imperatorul și cu deii, să trecă Dunărea," desdemnul, agitația fură mari. Romanii chrestini din Dacia, descendenții vechilor republicani, străbunii nostri eră sații de mult și de deii și dei mperatori. "Jos cu proconsulii, strigară cu toții, și nu se mai supuseră commandei de quăt o parte mică din legionari.

Sava Campoduxul din preună cu șapte deci de centurioni și căpitani fură din primii que protestară în contra deilor și proclamară credința în Christu liberatorul omenirii de religiune a României. Fură în dată arrestați și aruncați în Dunăre că și ore-quând sub Traian episcopul Clemens în Mare.

Aquest horribil spectacol, exasperă pe toți străbunii noștri, și din momentul aquella proclamară Dacia independente și autonomă.

Romanii din Dacia, plini de credințele și speranțele regenerătoare, deprinși a înălță principul libertății și al mântuirii pînă la dogmă, mai currënd sau mai târziu au cătat să facă qnea que în secolul părinților noștri făcură Englesii colonisați în America de nord, scuturând jugul Albion-ei. -- Franklin al României a fost Sava Campoduxul, plus heroismul de a sufferi martyriul pentru liberarea României și pentru legea lui Christu. Frumose pagini alle istoriei străbunilor noștri!

România veneră memoria heroului și martyriului său; Ecclesia chrestină îl puse în chorul martyrilor; ei suntem datori conservarea memoriei aquestui mare martyr al liberării României, Numele lui se sərbédă pînă astăzi în 24 Apriliu. — Quăt de glorios și de dorit ar fi, qua d'allătura cu Sântul erimitul Sava, s'ar punne drept patron al Academiei și campoducele Sava!

Agiographii greci scriind biographia sau legenda campoducelui martyr, tradusserö vorba sau gradul militar roman de campodax în *stratilat*.

Din epoca aqueasta începe un guvern nou, chrestin și autonom în Romania, liberată.

Aurelian, stabilind coloniele în nuaa Dacie, aquestea remasserö acolo, și pînö astăzi descindenții lor sunt Romanii din Macedonia, din partea mare a Thessaliei și a Epirului, pînö și în Moreca păstoriii fiind romani conservă limba străbunilor lor.

Aurelian fu uccis de pretorienii la anul 275.

II.

Romanii chrestini iaü nume de Gothi, Geti Urbe, castele, sate.—Primele societăți chrestine se dicu ecclesie, adică adunări de barbati de elibă.—Castelle și monasterie.—Republică chrestină federatibă.

Romanii din Dacia, devenind chrestini, se supra numirö Gohti, Geti... și se mulțumirö singuri cu aquest nume que îi distingea de Romanii, după cum astăzi Englesii din Statele Americiei își complaer ase numi Americani, abdicând la numele originar.

Urra Romanilor chrestini contra Romanilor păgâni eră și mai mare de quât aqueea que s'a vedut între Englesii din America și între quei din Bretania.

Și precum Englesii din America, de clarându-se și constituindu-se autonomi, nu se msi puturö governa nici după legile nici după regimul Engliterrei regali, asemenea și Romanii chrestini din Dacia nu mai puturö conservă nimicu din legile și regimul Romei imperiali și păgâne.

Instituțiunile Daciei numai furö de aquí înainte de

quât instituțiunile Ecclesiei primitive a Apostolilor, unite cu datinele sae tradițiunile republicei.

Și precum legile lui Moyses nu mai putea suferi din quelle pharaonice, și tôte cătă să fiă conforme cu credințele date de pe muntele Sinai, asemenea și legile primei societăți sau ecclesie chrestine, numai putea suferi nimic din alle păganismului, ci tôte cătă să fiă conforme cu spiritul Evangeliilor.

Legea noă nu putea fi garantilă de quât prin Regea lui Christu.

Primele societăți iară que se constituiseră în Dacia în dată după conquistă, că n'ose colonie militare, n'au putut fi risipite și nefortificate: fiă-quare legiune sau cohortă a cătat sa se întărească din castelle situate pe lungă lotul de pământ que te-a cădut în parte spre a'l cultivă, și a se nutri pe densusi.

Resturile de pământ eră regiuni întinse și deserte, că nisce dominiuri mari, cădute în partea căpitanilor que conduseseră armatele, că Nigeri Bassarabi, că Albinii și alții.

Aquelle locuințe de osteni, de cavalleri, și mai virtos de chrestini nu putea să aibă numele grosolan de *pagus* nici de *villa*, pentru quă locuitorii dintr'ênsele s'ar fi numit *pagani* și *villani*, și asemenea nume nu le-ar fi putut suferi nici chrorii nici chrestinii.

Urbe dar și castelle fortificate se înălțară pretutindeni pe pământul cuquerut al Daciei. Locurile ânsă de arătură sau țerrinele din pregiurul urbilor și castellelor se numiră fôrte natural *sata* sau locuri de semăntură (*).

(*) Mai târziu înquăci la atâtea invasiuni de Barbari, Romanii fiind nevoiti a se trage spre apărare la munti, arđând castellele spre a nu lasă inemicilor de a se stabili și difende aquesta cu încetul dispărură, și cu a restabilirea păcii, fiă-quare nu se mai returnă de quât la satele sau țerrinele sallo. Și astfel locuințele numai remaseră de quât nisce colibe provisoric.

Fie-quare urbă, fiă-quare castel, fiă-quare comună cum se dice în limba de astăzi. în dată que se chrestinară, luară numele de Ecclesie adică adunare, însoțire de oameni de elită sau de vase alle allegerri după limbagiul evangelicu.

În a quelle commune fură proscrise nu numai obiectele ci și vorbele que putea aduce a minte din instituțiunile datinele și dregătoriile păgânătății, cu abolirea absolutismului și a privilegiilor, se proscrisseră din limbă și vorbe că *patriciu, senat, dictator proconsul, plebei . . . .* și însuși numele de *republică*; ast-fel, în quāt oameni de o morală severă, evangelică, nu putea să mai audă nici de vorbe că *onore* que presuppunea vanitățile lumii, că *glorie*, que presuppunea resbelle offensive, măcellu subjugare, sclavie.

Primii chrestini merseră și mai departe: Romanii și Grecii chrestinați, într'un exces de zel abandonară și educația clasică, poezi, oratori, philosophi fură proscrisi. Ecclesia pînă astăzi quând dice *helleni* înțelege idolatri.

Templele la Romani și la Greci n'avea turnuri și quând communele sau ecclesiele primitive începură a înălța edificii de rugă, de adunare și adorațiune generale, de serviciul divin, aqwestea nu mai fură numite temple ci *Casa Domnului*. Aqwestă casă fu symbolul de unire și de tărie, culmea ei fu încoronată de turnuri că o forteretă, și aqweste turnuri în locu de a susține că un stindar aquila imperială, eră armate cu semnul Crucii.

Assemenea temple, în Dacia pentru prima oră appărură, quoci airea eră ascunse pe sub pământ.

Mai târziu cenobiele fură communități destinate pentru monachi sau călugeri, alle quăror edificii de rugă și de locuință se numiră *monasterie* adică locuințe de monachi sau de oameni isolați.

În aqweste doē speție de societăți laice și religiōse

în quarî se aglomerarõ și se constituirõ primii chrestini, erã fõrte natural quõ emancipate de Roma pãgãnã, capii și diregëtorii lor nu putea fi numiti nici de Cesar, nici de vre-un proconsul, nici de vre-un dictator; aqwestia dupõ înstituțiunile Ecclesiei primitive și dupõ datinele republicelor grece și romane erã allesi de communa întrëgã. Capii castellelor se numiã *castillani*, și capii monasterielor se numiã *egumeni* sau *duci*.

Ettõ dar diregëtorii primilor Romani și Greci que abjurarõ la tõte alle pãgãnismului.

Presbytenul (sau quel mai bẽtrãn] al communei, și castillanul urbei se allegea de poporani.

Episcopul peste mai multe ecclesie, or capitanul peste mai multe castelle se allegea de reprezentanții castellelor și ecclesiilor.

Și așã mai nainte pinõ la archiepiscopu și patriarchu mai târziu.

III

Ecclesia își are historia sa cã tõte instituțiunile. — Historia Ecclesiei primitive este identicã cu historia Romãnilor din secolul II, III și IV. — În annalele Ecclesiei se aflã annalele Romanei — Primii strãbuni ai Romãnilor furo Apostoli, Episcopi celebri, Martyri — Ei chrestinarõ Europa — Descendenții lor suspinuro Christianismul în Orient.

* Ecclesia lui Christu sau lumea evangelisatã, cã tõte instituțiunile, și a avut punturile de plecare, principele salle, legile salle que strãbãturõ atãția secolî; își are prin urmare historia sa.

În aqueastã historie se vëdu legiuitori luminați, missionari sau apostoli devotați, heroi sau martyri din quei mai sublimi, femei din quelle mai virtuõse recunoscute de sãnte, sapienti din quei mai modesti cu spiritul, barbați que avurõ sciința, cã și charitatea în inimã.

Quând darö historia Ecclesiei, de parte de a revestí forma fabulei, stă de față și attestă despre faptele ómnilor sãi; quând primele ecclesie aflarö ospitalitate în Dacia, quând aqul se puturö organisà în tötã puritatea lor primitivă; quând instituțiunile aquestei Ecclesie sunt încă în vigóre, quând într'un cuvënt historia Ecclesiei în în ceputul ei este identică cu historia Romanilor din Dacia, nu seim de unde putú proveni errórea d'a se dicee și a-se și afirmă quö historia Românilor în Dacia este obscură în începutul ei.

Cum se întêplö quând suntem și am fost de opt spre-dece secolii chreștini, să nu ne căutăm historia nóstră proprie, în historia chreștinătății, în historia Ecclesiei, que coprinde quelle mai frumóse pagini despre filii Daciei sau României que avurö quel mai important și mai evangelicu rol în luptele pentru regenerarea umanității?

Grecia își are o historie pentru quö din evenimentele ei s'au scris de către poeți și historiographi; Roma își are historia ei pentru aquellași cuvent, și daqua Ecclesia a scris biographiele quellor mai mari și sânti barbați ai României, să ne înfestăm a dicee quö începutul historiei nóstre este obscur și necunoscut!

În historia Ecclesiei vedem quö Apostolul Andreiu propagö Evangeliul în ambele părți alle Dunărei, începënd a chreștinà pe Daci.

Historia Ecclesiei ne spune quö succesorul lui Petru Apostolul, Clemens murí cã un martyr în părțile nóstre predicând Evangeliul.

Pe quând pharaonismul restaturat și prenoit în Roma Cesarilor cutedö a profanà divinitatea, încarnându-o în quelle mai immonde și monstruóse individe dintre împèratori, și făcea să tremure lumea dela patrician pînö la plebeu, dela mamele Cesarilor pînö la mamele selavilor, din historia Ecclesiei aflăm quö primul popol que avü

curagiul și puterea de a scutura jugul păgânismului cesarian fu Romanii din Dacia.

În annalele Ecclesiei aflăm quod martirii liberatori de popoli Mercuriu și campoduxul Sava furō filii ai României.

Din annalele Ecclesiei aflăm quod străbunii nostri creștinari, pe Gothi, pe Teutoni, pe Germani, pe Getti, [pentru quod Roma eră pe atunci păgână și Grecia încă idolatră) quod străbunii creștinari mai în urmă pe Bulgari, pe Slavi în generă și pe Unguri.

În annalele Ecclesiei vedem quod sântii martiri Ireneu, Quintilian, Dada, Maxim, Ermilu, Stratoniecu, Emilian, Capiton, quod martyrele Gautia și Doclida, quod celebrii Episcopi Urfilla, Niceta, Theotimu, și alții, quod Dascălii quei mari ai Christianismului Sava și Sansallu, Methodiu și Cyrillu furō toți din filii Romaniei (*).

Pentru que historia fabulosă a Helladei cu Orpheii, Inachii, Cecropii și Cadmii săi, cu Hercului și Theseii săi, cu toți Heraclidii și semiđeii săi; pentru que historia Romei cu Eneea filiu al Venerii, cu Romulu filiu al lui Marte să fiă mai clare, basându-se pe fixiuni și pe fabulă, și a Românilor din Dacia să fiă obscură, quând heroi săi nu sunt fixiuni, ci realități, personaje historice înregistrate în tablele Ecclesiei.

Pe lîngă aqwestea Romanii din Dacia-Traiană însuflați de spiritul străbunilor que propagarō și susținurō cu brațul și cu mintea christianismul și libertatea, pînă în urmă prin propriile lor moșii și averi dotarō Sântul Mormânt și tôte aședemintele religioase din Orient spre întinderea și susținerea creștinătății.

Atâtea personaje historice nu sunt fixiuni, ci bărbați

(*) Suntem datori colecțiunea biographielor aqwestor sânti martiri din annalele Ecclesiei consciințioasei și laudabilei elaborări a D-lui I. D. Petrescul publicată în anul 1857. într-o remarcabilă articieă intitulată *Martyrii Crucii*.

celebri în historia Ecclesiei: operele lor sunt facte; și daqua historia este narrația factelor, quare popul putú să aibă o historie mai mare de quât popoliî României? și unde este obscuritatea timpilor anticia străbunilor noștri? Vede-se în aquei timpi adulteriu deilor cu filieie ómenilor, sau resturile de theocrație alle unui Brahmi-smu tradus în Abrahamismu, sau fabulele Helladei și Romei idolatre?

Originea Românilor, historia lor este basată pe facte.

Din fundul altarului vocea Ecclesiei străbate în inimel-
le vóstre, Românilor, și vă în vederédă quó prin vinele
vóstre curge sânge de Apostoli, de Martyri și de Das-
cáli mari, sânge de heroi que neincetat appëraró și Le-
gea și Moșia. Pãmêntul României este adăpat și fecun-
dat de sângele quel mai sacru al străbunilor vostri.

.IV

Pe lungu documentele conservate de Ecclesie, manuserise importante.—
Republica federativă a României— Organisația ei.— Funcționarii ei ci-
vili și militari.— Armele și vestmintele lor.

Intr'un mare interval de lupte heroice și desperate alle
lumii nuóe cu lumea vechie, alle Omului Nuou cu O-
mul Vechiu, din ambele părți luptătorii nu se mai pu-
turó occupà de quât întru a se conservà și appërà.

Sciințe, arte, industrie, tradițiuni vanitóse și ênsuși
regeneratóre furó cu totul uitate; progresul que făcuse
lumea antică pare quó stette locului spăimentat înaintea
unui spectacol horribil apocatypticu și în delungat que
înspăimêntà și punea în extase geniurile quelle mai nal-
te; sciința tótă se ascunsesse, qua să dicu asà, în sanc-
tuariul Ecclesiei que deveni singura schólă lá quâți-va
ómeni de elită, și quare singur mai putú conservà o

parte mică din suvenirea faptelor petrecute. Agricultorul, poporul întregu n'avea timp d'a mai medita și a se instrui, nici d'a lăsa tradițiunii suvenirea faptelor și suferințelor sale, a evenimentelor que trecură peste densul. Popolul remasse incult.

Din toate câte se putură spune și scrie despre Românii din Dacia, nu se putură conserva de cât în sinul Ecclesiei, pentru quă acolo numai se mai putea afla oameni speciali que se ocupă cu scriptura.

Limba latină începă a fi uitată de vulgu; dintre oșteni, dintre capii lor însuși pușini mai scia scrie și însuși limba populară; scriptele auestora iară pușine și rare, neavând nici custodi speciali, nici locuri în adins spre conservare s'au putut perde în amestecul atâtor evenimente, în invasiunile successive atâtor Barbari. Typarul nu există qua înmulțind exemplarele să mai pătă scăpă unele

Din asemenea scripte, că prin minune; se pută conserva unul que ne atestă modul de organizare al României după emanciparea ei de sub jugul Imperialismului.

Aquest script este o traducție în limba populară română que se vorbiă în epoca dela 1200 pînă la 1500.

Traducătorul este spătarul Petre Clănău quare a stat în dillele lui Stephan al Moldavei supra-numit quel mare El arată quă tradusse scriptul auesta după un manuscris în limba latină copiat de Huru cancellarul lui Dragos-Bogdan vodă cu 200 anni mai înainte după un original vechiu al unui campoduce a nume Arbore.

Arbore dar din dille forte bătrane cu mult mai înainte de fondarea Domniatelor arată cum se organizară Romanii în Dacia-Traiană după que se constituiră autonomi în republice.

Eattă cum începe aquel document de mare importanță.
"Modu de a țerei noastre regim din Traiana-Dacie

que acum Moldova numesce-se; cum ea tinu-se și cum ședū la un locu cu limbele quare cu invasiunilor a în-necarō, după que marele nostru regnu al Romani lor din juna Romă se împușind și nu mai putū tiné și protege Dacia. Sî istu model de guvernare scriptu lam eu Huru mare cancellar al lui Vodă Dragos, cum l aflaiu script din dille bētrāne de Arbore campoduxul..

Reproducem în prescurtare intellesul aquestui document historic que attestă despre regimul republican în quare se organizō și se administrō România dela Aurelian pînō la fondarea Domniatelor.

„Quând se dette commāda din partea lui Aurelian quō quine este cu Imperatorul și cu deii, să și ia quelle mișcătore, servi și animale, și dând focu urbelor și castellelor să lase pământurile și din preună cu legiunile și toți diregătorii să trecă Dunērea în Moesia; legionarii sau oștenii fiind *mercenarii* (după cum îi qualifică campoduxul Arbore) neavēnd coprinsuri sau averi nemışcătore detterō focu pretutindeni; arserō Thyra și Chilia și Capu-Bou și de aqul trecurō Dunērea după commāda que luasserō.

„Ia vātrașii (*) de pretutindeni, înspăimētați de aqueastă scire, se adunarō la Iași în curtea quea mare a legiunii dise a lui Traian. unde aflarō totă prada fecului que pussesserō disii mercenari.

„Aqul moștenii cu moșii și cu cămine se adunarō din totă țerra și se decisserō în unanimitate a nu abandonā pământurile *agonisite* cu sângele străbunilor lor, cultivate de dēnșii și în quare, după propriele lor cuvinte reposā oșele părinților lor, Disserō: mai bine vommu dā ospitalitate, offerind pāine și sare la ori-que limbă străină, și nu o vommu allungā de se va învōl să fiā *biruită* (a fi suppusă).

(*) Proprietar cu vetre cu camine.

“Stabilirö republica dupö îndreptarea datinelor bätträne alle strămoşilor Romani, şi spre a administra, judica şi appërà Terra, în trei mari regiuni sau judeçe împärtirö moşia (patria).

“Dela munţi pînö la apa Siretului un judeçu cu un Jude şi cu doispre-dece pretori, proprietari bätreni. Capitala aquestui judeçu fu Roman.

“Dela Siret pînö la Prut al doilea judeçu cu un Mare-Jude şi doi-spre-dece Pretori, Capitala Bârlad.

“Al treilea coprins sau judeçu, fu dela Prut pînö la Nistru, din preună cu Basarabia tötă se institui tot sub jurisdicţiunea unui Mare-Jude cu doi-spre-dece pretori. Capitala Lăpusna.

“Fortereţele sau castellele fiind la locuri nalte, comunele de agricultori se numirö *välli*.

“Fiă-quării commune i se dette quâte un jude cu burgarii săi quari ascultă de Judele quel mare.

“In capul castellelor se pusse quâte un castellan, que mai în urmă se numi Burgärab, şi în capul urbelor quâte un capitan cu burgarii lor.

“Pentru oştirea permanentă de legionari, pentru trei regiuni instituirö trei scaune: unul la Baia, al doilea la Iaşi, al treilea la Chilia.

“Capitanului general dela Baia i se dette numele de Consol, quellui dela Iaşi de Prefect, şi quellui dela Chilia de campodux. Aquestuia din urmă i se dette şi comanda Questorilor armatei de vasse.

“De aquesti trei căpitani generali ascultă toţi castilani şi quei lalţi capitanii.

“Oştirea întregă se împărţi dupö datinele vechi în pedestri şi căllări, armaţi cu arcuri, lance, toiepe sau alebarde, gladiuri, şl măciuce.— Armată sub soldă sau de soldaţi permanenţi.

“La fruntare sau la marginile ţerrei, cà la Vransoveă

Campu-Lugu se instituîră doi mari capi, cari se dis-eră Margesi sau Marchiesi, vornici, ai quăror oșteni eră ênsuși locu-coprinșuri.

“La Colru Tigheiu, despre Transilvania s-a instituîră o altă miliție de fruntare compusă de locnitorii aquellui coprins, sub comanda unui Mare capitan marges.

“Miliția gardiană a fruntarelor eră fară soldă; eră ânse scutită de ori-que dare servind pe rînd, și la timp de rosbel formă unul din contingentele întregului armatei.

“Pe lîngă armata permănentă și miliția fruntarelor, veniă urbele, castellele și văllile cu gardia lor urbană, sub commanda unui capitan sau castellan (burgălab).

“Veniă apoi toți propriitarii sau moștenii, quari mai târđiu se numiră *resboieri* sau *boieri*, que fiă-quare a-vea dreptul și datoria a-și avea la curțile și pe dominiurile lor voinici căllari armați cu arcuiri, cu lance, cu alebarde cu săbii; și aquești arcari și lancieri se numiră *Curteni de Têrră*. Aquestia la pericol general avea să accure inpregiurul Marelui Jude al regiunii din quare făcea parte, și ast-fel, tîtă țerra eră înarmată.

“Pussero din nou a ardică forterețe sau castelle, pe munți, în codri și ênsuși pe vălli și fiă-quare moștean pe dominiul seu făcû assemenea.

“Capii aquestei gardii naționali se numiă *moșteni vicini*, commandă în timp de resbele, administră și judecă în timp de pace.

Quine ânse numiă pe aquei capi civili și militari, pe aquei diregători? Să audim pe compoducele Arbore.

Aquesta și după dênsul Huru Cancellarul, vorbindune de Republica proclamată și instituîră în dată după proclamaarea autonomiei Romanilor chrestini, adaogu.

“Și cu consiliul tutulor se instituîră qua toți diregători mari și mici să fiă alleși de către *moșteni* și de toți

bătrâni, și fiă-quare diregător, mare sau micu, să fiă alles pe cinci anni.

“După cinci anni se făcea nuoa allegere și quel quare a fost servit cu omenie, se mai allegea pe alți cinci anni în diregătorie mai 'naltă.

“Quel quare a fost jude de valli or administrator, or perceptor. or cassier or primar de burgari, la nuoa allegere trecea, spre recompesă, la gradul de Jude Mare.

“Judicii quei mari trecea spre recompensă la gradul de consol, de prefect, de campoduce. de mare căpitan sau de Marges.

“Aquesti nalti funcționari, daqua de trei ori eră alleși și serviă cu omenie cinci-spre-dece anni în aqweste mari posturi, spre recompensă eră trecuți și numerați în corpul *veteranilor* sau bătrânilor, quare eră corpul quel mai 'nalt, que representă suveranitatea Națiunii.

“Numele de Senat eră pălit cu totul; rechiemă pe lungă păgânătate, și desfrêul, desnervarea și privileghele patricianilor Romei. In puritatea și egalitatea evangelică nu se mai putea sufferi assemenea numiri și privilege.

“Senatorii nuoei republice chrestine fură numiți *c'ochii vechi* adică veterani que au vëdut si pătit multe, servind patriei cu omenie trecënd prin tôte gradele hierarchiei, alți cinci-spre-dece anni de servițiu recunoscut de Națiunea întregă, au ocupat funcțiunile quelle mai 'nalte.

“Investitura senatorilor sau quellor *c'ochii vechi* eră după textul lui Arbore, togă albă, cusută cu serede negre, căptușită cu roșu, și cu nasturi de argint; pe capu eră laureați cu corónă de cerru. și la gât purtă colana de aur. Aquestu corp suveran avea corónă; nu ânse și vërgă sau sceptru.

“Aqueasta eră recompensa bunilor servitori ai Patriei.

“Ma quare ar' fi fost *hiclean* și *amëgeu* adaoge textul, or ar fi luat mită aquella se expatriã.

“Judicilor mari asemeni li se dette togă alba cu serede negre, cu nasturi de argint, la güt colane de aur și în drepta vërgă auree. Aquestora cà magisteri li se dette vërgă de eommanda nu ânsë și coróna.

“Pretorilor li se legiul sucmane albe, serede negre nasturi de argint și verge argintee.

“Consolul, Prefectul Campoduxul furö revestiti cu togă albă, mândru seredata cu negru, cu nasturi de argint, colane d'aur la güt, cà judici quei mari, măciucă ferecatã în felii, și gladiu suspendat la cöpsã.

“Marchesilor Campelungului și Vransovei, Marelui capitan se discernurö cusmane albe, cu negru seredate, nasturi de argint măciuce ferrecate în felii, și gladiuri la cöpsa (fãrö colane de aur.)

“Castillanii și căpitanii, administratorii și judicii de urbe și de välli, burgarii, perceptorii tribunii questorii, centurionii, joimirii, cassierii, marcialii de câmpu, (șãtrarii) avurö sucmane albe seredate cu roșu, nasturi de argint măciuce mari în felii, și gladiuri la cöpsã.

“Dupö aquellași manuscris se aratã quö și înțerra muntenească a nöstrã regimul republican fu tot aquesta pinö la instituirea Domniãtelor dicënd.

“Erã toi diregëtorii veterani mintoși și bărbați maturi pe quari îi allegea moștenii și bëtrãnii dupö vechiele datine și își tinurö moșia și republica precum și o aședasserö bëtrãnii mintoși.”(*)

Sã trecem iar la Appus a vedea cum decade și se desbinã Imperiul și unde duce despotismul.

(*) Aqueste dir urmã trei sau patru capitole sunt scrise pentru profesori, que potu trage extracte pentru scholari.

Tacitu.—Florian.—Probu.—Caru. Carin.—Numerian.—Diocletian, Maximian, Heracliu, Constanțiu, Constantin, Galeriu, Liciniu.

După Aurelian, în curs de vre-o douăzeci de ani urmară un șir de imperatori; Tacitu-Florian, Probu, Caru, filii aqwestuia Carin și Numerian, pînă la Diocletian; și Români din Dacia, trăiră că autonomi cu ducii lor, mai virtos din familie Negrilor Bassarabi, nu mai avură nici o relațiune cu Roma.

Diocletian advenind la imperiu restabilă disciplina militară, luă de ajutor pe Maximian și pe Heracliu, și înaltă la demnitatea de Cesari pe Constantiu Chloru și pe Galeriu. Atâția oameni activi împărțind imperiul și puterea și devenind rivali, nu făcură de quāt a desfăce țăria romană a quāria emblemă eră fașcele. In quelle după urmă, după multe nevoi și victorii Diocletian și Maximian abdicară.

Imperiul Romei se guvernă de Constanțiu și de Galeriu.

Soldații proclamară de imperator pe Maxențiu, și aqwesta vrînd a batte pe Constantin, filiul lui Constanțiu, remasse învins și înecat la treccerea unei punți. Inaintea a-

questei victorie se arătò lui Constantin semnul Crucii cu vorbele: *în aqueasta vei învinge*. Remasserò acum Constantin și Liciniu ași disputà imperiul. Pînò în fine Constantin învingător, exilò pe Liciniu în Nicomedia unde a și murit la anul 323.

VI.

Roma nouă.— Christianismului i se dă drept de cetate — Români intră în relațiune cu imperiul Răsăritului.— Sicibida astăzi Celeu.— Religia chreștină devine religia României.— Primii episcopi ai Daciei.

Constantin remâind singur imperator fondò *Roma quea nouă*, în locul vechiului Byzanțiu la anul 325 pînò la 329. Aqueasta fu numită apoi Constantinopole. Sub dên-sul Christianismului începù să aiba drept de cetate în imperiul roman; pînò aqul nu fusesse de quât or persecutat or sufferit.

Români din Dacia lui Traian, chreștini dejă, pentru protecția que arătò Constantin în favórea Chreștinilor, începurò a fi din nou în relațiune cu imperiul. Constantin puse de construi o punte pe Dunère la gura Oltului și trecù în Dacia spre a batte pe Gothi. În adevër îi bătù și i allungò peste Dunastru. Constantin edificò multe cetăți în Dacia traiană, precum Constanțiola și Revidua în Temisiana; Sicibida (astăzi Celeu). Daphine la gura Argeșului și quare mai la urmă se nmi Constanța.

Religia chreștină deveni religia Statelor României. Dacia avea dejă patru episcopi, al Daciei propriă, al Gothilor, al Scythilor și al Bessilor,*] aquesta din urmò

1) Roma fiind încă păgână Gothii și din Scythii furo chreștinați de Români din Dacia.

la synodul dela Nicea în anul 352 luò titlu de apostol al Daciei rîpiene.*]

Constantin a murit la anul 357 în etate de 65 anni.

VII.

Filii lui Constantin.— Julian Parabatul.— Valentian și Valente.— Hunii Theodosiu.— Episcopul Theotimu.

Constantin, Constanțiu și Constante trei filii ai lui Constantin furò moștenitorii la imperiu ai tatălui lor, susținuți de soldați în aquârora mână stà sòrta imperatorilor. Aquesta uccisserò pe unchi și pe verii lui Constantin. Imperiul fu împărțit în trei părți, fiă-quare din Imperatorii frați își avea rivalii sau adversarii săi și ei între dênșii se urrà ca frații inemici ai antichității.*]

La anul 353 remasse imperator numai Constanțiu, și în expediția que făcù în contra lui Julian supranumit parabatul quare se proclamasse August, muri în aquea campanie pînò a nu începe resbellul, la anul 361.

Julian adveni la imperiu și domni pînò la anul 363 quád muri în resbellul que întreprinse assupra Persilor. Sub dênșul Chrestinii iar începurò a fi persecutați, Aquestui urmò Iovian și muri și aquea la anul 364.

Dupò dênșul adveniò la imperiul frații Valentinian și Valente. Primul fu imperatorul Appusului și Valente al Răsăritului.

(*) Se află în annii din urmă una din primele Evanghelie que s'a trimis spre a se propagà în Dacia. Aquesta devenisse proprietate a repositului Banului Mihael Ghica. Astăzi se află în Athena.

(*) Eteocle și Poinice.

În domnirea acestora veni ră peste Volga și Tanais mulți Barbari din Asia cu numele de Huni quasi rempinseră pe Gothi peste Dunăre în Moesia. Valente venind asupra Hunilor a i batte, muri în bătăia dela Adrianopole la anul 378. Valentin murise dejă mai înainte la anul 375.

Theodosiu advenind la Imperiu, îl curăți nu numai de usurpatori, ci și de păgânismu, făcând a se întinde pretutindeni Christianismul. Pe timpii acestia se află episcop al Românilor în Dacia Theotim bărbat fărte zelos și erudit. Sozomen dice quă pe aquesta pretutindeni îl numia deul Românilor.

Theodosiu împărăți pînă la anul 395 și lăssă Imperiul împărțit la filii săi Arcadiu și Onoriu; sub dănsii începu a declinā mult puterea romană.

VII.

Onoriu și Arcadiu.—Attila:—Filii lui Attila.

Imperiul desbinat începă a se derrimā, și la Occident unde domniā Onoriu, și la Orient, al quăruiā imperator erā Arcadiu. În părțile aquestea Hunii având de Duce pe Attila supranumit *flagelul lui Dumnezeu*, pradă Macedonia și Thracia și după que domină totă Dacia lui Aurelian, trece cu hordele sale și se aședă la Tissa de unde începe a amenință și imperiul dela Occidente. La anul 450, intră cu Hunii săi pînă în Gallii, ci bătut de ducele oștirilor romane Aetiu, è nevoit a se înturnā în Italia, unde, după que arse și redusse în ruine cetatea Aquileia, devastă Italia pînă la Roma. Papa Leon prin rugămintē îl făcū a grațiā cetatea aquasta. De aquil Attila se înturnă înapoi la Tissa unde își avea quartierul

general sau reședința. Aqul înneecat în sânge muri la anul 453.

Filii lui nu trăiră în pace, certele lor le addusseră și căderea. Unul din aqueștia, Elah fu uccis în rebel de regele Gepidilor Ardaricu; quel-alt Daggisicu fu uccis de generalul roman Anagastu. Al treilea filiu fu nevoit a abandonă Pannonia și a se refugia în Scythia pe la anul 466.

VIII.

Imperiul Appusului cade. — Cu un Romulu începe Roma cu alt Romulu cade. — Cu un August începe imperiul, cu alt August pere. — Românii sunt deștinati a face o Confederatiune cu popoli Răsăritului.

Imperiul occidental, assalit de tôte părțile de Barbari cădă în fine în puterea aqueștora la anul 467. dela Christu și la 1229 dela fondarea Romei. Romulu fu primul ei fondatar, și Romul Augustu, ultimul ei imperator. Octavian August fu fondatorul imperiului și iar subt un Augustu se distrusse aqueș mare colos de intrige, de desbinări, de crime și de mărire.

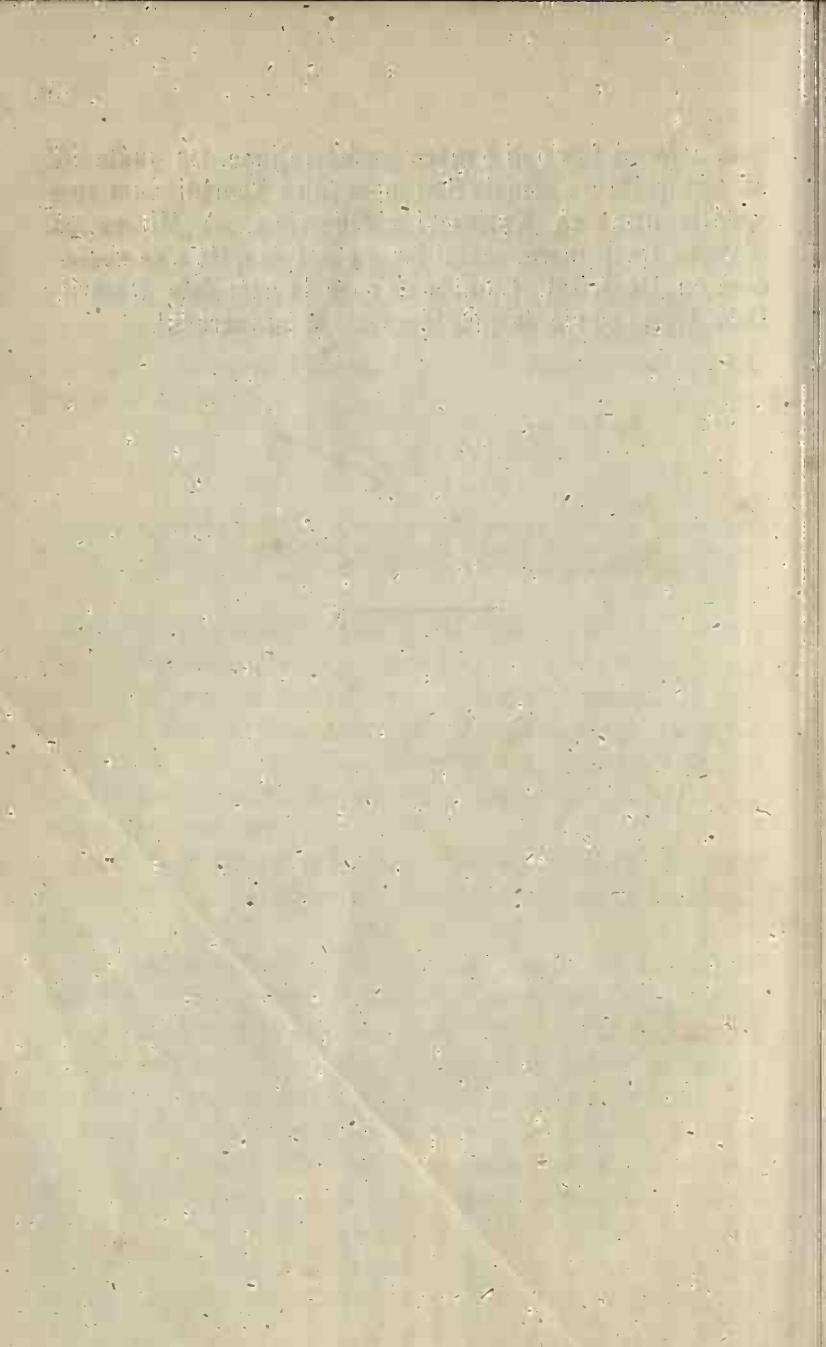
La Orient tot se mai ține imperiul susținut de Greci și mai virtos de adevărații continuatori ai Christianismului.

În epocha aqueasta Românii din Dacia lui Traian, emancipați de imperiul Byzantin și cu atâta mai virtos de al Romei, n'avură de quăt a se susține singuri în contra Barbarilor, quând luptându-se, quând pactisând cu dênșii, quând suppuinduse. În aqueastă epochă de desbinare a Românilor de dinquaci de Dunăre de quei de dincolo, peste 200 de anni, sufferiră mult ai noștri. Situația geographică, interesele commune, inemicii de din afară par'quă a predestinat pe Români spre a fi în strînsă legătură cu popoli de peste Dunăre, cu Orientul întregu. Ei par'quă ar' fi chieamați de Provedință

spre a formă într'o di o mare confederațiune. De quâte ori
au eșit quâte un omu de Stat mare intre Români cum vom
vedé la urmă că Kyriarchi ai Bisericei, că Mircea, că
Stephan quel mare, ochiul lor n'a fost de quât a se confe-
derà cu Resăritul. Lumina nu vine de quât dela Răsărit.
Dela Appus nu vin de quât tempeste și întunerecul.

ms

PERIODUL AL DOILEA

ROMANIA MIXTA

EPOCCA A CINCEA

ROMANII SI IMPERIUL BYZANTIN

I.

Se succed mul i imperatori. — Justinian. — Dreptul roman. — Bellisariu Narses. — Barbarii se allung. — L'aciele mni resuflă. — Episcopului Daciei i se dă supremanția. — Bellisariu disgratiat, și apoi reintregit în drepturile sale. — Vermii de mătasse adduși în Europa din Indii.

In curs de un secol dela mórtea lui Arcadiu la anul 408, se succedurö un șir de imperatori la Orient, Theodosiu II, Marcian, Leon, Zenon, Anastasiu și Justin:

La anul 521 dupö mórtea aquestuia din urmă, a-
dveni la imperiu nepotul său Justinian. Aquest impera-

tor instruit și ocupat cu studiul dreptului sau al legilor, numi o comisiō de zece bărbați competiți spre a culege toate legiuirile romane și a forma nisce corpuri de legi. Aquestea se terminarō; și pînō astăzi servescu de base tuturilor legilor civili alle Statelor civilisate.

Justinian sciū a și allege și buii căpitani și între toți a dîstinge pe Bellisariu și pe Narses, pe quari îi numi capi ai oștirilor salle. Bellisariu batte la răsărit pe Perși, apoi pe Vandali, suppune Africa și o face din nouo pvovinția a imperiului. Trece după aqwestea în Italia, și coprinde Neapole și Roma. Se întornă din nouo la răsărit spre a batte pe Perși, que reintrasserō în imperiu. Lassă aqul pe Martin spre a commanda oștirile; se întornă iar în Italia infestată de Gothi, și mântue Roma din puterea aqwestora.

În aqwest timp de redesteptare a spiritelor romane, luarō curagiu și Români din Dacia. De mult se grămădisserō peste dâșii mulțime de Barbari. După Huni venirō și Avarii que predominarō peste toți. Justinian avēnd sympathiele române din Dacia întreprinse un rebel în contra Barbarilor din părțile noastre, luō multe cetăți din mâinile lor și le dette înapoi Românilor. Înălțō apoi pe ambele margini alle Dunărei o multitudine de forterețe spre apărarea Românilor în contra Barbarilor, pe Episcopul Daciei nuoe que eră locul nașcerii salle îl înălțō la rang de Arhiepiscopu, quăruia îi dette supremația peste toți episcopii din amîndoe Daciele, în Dardania, din Macedonia și din Pannonia.

Justinian avú mari calități bune, și între errorile salle fu și aqueea de a se lăsă a crede pe quei que invidiă pe Belisariu. Aqwest mare herou fu fôrte rău recompensat de Justinian. Doi anni fu în mare disgrăție degradat din toate titlurile salle. Imperatorul pînō în quelle din urmă își recunoscú erroarea și reîntregi pe ma-

rele căpitan în toate drepturile sale. Puțin după aceea muri heroul în etate naintată; și peste puțin muri și Justinian la anul 565. În timpii lui Justinian se crede quó s'au addus în Europa semënța vermilor de mëtasse de doi călugări que veniã din India la anul 551.

II.

Justin.— Tiberiu.— Mauriciu.— Phocã usurpatorul.— Heracliu resbunãtorul.— Mahomet óspe la Heracliu.— Gintii slavone.— Bulgarii.— Românii christianisã pe Barbari.

Dupó mórtea lui Justinian, imperiul începù a declinã din nou. Imperatorii que veniró dupó dënsul, Justin II, Tiberiu, Mauriciu, nu sciuró a'l imitã. Phocã unul din căpitanii quei mai obscuri ai armatei, que se trãsesse-ró dela Dunëre spre a iernã în Thracia, sciù a face pe soldați a'l allege de cap și a'l proclamã de August. În capul aquestei armate veni cà rebel în Constantino-pole și uccidënd pe Mauriciu și totã familia lui, deveni imperator. La anul 610. Heracliu resbunã mórtea Ini Mauriciu, uccide pe usurpatorul Phocã, și advine la thron.

În zilele lui Heracliu appãrù și Mahomet, fondatorul religiunii mahometane que se numește Islam. Pe la anul 622 quãnd Heracliu se înturnã vingëtor dela resbellul que avù cu Perșii, întêlni în calle pe Mahomet, quãrui îi accordò ospitalitatea que îi querù.

Tot pe atunci mai multe ginti slavone începuró a se mișcã căutându'si locuri de a se stabill. Atunci appãruró Serbii, atunci Curbat ducele Bulgarilor la Don, formò o potestate tare și formidabil.ë Curbat muri la anul 666 și quellor-cinci fiii ai sêi le disse la mór-

tea sa să nu se despartă și să domnească împreună frățesce. Nu'l ascultară fiii, ci unul a nume Butaia rămase în locul unde domnise tatăl său; al doilea a nume Contrag trecu peste Dunere în Assia; quei-lalți trei appucară spre Appus: unul din ei se aședò în Dacia orientale sau Bassarabia (aquesta se numia Asparucu) altul que se numia Rean trecu în Pannonia sau Ungaria și se suppusse Avarilor; al treilea, a nume Alsecu se dusse spre Italia și se suppusse Longobardilor.

La anul 680 Bulgarii din Bassarabia conduși de Asparucu, trecură în Moesia, se stabilirò acolo și îi detterò numele de Bulgaria.

Rumpënduse astfel relația între Românii din ambele Dacie, quei de dinquaci de Dunere nu mai avurò nici o legătură cu imperiul Răsăritului, Ai noștri țin datinele și limba Românilor; în Byzanțiu imperiul se grecisse: altă limbă, alte datine, alte interese. Isolați și impresurați de Barbari câtă a se sustine eum putea, când luptânduse în contra ginților de quari erà assaliți, când pactisând cu dênsele, încuserinduse cu capii lor și creștinându'i. Românii de dinquaci de Dunere creștinasse-rò dejă o mare parte de Avari și din Germanii que venisserò în părțile aquestea; quei de dincolo de Dunere se puserò a creștină pe Bulgari și a face cauză comună cu dênșii.

Pe la capetul secolului al optutea se aședà și Sirbii și Croații în locurile unde locuescu pînò astăzi. Părțile Slavoniei și Croației pe atunci se numia Moravia quea diu Pannonia.

III.

Românii chrestinidă pe Bulgari. — Methodiu și Cyrillu sunt frați și Români; aquesta propagă Christianismul între toate ȝințile slavo. le dă litterile grecoromane sau byzantine cu quari scriă de jă Români.

Spre chrestinarea Bulgarilor contribuiră mult doi frați romani despre Severin que devenisseră călugări și quari își făcusseră educația la Roma. Aquesta fură Methodiu și Cyrillu. Bulgarii urră mult pe Byzantini cu quari eră în necontenit rebel, nu putea să ia nici un misionar dela dănsii. Methodiu și Cyrillu, bărbați foarte instruiți și curioși, că Români se decisseră a trece la Români de peste Dunăre que făcea causă comună cu Bulgarii, se îndodusseră la curtea lui Bogore despotul Bulgarilor. După multe încercări de a l' converti la Christianismu. veni și surora lui Bogore din Constantinopole unde fusse îndelung prisioneră de rebel și unde la curtea Theodorei se și chrestinasse. Cu aqueasta înțelegenduse monachii români își îndoiescu puterile spre a evangelisă pe Barbari. Bogore eră foarte tenace. Adveni pe atunci și o epidemie mare peste toți Bulgarii, pestilența se încinsse. Români începură a face propagandă mai quă răul nu va încetă pînă quând Bulgarii nu vor chiemă pe Dumneđeul Chrestinilor în ajutor. Bulgarii ascultă, și pesti-

lența încetădă.— Pe lângă acestea Methodiu fiind zugraf. fu invitat de Bogor a'i zugrăvi o casă și pentru quod eră amador de vênat îi disse a'i face quâte fere scie mai terribili. Cuviosul Methodiu, între altele îi zugrăvi și ultima judicată, representând pe pécătoși, pe tyranni, pe păgâni; pe diavoli că quelle mai terribili fere Bogore se impressiōnă fôrte, și atunci querū în adevăr a se chrestinà din preună cu toți ai săi. La baptesemă, din Bogore îi pusserō numele Michael, sau quă să 'l assemene cu imperatorul Byzanțului de atunci que se numià Michael, sau quă să 'l assemene cu primul ministru al cerului que a resturnat spiritele necurate, dând adicō lui Bogor missia de a chrestinà pe toți Bulgarii.

Aqueastă din urmă părere se pôte afirmà și după revolta que s'a întâmplat din partea unor Bulgari que au sculat mulțime de popor în contra lui Bogor după chrestinarea lui. Aquesta cu 48 ómeni ai săi și cu crucea înainte, ajutat și de șapte clerici cu făclii aprinse, învinse pe rebelli și făcū multitudinea a cădē la pământ și a quere baptesma. Michael dar deveni numele lui Bogore.— Anul 850.

Methodiu și Cyrillu apoi devenind archierei trecurō în Moravia Pannoniei adicō în părțile Slavoniei și Croației și chrestinarō pe Slaṽoni. Voind apoi a punne pe callea luminării și a civilisațiunii popoliu aQUESTIA, învêtarō dintr'ênșii a citi și a'și scrie limba cu litterele grecoromane sau byzantine cu quari se servià dejà de mult Românii din ambele Dacie, cum și Grecii que devenisserō Romei. A- a queste littere eră parte române (*) parte hellenice*) Românii spre a representà limba lor mai luasserō dela Hebrei pe ם, și mai inventasserō litterele phonetice că π.

(*) Că A, K, Ч. — a, b, q.

Că B, P, A, E, Ф, K, — β, Γ, Δ, ε, κ.

que erà un A scurtat prin mijlocu și pe z, que reprezintă prin ochiul său și pe a, și pe e, și pe o. Românii pe atunci făcea serviciul divin în limba latină, Grecii în quea hellenă, Slavonilor, după que învățară ași scrie limba cu litterele byzantine sau române, pentru quò furò date de Cyrillu Românul, li se tradusserò și cărțile Bisericei pe limba slavonă spre a face serviciul divin pe limba lor cunoscută.

Bulgarii și toți Slavonii, fiind în urră cu Grecii sau Byzantinii, nu puturò sufferi nici un episcop sau preot de acolo: Querurò dar dela Roma, pentru quò schisma neexistend Bisericele erà una, ș a le numi Episcopi și a le trimitte primii preoți.— Anul 866.

IV.

Basilii usurpatorul.— Photiu.— Schisma Appusenilor de Răsăriteni

La anul 867 Basilii uccise pe imperatorul Byzantiului Michael III și îi usurpò coròna. Aquesta, de și usurpator, sciù a guvernà, și dette nisce legi folositoare. Mai înainte de Basilii un om erudit a nume Photiu reuși a dà jos pe Ignatiu de pe thronul patriarhatului oecumenicu și a se numi el patriarchu, de și erà laicu sau mirean. Basilii quând adveni la imperiu, adunò la anul 860 synod, și destitul pe Photiu reintregind pe Ignatiu în drepturile sale. Dicu quò din cauza lui Photiu proveni schisma Bisericei Appusului de a Răsăritului. Causa principală ânsè a fost tendința Papilor de a avè supremația între Patriarhi, și mai mult de tôte sistema Absolutismului. Biserica Răsăritului represintă guvernele constituționali, unde a Appusului a voit în tot d'auna a reprezentà și a sustinne Absolutismul.

V.

Românul autoromni cu ducii lor.— Gellu. Mariottu. Claudiu.— Banatul Severinului și alte ducate.— Ungurii.—Tuhut.—Arpad aliat cu Români—
Românii începu a ehreștină pe Unguri.

Românii, afară de quei, que formă un regat cu Bulgarii, pe allocurea alții se află autonomi guvernăți de duci ai lor. In quelle cinci județe de peste Oltu se formasse dejă ducatul Severinului. Dinquaci de Oltu și în Moldovia Românii avea mai mulți duci, sub nume de Pacinati.

Pe timpul quând Ungurii trecură între Tissa și Dunere, în Transilvania domniă ducele Românilor Gellu, în Ținutul Crisului între Sameșu, Tissa și Mureș, Români avea de Duce pe Mariottu domnu ereditar din vechi-me. Străbunul aqwestuia a fost ucis de Attila. In Rușiava quare eră între Mureș, Tissa și Dunere domniă Claudiu eă duce al Românilor.

Aquestia trăind de mult timp în pace fură supraprinși nepreparați de resbel la apariția Ungurilor în părțile a-quellea. Gellu perdū viața în resbel cu Ungurii que eră conduși de Tuhut; și Români vedënduse fără duce pac-tisară cu Ungurii la Esculeu, și își allesseră de domn pe Tuhut. Ținutele ânsă al Mureșului și al Oltului fură âncă mult timp apperate de Români și guvernate de

duci ai lor que se numia campoduci, și quari după slavi se numiră Voivodi sau vodi. Tot asemenea se susținea și Mariottu, iar mai în urmă vedând că nu mai poate ține lupta, închieră pace cu mai marele peste toți Unguri Arpad, și se aliă cu dânsul dând pe filia sa după Zoltan filiul lui Arpad.

Murind apoi fără moștenitor; adoptă creștinându-l pe ginerele său Zoltan și ast-fel ducatul lui trecu iar la Unguri.

Se mai ținea Ducatul Temisianeii sub domnirea lui Cludiu, și moștenitorii săi îl apărău că ducat român pînă la formarea regatului Ungariei de Stephan.

Românii în epură a face propaganda christianismului între Unguri.

VI.

Tendința Românilor de a lua cu Bulgarii Constantinople și de a regenera imperiul Roman— Petru fiiliul lui Simeon.— Frații Români David Moysé, Aron și Samuil.— Rușii chiemați de Byzantini — Români de dinquaci de Dunëre din preună cu Ungurii vin în ajutorul Romano-Bulgarilor. . Frații David, Moysé și Aron mor. Samuel se proclamă rege.— Basilin II vîncător distruge regatul Romano-bulgar și ia numele de Bulgaroeton.

Pe quăt de o parte Români creștinând pe Unguri pactisă cu dênșii și se încorporă spre a formă un regat nou, pe atâta pe de alta Români que chrestinasserö pe Bulgari desvoltă tôte puterile spre a sustinne regatul federativ al Romano-Bulgarilor subt regi de stirpe română, și a possede ênsuși thronul lui Constantin de aceeași origine cu dênșii.

La annul 927 Simeon regele Românilor și Bulgarilor muri, și fiiliul sêu Petru îi succedü și domni pînö la annul 963. Attunci se scularö patru Remâni, David, Moysé, Aron și Samuel și puindu-se în capul Românilor dominarö țërrele de peste Dunëre și din preună cu Bulgarii detterö resbel imperiului Byzantin, ajungënd pînö aproape de Constantinople. Byzantinii chieमारö pe Rușii

dela Dunapru să viiă în contra Bulgarilor și Românilor. Rușii veniră spre ajutor, adică spre a prăda țerrele dela Dunere, și apoi a nu mai voi a se retragge de aqui. Se făcură una cu Bulgarii, chieamară în alianță și pe Unguri cum și pe Ducii Românilor quellor lalți pe quari după mărturia lui Străbon, Rușii și Polonii îi numiă Pacinați sau Pacinaciți, formară o armată de 300 mii osteni, și trecură cu toți muntele Emul spre a resturiă imperiul Bizantin.

Byzantinii sciură a desbină aqueastă armată, quoci luară cu binele pe Ruși, făcură pace cu aquestia, și quei-lalți remăind despărțiți fură constrinși a se retragge, spre a reveni întăriți.

În adevăr, Românii appărură din nou din preună cu Bulgarii, și în luptele crunte que avură, periră trei dintre Români: David, Moyse și Aron. Samuel remăsse singur, și fu proclamat de rege. Că duce al ostirilor salle trecu Emul, domină Thracia, Macedonia, Thessalia și pe locuitorii din Larisa îi strămută în Bulgaria, unde formă dintr'ênșii un corp de oștire cu quare se bătă în contra Byzantinilor 37 de anni.

Imperatorul Basiliu II, vedându-se foarte strimtorat, se decise a adula oștire mare, a o exercită bine, și quând se vedu mai tare de quât Samuel Regele Romano-Bulgarilor, reîncepă resbellul cu vigóre. Samuel ținend resbellul, mură la annul 1013; și următorii lui mai ținură pînă la 1019. Atunci Imperatorul Basiliu II bătă pe Bulgari, coprinsă capitala Acida, distrusse regatul aquesta și lăo supranumele de Bulgarocton (uccidător de Bulgari). În testamentul său lăssă qua și Românilor să facă următorii săi, după cum el a făcut Bulgarilor.

davia se constituissere Românii încă mai de mult, dela emanciparea lor de Roma păgâna, în republice, que pe la anul 1000 se dicea burgărie și pe allocurea în domniate sau în voivodate sub nume de Pacinați și Comani. S'au aflat o monettă de aramă aproape de târgul Romanului în ruinele unei cetăți que se numia Semendra. Pe aquea monettă pe o parte era figura domnitorului cu pălărie pe capu și cu inscripția, *părintele Moldovei* (*) iară pe de alta: *heredia de Moldova* (romănesce adică moștenirea Moldovei).

Pe la anul 1027 ~~Moldavia și Terra Română~~ era autonome, nu depindea nici de Ungaria, nici de regatul Romanc-Bulgar, que era desfrântat de Byzantini, nici însuși de imperiul Byzantiului. Un istoricu Griselin dice quò imperatorul Constantin Porphyrogenitul în expedițiunea que a trimis asupra Siciliei, avea și un contingent de Români, Vandali Ruși și Poloni sub comanda protospătarului Lupu. Aquesta era un contingent de duci sau condotieri voluntarii cum era datina pe atunci.

Pe la anul 1042 Românii din ambele principate se vedu în historie aliați cu imperiul Byzantiului în contra Bulgarilor, pe când împărăteasa Zoe era în rebel cu aquestia. Nemplininduși Byzantinii condițiunile alianței, disa concordie se prefecù în discordiă, în certe și turburări; neîncetat se urmaro rebelle, în quarl Românii au coprius multe locuri din Thracia și s'au aședat acolo.

Miron chronicarul moldav, întăresce quò Românii din Moldavia și România avea deja Domnitorii lor pe la anul 1080.

Mai târziu la anul 1118 și apoi la 1121 sub Ioan Comnenu Românii transdanubienu furo rău bătuti și uciși.

(*) Slavonesce.

Aqueasta a întărit tare pe Români domniatelor Danubiene, și sculându-se cu forță mare, au bătut pe generalul Byzantin Calaman.

Se vede apoi o împăcare între Români și Byzantini; quoci la anul 1168 pe când imperatorul Emanuel avea resbel cu Ungurii, Români din Bassarabia sub comanda lui Rataca iau dat ajutor.

Tot quam pe aquel timp, cu quăți-va anni înainte, la anul 1143 veniră și Sașii și se aședară în Transylvania.

IX.

Români au pățit mai mult dela dișii chreștini.— Răsăriteni se corump.— Appuseni devin astuțioși și axclusivi.— Prima cruciată sub Urban II.— Godofred de Buillon rege al Palestinei.— A doa cruciată, Ludovic VII și Conrad. III.

Români, resistară mult cu armele în contra Barbarilor, și pe quei que nu putură allungă cu puterea materiale, îi suppuseră și îmblândiră cu puterea morală, chreștinându-i că pe Gothi, Bulgari și pe Unguri. Pe păgâni, Români or îi învingea or îi bapteză; reul lor quel mai mare le veniă dela quei que se dicea chreștini.

La Răsărit Chreștini se degenerasseră sub corupțiunca imperiului Byzantin; și cu quăt a questia se degeneră, cu atâta Islamismul se întindea. Saracini luasseră multe provincie alle Răsăritului, cum și Palestina.

La Appus, după schismă, și încă de mai nainte capi religunii ajunssesseră a face din doctrina Mântuitorului o sistemă spre a domină lumea, și a nu recunosce puterea guvernelor, de nu se vor supune puterii lor. Din aquest princip dominator plecând Papii, spre

a și pute impune puterea și în Orient, așară pretext quô vor să mântue mormântul lui Christu din mâinile Saracinilor, și scularô popoliu Europei, qua sub manta Christianismului întroducândase în Orient, să pôta des-thronâ mai târziu pe imperatorii Byzantini, și a și întinde acolo systema și doctrinele. Aqueastă expedițiô în contra Saracinilor adicô, o numirô *Cruciata*, și tot osteanul fu însemnat cu semnul Crucii.

Prima cruciată fu proiectată de papa Grigoriu VII, și realizată de Urban II la anul 1095. Peste 300 de mii de ômeni din popoliu Europei assigurați de predicatori quô li se vor iertâ pécatele, luarô armele, se însenmarô cu semnul Crucii și plecarô spre Ierusalem, devastând țerrene pe unde trecea. Prin țerrene nôstre și prin Bulgaria nu lăssarô de quât blesteme în urma lor; pretutindeni furô uidiți cã toți *zavergii* și bătuti. Luptele de pe drum, morburile asiatice, bătăile cu Saracinii îi făcurô a remânea numai 3000 la Niceea dupô quari mai venirô ș'alții, spre a îi ajutâ. Aquestia trecând prin Constantinopole, promisserô imperatorului nu numai credință, ci și de a supune lui tôte țerrene que vor luâ dela Turci. La anul 1099 luarô Ierusalem-a; ânsê în locu de a o supune imperatorului, proclamarô pe Godofred de Bullion, ducule lor, de Rege al Palestinei.

Adoa cruciată spre a sustine locurile luate de la Turci fu ardicată la anul 1143. În capul aquestei armate se pussêrô Ludovicu VII regele Francei și Conrad III imperatorul Appusului. Quei de subt Ludovicu se purtarô prin țerrene aquestea; iar quei de subt Conrad se purtarô fôrte neomenesce cã și quei din prima cruciată. Ostenilor aquestora li s'a dis *cruciati*(*)

(*) Le dicu și stavrofori sau cruciferi; alții le dicu și crucieri. Noi preferim numele quel mai natural cu quare și singuri s'aa numit. Na fost nici crucieri adicô făcători de cruci, nici cruciferi (purători de cruci) și începători cu cruce adicô cruciați.

X.

Isaciu Angel se împacă cu Ungurii, luând de femeie pe fiila regelui Bella. — Impositele lui pentru nuntă rescâlă popoli. — Românii din Moesia se revoltă. — Petru-Asan. — Ioan. — Biserica sântului Demetriu spital de nebuni. — Nebunii profetisă triumful Românilor și stingerea Byzantinilor. — Isaciu orbît de frate-său Alexiu fu carcero. — Atreia cruciată.

Pe quând Appusul își îndreptă armele către Resărit prin cruciații săi qua să domine iar nu qua să libere, Emanuel imperatorul Byzanțului da, după cum arătarom resbel Ungurilor. Iar după mórtea aquestuia, la anul 1186, advenind la imperiu Isaciu-Angel; și remăind vėduv, spre a întări o pace cu Ungurii, queru de soție pe Constanția filia lui Bela regelui Ungariei, încă de quând eră aqueasta de dece anni. Isaciu om avar și cupidu, qua să nu facă dela sine spese pentru nunta imperială, pusse imposite grele pe toți locuitorii imperiului. Sarcina se părū mare tutulor, și toți începurō a blestemă. Românii din Moesia și quei din Macedonia gemeau și mai tare, pentru quō de 167 de anni sufferiă jugul Grecilor Byzantini.

Trei frați români, Petru, Asan și Ioan din famillia ultimului rege Samuel de Comite(*) de currēnd se returnasserō dela Constantinopole, unde fussions tractați cu neomenie la

---

(*) Grecii diceau aquestei famillie Bomitopull.

quererile lor, afară pe Români și pe Bulgari întăriți de impositul quel mare. Se puseră dar în capul lor, și sculară la arme toți popolii Români dintre muntele Emul și Dunăre. Jugul pe cât apăsă pe aquești popoli, pe atâta îi și umilise; și făcuse codarși și superstițioși. Frații de Comite, Petru și Asan mai virtos; vrând a le aprinde inima, se adressară la imaginațiunea lor. Edificasseră o biserică și o închinasseră Santului marelui martyr Demetriu. Acum o destinară pentru căutarea și însănătoșirea quellor smintiți. Peste currând kiliele bisericei fură pline de asemenea ómeni bărbați și femei. Quei mai mulți eră puși a se prefacce quă sunt nebuni demoniaci. După multe țipete și convulsiuni, cu pèrul înfiorat, cu ochii rătăciți că și cum ar vedé quelle nevedute, și că cum ar fi fost iuspirați, pîntre alte vorbe fără șir, strigă: "Mândria, mândria!... Urrasce Domnul pe quei mândri."

— Mândria Grecilor n'o mai suffere Domnul.

— Vai ție, Babylonia păcatelor.

— Ha! ha! ha! Roma quea nuoa, vai ție!...

— Români și Bulgarii sunt la porțile talle.

— Marele martyr Demetriu è ducele Românilor.

— Căpitanul Românilor și al Bulgarilor è neînvinșul marele Mucenic.

— Uite'l quă s'a scirbit pe Thessalonica, și fuge de biserica Grecilor!...

— Românilor, Bulgarilor, uite'l, è în midlocul vostru d'assupra capetelor vóstre!

— Pavăsa lui vă scutesce.

— La arme! la arme Români, și Bulgari! Nici un Byzantin să nu mai remăie.

— Urrasce Domnul pe quei mândri; nici un Byzantin să nu mai remăie! „strigă apoi toți de o dată.

Iar preoții, închinându-se dicea:

Intellectia lumii aquesteia nebunie è la Dumneđu!

Din gura prucilor și a nebunilor esu adevăruri que confundă pe quei que se credu înțelepți. Tare s'au corupt *Tërigrädenii!*

La aquelle voci, la aquello spectacole que se repetă pe totă dioa, Bulgarii se scularö la arme din preună cu Românii din Moesia, și spre ajutorul lor venirö și Românii nostri de dinquaci de Dunëre, și bäturö pe Byzantini förte. In aquea bätaië imperatorul Isaciu-Angel que commandă în persönă fu supraprins de frate-sëu Alexiu; quare din preună cu coröna îi smulse și ochii. Conducëndü'l la Constantinopole îl pusse orbu la închisóre la anul 1195.

In timpii lui Alexiu-Angel se sculö a treia cruciată. Byzantinii pricepusserö dejă reaoa credință a Appusenilor și se purtarö cu aqueeasi rea credință. Alexiu amăgi pe cruciați înțelgënduse în ascüns cu Saladin.

XI.

Ivanu sau Iancu uccide pe Asan și fuge la Alexiu.— Petru devine victimă invidioșilor.— Ioan le succede, și se proclamă imperator al Românilor.— Innocențiu III îl unge de rege.— Unirea cu Appusul.— Repentirea,

Petru și Asan, luptänduse deçe anni liberă pe Români și pe Bulgari de sub jugul Byzantinilor. Scopul lor erä de a restabili din nou regatul aquestor doë națiuni, și de a se reintregi pe thronul străbunului lor Emanuel. Invidia änsë nu le iertö a trăi spre ași realisä cugetul. Asan fu uccis de änsuși vërul sëu Iancu, sau Ivanu, pentru quö 'lă muștrat despre o immoralitate sau pentru quö se vënduse Byzantinilor. Petru îl alungö spre a'l pedepsi. Iancul în fine fugi la Constantinopole unde își luö salariul alliänduse cu impere-

torul que îi dette o nepotă a sa. Petru cădù și el as-sassinat de un invidios tot din familia sa, la anul 1197.

Spiritul independenței eră ânsă de ajuns deșteptat între Români și Bulgari. Aquestia, după que plâneră morțea liberătorilor lor, proclamară pe al treilea al lor frate Ioan de duce suprem asupra ambelor națiuni. Spre a realiză eugetul fraților săi, Ioan, cum ajunsese la putere se proclamă de Imperator al Românilor și al Bulgarilor, spre a restabili imperiul Roman. Alexiu imperatorul Byzanțului după que îi declară rebel și se vedă constrins de toate părțile, fu nevoit a închieia pace și a'l recunoșce de imperator la anul 1200.

Evenimentul acesta făcù o mare impresiune în toate Statele Europei. Se arată în lume două stirpe vigurose pline de credințe în viitor, unite prin baptesmă și suferințe, organizându-se și aspirând la o viață nouă. Unele State începură a se teme. Curtea Romei, que căută să profite din toate evenimentele, află cu calce în spiritul său de propagandă a nu lăsa să'i trecă aqueastă împregiurare spre a desbină pe Români și pe Bulgari de Biserica Răsăritului. Nu întârziă dară de a căută în arhivele Romei genealogia lui Ioan. Papa Innocențiu al III îi scrisse quă s'a încredințat quă Ioan se trage la început din familiile quelle mai illustre alle Romei imperiale, și acum în timpii mai din urmă din casa regelui Samuel, quă îl cunoșce demn de a domni peste popoli Români și Bulgari și de a fi uns de imperator, daqua va consimți a îmbrăcișă religia catholică, a o apără și întinde în Statele lui. Papa Innocențiu voia a'și facee un brățu tare și viguros spre a batte Biserica Răsăritului. Ioan nu pută schimbă datinele și dogmele popolilor săi, ci se învol numai întru a se uni cu Biserica Appusului, recunoscând supremația Papii,— Uniația dată de mult că și chatolicismul.— Atunci curtea Romei îi trimisse printr'un cardinal a nume Leon oró-

nă și sceptru cum și un stindard pe care figură chielele Sântului Petru, (Aquila română figură asemenea între aceste semne de suveranitate), și unse pe Ioan rege. Aqueastă s'a întemplat la anul 1203.

XII.

A patra Cruciată scapă pe Issaci din carcere și restabilă pe fiul a-questuia; Alexiu-duca-Mazursé uccide pe junele imperator.— Baldovin primul imperator catholieu.— Ioan Regele Românilor devine appărătorul Grecilor; se lepădă de uniație, se numește cu Banatul Severinului, fondă Craiova.

Cu un an mai naite de uniația lui Ioan cu Biserica Appusului, catholicismul ardicasse o a patra cruciată compusă de Francesi și de Venețiani, sub cuvânt de a batte pe Turci, iar scopul îi era de a luă Constantinopole. Ducii aquestei expedițiuni eră Bonifaciu marchesul de Monteferrat și Baldovin, comitele de Flandra. Spre a avé o reușită de plin catholicismul, Papa cugetând a tragge la uniație pe Ioan, ordonò și lui Andreiu II regele Ungariei de a forță pe Români din Banatul Severinului, din România și Moldavia spre a deveni catholici, și apoi a se duce cu oștire spre a ajutà în Oriente cruciata Venețianilor și Francilor.

Spre a fi mai bine siguri de reușită; cruciații se făcurò protectori ai fiilului lui Isaci que gema orb în carcere. Prin aqueastă politică toți notabili din preună cu popoul Constantinopolii, nemulțumiți de tyrannia usurpatorului, adică a bētrânului Alexiu, furò atrași în favórea cruciaților și a junelui Alexiu. Se scólă cu toți, liberă pe bētrânul Isaci, adducu pe împărătesa soția lui și îi

restabile pe thron. Cruciatiilor atunci li se deschid porțile cetății. Aquesta pe de o parte adduce pe junele moștenitor spre a'l dà în brațele părinților săi; iar pe pe de alta sciind un ambițios scelerat, capabil de tôte; făcuro qua să'i intre în capu boldul de a împărăți și ellu, și îi inspirăro ideea de a sculă popolul grecu, calomniind pe junele imperator quô s'a vëndut la Latini spre a trădă patria și religia. Intriga reuși, ambițiosul quare se numiă Alexiu-Duca-Muzurle întârită popolul, îl scôlă și uccide nóptea pe junele Alexiu.

Cruciatiții nu așteptă de quât aqueasta; pretextul le fu dat. Că înfuriați darô de aqueastă neomenie provocată de dênsli ênsuși și mai mult lacomi de prade și de imperiul Răsăritului, dau assalt cetății, o pradă de tôte părțile, și devin domni ai ei. Acum pentru prima óră Constantinopole fu violată: și prădătorii ei se dicea chreștini, și cruciați. In ziua de Crăciun anul 1202 Baldovin comitele de Flandra fu proclamat imperator catholicu al Constantinopolii.

Ioan imperatorul Românilor și al Bulgarilor promisse ajutor Grecilor. quăror Latini le confiscasserô averile. Vru ânsă mai ântêiu a se înțellegge cu Baldovin și trimisse soli la dênsul. Aquesta tractô cu mare disprețu pe soli și trimisse răspuns lui Ioan să dea înapoi Imperiului Byzantin provinciile que luasse, și să se supuiă lui.

Ioan declarô rebel Latinilor și la 1205 în bătaiea dela Adrianopole înfrângându'i prinse pe Baldovin și îl pusse în carcere, unde și murì. Catholicii que ocupă Byzantiul, allesserô de imperator pe Henric fratele mortului.

Pe atunci darô Papa fu nevôit de a trimitte cum am dis pe cardinalul Leon și a'l unge de rege, invitându'l să liberé pe Baldovin. Ioan promisse uniunea cu Roma pentru quô 'la fost sacrat de suveran; iar în quât pentru

Baldovin respunse quă 'l ar fi liberat bucuros, ânsă s'a întemplat de a muri.

Vedënd ânsă Ioan quă Papismul âmblă cu forța și astuția a s'appune, iar nu a convinge; încredințându-se de intriga cu quare se luasse Constantinopole și de îndemnele que se făcea Ungurilor spre a viola pe Români, se lepădă îndată de uniția cu Papa, se unesce cu Banatul Severinului(*) cu toți Români, și cu toți orthodoxii împreună și se punse a se lupta în contra Catholicilor que venisseră a-i batte și dela Răsărit prin Cruciați și dela Appus prin Unguri.

Pe atunci în aqueastă mare confederațiune orthodoxă se fondò și o urbă în bănatul Severinului, i se dette numele de Craiova după numele regelui Ioan, edificò și o biserică pe quare o închinò marelui Martyr Demetriu, și în onórea soției banului que îi eră filiă or suror, i se disse Mănăstirea Bănésa. Tot atunci consolidò și ducatele române din Transylvania al Maramureșului, al Almașului și Fögărașului que avea ținuturi și în Muntenia și în Moldova.

Pentru ajutorul que Ioan dette orthodoxilor, și pentru buna lui administrare i se dette numele dela Patriarchie de Caloian, adică de Ioan quel Bun, și după densusul se numirò toți Domnii Romaniei Ioanni.

Regele Ioan Muri la anul 1207 și în locui îi succedù la thron nepotul lui de suror Borillă sau Florillă pînă la anul 1222, quând aquesta fu desthronat de Ioan filiul lui Asan.

(*) Eră pôte atunci Ban al Severinului Theodor sau Bogdan Bassarab que avea mari dominiuri, și în Transylvania, și în Muntenia și în Moldavia (?).

INSEMNARE.

Aqueastă historie è pentru copii; cadru ei este foarte îngust, și ne restrângem cât putem. In historia universală que am întreprins, avem și historia Românilor începând dela Romulu, și mai înainte pînă la colonniele lui Traian, alle lui Aurelian și apoi alle lui Constantin, pînă în zilele noastre. Acolo se vede șirul evenimentelor și logica lor. Să ni se ierte să facem aqueastă însemnare que nu este pentru copii ci pentru instructori și junii studiosi, pentru bărbații maturi.

La toți historicii României aqul cu mórtea regelui Ioan li se rumpe la toți firul. Nõe nu ne place a fi fatalisti, nici a crede quò evenimentele sunt adduse de un hazard orbu și fără judicată. Secundele, minutele, orele, zilele, lunile, anii și seculii se succed fără întrerumpere, și se succed tot asemenea și evenimentele; fã quare își are logica sa, cuvântul sêu de a fi, fã quare effect își are cauza sa.

Așã dar de o dată, fără nici un cuvânt, fără nici un alt început sau causă n'au putut resări nici bani Români în Severin, nici duci în Trasylvania, nici popoli fără căpătîiu în Muntenia și Moldavia, quari, cum trecu un Radu-Negru și un Dragos, cu toți din preună cu ducii și banii și principii sau archonții lor să viiã à se suppone că prin minune și să dicã: veniți de re dominați. Nu, aqueste effecte au cause, aqueste evenimente

își au șirul lor, și se succed după legile naturei. Că să aflăm aqwest șir, pentru quō, aqueasta est, missia istoricului.

Terrēmul 'lam preparat dejă. Cetatea Craiova și mō-năstirea Băneasa sunt nodul que nu lassă a se rumpe firul istoriei.

Să începem dar de unde am lăsat, și vom vedé quō firul nu se taie. Un Stat sau un imperiu că al lui Ioan, format dejă de predecesorii săi, în quare se unescu doē stirpe atât de numerōse, quare ajunge a ține atâtea resbelle cu quel mai mare imperiu pe attunci al Byzantiului, quare batte peste patru-deci de mii din quea mai allésă óste latină; și ține în frēu pe Unguri que ajunssesserō potenți prin susținerea papalē, aqueast imperiu vedem quō cu mórtea lui Ioan quel Bun nu se desfiintédă, ci îl continue nepoții lui Florillă, și Ioan Asan și după aquestia altii.

Qua să ajungă iar quine-vă la thron și qua să și încingă fruntea cu o diademă sau corónă nu de quâte-vă zile sau anni, ci de seculi, nu è așa de facil; că să aibă sau un prestigiū al vre unei familie illustre, sau mari virtuți, talente și capacități qua să conducă un popol que se deșteptă după atâtea sufferințe și începe a avé consciință despre sine.

Famillia Samuelilor, Asanilor, Ionnilor se vede quō è una, quō ținne un șir, și prin epistola Papii Innocențiu III se vede iar quō se trage din quelle mai illustre familie din Roma. Apoi pînō astăzi Români nu s'au lăssat nici nu se lăssa a se guvernă așa de facil. Originea Românului din capul locului 'l a făcut pretențios; și pretențiunile lui au ajuns și în proverb. "Românul totă dioa să'l porți în cărcă, s'era tot el se vaietă quō îl dore picioarele." Vă să dică darō quō are quine-vă să'l porțe anni și anni în cărcă și să'l conducă qua să ajungă a'i recunósce servițiul. Româ-

nii și au avut capii și ducii lor de cum au venit în Dacia, și dedați cu numele lor din generațiune în altă, ascultă numai de dênșii, dintr'ênșii mai adesea își allegea ducii și căpitanii lor. Famillia lui Ioan erà vechie.

Nigru și Albin se vèdu iar appèrând Dacia și conducènd pe Români încò din timpul lui Marcu Aureliu, și Commod, bătènd pe Sarmati; se vèd proclamati de imperatori ai Romei de legiunile din părțile nôstre. Severinopole sau cetatea lui Severin se vede iar numită de Slavi Cerni-grad adicò cetatea lui Negru.

Apoi Dionisiu Photinò aduce de mărturie chronice vechi alle Serbiei quò familia Bassarab è de o dată venitã cu coloniele lui Traian și parte a trecut în Moesia cu colonii lui Aurelian, parte a remas în Dacia. Aquestia detterò numele lor în Moesia cetãții Bassarabița, aquestia detterò numele Bassarabiei. Radu-Negru fu Bassarab, Banul Craiovei asemenea, Dragoș și Radu-Negru au fost frați cu Michaiu banul Craiovei și filii ai lui Theodor sau Bogdan Negru Bassarab. Nisce asemenea familii illustre și potènti române nu se putea să nu fiã consângi sau alliate prin cuscire cu Samuelii, Asanii, Petrii și Ionii. Ioan quel bunquând a fundat mônăstirea din Craiova, n'a putut să'i dea numele de Bănésa, daqua n'ar fi avut sau vre o affectiune de sânge sau vre o suvenire pietosã. Bănésa de atunci a Craiovei 'i a fost sau suror, sau filiã. Florillã que 'i a succedut cã nepot de suror, Bogdan sau Theodor Negru-Bassarab tatãl lui Radu Negru, lui Dragoș și Michaiu banul Craiovei, toți 'i au fost consângi. Statele Românilor și Bulgarilor se vèd alliate în dillele lui Ioan și solidare între sine. Firul evenimentelor dar nu se taie; cãtându'l îl aflãm, și étò causã cum resar de o dată ducatele quelle mari alle Romaniei-Pure que vom vedè quò se formã în periodul al treilea și se țin cu atãta tãrie

Un eveniment que mai supravine, addus și aquesta din alte cause din Asia, contribue a adună pe toți Români la un locu și a'i îndemnă a face un pact strins. Aquest eveniment sunt Tătarii que appar, și speria popoli vecini.

XIII.

Tătarii.— Români se refugiază la munți spre a se apăra. — Bela IV regele Ungariei. — Cavallerii de Ierusalem. — Catholicismul prin Unguri persecută pe Români.

După Henricu, imperatorul catholicu, mai împărățiră alți patru: Petru de Curtenai, Robert, Ioan de Brienna și Baldovin II.

Aquesta din urmă ajunse a perde toate coprinșurile Byzantiului și eră redus în mare strimtorare numai în Constantinopole. Grecii își mutaseră residența imperiului la Nicăa și pe atunci împărăția Ioan Batace.

Pe la anul 1228 descindură ca un torrent din părțile boreale ale Asiei și se arătară la Marea-Neagră o stirpe nouă de Barbari. Aquestia fură Tătarii, și în capul lor avea pe Batu-Khan. Prădară și devastară Rosia și Polonia, străbătură Moldavia și Muntenia, se revărsară peste Dunăre. Peste 500 de mii de asemenea Barbari feroci de quea mai crudă păgânătate devastară țerrelle aqwestea, arseră tot, uceisseră pînă la femei și copii que află înainte.

Români de prin toate părțile se retrasseră fiică-quare în locurile mai cu apropiare unde se află de ai lor connaționali și correligionari spre a se apăra împreună. Quoci de pe câmpiele Dunării, trecură aqwest riu la frații lor din regatul Romano-bulgar; quei apropiați de munți se retrasseră acolo spre a se concentra cu quei

din Ducatele Transylvaniei și Banatul Severinului. Câmpiele Moldaviei și Munteniei remasseră deserte.

Tătarii vrură a trece prin Transylvania în Ungaria. Românii toți concentrați în părțile azeleea făcură cauză comună cu Siclerii sau cu Sécuii, ținură toate strimtoarele, resistară cu vigóre Barbarilor, îi înfrânseră bărbătesce și îi făcură qua în desordine și cu mari perderi a se înturnă înapoi. Cantemir arătând azeastă luptă a Românilor, după mărturia istoricului Marin, dice quă ducele que a comandat la azeeste thermopyle alle Carpaților a fost unul din ducii Transylvaniei din familia Asanilor. Evenimentele que au se urmeđe vor arătă quă aquest nouu și mai fericit Leonida a fost Radu-Negru, având sub comanda sa pe frații săi Dragoș și Michael.

Tătarii bătuți și respinși, se întoreu prin Moldavia și Polonia și pe acolo intră în Ungaria pe quare nu o deprădasseră încă, Regele Bela IV fugi din aintea lor în Dalmația. Tătarii devastară tot, și sătui, încărcăți de pradă, atacăți apoi în față de Bela que se înturnă cu ajutorul cavallerilor de Ierusalem quari se dicea și Ioan niți sau Cavaleri ai Sântului Ioan, iar pe la spate de Românii și Secuii din Transylvania. deșertară Ungaria și se aședară în Crimeea.

XIV.

Bela IV se retornă în Ungaria.— Cavalerii Sântului Ioan.— Diploma sau Chrisobulul lor.— Persecuția contra orthodoxilor.

Bela IV începú a reparà perderile que causasseró Tătarii, și a împopulà locurile deserte, offerind dominiuri Românilor refugiați que se bătusseró cu Tătarii, și qua să pótă de aquil înainte resiste mai cu tãrie în contrã Barbarilor, invitó și pe Cavallerii de Jerusalem a se stabili cu cetăți întãrite în locurile aqwestea; le dăruí dominiuri întinse pe la frantare în punturile quelle mai strategice de appãrare.

Este de însemnat diploma sau Chrisobulul que regele Bela IV dă cavallerilor Ioanniți la anul 1247. Aquest chrisobul, de și nu s'a pus nici o datã în faptã, quóci n'au lãssat Români a se încuibã între dênșii aqwesti propagandiști armați, este ânse un monument historicu în quare se vede starea armatã a Românilor de atunci, domniatele lor și organisarea lor. Afaró de ducatele Ulmasului, Fögãrașului, Maramureșului, de Bãnatul Severinului, de domniatele și cãpitãnatele Munteniei și Moldaviei, se vëd în aquel chrisobul domniatul Fõrcașului, al lui Ioan, al Linioiului, al Senescului, que dupó mãrturia aqwestui chrisobul erã alle Românilor, erã autonome și cu oștiri organisate.

Tot prin aqnest chrlsobul se dă voie cavallerilor de Ierusalem a'și facee cetate la Severin, li se cede cetatea Scardona lîngă mare, cetățile de margini Pojonul, Moșonul, Sopronul și cetatea de ferru. După coprinsul ânsé aqwestui document, aqwesti cavalleri nu se vedă de cât în număr de 100 și alți 50 și alți 60 împărțiți prin locurile și cetățile que li se accordă; și de aqul se învederează quă aqwestia nu eră vre o oștire mare de appărare, ci o cavallerie-model, nisce maestri după quare avea a se organiza oștirile Ungariei și României în contra Tătarilor și altor Barbari. Magisterul aqwestor cavalleri se numiă Rimbaldò.

Pe lîngă aqwestea Joanniții eră o specie de călugări armați, între ei avea preoți predicatori. Unii introducea papismul cu vorba, cu fulgerul anathemelor, prin epistole însinuitoare și amenințătoare, alții îl susțineau și îl întindea cu mână armată.

Este încă de însemnat atât din sus citatul chrisobul unde a nume se vorbesce în contra Românilor orthodoxi quât și din multe și în toate părțile epistole alle Papii quă Românilor nu le mai remânea speranță de repaos și de drepturi politice, de nu vor îmbrăcișă catholicismul. Regele Ungariei susținut de puterea papală, începù a persecutà de față pe nașii lor Români, que dela început îi botezasseră.

XV.

Românii constrinși se uneseră spre a forma două mari ducate pure Române, despărțite de Unguri prin Carpați și de ținele dela Răsărit prin Dunăre.

Românii din Moldavia și Muntenia adunați din preună cu ducii și archonții sau principii lor care erau în alianță de înscrisire, cu ducii și principii queller din Transylvania, vădându-se la un loc din cauza Tătarilor pe quarii îi înfrânseseră, și pe de o parte strimtorați de multă grămădire care aducea scumpete, pe de alta amenințați de propaganda armată a catholicismului, și de viitoare incursiuni ale Tătarilor, pe de altă parte iară neputând a se învol cu systema feudale care se înrădăcinase în Ungaria, necompatibile cu anticele lor datine și cu principele Christianismului primitiv care se indentificase cu datinele lor câtă să se decidă care se cuvinea a face pe viitor. Circonstanțele îi constrîngea de toate părțile.

Pină aici în Dacia lui Aurelian formaseră un regat federativ Romano-bulgar, și dinquaci în Dacia lui Traian un asemenea regat federativ al Ungro-Valachiei. Se deciseră dară a crea o Românie pură formată de două mari ducate danubiene și susținută de quâte-va ducate ale Transylvaniei, cum și de regatul Romano-bulgar de peste Dunăre.

Ducatele române ale Sargeșului, Timeșului Crisului;

Maramureşului, Făgăraşului, Almaşului şi altele mai mici confederate cu Ungaria şi peste quare Radu-Negru avea supramanţia, sunt învitate de ducii şi archonţii Moldaviei şi Munteniei cum şi de Banul Olteniei spre a facee cu toţii un pact, a recunósce pe Radu-Negru şi pe tatăl aquestuia Theodor sau Bogdan-Negru-Basarab de capi şi mari duci ai ambelor ducate danubiene. Cunoscea dejă valórea aquestora când îi condussesseró a resistà în contra Tătarilor.

Pe cât dar îi facilitaró împregiurările, începuró a fondà la început unul, quel quare ar' fi putut avea mai multe mijlóce de appërare. Al Moldaviei nu se putea de astã datã formã, quóci în pept avea pe Tătari, şi la spate se aflã fãrò nici o base. Al Munteniei dar erã mai facil de a se fondã: de ó parte despre Unguri erã appërat de Carpaţi şi de ducatele române din Transilvania, de alta spre Appus erã appërat de Bãnatul Olteniei, la amiadã òi avea Dunërea; şi spre Rësãrit în façã, erã mai departe de Tătari. Allesseró dar pe Radu-Negu de mare ducã sau domn al Munteniei sau al României proprie, şi pentru al Moldaviei pe tatăl aquestuia Theodor sau Bogdan fostul Ban al Craiovei şi cumnat al regelui Ioan quel Bun, Radu-Negu avea dejã dominiuri şi în Muntenia, ţinutul Munticellului sau Muscellului şi pînó în Argeş. Bogdan Bassarab Negru avea dominiuri atãt de mari în Moldavia, cât aqueasta se numi şi Bogdania-negrã, şi ó parte a ei Bassarabia, Bãnatul Olteniei se dette filiului al doilea al lui Bogdan, Michaiu; iar ducatul Maramureşului filiului al treilea Dragoş.

Astfel aqul dinquaci de Dunëre se organisò federaţia de resistenţă în contra propagandei catholicismului şi în contra Tătarilor, şi tot assemenea peste Dunëre Români cu bulgarii se decissesseró a ajutã pe Greci în contra imperatorilor Catholici, şi a se sustinne în contra Tătarilor.

În toate părțile unde era element român se vedu pretutindeni numind de capi din anticii lor duci și domnitori, Assani, Negri-Basarabi que toți erau consângi și aliați. Astfel se succed evenimentele că și orele fără întrerumpere, și astfel este logica lor. Domnitorii Români apoi își iau titlu august sau supranumele de *Ioani* pre cum imperatorii Romei se supranumiră Cesari și Augusti.

Acum putem trece fără confusiune în Periodul a treilea al României pure.

PERIODUL AL TREILEA

ROMANIA PURA

SAU

MARILE DUCATE DANUBIENE.

EPOCHA ANTEIA

După decisiunea, cum am dis que luasseră, Radu-Negru trecu Carpații din preună cu toți Românii refugiați din țerră noastră și și mută residința la Câmpul-Lung que eră, cum am arătat, unul din dominiurile salle. De aquí căllare peste amêndoă domniatele se pusse a guvernă protegiat de munți că de o fortereță, și ajutat de concursul Românilor în genere.

Pe lângă casele și Mănăstirea que avea demai nainte în Câmpul-Lung, peste currând pusse a se înălța cetate, curte domnească, Biserice și alte edificiiuri.

Românii que se înturnară cu dênsul formară o oștire;

principii sau archonții lor îl încongiurară că miniștri și consilieri, că judecători și diregători, și toți că nisce căpitani.

Prima curte a cătat să fiă că un campament. Principii sau archonții popolilor fură firesce numiții bellatori sau boieri. Historia ne spune quă dela Traian pînă la Radu-Negru și pînă mai târziu Români nu mai avură pace dela incursiunile atător ginți, și qua să se conserve, au cătat sau a înfrânge sau a chreștină pe Barbari. Prin urmare brațele sau armele lor au cătat să fiă conduse de minte, și mintea susținută prin arme. Bellatori au cătat să fiă toți Români, și bellatori, sau boieri au cătat să fiă capii lor și în timp de luptă și în timp de pace.

INSEMĂRI. (*)

A.

Câmpu-Lung fu o capitala provisorie a României. Radu-Negru cătă să se așede la început, căllare, cum am dis, de unde să pôtă dirige și guvernă și Transylvania și Muntenia:

Nu se învoiescu ânsă historicii despre anul în quare s'au pus prima pētră de temelie a aquestei capitale. Unii dicu quă aqueasta s'a întēplat la 1215 basându-se pe inscripțiunea unei biserice din Câmpul-Lung edificată de Radu-Negru. quare inscripție are aquesta dată. Anul aquesta nu se accórdă cu evenimentele și causele que făcură pe Români a se uni atăt de strîns. Radu-Negru sau tatăl sēu v putut face biserica în câmpul-Lung la 1215 mai nainte de a deveni Domn pe tótă țerra, că tot proprietarul pe dominiul sēu particular.— Alții dicu iară quă treccerea a-

(*) Pentru instructori.

questui Domn dinquaci peste Carpați s'a întemplat la anul 1290, o diferență de 75 de anni, de o v'ată de om, Aqueasta este o erróre și mai mare pentru quô autorii contimporani scriu quô la anul 1274 regele Bulgariei Milotin a fost luat de soție pe filia Domnului Valachiei. Prin urmare aquest domniat a cătat să fiă format mai nainte de anul 1274, și cu atâta mai virtos mai nainte de 1290. Errórea aquestei păreri încurcă totă chronologia, strămută persónele dintr'un secol în altul; și facee din historie o fabulă absurdă que n'are nici meritul unui romanțu.

Trecerea lui Radu-Negru la Câmpul-Lung n'a p'utut după tóte cuvintele naturali, a se întempla, de quât după incursiunea Tătarilor și aședarea lor în Crimeea. Aquest eveniment s'a întemplat, după cum s'a v'edut, dela anul 1228 pînă la 1241. Și după aqueasta îndată s'au și determinat Români între a se uni și a fi solidari între sine appărânduse de o parte în contra Catholicismului armat și de alta în contra Barbarilor.— Apoi, după probe se învederează quô la 1215 Radu-Negru n'a putut fi de quât fórte june, daqua nu pruncu, și nu putea efectua trecerea, commanda armate și organisa State. La 1290 daró aquest bărbat era între r'eposați și organisarea țerrei printr'ensul era și mai imposibilă.

B.

Annul treccerii.— România-pură.— Prima constituție.— Sătenii sunt Burgeri.— Numele burgărab o învederează.*)

Treccerea lui Radu-Negru din Transilvania la Câmpul-Lung s'a effectuat dela 1247. De aquí începe o eră

(*) Pentru instructori.

nuoă pentru Români. De unde peste Dunere chreștinând pe Bulgari, formasserö un regat tederativ Romano-Bulgar, de unde peste Carpați chreștinând pe Unguri formasserö un regat iar federativ Ungrovalaehu; de unde iarö pînö aqul se vöd figurând în historie quând cu numele de Valachi, de Vlachi, de Olachi (que însemeadă tot Români), quând cu numele de Comani, de Pacinați, și ênsuși de Scythi adessea, din cauza vecnătății și amesticului lor; acum vin a se constitui în State pure române, autonome și independente, de aqul înainte începe România pură, conservând orthodoxia și prin urmare sympathii naturale mai mult către popolii grëci și slavi de quât către popolii catholici; pentru quö aquesta îi persecută.

În Câmpu-lung se pusse prima pétră angulară a fundamentului României, tot acolo se promulgö prima coaștituțiune a aqestor doë mari ducate.

Prima condică a Romaniei fu Pentateucul lui Møyse, împlinit cu principele evangelice. Români puși între Catholicismu și Barbari, dreptul lor publicu fu förte de parte și de dreptul feodal și de dreptul *păgân*. Luându-se după Biblie țerra o împärtirö în doë spre-dece județe, că și Palestina în ținuturile quellor doë spre-decesementii.

Fiă-quare Român se înturnö la căminul și proprietatea sa de mai nainte, și pämêntul României que nu avea proprietari fu repartit la toți Români, cum și la o multitudine de Români que îi urmarö din Transylvania.

Töte funcțiunile Statului se constituirö de a fi deschise la toti Români de ori-que stare.

Se stabili änsö o hierarchie unde să se quëră servițiul și capacitatea qua să nu fiă țerra dată pe mâinile junilor fără experiență. (vedi pag. 58).

Patria avü dreptul de ași recrutä funcționarii din toți

filii săi, fără distincțiune de stare, luând în considerațiune talentul și capacitatea și respectând vechimea în serviciu.

Puterea executivă fu separată de cea legislativă.

Dintre funcționarii învechiti în serviciu și naintați pe gradele hierarchiei se formò un Senat spre a servi și de ajutor și de controlor Domnitorului.

Pe lângă aceasta o adunare generală de reprezentanți fu instituită spre a se adună la căsuri extraordinare de allegere de Domn, de ardicare de imposite, de declarare de rebel, de legiuri sau reforme fundamentali.

Funcționarilor Statului, unora li se dette nume după natura funcțiunii lor; și altora pentru decorul sau marea-cuviință a throaului li se dette numele că și ministrilor imperiului Byzantin precum mare Logofet, Mare Spăthar, Mare Vestiar, mare Comis sau Comite Mare Căminar, Mare Cupar sau Paharnicu.

Se ved în istoriă figurând și comiți și castellani.

Episcopul Făgărașului, venind împreună cu Radu-Negru fu numit arhiepiscop al Ungro-valachiei, și organizò clerul.

În fiă-quare urbă și ênsuși comună sau sat se dette locuitorilor dreptul de cetățeni, cu numele de *burgari* sau *burgesi* și se institui o municipalitate. Capul burgarilor după allegere fu numit *burgărab* sau *părcălab*.*)

Magisterul urbei Câmpulul-lung sau Judele burgarilor avu numele de Judeču. Aquesta eră Mairul.

Aqueastă constituțiō servi de base tutulor legiuirilor

(*) Veđi Chrisobulul Câmpu-lungului. Pino când în fiă-quare sat există numele și funcția de burgărab sau părcălab, aqueastă învederează quo tot satul a fost o comună, și tot sâteanul un burgar sau burghes. Limba sau vorbele este unul din quelle mai mari documente alle istoriei unui popol.

que se făcură mai în urmă pînă la anul 1830, și însuși Regulamentului Organic, elaborat sub Grigoriu Ghiea de Boieri Români. De s'a modificat constituția după timpuri sau în mai bine sau în mai rău, originea ei se cunoște pînă astăzi. Nici un Stat al Europei nu se vede asemenea organizat în anul 1247: Pretutindeni era Feodalitatea și dreptul păgân.

Astfel se constituiră Români în Câmpul-lung în adunare generală, și astfel făcuară că oștean sau boier și boieribil se înturnă la căminul său spre a locul și apără țerra. Din acest principiu, mai târziu sătenilor laboratori, fiind și oșteni, li se da nume de pitărei, căminărei, pacharniceei, după rangul capului lor: și apoi roșiori, verzișori după uniforme. Mulți din oștenii săteni erau considerați *de gentili-omeni din tată în fiu, boieri de neamuri.*

RADU-NEGRU-BASSARAB.

I.

Annexarea Olteniei.— fondarea capitelor.— Lui Radu-Negru succede frațele său Michaiu-Negru Bassarab.

Radu-Negru-Bassarab a fost fiu al lui Theodor sau Bogdan I Negru-Bassarab. Avu alți doi frați cunoscuți Michaiu que era Banul Severinului, și Dragoș dacia Maramureșului și pōte și pe Florillă, regelle Românilor transdubiani.

Quând a trecut în Câmpul-lung la anul 1244, și s'a proclamat domnu al României era dejă ducă al Almașului și Făgărașului și Domnu cu supremație peste toate ducatele Transylvaniei.

Prima Curte Domnească fu ca un campament, în Câmpul-lung. De acolo din preună cu principii sau archonții țerei dette prima constituțiune și organiză țerra,

formând communele sau satele; după vechile datine romane în colonie militare.

Quând țerra se întemeiò astfel și luò o consistință, Banul Craiovei, Michaiu Bassarab, fratele lui Radu nu întârziò d'a veni din preună cu toți principii sau archonții Bănatului și anexarò quâte ciuci județe alle Olteniei pe lângò quelle doè-spre-dece alle României mari, Pactul de mai 'nain e, frăția dintre ambi domnitori, și nevoia de a nu lăssà pe cavallerii de Ierusalem a se încuibà la Severin furò cauza de a se efectua așa de facil aqueastă unire.

De aquì înainte din doè guverne se făcurò unul; se respectò însè autonomia Bănatului Olteniei, adicò Senatul lui, dreptul lui de legiuire, dreptul lui de viață și de mórte. Banul Craiovei de aquì înainte peste Oltu guvernà Oltenia, iar în România mare avù dreptul de Presidente al Senatului și al Adunărilor generali.

Intărindu-se acum România-mare și mai bine atât prin anexarea Bănatului quât și prin organizarea din intru a colonnielor militare, Radu-Negru, își mutò residința la Cúrtea de Argeș. In locul domnitorului la Câmpul-lung, remasse primarul sau Județul.

Sub dènsul se fondarò atâtea cetăți urbe și burguri, se edificarò și se dotarò multe monăstere cà nisce fortete. Triful sau Tiriscul luò numele de Tirguvestii sau Tirgoviste și se populò mai mult; se fondarò Pitesci; Bucurescii începurò a deveni un burg; Cetatea Sar-Georgiu sau Giurgiu se fortificò din nou.

Pe quând Radu-Negru fondà Domniatul Românilor spre a resistà Barbarilor, și propagandei armate a Papismului, Români de dincolo de Dunère din preună cu Bulgarii ajutà Grecilor spre a allungà pe Latini din Constantinopole și a mântul orthodoxia.

Domnì Radu-Negru cu pace și organizând țerra 23 de anni; și după mórtea lui reprezentanții Națiunii al-

illesserö de domnu pe fratele lui, Banul Craiovei Michaiu Negru-Bassarab; iar pe fiiiul lui Radu a nume Dan, îl allesserö și îl numirö Ban al Craiovei.

II.

MICHAIU I NEGRU-BASSARAB.

Michaiu.— Curcubeta.— Asan quel nouu.

Michaiu I Bassarab s'a suit la thron förte cärunt la annul 1264 și a domnit assemenea cu pace, ocupându-se cu organisarea țerrei spre a împlini quâte nu terminasse fratele său Radu-Negru.

La annul 1277. în domnia lui Michaiu I, și după reconquista Constantinopolii de Greci. Tătarii din Crimeea se revärsarö din nouu în Bulgaria. Attunci un păstor de porci român din Moldavia a nume Curcubeta sau Cördocuba pe quare Grecii 'l au numit Lachana (adicö Värzarul) adunö, încuragiat de o prediccere, mare numër de Români și puinduse în capul lor, bätü pe Tătari. După que coprinse apoi multe cetäti din Bulgaria unde appärusse cä mäntuitor, se proclamö de imperator și forö pe Maria, reginä veduvä a lui Constantin regelui Bulgariei a'l luä de soçu. Attuncel se aflä un des-cident al lui Asan în părțile Byzanțiului, și imporatorul Michael-Paleologul îl făcö ginere și 'l numi Asan quel nouu. Aquesta prin ajutorul Byzantinilor și al Românilor și Bulgarilor nemulțumiți de Curcubeta vine spre a batte pe usurpator și a se reintregi în drepturile paterne. După mai multe lupte Curcubeta perde bätăiea și spre a scäpü fuge la Tătari. Nogai Khanul Tătarilor pe de o parte îi dă ospitalitate, iar pe de alta pentru quö se încuscrisse și se allianse cu Grecii luänd de so-

cie pe Euphrosina filia imperetorului Byzantiului, într'o noapte după ospetu pune și'l uccide. Aqueasta s'a întemplat la anul 1281.

Michaiu I nu se amestecò în luptele aquestea; ci se occupò întru ași apperà fruntarele și a întări țerra prin repaos după atâtea sbucinări que avussesse mai 'nainte de fondarea Domniatului Român.

Domni 19 anni că înțelept și bun guvernator, și muri la anul 1283.

V.

DAN-NEGRU-BASSARAB.

Dan.— Dragoș trece în Moldavia.— Saț-vodă.

E admirabil spiritul de politică, de tactică, de unire, de ordine, și de prudentă que caracterisă pe Românii din epocha aqueasta. Toți călcă cu încetul și sigur, și tot înainte. Vede quine-vă cum formă și constituescu primul ducat, cum alleg de Domnu pe quel mai brav căpitan și înțelept organisator, pe Radu-Negru. cum după mórtea lui nu dau frênele guvernului în mâinele lui Dan filiului aquestuia, ci lui Michaiu banului Craiovei, și pe junele filiu îl alleg spré a guvernà Oltenia.

După mórtea lui Michaiu, când Dan erà dejă bărbat trecut prin schóla de a guvernà, cercat în tóte, Românii îl alleg de Domn și îl pun pe thronul întemeiat de tătal său.

Pe filia lui Dan o a fost luat de soție regele Românilor și Bulgarilor, de pe când erà Ban al Craiovei la 1274.

Acum veni timpul de a se fondà și marele ducat al Moldaviei. Dan erà aliat cu regatul Românilor și al

Bulgarilor. Nogai Khanul Tătarilor erà alliat și ginere imperatorului Michael Paleologul și amicu Bulgarilor pentru quō ommorisse pe Turcubeta. Prin urmare acum Tătarii erà în astêmpêr. Theodor Bogdan nu mai trăia. Dan susținù pe fiulul aquestia și unchiu al sêu, pe Dragoș Negru-Bassarab duca de Maramureș a veni în domniurile tatălui sêu. Aquesta se pune în capul Moldovenilor refugiați și altor Români și locuitori ai Transylvaniei, și vine a pune fundamentele edificiului social și politicu al Moldaviei. Aquest eveniment daqua Cantemir îl pune la anul 1283, s'a întemplat prin urmare pe quând domnià Dan I, iar nu Radu-Negru, tatăl lui Dan. Cantemir nu precisă anul trecerii lui Dragoș. Domniatul Moldovei s'a putut fondà în domnirea sau a lui Dan, sau următorului sêu Mailat între anii 1283 și 1300. Cată ênsè a luà un termin de mijloc quât să se invoiască și cu etatea lui, și cu șirul chronologiei Domnilor.

Despre aquest eveniment ne vine în ajutor manuscrisul lui Huru cancellarul quel mare al lui Dragoș. Din Aquest manuscript am tras paginile dela 55—59.

Eatō quâte se relată și despre trecerea lui Dragoș în Moldova. Originalul fiind în limba română de pe timpii tui Stephan al Moldovei dela spătarul Clănêu, facem și aqul o traducțiune fedelă și mai ad litteram.

“Dequi hotărîrō (Români) a nu mai primire limbele que să 'nadisserō (nada avurō) trecând p'aice să cure de cindea Duneri. Multe nevoi avurōm și bătâi în îndelung timp cu aquelle spurcate limbe pînō se desbararō de vechiea lor nada și și îndreptarō callea pîn Pannonia și Ardeal și pe la părțile Crîmului; și apoi Ungurii putinți devenirō, quō vincerō și biruirō pe toți Ducii și Domnii Romanilor (Rômlenilor) din Ardeal, și de dincolo de munți; și putinți devenirō și Lestii. Și catau și queia și queia a biruire moșiele nōstre, și multe cu dênșii și valuri și vincerii avurōm. Ci âncō Ungurii biruiau

pe quei dela Severin și din Gallicea que acum Munteni numescu-se, pînă quând acolo se strămută dela Făgăraș Duca Radu-Negru cu mulți Români, și frate său Banul, se înună cu moșnenii, și Domnu lor și numir'ol și cap la ostile tôte, și multe vincerii făcū a-questa cu Ungurii, și scăpară d'a'i mai biruire Unguri.

„Ma Romanilor de dincolo de munți mult val le făcea Ungurii, fiind ai noștri în fracțiuni (daraburi) multe, și de păs mare mulți își lăsau moșia și căminele și alergau la noi, pînă și Dragoș, fiul lui Bogdan (1) Domnul Mureșului (2) cu fratele său Bălliță, nepoți lui Ioan Alexi quel Mare împăratul cu 4352 de moșneni și voinici de ôste, cu alle lor familie (case³) și cu serbi, și cu vite și cu tôte alle salle bunuri încurseră la noi; și în ziua de Rusalii sosiră acolo unde ș'acum *Câmpii lui Dragoș* numescu-se. Și acolo în tinde (șatre) custră pînă în toamnă quând soerul său Boldur Marele Jude de Barlad dette scire la toți bătrânii și moșnenii și la toți diregătorii la Ieși, în al moșiei mijlocu, a se strîngere și consultare de iar' priimire veri nu priimire pre dênșii.

„Dela toți dară [de o laltă] eși părerea: priimiascăi, quă frați și d'o origine sunt cu dênșii toți, și săi îmbune, quă de amar pês și multa împillare și au fost lăsat moșia și căminele și averile tôte.

„Și la toți locuri d'adepost și ocine le detteră quăt sosiră pe l'alle salle qua și ei să se fălească și să resulle între ai lor frați.

(1) Vede-se quo Bogdan sau Theodor tatăl lui Radu-Negru fu tatăl și al lui Dragoș.

(2) Și banul Craiovei, pe atunci.

(3) Styl biblicu, casa lui Iacob, casa lui David, adică familie. Familie între Români sau dis pînă mai deunăci case: ține de casa Brancoveanului, Văcărescului etc.

“Și quând la anul fu după bătrâna datină a se diregătorii allegere, și se moșnenii toți cu senatul la Iași siringere, înbiarō și pe dênșii la aquel mare consiliu și allesserō la Baia Consol pe Dragoș, și pe frate sêu Băl-liți Castillan la Némțul, și pe Stephan fiul sêu căpi-tan la Oituz; și aquesta se însurō cu Anna fata lui Co-man Tăut quare nainte tussesse la Baia Consol; și mulți alții quari cu Dragoș venisserō, la diregătorii se alles-serō.

“Și ast faptu mult mîniă pe regele Ungurilor și mestî ôstea lui, și l' îndupărō și Imperatul dela Beciu și Leshii, și cu mare năpadă năbușirō în Moșia noastră și în urmă-le devastatiuni lăssarō, și nimeni mai nainte scire de a lor invasiune luasserō. Ma quând Românii vëdurō astă calamitate și pacoste, cu stejari mari din tôte părțile că fulgerul curserō înainte toți diregătorii cu legiunile și cetele lor, și toți moșnenli și veteranii, cu alle lor curtene cete, și toți ômeni din sate cu topóre și cu cöse, pînō și matrōnele și muierii tôte luarō în mână que puturō apucă, lance, topor, cösă, cuțit, mă-ciucă și împreună cu barbații, și filii lor, că serpii, că fêre mușcătore, și că și cum fire-ar orbi assupra păgânilor vrăjmașilor lor aruncarō-se, și mereu trei-deci de dille vincerō și nici leacu de resufflu nu le detterō, pînō que totului cu total îi urmărirō și i fugărirō.

“Gonirō pe Unguri și pe Beceni pînō la apa Tissei, și pe Leshi pînō la Liov. Puçini scăparō dintr'ênșii. Și acolo Moldovenii stetterō locului doē sêptemâni în resufflu; arserō și prădarō tot, și se învërtejarō încărcați de prade, de dobitoco și mulți serbi. Și multă mörte și mă-cellu diatr'ambe părțile tēmplarō-se în quāt nu se mai cunoscea. Allesserō pe ai noștri și i astrucarō (ingroparō] afarō de 7134 voini i morți din legiōnile și din cetele moșnenilor Furō pleguiți și slutiți ginte multă. Fu plaguit și consolul Dragoș și cumnatu-sêu Boldur Campo-

duxul și Gelăi Judele, și Șerbul mare căpitan și mulți moșneni: Muriș și 172 moșneni bătrâni, și cinci cocii vechi, și tribuni, și căpitani 92. Ma sântul Dumneșeu duperș pe ai noștri și vineerș și resbirș cu totului tot pe păgâni și îi fugărirș pînș în țerile lor.

“Ma cum Ungurii sunt făloși nu se puturș allinș și alliarș-se, cu Leshii, fiind și ei trufași făloși, și amăgirș și pe Tătari, și pe Kazaci, și pe Ruși a se allia cu dênșii, și năbușind din nuon assupra Moldovei fecerș pacoste și smintiturș. Ai noștri toți pînș la unul se scularș și curarș în pregiurul diregătorilor și moșnenilor, și se băturș mereu în neresufflu dela Sânt Petru pînș la Sânta Maria mare anul 1283, și cu grația lui Dumneșeu sântul furș biruiți păgânii; și fugind numai cu suffletul tóta prada și amuniția remasserș locului.

“Nu le mai lăssarș pas ai noștri și îi urmărirș în țerile lor. Dragoș Consolul cu moșneni și diregători și voinici alleși trecș după dênșii în Ardeal, și pradș și arse pînș la Benda.— Prefectul Benda cu alleșii sêi intrș în țerra Leshească și pradș și arse pînș la Cracova. Boldur campoduxul trecș de cindea de Nistru cu alleșii sêi, iar Baluș căpitanul arse și pradș pînș la apa Bugul. Ast-fel se apperarș și vincerș Românii în contra atător Gintii de barbari adunate, și cu grația Sântului Dumneșeu atâta frică prinserș de aquî înainte toți păgânii, quș numai cutedarș a mai face incursiuni și supșerari în țerrele nôstre.”

“La anul 1287, fu serbată đioa recompenselor bravurei, după cum arată aquellași manuscript, toți vingerșii furș trași trei đille în carre de triumphu și laureati cu corône de stejar, Mulți furș înălțați la rangul de senatori, între quari primul fu Dragoș.

Dupș aqueasta adunânduse Episcopii din preună cu Senatorii sau bêtânii, și moșnenii, decisserș spre stabilirea și unitatea guvernării și spre a se păzi datinele

țerei a și allege un singur Domnu, după exemplul Muntenilor, și allesserō pe Dragoș a fi Domn scaunelor și duce (vodă) al oștirilor, dându-i în mână grapă (drapel) și spre a se distinge peste toți diregătorii și senatorii pusserō pe capul lui să pōrte stemă cu pēnă albă adornată cu capul Boului cu petre scumpe; fiind, (dice tot textul, quō erā de sânge (rodu) împărătescu și Roman (Rômlean). Doi spre-dece din Senatori i se decernurō drept consilieri. Ior Senatorii remasserō a fi alleși tot de reprezentanții națiunii, quari avea dreptul a dă recompense după merit și a înălță pe cei quari serviā cu credință,— Domnul fu alles cu condițiune de a conservā și protege datinele și libertățile țerei.

Astfel România pură fu împărțită și încredințată guvernării familiei Negrilor-Bassarabi atât în Muntenia și Oltenia, quāt și în Moldavia și Transylvania; pentru quō Negri-Bassarabi posedurō încō mult timp ducatele Almașului, Făgărașului și Maramureșului.

Marele Ducat al Moldaviei avū mai aqueeasi constituțiune cā și România. (*) Dragoș fiind fōrte naintat în dille, domni numai patru anni, urmând după dēnsul fiului său Saț-vodă, quăruia iț dicu și Sas.

Dupō quāți-va anni regele Românilor și Bulgarilor avū resbel cu despotul Serbiei, și la aquest resbel luând parte și Dan spre a ajutā pe ginerele său, fu uccis la annul 1297 într'o bătaie, după que domni 15 anni.

Pe timpul aquestui domn, Ottoman sau Osman stabili imperiul ottoman.

In cursul aquestei Domnie în Moldavia, domnirō Saț-

(*) Daqua în mai multe ținute, numele prefectului este de Burgărab, cauza e quo aquele ținute, resturi din micile republice avea dejā legi și datine municipale, erā autonome; și unirea fu o confederație cu respectul drepturilor fă-quăria urbe.

vodă fiul lui Dragoș, unii dicu 4 anai; noi credem mai mulți. Filii lui Saș numiți Balk Dragu, Dragomir și Stephan, se refugiază în apoi în Maramureș, după que un Bogdan II ommoră pe Saș tatăl lor.

VI.

STEPHAN I MAILAT-BASSARAB.

Mailat.— Andreiu III.— Mailat batte pe Andreiu și pe Scythi din Illiricu.

După mórtea lui Dan, fu alles în locu'i Stephan-Mailat. Mulți dicu quă aquesta a fost filiu al lui Dan, și în casul aquesta supranumele de Mailat i se dette, póte, pentru quă aquesta fu mai tare și *mai-lat* de quât predecessorii săi. Astfel adessea Românii supranumescu pe heroiu lor de predilecțiune.

Domnitorii din aintea lui spre a organisă avurő nevoie de pace. Stephan I fu nevoit să appere și să conserve quâte predecessorii săi creasserő; prin urmare fu nevoit a conduce luptele în contra inemicilor Patriei și Religiiunii. Exclusivismul papal sculò cu resbel pe Andreiu III, regele Ungariei în contra Românilor. Mailat, cã Domn și în Muntenia și în Transylvania, renol fortereța Făgărașului, susținű resbellul în contra lui Andreiu, și vingându'l îl constrinse a încheiá pace.

După aqueasta, Mailat se alliò cu Stephan cu despotul Serbiei și dette resbel unor Scythi sau Tătari que se reversasserő din părțile boréale, și coprinsesserő Illiricul; îi învinse și mântul părțile aquellea.

După o Domnire tot d'auna victoriósă de 27 de anni, Stephan I Bassarab. supranumit Mai-lat murì la annul 1325; și reprezentanții țerei allesserő în locul lui pe quel de atunci Ban al Craiovei Ioan I Bassarab.

VII.

IOAN I BASSARAB.

Bănatul se încorporează cu România.— Oștire română trece Dunărea.— Carol-Robert.

Ioan, că, Bassarab, n'a putut fi de quāt sau fliul sau frate sau vēr al lui Mailat. Cu suirea aquestaia pe thronul Munteniei, reunind pe capul său ambele corōne, strînse și mai tare unirea aqwestor doē guverne. Oltenia se încorporează cu Muntenia și amēdoē devenirō o Romānie. Banul Craiovei de aqul înaintea fu numai un locotenente al Domnitorului în quelle cinci județe. De aqul înaintea ambele țerre unite allegea pe Domn, și aquesta, că reprezentant al suveranității naționali, numiā pe Ban, quare firesce cătā să fiā dintrequei mai de aproape ai Domnitorului, sau fliu sau frate sau credincios al lui de aproape.

Aqwest Domn închierō la anul 1328 un tractat de alianță cu Michael Stratemir regele Romānilor transdubieni spre a restabili pe thronul Byzanțului pe so-crul aquestaia Andronic quel Bētrân. Ioan I trimisse peste Dunēre un contingent considerabil de oștire: făcēnduse ānsē pace, Romānii se înturnarō înapoi.

Pe timpul aquesta domniā în Ungaria āncō dela 1310 regele Carol-Robert, Neapolitanul, nu alles dupō con-

stituțiunea de atunci a Ungariei, ci impus de Papa prin anatheme pentru ori quine nu'l va recunósce. Aquesta avú missiune, mai mult de quát toți de a persecutá pe orthodoxi și de a dá resbel Românilor. Dintre ducii români din Transylvania que devenisseró Catholici, Toma Farcaș, și un Dionisiu al lui Niculae, interesați și intriganti cá toți renegații, pussesseró ochii pe ambele Domniate danubiene spre a deveni domni; învitaró pe Carol-Robert să nu mai dea repaos Românilor, pe quari îi uumiá schismatici, și pe quari Papa prin epistolele salle îi qualificá de păgâni fără de lege. Pe de altá parte curtea aquestui rege ad-hoc erá plină de cardinali și propagandisti que întăritá fanaticismul papistilor. Carol-Robert nu întârzió daró de a declará resbel lui Ioan I Bassarab (pe quare istoricii Ungariei îl numescu Bassarab V, pentru quó fu în adevér al cincilea domnu Bassarab). Oștire mare de Unguri condusá de ênsuși regele intró în România, ocupó quelle cinci județe și numi ban al sêu pe Dionisiu.

Ioan Bassarab trimisse la început cu omenie soli la Carol-Robert, rugându'l d'a se tragge din pământul României. Nu ascultó regele Ungariei, pentru quó îi erá plin câmpământul de călugéri propagandisti și de pretendenți la domniate și la posturile României. (*) Pășiró dar Ungurii mai înainte, Români îi așteptá decisi; la primul întêmpin Ungurii furó învinși, și nevoiți a quere pace. Români le-o accordaró cu mari folóse pentru Ungaria,

Cată prin urmare a se retragge oștirile lui Carol-Robert; ânsé propaganditsii și pretendenți la domnie, la episcopii și alte posturi rețineá din tóte puterile oștenii, și le încuragiá applecarea către práde. Ioan Bassarab,

(*) Atunci Uniții veniá cu mâna armată

vădend pe de o parte călcarea tractatului și pe de alta fiind dator ași appera țerra și popoulul, se vedu nevoit a respinge pe Unguri cu armele, și băgându'i într'o strimțore a munților, îi bătù pînă la exterminațiune. Regele abiă scăpō dându'și vestmintele fiiului lui Dionisiu și luând pe alle aquestuia. Aquesta fu luat drept rege, și uccis de Români; aqueeasi sōrtă avurō toți ducii și principii și căpitanii, și toți călugerii que venisserō spre a întărrită pe Unguri și a converti pe Români la pismu. Felsser dice quō regele quând ajunse cu fuga în Temeșvar, n'avea cu sine nici atâția oșteni quâți luă quând se ducea la vênătore. Călugerii que ațișasserō resbellul furō uccisi cu ciomegele că nisce căini turbați, dice Dionisiu Fotinō dupō mărturia lui Simeon Gospodar.

Aqnest resbel susținut cu vigōre de Români în contra fanaticismului papal, și a lăcomiei de conquiste este descris de scriitori contimporani Unguri și alții*).

Dupō aqueastă totală disfată a Ungurilor, Ioan I Basarab mai domni decece anni în pace diu partea Ungurilor; peste tot a domnit 15 anni și a murit la 1340

Despre Domnii Moldaviei dela Dragoș pînă la Stephan I puçin se află dela chronicari și historici și quâte

---

(*) Turocz, așa scrie:

„Și s'a făcut aeolo uccidere prē mare, și au. cădūt mare număr de oșteni, de principi, de magnați, ... Acolo periō trei preposiți, Andreiu prepositul Albei regale, subcancellariu al regelui și bărbat onorabil; apoi Mihaiu prepositul din Poșega, și Nicolae prepositul din Alba Transylvaniei, Andreiu plebanul. Fratele Petru dintre dominicani, bărbat de omenie au priimit cu toții paharul morții quel amar; pentru quo în capetele lor Români au bătut cuie de lemn. Ommoritu-s'au și prooți quari eră capellani regelui . . . luatu-s'au multe arme de Români, vestminte scumpē, pungi pline de bani. . . . Regele, mutându'și vestmintele și armele, se travesti în alle lui De cu fiiul lui Dionisiu, pe quare credēndul a fi regele, amar 'l-au ommorit. Iar regele abiă scăpō cu vre-o quâți-va credincioși.

spun aqwestia nu adducu de quât confusiune în persóne și în date. Toți ânsă se învoiescu după documente a arătã quô Dragoș a fost fondatorul domniatului, quô Sașu fiulul sêu 'lau urmat și quô Stephan I a murit la anul 1359, Quât ânsô despre Domnii dintre Sașu și Stephan nu se învoiescu. Unii pun pe Lașco după Saș și alți pe Bogdan II (conservã.n numele de Bogdan I pentru Tatãl lui Radu-Negru și frașilor aqwestuia). Nimeni nu póte spune quãți anni au domnit fiiã-quare din primii patru domni. Noi nu'i putem punne de quât în e-pocha și șirul natural al evenimentelor, și după rôndul în quare după documente autentice îi punne B. Șincai, adicó: I Dragoș— II Sașu fiulul aqwestuia—III Bogdan II uccidãtorul lui Saș— IV Stephan. Aqwestia sau póte și alții au domnit peste tot dela 1295 pinó la 1309 adicó cã la 64 de anni. Dela mórtea lui Stephan I se regulã chronologia.

VIII.

ALEXANDRU I BASSARAB.

Dupó mórtea lui Ioan I adveni la thronul României fratele aqwestuia Alexandru I Bassarab. Sunt în erróre quei que pun pe Vladislav înaintea lui Alexandru.

Pe timpul aqwestui Domn adveni la thronul Ungariei Ludovic fiulul lui Carol-Robert. Aqwest rege bătênd pe unul din ducii Transylvaniei (pe Laiot al Maramureșului) și făcêndu'l tributar veni și assupra lui Alexandru Bassarab; quóci moștenisse atât urra quât și systema de propagandã a tatãlui sêu. Alexandru îl întêmpinó la

Bran, și după o luptă sângeroasă îl înfrânse și îl făcu a se retrage rușinat, numai cu pretențiuni. — Alexandru domni numai cinci ani și muri la anul 1345.

IX.

VLADISLAV I BASSARAB.

Vladislav își dă titlu de rege al României: batte de două ori pe Ludovic al Ungariei. — Stephan I al Moldaviei. — Filii acestuia, Stephan II și Petru I. — Iiaș unitul.

Prin allegere generală adveni la Domnia Terrei Vladislav I, fratele lui Alexandru și al lui Ioan. Aquestuia prin diminutiv îi dăcu și Vlaic, și Vulcaic, și însuși Lașco. Strașimir despotul Vidinului, român de Națiune que își didesse titlu și de imperator, era cumnat al lui Vladislav. Domnul acesta fu quel d'ântéiu quare se proclamò rege al Românilor.

Ludovic al Ungariei qua să și spelerușinea dela Bran și pentru cause alle Bulgariei unde Vladislav sustinea pe cumnatu-său Strașimir, se sculò și asupra acestui Domn. Tătarii era deja stabiliți în Crimeea, și deveniserò o putere regulară cu quarii putea quine-và tractà. Vladislav se vedù nevoit a se allia cu Khanul Tătariilor în contra fanatismului papal que numai tractà alt fel pe Români de quât de schismatici și însuși de păgâni. Ludovic fu bătut și de astă dată, și fu nevoit a quere pace,

În bătaiea aqueasta la 1370 comisul Dragomir castilanul sau bugerabul din Dâmbovița și quare era căpitanul-general al ostirii române uccisse pe Voivodul Transylvaniei Niculae sau Nicoră și pe vice-Voivodul Petru. Mulți nemeși perirò acolo.

Mulți scriu quō Vladislav a domnit numai 11 anni și quō a murit la 1356, urmându'i la thron filiul său Niculae I. Bassarab.

INSEMNARE.

În chronicele ânsă alle popolilor vecini cum și într'o scrisóre a Papii către aquest Domn și mai mult dintr'un chrisobul al aquestui Dòmni din anul 1372*) se vede quō a domnit peste 25 de anni. Nu se pôte corrige aqueastă erróre a chronicarilor nostri de quât daqua Niculae filiul lui Vladislav va fi conservat pe lûngō numele de Bassarab și numele tatălui său Vladislav.

Vladislav se vede în anul 1369 restabilind pe Strășimir în Bănatul Vidinului de unde il allungasserō Ungurii. Se mai vede în anul 1270 bătând pe Ungurii dincóci de părțile Săcuilor, și rempingându'i cu mari perderi.

Moldavia la început erà la miadă nópte locuită de mulți Poloni, la miadă și de Tătari. și pe airea de o mare parte de Cumani que chrestinându-se se quam asorbisserō de elementul român. Primii domni erà mărginiți în hotare fórte ânguste. Sub Stephan I, uninduse mai multl Românii dominarō elementele eterogene și întinserō frontierele Moldaviei pinō la Danastru și pinō la marea Négră.

(*) Șineai Chronica Românilor tom. I pag. 338 și 339.

După morțea sa Stephan lăssò doi filii pe Stephan II și pe Petru I. Aquesta din urmă, mai june, ânsă mai întreprindător și ambițios, își făcù un partit mai mare și allungò din țerră pe frate-său Stephan și pe partisanii săi. Stephan se refugió în Polonia, și querù ajutor dela regele Casemir promitându'i quò de va învinge pe frate-său și va adveni la thron, va închinà Moldavia regatului Poloniei. Regele adunò armată formidabile și o trimisse în contra Moldovenilor. Aquestia așteptà dejă pe inemici la fruntarele țerrei într'o pădure. Acolo se făcù bătăia și Polonii furò bătùți pinò la exterminatiune: mare număr de prizonieri illustri cădurò în mâinile Moldovenilor pe quari Casemir îi rescumpèrò. Unspre-dece drapelle luarò Moldovenil dela Poloni, și armele, bannii, provisiunile aquestora devenirò prada vîngătorilor.— Aqueste evenimente s'au întemplat pe la capătul anului 1359.

După morțea lui Petru adveni la thronul Moldaviei filiul aquestuia Iliș sau Lașcu. Mai dinainte se stabilisserò în Moldavia din călugării catholici de ordinea Minoritilor. Aquestia făcurò pe Lașcu, que voià a se despărți de femeea sa, a se uni cu Roma și se vede e epistolă a Papii Urban V din anul 1370, prin quarlaudă pentru aqneasta pe Lașcu și pune episcop catholicu în țirgul Seret. Urban în anul aquesta scrisse o epistolă și lui Vladislav al României spre a'l tragge la catholicismu cum și Dómnei Clarei vèduva lui Alexandru Bassarab muma reginei de Bulgaria, lăudându-o quò ținne religia catholică pe quând pe Ludovicu regele Ungariei îl sculò assupra orthodoxilor. Pe aquest timp în Muntenia domnià Vladislav quărui îi dicea și Lașcu, și în Moldavia Iliș quărui și lui îi dicea asemenea Lașcu; unul se luptà și appèrà orthodoxia în contra Catholicismului și altul se unià cu Catholicii.

X.

NICULAE I BASSARAB.

Niculae Vladislav.— Suleiman I.

Aquesta a fost filiu al lui Alexandru; și pôte și filiu adoptiv al lui Vladislav. Mulți dicu quõ aquesta n'a domnit; sau de va fi în numărul Domnitorilor să fi domnit sub numele de Vladislav. Nu se împacă aqweste păreri cu pétra morméntale que se află la Câmpu-lung cu vorbele următóre: "Aqui jace Niculae-vodă, filiul lui Alexandru-vodă, annul 1366,„ Pentru quõ Vladislav se vede domnind dela 1345 pînõ la 1372.

Prin urmare, sau quõ adevératul Vladislav a domnit numai 11 anni pînõ la 1356, și dupõ dënsul pînõ la 1366 a domnit Niculae, și apoi dupõ aquesta pînõ la 1372 a domnit alt Vladislav filiul quellui d'ântëiu, sau quõ un singur Vladislav a domnit dela 1345 pînõ la 1872.

Noi spunem aqui și quâte dicu chronicarii nostri de aquest Niculae.

În timpul aqwestuia, Suleiman I trecu din Thracia în Macedonia și Bulgaria. Regele Bulgariei queru ajutor dala Niculae I al României, quare îi și trimisse doë mii de cãllëri. Treccerea Turcilor în Bulgaria se vede quõ a fost cu învoirea imperatorului Cantacuzen, que prin maritagiul principessei Theoderei cu Sultanul Orcan tatăl lui Suleiman, se alliasse cu Turcii. Nisce as-

semenea monstruoase alianțe sunt tot-d'a-una symptome de faliment la națiuni și cobe de mari desastre. Turcii făcânduși o dată drum în Europa nu putea să se arreste aghi, de și se înturnarō de astă dată în Asia. Niculae Bassarab domni dece anni și muri la annul 1366. Se immormântō la Cămpu-lung unde pe pētra sepuleralē se află arătata mai sus inscripțiō.

XI.

RADUL II BASSARAB.

Radul II.— Amurat.—Dan cā un Xenophonte.

Adunāța principilor sau archonților țerei din preună cu reprezentanții ei allesserō, dupō mōrtea lui Niculae I sau mai bine a lui Vladislav, pe Radu II, fratele a-questuia, al lui Ioan și al lui Alexandru.

În timpul aquestui Domnu, Sultan Murat, filiul lui Soleiman trecū din nou din Asia în Macedonia și Bulgaria. Bulgarii și Sirbii querurō ajutor dela Radu II. Aquesta trimisse o numerosă oștire sub commanda filiului său Dan. Acum ântēia dată venirō Turcii pept la pept cu Românii.

În aquea bătaie capii Bulgarilor și Sirbilor perdurō viața, armata aliată a crheștinilor fu desfăcută. Byzantinii surrīdea la aqeste triumfe alle Turcilor, pentru quō ia Dumneđu mințile popolilor que singuri se pun pe callea perđerii. Dan făcū o retirată onorabilē assemenea quellor dece mii conduși de Xenofonte.

Avū Radu II doi filii: pe Dan și pe Mircea; domni dece anni, și dupō dēnsul la 1376*) fu alles filiul său Dan II.

(*) Este probabil quo și Radu al doilea, fiind fratele cu Vladislav, să fi avut supranumele glorios al aquestuia, și străinii să'l fi tractat cu a-quest nume. Se vede o scrisōre a Papi Urban V. din annul 1270, către Vladislav domnul Romāniei, prin quare pe de o parte îl căiesee quo nu è catholicu, și pe de alta îl bine cuvēntă quo bate cu vigōre

Radu II, Bassarab și prin urmare din familia Negrilor, se vede și elu figurând cu numele Radu-Negru. Despre Dan II nu se știe din Domnia lui nimic de cât quô a domnit șese ani. Muri la anul 1383; unii dicu quô a cădut assassinat fără a se ști de quine și unde. În zilele acestui domnu, Minorității que se în-cuibaseră în Moldavia, veniră a se stabili și în țerra Română. Aquesta o însemnăm, pentru quô dela dânsul se începură propaganda papismului, și tendințe către întruducerea titlurilor și privelegelor feudali. Perirea lui cătă să aibe mari cuvinte în politica Românilor gerosi de libertățile și de religiunea lor.

INSEMNARE.

Cu acest domn se termină prima epochă a fondării marelui nostru ducat epochă de creațiune, de lupte și de independință.

Doi Domni d'a rëndul Radu I și Michaiu I dotară țerra cu legi salutare, o organizară și o pusseră pe callea pe quare abiă peste cinci seculi și jumătate începù a o pricepe Europa, și apoi prin torrente de sânge a intră pe dânsa fără a puté âncă a o străbatte cum se cuvine. Pe cât întregul Europei gema sub regimul feudal și sub dreptul păgân, Radu-Negru dette un model de guvern constituțional, basat pe dreptul moșaicu și pe charitatea evangelică. Sute de epistole alle Papilor fulgerară assupra Românilor orthodoxi, și daqua tot-d'a-una îi numescu *schismatici* este quô guvernele Românilor coostituționali le stă că un ghimpe în ochi.—

---

pe Turci. La acest annu ânsă domniă în țerra Radu II și prin urmare, *Vladislav* a fost un supranume que însemnă, *forte glorios*. Aquesti patru frați în adevăr furo glorioși.

Daqua Radu și frate-său Michaiu cum și Dan avură a organisa, successorii lor, Stephan, Ioan și frații aques-tuia Alexandru, Vladislav, Radu II sciură a appera și a sustine quate păriinții lor făcusero. Allianțele lor sunt din quelle mai politice, luptele lor din quelle mai he-roice și demne de adevărați chreștini, lupte de appera-re nu de atacu și de conquiste; braçul lor și al urmă-torilor lor apperară orthodoxia și o mântuiră; pietatea lor și a descindenților creo monastiri, doto Sântu Mormânt sustine pînă astăzi pe veduvă și pe scăpetat prin atâtea spitalari, și întind lumina.

Cu Dan II se termină epocha de întrégă suveranitate. In persóna lui pare quă fu assassinatê însuși tendințele către feodalitate Dan a murit, din cadaverul lui eșiră vermii ciocoismului, Nația începū a se desbină în partituri. Boierii și Ciocoi; Unii conservatori și dati-nelor și libertăților națiunii, și alții cu inovațiuni dela străini, cu smorfurile și gesturile, quând byzantine, quând alle baronilor feodali.

EPOCHA A DOA.

I.

TURCII.

Ammu dis quō din imperatorii Byzantini începuserō a se alliã cu Turcii, și a le facilita treccerea în Europa sau spre a batte pe Chrestini, sau spre a se servi cu dênșii la alte planuri. Așã făcù și Cantacuzen Ioan, chiemō în ajutor pe Turci qua sē pôtã cu dênșii ur-surpã thronul lui Ioan Paleologul.

Ancō dela anul 1361 Turcii se și aședasserō în Europa, mutându'și residința în Adrianopole. De aqul începurō a batte pe Chrestinii de peste Dunëre, Români, Bulgari, Sirbi, Albanesi.

Pinō aqul Orthodoxii avea a se luptã assupra Catholicismului armat, și Papii îi bătea mai vîrtos prin Unguri sub Bela IV, Carol-Robert, și Ludovic I. De aqul înainte și Catholicii și Orthodoxii își mai venirō însimțiri înaintea puterii materiala a Turcilor și a principelor aqwestora religiōse și soçiali, Papii începurō a luã cu binele pe ducii României, și a învitã pe Ludovic regele Ungariei a face causã comunã cu orthodoxii. Politica Romei erã îndoitã, pe de o parte prin assemenea alianțe putea batte Islamismul que erã o protestațiō armatã în contra dreptului roman, și feodal și pe de alta putea întruducee între Români și Bulgari missionari propagandisti. De pe atunci datã privelegele

călugărilor de ordinea minorităților în ambele Domniate danubiene și între Bulgari. Ludovic însă își avea ideile sale fixe de a domni peste România și Bulgaria, rușinele care pășise dela Români nu le putea uita încă, animositățile sale nu erau încă allinate. Inamicul Românilor, rival al Polonilor, se ocupa mai mult de aquests vecini de cât de Turcii care erau mai departe.

Aquesta era situația popoarelor Orientului, pe când după moartea lui Dan, Mircea fratele său fu ales și adveni la tronul României la 1383, și pe când în Moldavia domnea Petru supranumit Mușat adică Frumosul fiul lui Lașcu unitul.

II.

MIRCEA I BASSARAB.

Titlurile lui Mircea.— Alianțele ofensive și defensive.— Solii.— Amurat.— Miloș.— Vitejescu.— Baiazet.— Sigismund bătut de Mircea.

Cum adveni la tron Mircea I Bassarab, trecu Dunărea în contra lui Sisman despotul sau regele Bulgariei care se dicea că se încuserise cu Sultanul Amurat, îl bătut și anexă pe lângă România coprinsele Dobrogei și al Drăstiorului, Mulți din poporul depărtați îi detteră titlu de rege: el însă în decretul său se intitula.

“Mircea cu grația lui Dumnezeu Domnul Terrei Românești, duca Făgărașului și al Almașului, comite al Severinului, despotul Dobrogei și Domnul Drăstiorului etc. etc.”

Vedând pe de o parte puterea și întinderea Turcilor și pe de alta tenacitatea regelui Ungariei de a domni, pe Români se pusse în legătură strinsă cu Moldavia,

Polonia, Sîrbia, Bosnia și Albania și încheie tractate de alianță ofensivă și defensivă cu aqueste Statuti, în contra Turcilor și a Ungurilor. Vede-se trimiși că soli la regele Vladislav al Poloniei spre a încheia tractatul de alianță din partea lui Mircea boierii Români comții Magnu și Român Herescu, și din partea lui Petru Mușat, boierul Dugoju cu titlu de mareșal.

La anul 1389 Amurat veni asupra lui Lazar despotului Serbiei, aliatul și socheru lui Mircea. O armată însemnătoare de Români, de Sîrbi, de Bosniagi și de Albanesi aliați se adunò pe câmpul Mirlei lângò Margu spre a reziste în contra Turcilor. Ungurii, vedënd nevoiți a face causă comună cu aliații chrestini. Bataiea fu cruntă; de ambele părți perirò fòrte mulți. Victoria erà a Turcilor. Atunci un om june bellator sau boier din armata chrestină, dupò unii Sîrb, a nume Miloș Cobilovici, dupò alții Roman supranumit Vitejescul, disperat, se prefăcù quò este disertor, și întrând în campamentul Turcilor, fu dus înaintea lui Amurat. Acolo junele herou uccisse pe Sultanul și cădù și el victimă asalit de numărul gardilor. Baiazet supra-numit fulgerul (*Ilderim*), succedënd tatălui sèu Amurat, victorios în aqueastă luptă trecù în Bulgaria, o dominò, prinse pe Sisman ultimul ei rege și l' tãidò la Philippopole.

Mircea se trasse dupò aqueastă disfata spre a și apèrè Statele. Sigismund regele Ungariei quare succeduse lui Ludovicu, nu putea sufferi tractatul de alianță al lui Mircea cã Vladislav regele Poloniei și i declarò resbel pe quând avea a se apèrè în contra Turcilor. Mircea lãssò pe Unguri a intrà în țerrã, a veni pinò la Turnu și a l' lua cu assalt; iar quând multumiti de aqueastă victoriã fãrò resistință se înturnà înapoi, Mircea cu armata sa îi atacò la treccerea peste Muntele Passerea și îi bătù cum abiã scãparò quãți-va. Fãrò Nicola Gara, Sigismund ar' fi cădùt prisionier. Ungurii

o pățiră și de astă dată că și sub Carol-Robert și Ludovicu.

Catastrofele adesea adducu pe ómeni în simțiri, unde fórte adesea victoriele îi imbată. Sigismund începù a cugetà mai matur după aqueastă disfată, mai virtos când vedù quó Turcii luând Bulgaria și Serbia, se întinssesserò pînă la Beligrad de unde amenință Ungaria și ênsuși Europa. Românii se ținea tare, după cum se ținurò încă mult timp, și cu sângele lor appërarò Europa abătënd tot-d'a-una torrentul aquesta nouu de Barbari. Sigismund recunoscënd valórea Românilor, se determinò a închieia un tractat de alianță offensivă și defensivă la annul 1395.*)

IV.

Bătaiea dela Nicopole.— Tractarea lui Mircea cu Baiazet.

Assicurat Sigismund de alianța Românilor, prin mijlocirea Papii querù ajutorul dela mai multe Statuiri alle Europei. O armată de 60 de mii Unguri, Germani, Bohemi, Belgi, Franci și Români se adunarò la Nicopole, în contra quărora Baiazet veni cu 200 mii Turci. Bătaiea începù la 28 Sept: 1396, Ungurii cu aliații lor furò învinși. Sigismund abià scăpò într'o barcă și prin Constantinopole și Rodos trecënd în Dalmația, pe acolo se returnò în Ungaria. Turcii, de și vingători, perdurò peste 60 de mii. Fiă-quare chrestin mai nainte de a căde mort sau prisionier, și a făcut datoriază ași uccide adversariul. Atât costò pe Baiazet aqueastă perdere în quât furia îl făcù ași întina victoria puind a uccide pe-

(*) Veđi Chonica Românilor de G. Șteucăi tom. I. pag. 165.

ste de ce mii de prizonieri quăror se conveniã a le respectã viața.

Mircea atunci, vëdënd pe de o parte disfata Ungurilor, și pe de alta tãria Turcilor, remãind singur în contra lor, și sciind spiritul de propagandã al Statelor catholice, se determinò, pentru conservarea României, a drepturilor ei și a Religiunii și, a face un pact de confederațiune cu Baiazet, recunoscënd supremația Sultanului, quare din parte'i se îndatorò de a recunósce autonomia României, adicò dreptul d'a face rebel și pace, dreptul de viață și de mórte; dreptul de a'și allege pe Domnitor. Prin aquest tractat, și pentru assicurarea aquestor drepturi România se îndatoreadã sub titlu de *peșceș* sau dar de ommagiu a da Sultanului quãte 3000 de bani roșii în semn quò îi recunósce supremația în aqueastă confederațiune.

V.

Baiazet calcã tractatul. — Mircea îl allungã pinã la Adrianopole. — România remãne iar independente vre-o 67 anni.

Dupò doi anni dela aquest tractat sau quò Mircea a început a se înțelege cu Ungnrii, sau quò Baiazet mai imputernicit dupò quãte sufferisse și óstea lui la Nicopole, pacea se întrerupse, și Baiazet voi să asle un pretext spre a suppunne și România, declarò rebel lui Mircea și trecù Dunërea, puindu'și castrele pe locul que se chiamã Roviue în județul Ialomiței.

Mircea făcù a se tragge toți locuitorii la munte bëtãni, femei și copii, apoi adunându'și oștirea și quând urmãrind pe Turci quând lãssându-se a se urmãri, ajungënd a'i tragge prin strimtori și prin pãduri, le dette în fine o bãtaie decisivã, și atãta îi sparserò și îi tãiarò Români, quãt îi pusserò pe fuga urmãrindu'i peste Du-

nere pînă la Adrianopole. După aqueastă victorie România rămasse iar independentă quat trăi Mircea și din successorii săi fu timp de 67 de anni.

VI.

Filii lui Baiazet, Suleiman, Musă, Mahomet II.

Patru anni după aqueastă disfată a lui Baiazet, adică la 1402, avu aquesta o bătaie cu Tamerlan Khanul Tătarilor din Asia, și cădū prisonief. Filii lui Baiazet Musă și Soleiman începură a se certă pentru thron. Persecutat de mórto Musă de către frate-său; se refugiò la Mircea quērēndu'i ajutor. Aquesta îl offeri și trimisse pe nepotul său Dan peste Dunēre în capul unei oștiri numeroase, din preună cu Musă. După mai multe lupte Suleiman fu învins, și Musă adveni la thron. Assicurat acum Mircea de un aliat și amicu că Musă, închiò din nou un tractat cu Vladislav regele Boloniei în contra lui Sigismund. Ansă la 1413 Musă fu resturnat de frate-său Mahomet II. Aquesta nu putea suferi pe Mircea pentru amicia que avusese pentru Musă și trecēnd Dunērea, luò cetatea Giurgiu, și la annul 1416 întărindu-o pusse întrēnsa garnisonă turcească. Mahomet II queru atunci dela Români numai aquei 3000 bani roșii, și drept ostatici pe unul din filii lui Mircea, și trei filii de boieril

VII.

Stabilimentele instrucțiunile lui Mircea I.

Domnul aquesta edificò monastirele Cozia și Codmeana; el mutò residința dela Argeș la Tirgoviște, unde

locuia, și la București, unde stă iarna. La Argeș după strămutarea capitalei lăssò un Județu, cum și la Tirgovisee altul. Aquestia erà cã nisce Mari. Ellu făcù multe reforme în administrațiune și organisò prima oștire regulată que appèrù în Europa.

Pe lungò communele armate și căpitănatele de mai nainte, formò un corpu de dorobanți de 12 mii permanenți pedestri după modul anticilor pretorienî sau al ianicarișlor:— un alt corpu de 5000 căllări numiți Roșiori;— o legiune de străini, numiți Seimeni;— un regiment de Lefegii pedestri;— 2000 Kazaci căllări;— 2000 de Lipcanî;— 1000 de Săracei și de Scutelnici;— apoi vênători căllări, fustași sau bårdari, approdi quâte cincî sute, cum și cincî sute de pagi (copii din casă) copii de boieri que formà gardia palatului. Aqueste corpuri, afarò de quelle de mai nainte formau o oștire mai mult de 30 de mii, și peste tot cu căpitănatele, cu gendarmii que se numià Slujitori și alții se ardicà pînò 80 de mii în timp de resbel, afarò de gardiele comunale que se sculà cu boierii de țerră sau cu proprietarii moșielor cu ai lor carteni.

VIII.

Stephan II.— Roman I.— Petru III.— Iuga I. Alexandru quel Bun.

În Moldavia lui Petru Mușat îi urmò frate-sèu Stephan II și domnî trei anni dela 1390 pînò la 1392.

Aquestula îi urmò frate-sèu Roman I alți trei anni pînò la 1395.

Apoi iar se sul la thron Stephan II și domnî patru anni pînò la 1399..

Venî apoi la thron filiul lui Stephan II, Petru III que domnî numai un an.

Și după dânsul la 1400 urmă fiul său Iuga I. A-questa domni doi anai, și întreprinse a organiza multe; întemeiò din nou dogmele orthodoxe, fondò quâte-va urbe și cetăți, și forterete; formò o bună cavallerie. Mircea declarându-i rebel, în bătù și'l dusse prisionier la Argeș, la 1401.

Aquestuia îi succedù frate-său Alexandru I supranumit quel bun.

INSEMNARE

Toți Domnii, dela Radu-Negru pînò la Mircea I se vèd domnind pe viață; și domniele lor sunt pline de fapte demne de o Națiune que se organiza; unire, vigòre, aspirațiò în viitor, patriotismu, pietate, nimic nu le lipsesce, Moldavia, din disgratiã, ne presentã un spectacol cu totul different. Dela Dragoș pînò la Alexandru întèiu, tôte Domniele scurte, agitate, pline de certe între frați și maculate de sânge. Quari să fiã causele? Quea mai principale este que în România proprie (catã să o numim așa) și dincolo și dinuaci de-Olt locuitorii furò toți Români, capii lor de aqueeasi origine și credință cu dênșii, din famillii vechi illustre bine-crescute, primii lor capi furò consânge și plini de pietate; și pe quât temellia edificiului social s'a pus în harmonie și dreptate, pe terrêm tare, pe atãta aquest edificiu a cătat să fiã solid și mai durabil. Moldavia, din contra fù plinã de Poloni, de Tătari, și de Comani. peste quari mai venirò atãtia Unguri, Armeni și Judani Terrêmul îi fu semènat de elemente diverse, rivale și fiã-quare de ajuns de tare spre a paralysà unul pe altul, și spre a servi de iustrumente politicelor din afarò. Acolo unde România la fondarea sa a putut a se organiza în unire, a se appèrà cu tãrie, și a se conservà

cu devotament, Moldavia, cã ellement român, fu uevoitã numai a se apperà la început spre a puté deveni quevã; pruncia ei fũ fõrte agitatã, fõrte constrînsã spre a se puté disvoltã. In fine în Iuga-Vodã se vèdũ nisce tendințe de organisare, nu ânsè și de concordie romãnã daqua își creadã o cavallerie, scopul îi è spre a batte pe Mircea, și cãdënd în mâinile aquestuia, la 1401 mòre cã prisionier la Curtea de Argeș.

Se vede quõ resbellul que susținũ Mircea fũ un rebel numai de appërare și nu de conquistã; quõci vîngëtor în Moldavia. lassã a se allege în locul lui Iuga, fratele aquestuia Alexandru I.

IX.

ALEXANDRU I AL MOLDAVIEI

Allianța cu Polonia.— Curtesiele și darurile între suverani.

Politica aquestor doi Domni se învol. Alexandru urmò din pas în pas faptelor lui Mircea, avèndu'l de model, îi deveni un emule fõrte demnu. Dupõ que se aliarõ între sine. Alexandru se alliò din preună cu Mircea și cu regele Poloniei, îl împrumutò cu bani, luând hypothecã, ținuturile Senatinul, Colomeia și Pocuția.

Alexandru se vèdũ trãdat în aqueastã alianțã, quõci regele Vladislav, tentat de Sigismund, se înțellesse pe ascuns cu aquesta spre a împãrți între ei Moldavia. Catholicismul bãtea de o parte pe Români prin Unguri, și pe de alta prin Poloni. Români cãtã darõ a deveni quãt se pòte mai solidari unul de altul; unirea în Alexandru și Mircea deveni și mai strînsã; quõci sòrta que erã sã aibã Moldavia. aqueea așteptã și pe România. Nu trecũ ânsè mult dupõ aqueastã unire strînsã și Mircea

muri la 1419 Următorul lui Mircea nu fu demn de dânsul; Alexandru remasee isolat, ânsă într'o domnire aprôpe de 32 de anni, putusse facee mult; organisasse țerra fôrte bine, braçe avea de ajuns de apperare și căpitani fôrte buni. Vladislav, cã polon, precum să lăsasse a se amâgl cu speranțe de Sigismund, asemenea fu impresionat și de tãria lui Alexandru, și preferi a'l avé de un vecin amicu.

Astãdi Suveranii își trimit decorațiuni de ordini unui altuia, titluri de cetățeni în curtenire reciprocã, cu aqueasta ânsă nu se facu de quât cã cum ar deveni unul suppus sau vasal quellui lalt. Pe atunci, în timpii feodalității, își dãruia unul altuia dominiuri în țerrele lor, și de unde erã suverani la sine, davenia cu dominiurile dãruite vasali în țerra quellui lalt. Ast-fel s'a întemplat și Românilor. Domnii Munteniei de unde erã suverani la sine, cu dominiurile, și ducatele que posedã în Transylvania erã vassali Ungariei, Domnii Moldaviei, de unde erã suverani la sine, cu dominiurile și ducatele que li se dãruia în Poionia era vasali aquestui regat. Lui Alexandru dupõ aqueastă nuoã alianță, i se dãruí ținuturi în Polonia, și quând la anul 1421 îi muri Dómna, Vladislav nu întârdiò, de a'l facee cumnat offerindu'i de soție pe Ringala surora reginei.

X.

Moldovenii și cavalleri Teutoni.— Emanuel Paleologul.—Alianță în contru Turcilor. Unguri nu vin la locul de întelnire.— Unguri apoi accus pe alții de codaci.— Polonii se desbinã de Moldoveni și perd.— Moartea lui Alexandru.

Quând la anul 1423 Viadislav avù resbel cu cavellerii Teutoni, sau ai Tântului Ioan, din Rrusia. Alexandru trimisse un un ajutor de 400 eavalleri que desvol-

tară o bravură din quelle mai rare. La Marienburg Moldovenii se distinsero atata în quat annalele Poloniei relată tactica și bravura lor ca un exemplu necunoscut în historia militară. După que scossero pe cavallerii Teutoni din cetate, se prefăcuro a fugi, pînă ajunssero la o pădure. Acolo allungați de inemici, descăllicarō, fugărind apoi cu caii în aquea selbă, Teutonii descăllicarō și ei spre a i urmări ca învinși. Din desimea selbei, Moldovenii pe descălicate incepurō a săgeta pe inemici, a i paralyșă, și quând îi vedurō uimiți și întorcend spatetele, răpede Moldovenii cu agerimea lor naturale se arventarō pe cai, se răpedirō assupra aquestor cavalleri model din Europa, îi baturō pînă la unul și pe quati scăparō cu viață îi luarō prisionieri.

Ioan filiul imperatorului Byzantiului Emanuel Paleologul, quând se înturnă dela Vienna, dela socru-său imperatorul Austriei trecu prin Moldavia, și avu o ospitalitate splendidă dela Alexandru que îl petrecu pînă la Gallați. Quând apoi la 1429 Ioan succedū la imperiul tatălui său, trimisse amiculăi său Alexandru corōnă imperiale și titlu de rege, cum și Mitropolitului mitră patriarcale. Alexandru este tractat de historicii Poloniei, și aquest titlu se dette îndelung domnilor Moldaviei.

Ungaria, Polonia, România și Moldavia eră dejă aliante dela 1412 în contra Turcilor; ducerea lui Ioan Paleologul la Vienna, treccerea lui prin Ungaria, Polonia și Moldavia n'a putut fi de quat spre a le face a susține imperiul Byzantin que eră dejă în agonie. La anul 1426 Vladislav trimisse un corpu de 5000 căllari, se unī cu oștirea Moldaviei, și la Brăilla aqueastă armată așteptō îndelung pe Sigismund cu Ungurii să viiă și ellu în contra Turcilor. Manopere ânse dela Roma făcurō pe Sigismund a nu ajuta pe Byzantini, și oștirile moldave și polone așteptarō în van. Tot ânse que e mai straniu e quō după doi anni tot Sigismund accusă

pe Moldoveni de codaci quō n'au venit în contra Turcilor, și se puse din preună cu Vladislav al Poloniei spre a surpă pe Alexandru și a împărți Moldavia. Alexandru se vedu nevoit a rumpe pactul și cu unul și cu altul și a se allia cu Svidrigil duca Lithuaniei que era orthodox și a batte pe Vladislav pe alliatul său perfid. Mari perderi făcu Poloniei, de și se alliasse aqueasta cu Tătarii. Quând Alexandru se înturnă dela resbel triumfător, după luarea și prădarea a multor cetăți din Galiția; fū supraprins și atacat pe din apoi de Poloni și Tătari și trecu Dunastru forțe în desordine la 1430.

Alexandru mai trăi pînă la 1433 și muri după o domnire de 32 de ani și 8 luni. Mircea I și Alexandru I se pot supranumi Romulu și Theseu ai României. Emuli între sine, se întrecu în fapte mari și organizătoare, Alexandru organiză Moldavia după Modelul Munteniei: Ministerul, Senatul, administrația, judecătoriale, clerul, armata se stabiliră după aqueeasi sistemă, de și Muntenii imită în costume pe Unguri, și Moldovenii mai mult pe Poloni.

Alexandru fondă monăstirile Moldovița și Bistrița; dotă Metropolia cu dominiuri, creă două episcopie quea dela Roman și quea dela Rădăuți, și le dotă cu dominiuri; încuragă științele, artele și talentul; înțelept, și de o bunătate rară recompensă servițiul și capicitatea, iertând pe quāt se putea pe culpabili, în quāt țerra, după mörte îi dette supranumele de *Alexandru quel Bun*, *Alexandru quel Mare*.

În dillele aquestui domn veniră Armenii și Țiganii în Moldavia.

Alexandru precum semenă lui Mircea în virtuți asemenea și în defecte; amândoi cunoscură mai multe femei, și lăssară mai mulți flii din diverse mume, quare fură cauza certelor și desbinărilor, în amândoă țerrele.

XI.

FILII LUI MIRCEA ȘI FILII LUI ALEXANDRU I.

Mirhea.— Dan.— Vlad-Dragu transformat în Dracu.

Mircea I a lăsat mai mulți filii din mai multe femei que își dispută Domnia încă de pe când trăia el. După moartea lui la 1419 unul din aquești filii a nume Mirhe, sau Mirhu, quărui îi dăcu și Mircea II adveni la tron.

Dan III, fiulul lui Dan II fuisse trimis cu oștire română în ajutorul lui Musà de către unchiul său Mircea I. După ucciderea lui Musà. Dan trecu dela Turci în ajutorul Byzantinilor; și după multe fapte de arme în contra Turcilor, făcu pe Sultanul a abandonà asediul.

Dan rămâind în Constantinopole, contrăctò multe din defectele byzantinilor que furò mai târziu alluatul viciilor din Phanar. Constantinopole erà pe atunci cetatea de studiuri pentru quine voià a se folosi cu studiul; erà însè și capitala desfrêului, a păcatelor' a falimentului moral. Junii desfrênați avea unde a se desfrêna și mai mult, quei applegați spre intrigă avea unde ași ascuți mintea spre rêu; ambițioșii avea unde ași recruta complici de complete. Dan, cum auđi de moartea unchiului său Mircea I. și de suirea la thron a vèrului său Mirhea după que se unì cu toți soții săi în desfrânări cum și cu mulți filii de boieri Români que se

astă acolo; după ce formò o adunătură de ómeni fa-
cãpëtãiu, querù dela imperatorul Emanuel Paleologul
jutor spre a se returnà în România. Aquesta îi dette
navă mare, Dan se imbarcò cu compliciti sãi, venì
Marea Négră și descindù la Dunëre. O parte mare
boieri și de locuitori îl proclamarò de domnu. De ac-
se începù resbellul civil în țerră; unii ținurò cu Dan
alții cu Mirhea. Dan cum învățasse a fi Byzantin, s-
a se facee și turec; querù ajutorul Turcilor, Mirhea
al Ungurilor. Lupta fu cruntă de amêndoe părțile; El
învînse și ommorì și pe Mirhea cum și pe genera-
ungur Stephan de Lișonț la anul 1420.

Dan remasse domnu cu numele de Dan III și don-
pinò la anul 1430, aliânduse quând cu Turcii quã
cu Ungurii spre a se sustine; și a queste alianțe
fãcea de quãt a desbinà pe Munteni de Moldoveni.

Iar unul din filii lui Mircea Vladu-Dragu, quare,
quând Dan erà în ajutorul lui Musà, el se dussesse
ajutà pe fratele a questuia Soleiman, și quare acum
astă în Constantinopole, adunò și ellu oștire, și basàn-
se pe boierii nemulțumiți de Dan III, venì și descir-
la cetatea Albă que acum se dice Akerman unde îl
têmpinarò partisanii sãi cu o multitudine de oșteni
proclamarò domnu. Dan întêmpinò cu rebel pe Vla-
Dragu și remãind învins, perdù și capul.

Dragu avea nu numai a se mântui pe sine de p-
tisanii lui Dan, ci și țerra de toți discepolii unei șcl-
iesuitice și byzantine que Dan întrodusse. Vladu-Dr-
pe quare Windeck îl numesce Pangrațiu-Albu, (*)
determinò a curățì țerra du a questi ómeni exclusivi
crudi, și începù a uccide fără misericordia.

Sultanul Amurat II, auzind de a queste proscripti

(*) Pangrațiu este traducție a numelui Vlad que însemnã tare Vul-
tent Vaifant.

și uccideri; aflò pretexte de ași punne uu protegiat al său, pe Radu quârui îi dicea Prasna-glava. Trimisșe pe aquesta cu oștire turcească spre a destronà pe Vlad-Dragu. Aquesta se luptò cu vigòre în contra Turcilor, îi învinse și tăiò pe Radu și pe partisanii lui.

Se mai scularò apoi mulți din filii naturali ai lui Mircea I, și se proclamarò domni în diverse părți alle țerrei, desbinându-o în atâtea facțiuni. Dragu îi învinse pe toți, și fu fòrte crudu cu adversarii săi. Din cauza cruđimii lui îi schimbarò numele din Dragu în Dracu. Amicii pe de altă parte îi conservarò aquest supranume, pentru quò și în Constantinople Constantin ultimul imperator aveà tot supranumele de Dracu Vladu Dracu domni pînò la annul 1446. A fost aspru în adevèr; ânsè just și bun oștean. Vom mai vorbi de dânsul și trecem în Moldavia.

XII.

Filii lui Alexandru I. — Stephan. — Elie. — Quine 'i a scos ochii?
Frate-sèu.

Alexanpru I al Moldaviei murind la 1433; lăsò doi filii făcuți din doò mume, pe Elie sau Iliăș și pe Stephan. Iliăș, ajunsse la domnie, recomandat de ênsuși tatăl său la mòrte, și temênduse de frate-sèu Stephan, pusse de înneçò pe mama acestuia. vrênd a'l uccide și pe dânsul. Stephan se refugiò în Muntenia la Vladu-Dracu, și prin ajutor de oștire dela aquesta și dela Turci veni a batte pe frate-sèu Elie. Lupta fù scurtă: Moldovenii, quea mai mare parte se unirò cu Muntenii și instalarò de domnu pe Stephan. Crima lui Elie prin quare se suisse la thron întăritasse pe Moldoveni. Elle învins se refugiò în Polonia la Vladislav Iagellon. Polonii vèdênd quò Stephan are partit mare în terră, qua

să-l aibă de amicu, pe de o parte îl recunoscură d' domnu, iar pe de alta detteră ospitalitate lui Elie qu' cu d'nsul să pôta amenința tot-d'a-una pe Ștephan, și a'l forța qua să le fiă aliati credincios. Elie dar fu reținut cu tôte onorile în Polonia; dar scăpând; într-o ia în Moldavia, resculă o parte din țerră în contra frate lui s'eu Ștephan, se bătură în doă rînduri; iar la 1433 ajunseră a se împacă și prin mijlocirea regelui Poloniei, a împărți Moldavia în doă, adică: în partea de jos către mare și în Bassarabia să domnească Ștephan, și în partea de sus din preună cu Suceava să domneasce Elie. Domniră astfel amândoi frații șapte ani pînă la 1444 quând Ștephan aflând ocașiune, prinse pe frate s'eu Elie, și îi scoasse ochii, Elie muri după un an la 1445. Mai domni apoi Ștephan singur trei ani, și fu uccis la 1447 de Roman fiul lui Elie.

XIII.

Uniația în Moldova.— Grigoriu unitul.— Domnia la Florența.— Limbă latină se allungă și se intruduce slavona.— Agitațiuni sociali în Transylvania.

În aqueastă epochă de desbinare este de însemnat qu' în Moldavia prin propaganda papale s'a fost intrudut uniația. Grigoriu Mitropolitul la anul 1435 recunosce supremația Papii și adoptă dogmole Apusului. — În anul 1439 Damian Mitropolitul Moldaviei assistă la synodul delă Florența pentru unirea Bisericeilor, cu în demn delă imperatorul Byzanțiului de a adoptă dogmole Apusului spre a attragge pe Catholici să-l ajute în contra Turcilor.— După un an, la 1440, quând se țiră alt synod în Constantinopole în Sânta Sophia, Damian fu stins din chorul archiereilor că un uniat, și în locul lui susemnă Macariu Mitropolitul Nicomediei.

Pînă aqñi Româniî învătă. latinesce; servițiul divin se făcea latinesce dnpö cum se făcuse mai nainte de desbinarea Appusului. actele guvernului, decretelè domnilor, tractatele se făcea tôte în limba latină. Metropolitul ânsè que urmò lui Damian, fiind fôrte zelos ap-përător al dogmelor Rësăritului, allungò limba latină din biserice și întrudusse pe quea slavonă qua sã puiã o linie de demarcațiinne între Români și Latini que acum nu mai erã un nume națiõnal ci religional. Excesul în tôte și ênsuși în zel ne face adessea a cãdè în mari errori. Hellenii, din pãgâni devenind Chrestini, și conservênd limba hellenică, nu numai quò aqueasta nu'i mai addusse la pãgânètate, ci le explicò Christianismul și îi făcù a'și conservà națiõnalitatea. Asseme-nea și cu Româniî, limba latină, ca o limbă cultă și precisă ar fi putut. le explicà mai bine orthodoxia, și a le apperà națiõnalitatea de a nu expunne în mari pericole. Limba slavonă, străinã cu totul și fãrò autori clasici îi făcù a înapoiã fôrte mult.

Pe aquesti timpì deplorabili în Transylvania se făcù o agitațiõ sociale între popoli spre a scuturà jugul feodalitãții, Servii querea libertatea avênd de axemplu comunele României que erã organizate cu drepturi municipale cu burgërabilii lor, și pe un picior de colonnii militare. Aqueastă turburare se allinò dnpö mórtea lui Sigismund la anul 1437, prin împilarea iobagilor și mai virtos a Românilor din Transylvania pe quari nu numai quò nu'i ajutarõ quei doi Corvini Ioan și Matheiu, ci îi și appèsarõ pentru quò nu îmbrãçișarõ catholicismul. Numele român se făcù acolo synonym cu serv sau iobag. Vom vorbi de Corvini la locul lor.

XIV.

VLAD III DRACU ȘI IOAN CORVINU.

Vlad III.— Amurat.— Alianță între Turci, Românii și Sirbii în contra Ungurilor, Polonilor și Muscalilor.— Dănescii instrumente quelor din afară.— Vlad îi curăță.

Pe când Moldavia era desbinată între frații Stephan și Elie, în Muntenia domniă Vlad III. Pe atunci și regele Ungariei Albert murind, Vladislav, regele Poloniei fu invitat a deveni regele și al Ungariei, luând de soție pe Elisabeth, văduva lui Albert. Peste Turcia la Adriapole, împărăția Amurat II,

Vlad III învingând pe toți pretendenții la thron, n'avea de adversarii mai redutabili de cât pe Dănescii sau pe quei dtn partitul lui Dan III. Aquestia, catholisati déjà, era susținuți de Unguri. Vlad-Dracu, se vedu nevoit ași face și el un ajutor din afară, și se determinò a se luà bine cu Turcii. La 1434 se dusse în persoană la Amurat II, din preună cu o scortă de 300 boieri și aflându'l în Assia, îi promise alianță și ajutor ori când va avé resbel în contra Ungurilor, Austriei și Russiei. Amurat îi onoro pe toți dându-le o masă și îi trimisse în apoi cu mari daruri.

Quând Amurat la 1438 veni în contra Ungurilor, Vlad III, și Georgiu Brancovici despotul Serbiei își uniră oștirile cu quelle turcesci la Nicopole, și de acolo trecură în Transilvania, unde devastară tot. Amurat ânsă vedând pe de o parte o resistință tenace la Hermanstadt, și pe de alta, prepuind pe Vlad quô îl amăgesce, se retrasse din Trausylvania.

Reinturnându-se și Vlad III la thronul său, află țerra mai mult de quât mai înainte plină de partisanii Dănescilor. Aquesta vedând urra Ungurilor și a Transylvanilor asupra lui Vlad, luasseră mai mult curagiu, și nemulțumii trecusseră în partea lor. Vlad deveni terribil, pusse a uccide în tôte părțile o mare parte de boieri pe quare îi prepusse de adversarii. Terrôrea se întinse peste tot,

XV.

Dănescii sunt susținuți de partitul catholicu.— Ioan Corvin Huniade è Dănescu.— Vlad se alliă cu Amurat.— Aquesta îl prepone și îl urrestă.— Vlad se alliă cu Vladislav al Ungariei.— Ungurii plecă la bătălie fără oșteni. Vlad și generalii unguri dicu quo un se pote, Ioan Corvin dicce quo se pote.

Partitul Dănescilor eră ânsă tare susținut de Uniți, și prin urmare și de Unguri. In Transylvania domniă un Ramân din quei mai faimoși que eră din familia Dănescilor. Aquesta eră Ioan Corvin de Hunyade, filiul unui boier român din familia Dănescilor, a nume Voicu Botea. Ioan Corvin susținea pe toți Dănescii, și luasse lui Vlad-Dracul ducatele Almașului și Făgărașului, que pînă aqul eră appanage alle Domnilor români.

Vladu-Dracul, vedându-se amenințat de un asemenea adversariu redutabil, fû nevoit a se mai duce din nou la 1440 la Andrlnopole spre a salutà pe Amurat

și a rennoi legătura de alianță ofensivă și defensivă. Aquesta îl quam prepunea dejă, și întăritat de fanatismul unui favorit al său Phadulah, arrestò pe Vlad și'l pusse la închisóre în Turnul din Calliopole. Vlad, protestò de a sa lealitate și qua să scape, lăssò în locul lui doi filii ai săi drept ostatici.

Dupò que ajunse în România, Vlad-Dracul, se decisse ași resbunà în contra Turcilor, trecù dincolo de uniati și se aliò cu Vladislav regele Ungariei și Poloniei.

La 1444, Vladislav, de și închieasse o pace pe dece anni cu Turcii, remustrat de Papa și îndemnat de a rumpe aquea trevã. se determinò a dà resbel fù proclamat cu uet mare, cu mari declamațiuni și jurăminte, cu mari preparațiuni, și quât oștirea ungurească și polonã fu adunată din tôte părțile la Nicopole, nu erà mai mare de quât de dece mii sub commanda lui Ioan Corvin de Hunyade. Dupò promissiune venì și Vlad acolo cu dece mii cãllari sub commanda fiiiului său que se numiã tot Vlad. Vêdend ânse pucina oștirea a Ungurilor, și cunoscend și puterea și disciplina Turcilor, cum și caracterul și bravura lui Amurat, nu'i plăcù nici de cum aqueastă întreprindere: îi părù fòrte imprudente. Pe de altã parte Vlad erà un militar din quei mai distinși din timpul său, sciã cum sã înceapã și cum sã susțiã un resbel. Vlad îi părù fòrte ușurel. Într'un consilliu ce se ținu, Vlad îi disse de façã cu toții

“Majestate, óstea ți è puçinã, Turcii sunt mulți și commandați de ênsuși Amurat que este un bun cãpitan; pe lûngõ aquestea, iarna se appropie, și ai a te lupiã și cu Turcii, și cu timpul rêu și cu lipsa. Daqua credi quõ imperatorul Byzantiului, și flota Genovesilor și a Venețianilor vor batte pe Turci de o parte pe quând noi îi vom batte pe de alta, puçine speranțe: Byzantinii cunoscù puterea Turcilor; vor stã cã specta-

tori să vedă încotro e victoria qua acolo să trecă și ei; Genovesii și Venețienii sunt speculatori: aurul Turcilor îi fermecă și i va face să stea locului. Nu e să pui credință pe oameni pe quari nu i mișcă de cât interesul banilor.

“Amână resbellul pe anul viitor; prepară-te mai bine: să nu ne întemeiem de cât pe forțele noastre proprie Astăzi Amurat are mai mulți oameni după sine când ese la vânătoare de cât noi când eșirăm la rebel.”

Quei mai mulți generali și magnați Unguri approbară consiliul lui Vlad. Numai cardinalul Julian que ațtase resbellul aquesta, și Ioan Hunyade que era inemicu lui Vlad, i se opuseră, dicend quă Vlad nu e sincer, quă ține cu Turcii, și de aqueea le face atâtea laude qua să sperie pe Unguri; ânsă ei nu cunoscă que va să dică frica și pericolul și vor merge înainte și vor extermină pe Turci de pe fața pământului. Regele Vladislav, că polon quăruia îi plăcea vorbele mari, applaudă lui Hunyade și commandă departul.— Vlad atunci spre a sustține onorea Românilor, dette patru mii de căllări sub commanda propriului său filiu spre a mări oștea Ungurilor, și făcū urare regelui de victorie, cum și lui Hunyade.

XVI.

Lupta dela 10 Noembriu.— Turcii înving.— Vladislav și Cardinalul Julian sunt uceși. Hunyade scapă cu fuga. Vlad îl areștă. Hunyade se rescumpără.

Armata Ungurilor și a Românilor ajunse la Varna așteptând ajutore și dela Ioan II Paleologul, și dela Skender-beiu capul Albaniei, cum și dela flota venețiană și genovesă.

Amurat que se află în Asia trecū în Europa și îi în-

tâmpinò la Varna. Lupta începù la 10 Noembriu 1444. Ioan Corvinu erà generalismul; Regele Vladislav remas-se la locu mai singur cu un corp de rezervă. In dioa d'ântéiu Chreștinii înfrânserò pe Turci: a doa di numêrul Turcilor făcù qua victoria să fiă în partea lor. Regele Vladislav fù uccis și capul lui fù purtat într'o sulia de un derviș. Chreștinii perdurò curagiul; între quei ucciși furò și episcopii de Erlau și al Varadinului, cum și cardinalul Julian quare fuissese causa aquestui resbel. Resbellul se terminò dupò cum îl prevêdusse Vlad III. Flota genovesă și Venetiană nu numai nu dette nici an ajutor Chreștinilor, ci facilitò pe Turci trecându'i ênsuși în vasele lor din Assia în Europa, și luând quâte un ducat de fiă-quare individ. Byzantinii nici nu se mișcarò din locu.

Hunyade scăpò cu fugă, și trecù Dunërea în România. Vlad, avea multe assupra lui: luarea Almașului și a Făgărașului și ênsuși Bănatul Severinului; protecția que dă Dănescilor adversariilor săi, prădarea que mai din ainte făcuse în România, insultata que îi făcuse înaintea regelui Vladislav, divergința de principe politice și religiöse, îl făcea acum să și resbune. "Unde e filiu meu?" îl întrebò Vlad, cum îl vedù înturnându-se în starea deplordbile dela resbelul întreprins cu atâta ușurătate; și în dată îl pusse în carcere. Intr'aquestea se înturnò și Vlad filiu, que din preună cu Românii săi nu fuissese quel d'ântéiu de a fugi dela bătălie. Remasse Hunyade captiv pînò que se rescumpèrò și dette înapoi României Almașul, Făgărașul și Oltenia. Dupò aqueastă justă restituire, Vlad III dette libertatea lui Hunyade, și îl petrecù cu onori pînò la Brașov.

XVII.

Ioan Corvin vice-regele al Ungariei.— Allungă pe Vlad III și pune pe Dan IV.— Vlad restornă pe Dan.— Hunyade bun general, român însă renegeat. Exemplul lui a fost fatal elementului Român.

Hunyade alò Transylvania și Ungaria în desolațiune, și contribui mult spre a assicura mințile. Moștenitorul coronei Ladislav IV eră prunc de cinci anni; și reprezentanții Ungariei allesserò pe Ioan Hunyade de vice-rege guvernator pînò vo cresce pruncul regal. Luând puterea în mână Hunyade, numai întardiò de ași resbnnà în contra lui Vlad III. Se pusse dar în capul unei oștiri numeròse și intrând în România, allungò pe Vlad III și pusse în locul lui pe cumnatul sèu Dan IV. Vlad se refugiò la Turci, și cu ajutor dela dènsii reintrò în țerrà la 1446. Dan cu ajutor și dela Unguri și dela Domnul Moldaviei, Roman, bătù pe Vlad și îi tăiò capul cum și feliului aquestui a quellui mare. Vlad al III a domnit 24 anni, cà bun guvernator; bun general, ap-pèrător al regiunii în contra catholicismului, appèrător al Românilor în contra Iobügiei. Daqua Hunyade 'ia fost inemicu. este quò aquesta devenisse catholicu, și susșinea nemesia unguerească în contra quellor de o națiune cu dènsul Români, lăssându'i fără nici un drept politicu. Hunyade a fost un general mare, însă cà un renegeat a combătut și pe Români și orthodoxia. Exemplul lui 'lau urmat multi Români din Transylvania pînò astădi lepădându-se de religiune și de naționalitate; de aqueea Români 'i-au numit pînò astă-di nu Ungari, ci Ungureni.

XVIII.

D A N IV..

Se speria și Turcii de crușimile lui Dan.— In lupta dela Mirla Urguri sunt bătuti, Hunyade prins de Sirbi se rescumpără.— Dan IV mîre.

Dan IV fû un domnitor crud și vindicativ. uccisse pe ori-quare erà prepus de a fi din partea Draculescilor quât se indignarô și Turcii de barbaria lui. Schôla cio-coismului în țeră, cum am dis. își are început dela Dă-nesci atât în România quât și în Transylvania, și începu cu furie că tôte pestilențele. Magnificența și heroismul boierilor prin aqueastă schôlă fură maculate. Pașii din Bulgaria avurô ordinile Sultanului la 1447 de a veni și a pedepsi pe Dan al IV. Aquesta se unî la anul 1448 cu Hunyade que venià a batte pe Turci pentru rușinea que pățisse la Varna. Turcii se întem-pinarô cu Ungurii pe câmpia Mirle sau Cosova, unde fuisse uccis Amurat I. Ungurii și aqul furô bătuti, și Hunyade sciù a fugi quel d'ânteu și fû prins de Georgiu Vucovici despotul Serbiei, și nu putu scâpă pînô nu se rescumpêrô și dette ostajicu pe fiulul sêu. Atât erà persecuția Catholicilor în quât sirbii preferià de a facee causă comună cu Turcii numai qua să scape de dișii, Chreștini. Românii assemenea lăssarô pe Dan și Trecurô la Turci. Amurat îi tractô că nisee instrumente

órbe alle unui despot crud, și cã pe nisce disertori, și pusse a'i uccide. Dan IV nu mai trăi mult după nqueastă lãtate. Dionisiu Photinò dice quò fù uccis la Tîrgșor.

In Moldavia în annii aquestia; pela 1347 Roman avù de adversariu pe vèrul sèu Petru filiu lui Stephan și amicul lui Vlad IV al României; aquesta il și resturnò în anul urmãtor 1448. Roman se refugiò în Polonia, și acolo mari avelinat de ómenii cumpèrați de Petru. Aquesta domni cinci anni și muri la anul 1452.

Stephan III apoi, nepot de suror al lui Elie adveni la thron prin ajutorul Polonilor, și după un an, un filiu natural al lui Alexandru I a nume Bogdan III, lãò domniã și allungò pe Stephan III.

Ast-fel împãrți și desbinò țerra după mórtea lui Alexandru I aqueastă familie de Atriði ai Moldaviei, sbucinându-o prin resbelle civili peste 23 anni.

XX.

VLAD IV.

Corvin scòte ochii protegiatului sèu Stãnciuc quã sã complacã pui Vlad VI.— Cãderea Byzantiului.— Corvin își spalã rușinele.— Radu quel Frumos uccide pe Vlad IV.— Bogdan III.— Alexandru II.— Petru-Aron.— Ciubor.— Stephan quel mare.

Dupò mórtea lui Dan IV boierii țerei prin allegere generalè, la 1452 allesserò de Domnu pe Vlad IV nepotul lui Mircea I. Pare quò pentru politicã ajutò la aqueastă allegere și Ioan Corvin, spre a nu și perde influința din România. Qua sã se arate favorabil lui Vlad IV, Corvin nu avù nici un scrupul de a punne a scòtte

ochii protegiatului și consângelui său, lui Stanciu fiul lui Dan IV que avea pretențiuni la domnie.

Pe timpul Domniei aqwestuia în Constantinopole Impărăția Constantin XI, iar la Turci, murind Amurat II la anul 1451, lăssasse în locu'i pe fiul său Mahomet II. Aquesta luò Constantinopole la anul 1453 la 29 Maiu. Constantin XI se luptò bărbătesce și cădù mort din preună cu imperiul byzantin.

Am arătat quò Romulu fondò Roma, și din întemp-lare cu un Romulu August cădù imperiul ei la anul 1467. Tot assemenea fù și cu imperiul Byzanțiului: Constantin quel mare îl fondò, și cu Constantin XI se terminò.

La anul 1454 Mahomet II trimisse la Dunëre óste numerosă spre a străbatte în Europa. Aquì Corvin își spălò rușinile pățite de mai 'nainte; quoci înfrânse pe Turci.— In anul următor Mahomet II venì în persónă cu oștire mai mare, și Corvin, avënd în ajutor și nisce cavalleri cruciați, iarăși bătù pe Turci. De atunci Hunyade își făcù un nume european. Nu trăi ânse mult după aqueastă victorie, quoci murì la anul 1456.

Tot pe aquel timp la anul 1455 Radu III fiul lui Vlad III venì dela Turci cu oștire și avënd partit mare în țerră, bătù pe Vlad IV, și'l uccisse la Tîrgșor. Aquesta advenind la thron nu domni mult; pentru quò erà fòrte sfemeiat; După dënsul venì frate-sëu Vlad V, la anul 1456 și el fugi la Turci, dela quare luasse multe vișuri; Ellu este Domnul quare s'a numit Radu quel Frumos.

In Moldavia, pela 1452, quând Bogdan III quând Alexandru II, domnirò doi anni. După dënsul advenì la thron Petru IV supra-numit Aron quare a uccis pe

Bogdan III. Aquest Petru Aron veni cu ajutorul Ungurilor și domni numai doi anni. Se mai vede în aquest interval și un Ciubor-vodă. Aquesta ânsă se pare quô nu a fost domnu ci un general ungur a nume Ciupor quare venisse cu Petru Aron, și quare dupò mórtea lui Aron îi luò locul quâte-và luni pînă fu allongat.

Vlad V ajutò prin oștiri pe Stephan quel mare al Moldovei spre a veni și ași luà thronul părintescu din mâna assupritorilor, la annul 1456.

EPOCHA A ATREI

VINDICTA.

I.

VLAD V ȚEPEȘ.

Catholicismul și Islamismul își dispută dominarea lumii.— Popolii, sunt victime.— Fanatismul.— Vlad V jură resbunare tuturilor victimelor.

Mai înainte de căderea Constantinopolii, și după aqueasta quâți va anni, amêndoë domniatele danubiene erà sbucinate cum s'a vèdut de resbelle din întru și de din afarõ, din cauza filiilor naturali ai lui Mircea I și Alexandru I; cauza ânsë quea mai mare a fost fanatismul religios al Turcilor de o parte și al Catholicilor de alta que își dispută dominarea popolilor, și scullà frate asupra fratelui, adressându-se la patimile lor. Lege constituțiõ, datine, tôte erà călcate în picioare, fiã-quare cu puterea și cu protecținneă sau catholică sau musulmană trecea la thron peste cadaverul și lumina ochilor fraților sêi

Vlad V, fiul lui Vlad-Dracul, împins de uraganul vendict.i generali cu sabia în mână, fără adunare și al-legere generală își deschise drum la Domnie la annul 1456. Om plin de energie și de resbunare, sufferind multe din partea Dănescilor aliați și consângi cu Ca-

tholicii, având a resbună mórtea tatátui său, consângi-
lor săi și amicilor aqwestora, mórtea tutulor boierilor
conservatori și institutiunilor lui Radu-Negru și Mircea
inemieu neîmpecat innovatiunilor și imitatiunilor după
feodalitatea Catholică din Ungaria și Polonia, se deter-
minò din preună cu viața săși sacrifice și numele și
onórea, și sufletul, numai să curețe țerra de cangrena
quea mare. Vlad V. appèrù în România că geniul rês-
bunètor al ei împellit într'unul din descendentii lui Mir-
cea, descendent al Negrilor-Bassarabi. Just pînò la ex-
tremitate, se decisse a nu mai iertà nimicu. Jurò pe
țepă cu tot focul urrei cum un pietos n'ar jurà assupra
Crucii. Vai de inemicul Patriei, Religiiunii și al cuge-
lor salle! țepa îl așteptă!

IX.

Hecatombele lui Vlad V.— Matheiu Corvin devine rege.— Tractatul lui
Vlad V.

Dupò que mai àntèiu își formò o armată considera-
bile bine organizată și bine ținută, nu mai avù amici
de quât pe soldații săi. Peste 500 de boieri que erà în
relațiuni cu Ungurenii și cu Dănescii, que se încercà să
întroducă în țerră smorfuri feodale, pusse și'i tăiò fără
nici o mustrare de cuget; peste 20 mii ómeni din țerră
de asemenea principe și aspirațiuni făcù să dispară
dintre quei vii. Patru sute de Sași și Ungureni que se
afila în țerră cu propagande contrarie libertăților Româ-
niei și Relegiunii ei, îi adunò într'un magazin și pusse
a le da focu. Probă quò n'a fost el începètorul qaestui
rèu, este epistola Comitelui Michaiu Silagi unchiul și
tutorul regelui Matheias, către Sibineni, pe quari îi mu-
stră quò ei au suppèrat pe Vlad V.*)

(*) Veđi Chronica Românilor de G. Sineai, tomul II, pag. 22.

Trecu după aceea în Transylvania, arse Braşovul, şi trase prin ţepă o mulţime de Saşi dinaintea Bisericeii Sântului Iacob, la anul 1457.

Organisând ţerra milităresce, pedepsind cu rigore şi cu dreptate, ne iertând nici o faptă rea, că un alt Dracón al Athenei, applicând pedepsa cu mórtea la quea mai mică abattere din legi, prin terróre eşi la căpătéiu de a moralisá ţerra şi a stabili securitatea publică. Dăqua eră terribil cu din Români, nici o tigressă nu 'şi-a apperat puii mai cu furóre în contra inemicilor, pre cât Vlad V 'şi a apperat Români în genere în contra Turcilor si altor inemici de din afară şi din întru.

Pe timpul lui, în Constantinopole împărătiá Mahomet II; în Ungaria după mórtea Regelui Ladislav de şi june încă fu alles de rege Matheiu Corvinu filiul lui Ioan Corvinu prin midlocirea unchiului său comitelui Michaiu Silagi.— Aquesta, cum ajunse la thron ántéiu pe unchiul şi făcătorul său de bine îl pusse la închisóre. Que avea dar să aştepte Români din Ungaria dela un asemenea Român? —

Iar în Moldavia domniá Stephan que se supranumi quel mare, ajuns la thron însuşi prin ajutorul lui Vlao V.

Voind să assicure drepturile României şi să le apere apoi, şi vedând puterea Turcilor que luasseró dejá Constantinopole, Vlad V se adunó cu Metropolitul şi cu toţi boierii, şi prin consilliu general se decisse a închieiá un tractat nouu cu Turcii, a intrá din nouu în confederáţiune cu Turcia. recunoscând supremaţia Sultanului. Tractatul lui Mircea se renói cu prefaceri în folosul României, şi cu obligări mai multe din partea Turciei. Aquest tractat s'a încheiat la 1460.

III.

Turcii quer copii.— Vlad V. refusă și facee alianță cu Matheiu Corvinu.— Hamza-pașă în țepă.— Vlad declară rebel și trece Dunărea

Nu trecu după aqueasta, și chronicarii pământeni dicu quō Sultanul trimisse firman invitând pe Vlad V, qua să viiă singur cu peșkeșul annual spre a se închină Sultanului, și pe lngō aquest peșkeș să mai adaoge și quâte 500 copii de Român' pe fiă-quare an.— Din aquesti copii turcindu'i făcea imperul Ottoman ianicerii.—

Vlad V, respunse quō peșkeșul îl trimitte, quōci îl îndatoreadă înscrisul quare tot asemenea îndatoreadă pe Sultanul întru a nu quore mai mult, nici venirea Domnului înaintea lui, nici copii țerei. E pré mult disse Vlad. și eu m'am jurat să fiu just; vai de omul que își va călcă cuvântul sau înscrisul.

Vlad într'aquestea făcu un tractat de alianță cu regele Matheiu al Ungariei, la 1461, vedēnd pretențiunile Turcilor. Sultanul se înfuriō auzind respunsul lui Dan, si trimisse ordini lui Hamza-pașă dela Vidin a intră cu oștire în România și cu ori-que prețu a scōtte din Domne pe Vlad viu sau mort.

Quând Hamzà intrō apoi în țerră cu Turci, Vlad puse mâna pe dânșii și pe toți ordonō a'i tragge prin țepă formând o pădure de țepe între quari a lui Hamzà eră mai naltă de quāt a tutulor.

Vlad nu mai așteptō să'i declare Sultanul rebel ci trecu Dunărea la anul 1464, devastō Bulgaria de jos, uccisse peste 25 mii Turci, ariciând locurile de țepe.

IV.

Mahomet II cu 250 mii Turci intră în Romania. Bătăia dela Foxani și retragerea de la Tîrgoviște.

Mahomet II înfuriat de aqueste sciri, se pusse singur în capul unei armate de 250 mii Turci și trecu Dunărea. Nu ajunssesserö încă la Brăilla quând Vlad ardicasse toți locuitorii și îi trăsse lă munți. Turcii aflarö pretutindenî țerră desertă: nici om, nici vită, nici de mâncare. Creðurö dar quö lumea e speriată și quö a fugit de frică. Aqueastă îi făcù să 'naintese cu încetul fără témă și fără a lăa nici o măsură de preveghiere. Vlad își împărțisse oștirea: o parte o ținea cu sine la locul de pândă unde se află, si alta o trimessesse la hotarele Moldaviei. Stephan ajutatul de Vlad a se suî la thron, eră aliât cu Turcii și cu Tătarii și veniă al batte pe de o parte pe quând Turcii se vërsă cã un torrent a'l batte pe de alta. Vëdënd quö Turcii tăbërisserrö spre a petrecece nópte și quö nu au nici veghii, nici mësurre de appërare, Vlad se informö de situațiune campamentului turcescu și comandö atacul. In midlocul noptii pe quând quei mai mulți Turci dormiä, Românii cu torțe apprinse se răpedirö în midlocul lor, și Vlad comandă tôte atacurile. Pînö la dio tăiarö pe Turci în desordine, și îiä-quare din ei voind să se appere și nesciind în quine dă, se ommorä între sine. Vlad voiä a străbatte pînö la tindele Sultanului, și în întunerecul noptii innermeri tindele și oștenii a doi pași cu quari se bätü pînö la alba dillei. Mulți Turci perirö în aqueastă luptă: că-

dură însă și 1000 de Români în mâinile inamicilor. Sultanul la dio ordonă să'i taie. Aqueastă bătăie s'a întâmplat în câmpia Foxanilor. La dio, Vlad se trasse spre Tîrgoviște.

V.

Mahomet II urmărește pe Vlad la Tîrgoviște. Pădurea de țepe. Multă cruđime, mult zel. Mahomet termină cu intriga quâte nu putu facee cu forța. Radu quel frumos se proclamă domn. Vlad trece la Matheiu I, evine cu Unguri, se învinge. Ungurii ajută, Ungurii îl arrestă. Quino eră Matheiu.

Mahomet II urmări pe Vlad către Tîrgoviște de unde aquesta se retrăsese deja cu lăcuiorii la cetatea Poinarii que o construisse ellu. Mahomet la apropierea sa de aqueastă capitală, remasse înmărmurit quând vedu o pădure de 20 mii țepe prin quari fuseră trași 20 mii Turci, în mijlocul quăroră mai nalt se află Hamzâ în vestiminte roșii. La spectacolul aquesta Mahomet II suspină, și disse: "multă cruđime. mult devotament! nu 'ia quine-va așa de facil țerra unora asemenea omeni"

Mahomet veni la mâini cu un corp de 6000, căllări que Vlad lăsasse a'l observă, (pentru quă el dela Poinari plecasse înaintea lui Stephan spre Moldavia). Mahomet, impresionat de quâte vedusse și mal vedend resistința Românilor, comandă departui înapoi către Giurgiu; și se încercă a facee prin intrigă queea ce nu putusse facee cu forța. Se decisse a se adressă la nemulțumiți. După que Turcii devastară tot în treccerea lor prin București pină la Giurgiu, Mahomet trecu Dunerea, și lăsă pe Ali-beiu cu o parte de oștire spre a sustinne pe Radu quel Frumos. Aquesta se dice quă eră frate lui Vlad; trăind însă cu Turcii, contractasse învăturile lor. Iar fi plăcut să facă din țerră un pašalik Eră dar candidat favorit al Turcilor pentru quă le promissese alle închină țerra.

Radul se adressed la Boieri, le descrise crudimile lui Vlad, tãria și puterea Turcilor, adãogind quõ au sã mai viiã în țerrã și mai numeroși, și quõ mai bine sã abandone pe Vlad, de quãt sã sustiio un despot que a addus și va mai adduce peire pe țerrã. Ast-fel stãtuți Romãni de nevoi, și de sufferințe, trecurõ cu toții în partea lui Radu și îl proclamarõ de domnu, Dunãscii iar, se mai aflã mulți în țerrã.

Vlad strimtorat și de Stephan se vedũ nevoit a se refugiiã în Ungaria la regele Matheiu cu quare erã dejã în alianțã. Se întelni cu aquesta la Turda, și de acolo Vlad cu oștire ungureascã și cu regele Matheiu intrõ din nou în țerrã.

Radul cu boierii și oștire eșirõ înaintea regelui Matheiu, și arãtarõ quõ voiescu pace, quõ n'au bãtaie cu nimeni, și quõ nu voiescu de quãt a ascãpã de crudimile lui Vlad. Radu se mai întellose iar cu regele Matheiu, îi offeri ducatele Almașului și Fãgãrului que pinõ aqũ le avea dõmnii Romãni: Matheiu vedẽnd quõ Radu avea partit mare, quõ Vlad nu mai erã posibil, vedẽnd apoi quõ î se promite atãtea folõse, nu numai quõ întõrse spatele lui Vlad, ci pusse ancõ îl inchisse la Buda unde stetto prisonier dece anni.

Radu ajunse la domnie și se recunoscũ intr'ensã și de Turci și de Unguri, offerind Ungurilor Almașul și Eãgãrașul, și Turcilor dreptul de a cousiderã pe domni cã pe nisce pași Turci cu doẽ tuiuri. De aqũ înainte domnii, de unde erã independenți devenirõ în adevẽr tributari Turciei și perdurõ doẽ ducate din Transylvania.

Pentru Matheiu în Ungaria și Transylvania, daqua că 'rege' al Ungariei avea interese de a mări aqest regat cu perderea Românilor de dincoaci de Carpați, unde 'ia fost simțimentul de naționalitate pentru quei de dincolo? Nici un drept politicu, pentru dēnsii fără numai de s'ar fi lēpēdat de orthodoxie și prin urmare de naționalitate. Din cauza aquestei persecuțiunii, tōte familieo illustre romāne din Transylvania devenind catholice, trecu astādi de familieo ungare. Glorifice-se quine are interes cu Ioan și cu Matheiu Corvini, quoci Romāni în genere, n'au que dicee de dēnsii de quāt queea que pot dicee Grecii de aqueia dintr'ai lor, que au adoptat Islamismul și au ajuns Pași și Viziri. — Daqua sunt doē interese, unul al împilătorilor și altul al împilaților, daqua è un princip al despotismului și altul al libertății, orthodoxia a fost partea împilată și în Turcia și în Ungaria, orthodoxia a purtat în sinul său principul libertății, pentru quo a fost o protestație viiă și necontentită.

VI.

STEPHAN V. QUEL MARE.

Stephan bate pe Poloni și închie tractat. — Bate pe Secui — se allie cu Turcii și bate pe Vlad.

Aquesta a fost nepot alui Alexandru quel Bun, și fiulul al lui Bogdan-Vodă. Ajutat cu oștiri dela Vlad V, veni în Moldavia și allungō pe usurpatori. Petru Aron se refugio la Regele Poloniei. Stephan pentru aqueasta trecu fruntarele și depradō ținuturile Poloniei, pînō que constrinse pe rege a închieiā un tractat de pace la anul 1459, cu mari folose petru Moldova, Ambele State prin aqest tractat făcurō alianță offensivă.

Aqueastă alianță făcū pe Stephan a deveni ingrāt către Vlad V, que îl ajutasse, Vlad se alliasse cu Matheiu al Ungariei, Stephan nu vedeā în Unguri de quāt nisee protectori ai lui Petru Aron que le didesse cetatea Killia. Stephan, dușō que își înmulți și organizō bine oștirea trecu la anul 1461 la Sēcui și îi pradō forte. Quānd la 1461 Mahomet II, trecu în România în contra lui Vlad V, Stephan se allio cu Turcii, spre a paralyșā operațiunile de rebel alle aquestuiā.

La anul 1465 veni și luō cetatea Killia dela Ur-

guri și cetatea Albă, coprinse ținutul Putnei que pînă așu fuisse al României. La anul 1467 Matheiu al Ungariei, spre ași resbună de prădările que făcuse Stephan Secuilor, intră cu oștiri în Moldova și arse și prădă Tortușul, Bacăul, și Romanul, Stephan îi uccise la cetate Baia vre 10 mii de oșteni și 'l făcū să scape cu fuga și cu o săgeată în spate,— Pentru aqueastă prădare a lui Matheiu, Stephan intră din nou în Transylvania și devastă regiunea Săcuilor, pînă constrînse pe Matheiu a închieia pace cu Moldova, la 1468, offerindu'i și quâte vă cetăți cu dominiuri în Transylvania.

După împăciurea cu Ungurii, în aquellași an, Stephan bătū pe Tătari și luă prisionier pe Carzicu fiul Khanului:— Secuii, spre resbunare detteră ospitalitate lui Petru Aron que fugisse din Polonia la densesii. îi detteră și ajutor spre a batte pe Stephan. Aquesta batu pe Petru Aron și pe Săcui, intră apoi în ținutul lor și îi pedepsi aspru.

VII.

Stephan se emancipă de alianța cu Turcii și intră în resbel cu Radu IV.— Dămina și fiiele lui Radu captive la Stephan.— Stephan Domnu al Secuilor.— Disfata Turcilor la Bătaiea și pacea între Munteni și Moldoveni la Romnicul sărat—Stephan ia de socia pe Voichița filia lui Radu IV.

La anul 1470 Stephan începū a întorce spatele Turcilor cu quari se alliasse, și qua să se emancipe de aqueastă alianță se dettermină a batte în România pe Radu IV, favoritul și ajutorul Turcilor. Arse Brăilla, iar Radu intră în Moldavia, și Muntenii se întempinară la Soci, unde se făcū o bătaie cruntă. Radu înfrânt se returnă în napoi.— După 3 anni Stephan iar declară resbel lui Radu, La 1474 Moldovenii cu Muntenii se

bătură la Râmnicul Sărat. Radu perdând bătaia se retrase în apoi. Stephan îl urmări pînă în Bucuresci; Radu se vedu nevoit a fugi la Turci. Avera lui și Dôrna Maria, și doă filie cădură în mâinile lui Stephan. Vingătorul se vedu nevoit a se înturna în Moldavia, quoci în lipsa lui Guvernatorul Transylvaniei Blaș intrasse acolo cu 6000 de oșteni. În România lăssă domn pe Laiot Bassarab. Cum ajunsese în Moldavia bătú pe Balș și urmărindu'î în Trausylvania, se declară domn al Secuilor; recrută apoi dintre dēași un corp bun de oștire și cu aquesta, din preună cu ai sēi, eși înaintea Turcilor; quoci Radu quel frumos venisse cu oștire turcească și allungasse pe Laiot; iar Soliman pașă înaintasse pînă la Bărlad, Turcii avea oștire multă. Stephan avea 40 mii de Moldoveni, 5000 de Sēcui și 2000 de Poloni. Bătaia fu disperată. Moldovenii înfrânseră pe Turci și îi allungară pînă peste Dunăre. Patru pași cădură morți din preună cu mii de soldați. Pînă la 100 de stéguri li se luară; prisionierii fură toți țrași prin tēpă.

Allungend pe Turci, Stephan se întorse către Radu favoritul Turcilor que venia în Moldavia; trimisse mai întēiu pe vėru sēu Alexandru sau Șundrea în contra lui; aquesta perdú și bătaia și viața în luptă. Veni apoi singur Stephan și înfrangend pe Radu, îl urmări pînă la Râmnicul Sărat, Acolo Boierii din ambele părți din preună cu soli înadins trimiși dela Casemir regel Poloniei stăruiră a se face pace; și de unde pînă a qui hotarul între România și Moldavia fuisse Tortușacum se pusse Milcovul. Stephan în anul aquesta (1475 fiind quă îi murisse Dôrna, luă pe Voichita filia lui Radu IV de soție: iar pe Dôrnă din preună cu queea-i laltă filie o trimisse cu onori la bărbatul sē Radu.

VIII.

Mahomet II. declară rebel lui Stephan.— îi declarară și Radu IV.— Stephan se desparte de Voichița și o trimite la tată său.— Matheas și Stephan își adduc a minte de Vlad V.— Radu IV. cade.— Vlad V. se real-
tă la Domnio.

Mahomet II, după rușinea que pășiseră ai sei la Bărlat, se prepară cu oștire și mai mare a intra în Moldavia, Ungaria și Polonia. În România avea de auxiliar pe favoritul său Radu, quel frumos, quare nu puțin rău putea face și lui Stephan și lui Matheiu al Ungariei. Radu, quel Frumos, după preparativele Turcilor, începă de mai înainte ostilitățile în contra lui Stephan, dicând quă voiă a luă înapoi dela Moldoveni ținuturile que a-questia le luaseră dela Români, adică Killia, Alba și ținutul Putnei. În aquea epocă însă, a restitul aquelle părți României era una cu a le prepară spre a le da peskeș Turcilor: patriotismul lui Radu era foarte fals și hypocrit.

Stephan cunosea și manoperele Turcilor, și hypocrisia Frumosului de Radu, și amicia falsă a Ungurilor și Polonilor: mai mult de quāt tôte însă nu mai pută suferi rolul neomenos que jucă Radul și se determină a începe dela densus, a l' perde cu ori-que preçu. Se despărți în dată de Voichița, o trimisse la tatăl său și se înțellesse de aproape cu Matheiu al Ungariei.

Acum (la 1475) și Stephan și Matheiu își addusseră a minte de Vlad V que jăcea de dece anni în închisore

la Buda: acum le erà la amândoi necesarie talentele militare alle aquestui om que devenisse spăimântalliul Turcilor. Matheiu dette libertatea lui Vlad V, și 'l trimisse la Sibii cu scrisore către Magisterul Thoma spre a'i da tot ajutorul qua să reintre în România.

Stephan acum se înfelesese cu Bathory Istfan Domnul Transylvaniei; amândoi întrarō în România de amândoë părțile și despre Milcov și despre Turnul Roșu. Radu IV strimtorat de tôte părțile, fugi în Brașov. Acolo Sașii prindēdu'l îl detterō în mâinile lui Stephan quare pusse și îl tăio în dată.

Vlad V se stabili din nuou pe thronul României. De unde în Domnia d'ântēiu purtă numele de Țepeș; acum i se dette supranumele de *Călugărul*; din cauza martyrului de dece anni. Turcii se speriarō quând văzurō quō au a facce de aquî înainte cu Vlad Țepeș. și cu Stephan pe quare tôte Statele străine îl numisserō dejă quel Mare. Mai îrtârđiarō dar expedițiunea spre a se preparà mai bine. Se încercarō a facce quâte-va incursiuni. și puçini se înturnarō înapoi. Unirea acum erà strînsă între domnii Romani și între Unguri.

Vlad filiul lui Radu IV quel Frumos, țngi la Turci qua prin ei să viiă la domnie.

IX.

Turcii trecu Dunrea.— Vlad V le resiste și se retrage tregēdu'i la munte Paul Chenasul.— Turcii sunt bătūți la apa Vinerii

La 1479, Ali-beiu inemicul lui Vlad V trecu Dunrea cu 100 mii Turci assupra lui Vlad și a Ungurilor României auđind de numērul Turcilor, se trasserō la munți. Vlad le ținu pept, trăgēnduse tot spre munți pinō se va unì cu oștirea nngurēscă din Transylvania. Acolo Istfan Bathory Domnul țerreii, adunò pe lângō

Ungurii săi ôste de Români, de Sași și de Săcui, cu quari veni a se uni și Vlad. În Temisiana eră ban comitele Paul Chenesul (*). În pregiurul aQUESTUIA că Român se adunară toți Remâni Temisiansi și formară o oștire respectabile.

Ali-beiu urmărind pe Vlad, întră în Transylvania și naintă fără resistință pină la Alha-Iulia.— Oștirea aliată vrea să'l puia la mijlocu— Bathory Istfan îl întâmpino la apa Vinerii, și acolo începă bătăia. Sașii și Secuii fură tare bătuti. Români și Ungurii resistară cu vigore. Turcii se credea vingători, quând de o dată pe la spate îi supraprinde și îi atacă Paul Chenesul cu Temesianii săi. Abiă cu fuga scăpară pucini din Turci dintre amêdoe focurile. Ali-beiu fu nevoit a se travesti că un purcar și așa străbătă cu fuga prin munți și selbe pină trecu Dunerea în Turcia. Campamentul Turcilor întregu, cu arme, bagage, bani, cădă în mâinile vingătorilor. Peste 30 de mii cădură morți în această bătăie, afară de prizonieri. După victorie Chrestinii oșteni făcură ospet mare în sunetul muzicii, mulțumind lui Dumnețu; apoi plânseră pe quei morți și se occupară de immormentarea lor.

(*) Despre numele *chenez*, G. Sineai, tom II pag. 30 dice quo au venit Români cu densusul din Moldavia, quând au fugit în Transylvania din cauza Tătarilor, și l' au luat dela Pacinași și Comani. Noi credem quo *chenez* este o corumpere a vorbeii *chnezi*, sau *khnezi* slavone que însemnă *cap archont sau principe*. Lui Paul *chenezul*, îi dieu autorii contemporani și *Paul de Canisa, comite al Temisianeii*. Aquesti *chenezi* între Români din Ungaria unii eră numiti d'a dreptul de Rege, și alții se allegea de popol: Quei numiti de rege avea drepturile nobililor; adică făcea quāt opt oameni prosti; iar la aleșii de popol, un *chenez* făcea numai quāt doi ômeni prosti Ast-fel și în hierarchia noastră vechie, prin servițiu ajungea quine-va a avé doē voturi, patru voturi, opt și doē spre-duce voturi, pupo o mare capacitate sau un lung servițiu, și se dicea boier de doi-spre-duce.

X.

Baiazet II intră în Moldavia.— Stephan se ține la defensivă, delăsător de alianții săi.— Vlad V. delăsător e nevoit a face ceea ce a făcut Stephan.—

La anul 1481, murind Mahomet II, îi succedă Baiazet II. Aquesta spre a spulă rușinea Turcilor, și spre a-și împlini cugetele de conquistă, se scud singur la anul 1484, cu putere mare și trecu Dunărea în Moldavia în contra lui Stephan; luă Killia și cetatea Albă prădă quelle din pregiur, Iarna venind împiedică operațiunile de rebel. Stephan V retras la munți queru după legăminte ajutor dela Matheiu al Ungariei și dela regele Poloniei.

Matheiu eră în rebel cu Austria și nu putu face nimic, Casimir al Poloniei abia îi dette vre o 3000 de căllări, după mai multe ceremonii și smorfuri de suzeran al Moldaviei. Secuții, se rebellasseră și intrasseră în Moldavia. Stephan îi curăți: iar pe Turci nu-i putu scotte din Killia și cetatea Albă. Se resemnă și se ținu numai în defensivă. Stephan scia din tradițiuni și din experiință quine sunt din natură Ungurii și Polonii, îi mai scia iară că nisce brațe alle Papismului în părțile acestea. Acum îi cunoscă și mai bine. Căută dară a se ține prin propriile sale mijloce, și a se strecură cum vâ puté cu politica după timp. — Quei tari mai adesea sunt sinceri; quei fără putere mai adesea sunt nevoiți a alergă la artă și însuși la astuțiă.—

Queea que se întemplò lui Stephan, aqueea sufferi și Vlad V. Amândoi în spate cu Turcii, și delăsțați de Unguri și de Poloni, furò nevoiți a luà cu binele și pe unii și pe alții spre a timporisà; furò nevoiți și însuși a fi unul în contra quellui lalt qua să pôta împacă pe quei mai tari, adicò pe Turci, Vlad V, de și nu se arătă ostil Turcilor, ânsè se înțelegea pe ascuns cu Ungurii, pentru quò scia la Turci pe adversariul sèu Vlad VI. Quând Turcii au luat Killia și Alba, se dice quò și Vlad V s'a aflat la asediul în ajutorul Turcilor; quând iarò Turcii se preparà la anul 1492 spre a intrà în Ungaria, Vlad V însciintò pe ascuns pe Bathory Istfan prin Sibineni despre preparativele și manoperele Turcilor.

XI.

Vladislav îl devine rege al Ungariei. — Turcii intră în Ungaria Stephan aliat cu Ungurii. — Cu quine a finit Vlad V? — Uccidezea lui Vlad V. — Albert anăgesece pe Stephan. — Aquesta îi bate. — Artă pentru artă.

Dupò mórtea lui Matheiu al Ungariei la anul 1490 adveni la thron Vladislav II, filiul lui Cazemir al Poloniei. La 1493 Turcii intră în Ungaria, dupò cum însciintasse Vlad V în anul trecut pe Sibineni. Stephan aliat cu Ungurii de astă dată, vine a batte pe Turci în Muntenia. Fost'a Vlad V în contra Turcilor sau nu? nu se pôte afirmà; quoci un'i scriu quò s'a uccis în resbel strâpuns de un pagiu al sèu cumpèrat de Turci și de Vlad VI, (*) și alții scriu quò s'a uccis de Stephan al Moldaviei. (*).

(*) Sineai Chr. R. Tom. II pag. 70.

(*) Idem pag. 88.

Stephan quând mai putù adunù 20 de mii de Români; (pentru quô din desele batâi se împușinasserô bărbații) mui ceri a provocâ pe principii Chrestini a se unî cu dânsul în contra Turcilor. Se adressô la Vladislav al Ungariei și la Albert al Poloniei; ânsê aques-tia erâ înțeleși în ascuns spre a resturnâ pe Stephan și a punne în locul lui pe fratele lor Sigismund.

Pe quând Turcii la 1497 sub Baiazat II se bătea la Dunare în contra Românilor și Ungurilor, Albert al Poloniei se prefăcù quô se duce în contra Turcilor; și în-trând în Moldavia atacò pe Stephan cu 80 mii Poloni. Stephan se vedù nevoit a pactisâ cu inemicii Tatari qua să pôta scâpâ de aliații și amicii sâi Poloni. Peste cur-rênd Polonii vedênduse puși la mijlocu și lipsiti de pro-visionsi, începurô a strigâ asupra regelui: pentru que îi a addus în contra Moldovenilor, quând erâ să'i ducâ în contra Turcilor? Albert, vedênd pericolul, querù dela Stephan încetare de arme și commandò departul înapoi în Polonia. Stephan, sciind caracterul vindicativ al Mol-dovenilor, disse lui Albert să nu ia drumul munților, ci să se rentò cã tot pe unde a venit. Polonul nu'l ascultò, și quând ajunse în mijlocul unei selbe, Moldovenii que îi pândea caler il attacarô cu vigôre. Atunci erâ în drept a veni și Stephan: artâ pentru artâ, astuția pentru astuția. Il atacò cu Români și cu Tătarii tot de o datâ. Abiâ scâpò Albert cu prè pucini dia quei 80 de mii, și aqueia fêrte demoralisati.

XII.

Desillusionarea lui Stephan despre dișii chrestini.— Pactisarea lui cu Tătarii și cu Turcii.— Românii sunt o găluseă cu atâtea noduri, în quâ-
quine crede a o înghiți se înneacă.

Aqueastă purtare a lui Albert făcù pe Stephan a se desillusiona de tot despre Poloni și Unguri, și după cum se alliasse cu Tătarii începù a se învoi și cu Turcii. În anul 1498 cu Moldovenii săi și cu un corp de Tătari și de Turci, întrò în Polonia qua să arate lui Albert și prin urmare și lui Vladislav quò Românii sunt o galuseă cu atâtea noduri în quât quine crede quò o va înghiți se înneacă cu dènsa. Stephan întrò în Polonia și devastò tot pînò la Vislova; iar pe Ali-beiu îl trecù prin Moldavia în Gallitia. Iarna fu grea în anul aquella și Turcii perirò de frigu cà lă 40 de mii. Quâți din aquestia se mai înturnarò prin Moldavia furò bătuti de Moldoveni travestiți în vestminte de Poloni, din 80 de mii, Turcii abià se înturnarò peste Dunère vre o 10 mii. Qua să scape de dișii Chrestini mai totd'auna astfel au pectisat Românii cu Turcii.

XIII.

Pactul de alianță în contra Turcilor nu se ține. Mórtea lui Albert. Mórtea lui Stephan.— Confederația cu popoliu din Orient prin Turci.

Dupò aqueastă lecțiune que dette Stephan și Polonilor de o parte și Turcilor de alta, Ungurii și Polonii se făcurò quò se lassă de proiectele de a împărți România,

invitarö pe Moldoveni și Munteni la pace, unire și frăție que o numiã eternã. Făcurö un pact de alianță ofensivã și defensivã în contra Turcilor . Pe atunci domniã în România Radu V supranumit quel mare filiul lui Vlad V, și pactul de alianță se închied între toti spre a fi unul de altul solidari,

Puțin dupö aqueasta, la 1501 Albert ial Poloniei muri și în locul lui se pusse fratele sêu Alexandru. Stephan occupö atunci Pocuția que fuisse a Moldaviei, și o luasserö Polonii.

Nu mult dupö aqueasta Stephan quel mare muri la anul 1504 în 2 Iuliu, dupö que a domnit 47 de anni. Vêdusse și pățisse multe, se desillusionasse de toți quãți se dicea chrestini. și la mörtea sa lãssö prin testament filiului sêu Bogdan să numai puiã temeiu nici pe Poloni, nici pe Germani, ci să caute spre Rësãrit a se înțelege cu Turcii que sunt și mai tollerenți, și mai constanți și mai primitivi . Sã caute ânsë cum țerra să nu și përdã nici autonomia nici Religiunea . Pentru aqueste doë principe să se lupte pînö la mörte . In testamentul lui Stephan quel mare se vede o tendință de confederațiune cu popolii Orientali . Toți bărbații quei mari dela Mircea I și Stephan V mântuirea României n'au vëdut'o de quãt în aqueastă confederațiune . Unirea popolilor orthodoxi din Orient are să regenere pe toți popolii . Quãți vor să ne desbine de Rësãrit între noi n'au fost și nu sunt de quãt iustrumente politicelor străine .

EPOCHA A PATRA

DOMNI ȘI BEI

I.

RADU V QUEL MARE

Duccerea lui Radu V la Constantinople. — Patriarchul Nifon. — în locu de rebel, pace cu Moldovenii. — Nifon supărat pe Radu, bine-cuvântă pe Négu Bassarab și plăcă. — Mórtea lui Radu V.

Dupö ucciderea lui Vlad V la anul 1493, urmö la thron filiul aqwestuia Radu V. Aqwesta desillusionat și el că Stephan quel mare de quei que se dicea chrestini, se detterminö a fi bine cu Turcii. Se dusse dar la Constantinople la Bayazet II spre a renöi cu dënsul tractatele lui Mircea și al tatălui sëu Vlad V, promitënd a recunösee supremația Sultanului. La duccerea sa la Constantinople afländ pe Patriarchut Nifon exilat și închis la Adrianopole, midloci apoi la Pörtă a i se dà libertatea și la înturnare îl invitö să viă în România spre a regulă clerul. Patriarchul Nifon erä născut în Peloponesu quare erä plin de Români; fuisse metro-polit la Thesalonice unde sunt iar Români mulți din Macedonia; sciä prin urmare romănesce și pöte quö va fi fost născut și din părinți Români. Veni dar în țerră cu Badu V, i se încredinö Kyriarchia și că un ponte-

fice, cred episcopia Romnicului și a Buzăului sacrand singur pe Episcopi, organiză și regulă clerul que eră cu totul decădut. Prin consiliurile lui Nifon, Radu făcū multe bunuri în țerră edifică Mōnastirea Dealului și alte așezăminte de binc-facceri. De și recunoscusse supremantia Turciei, se vede ânșē intrat în alianța que s'a închieat la 1507 între Ungaria, Polonia și Moldavia. Radu V, a fost numai un organisator și amator de pace. Quând la 1507 Bogdan filiul lui Stephan intră în Muntenia cu rebel și veul pînd la Romnicul Sărat, Radu în locu de a eși cu oșire inaintea lui, îi trimisse pe Mitropolitul Maxim și alți boieri spre a face pace. Lui Radu V, pentru faptele salle și caracterul sên pacificu, i se dette supranumele de Radu quel mare. Patriarchul Nifon ânșē pentru o abattere que a făcut în contra legilor Bisericeii, măritând pe o suror a sa cu un boier que avea soție și copii în Moldavia, plecō supărat pe dēnsul din țerră și se dusse ași termină viața la muntele Athon. lăssând bine-cuvēntările salle unui june fecior de boier Nēgu Bassarab, que îl avea de filiu suffletescu.

Radu V murī la annul 1508 dmnind 15 anni.

II.

Mihnea persecută pe Bassarabi.— Prvulescii îi restornă și pun pe Vlăduță.— Mihnea la Sibii se face catholieu.— Vlădescii îl ucidu.

Dupō Radu V. cu puterea Turcilor ajunse la Domnie Mihael sau Mihnea supranumit quel rēu, filiul lui Armaș Dracea din famillia Dănesciler. Rēutatea lui se semnăld persecutând și ucidēnd pe toți Bassarabi și mare număr din boieri. Din Baparabi scăpō cu fuga în Serbia numai Nēgu filiul suffletescu al patriarchului Nifon. Cu dēnsul în preună fugi și Metropolitul Maxim, Mihnea nu putū domni mult, quōci banul

Pârveu al Craiovei din preună cu Boierii partisanii săi que se disseră Pârvulesci, luară cu densii pe Vlăduță fiiliul lui Radu V și se refugiară la Vidin. De acolo trecând la Constantinopole, făcură a se revesti Vlăduță cu Domnia, și înturnându-se în Oltenia, adunară oștire și se sculară asupra tyrannului Mihnea. Aquesta, neputând a se susține fugi la Sibii, și acolo, că un Dănescu que era, deveni catholicu.

Aqueasta făcu mare senzațiune; și ura que era asupra aquestui om și mai virtos asupra spiritului de propagandă quare dela Bella IV, nu mai dă repaos aquestor doă țerre nici Românilor din Transylvania, ura dăcu armă la 1510 mâinile a trei inși a nume Iaxit sîrb de națiō, Danciul, fiiliul lui Vlad V Tepeș, și Albeseul boier din Muntenia. Pe quând dară, Mihnea se ducea sau se înturnă dela Biserica catholică, se răpediră quâte trei, il uccisseră, și cădură și ei victimă Sibirienilor.

Vlăduță, domnind în locul lui Mihnea, nu avu mult timp repaos. Fiiliul lui Mihnea a nume Mircea que se află în Transylvania, și, quare trăind între păstori, se numia Mircea Ciobanul, adună oște de Unguri fanatici, și cu ajutorul popolilor catholici intră în țerră. Pârvulesci, și cu oștirea română întempinară pe inemici la Gherghița, și luptându-se bărbătesce îi învinsă. Mircea Ciobanul scăpă cu fuga, și se dusse la Constantinopole, sperând a facee cu Turcii que nu putu-se facee cu Catholicii.

Boierii din Tirgoviște ânsă, partisani din tradițiuni ai Bassarabilor, vedându-se persecutați de Vlăduță sau Vlad VI, trecură în Serbia unde era Negu Bassarab, și l' alleseră de domn. Înțelegându-se apoi cu Meemet-beiu dela Nicopole, que era un Român turcit, trecură cu aquesta în Oltenia. Cum veni aqueastă seire în Bucuresci, boierii ommoriră pe Vlad VI sau Vlăduță la 1513;

și recunoscură de domn pe Nėgu Bassarab. — Vlăduță domnisse numai doi ani.

BOGDAN III.

Bogdan declară rebel Poloniai. — *iubesc-mă quo te tui.* — Băgdan se bate cu quei debili, nu ânsă și cu quei tari. — La Turci, supune țerra acelo ascultă pe tată-său. — Trifaillă puu de Domnu Dómnia 'ia repus capul.

După mórtea lui Stephan quel mare la 1504, advent la trhonul Moldaviei Bogdan, unul din filii aquietua.

Bogdan nu semend mult tatălui său. Voi și el să facă resbelle, eră ânsă bătăio după caprice iar nu din principe nici de nevoie de a se apăară. Voi spre exemplu a și lăssă soța și queru în căsătorie pe principesa Elisabeth surora regelului Poloniai Alexandru. Aqueasta, sau mumă-sa, pentru quă Alțeta sa Moldavă se uită strâmb și pentru quă nu eră catholicu că dēnsa, nu'l voi. Bogdan declară pentru aqueasta rebel Poloniai. Nimicu mai ridicol și mai crud, de quāt să voiască quine-va a ajunge prin sânge, incendiu și devastățiuni la cununii cu aquea que nu'l voiesce, pentru quă caută chioruș și pentru quă nu è catholicu! Șese ani ținu resbellul aquesta que sbucină doă țerre și uccisă atăția ómeni. La 1510 Vladislav regelo Ungariei, interveni și stabili pacea între aqueste doă țerre.

Intr'aquestea Bogdan, cum s'a văduț, avu certe și cu Radu V quel mare și se împăciui prin caracterul quel blând al aquestuia.

Resbellele lui Bogdan n'avură sigilliul heroismului paterne: în contra Turcilor nu schimbară nici o lance. "*Iubesc-mă quo te tui*" fu devisa lor spre Polonia, iar resbellele către Romania, și alle Românlei către Moldavia pot semēnă cu alle cetăților Italiei și Greciei antice.

Turcii eră tari; cu Turcii nu se bătù Bogdan: desprădânşii se decisse a ascultă ultimele consiliuri alle Tătă sêu. In timpul lui Sultan Selin trimisese la 1511 pe Logofêtul Têu spre a punne Moldavia sub supremația Turciei printr'un tractat quare coprindea stipulațiunile Munteniei cu drepturi mai mari, și cu îndatoriri și mai mari quoci în articolul VIII,

“Moldavia se îndatoreadă a dà de bună voie pe tot anul Porții quâte un *Peșcheș-baiaram* de 4000 galbeni, 40 de cai, și 24 falconi (curui). (*)

Moldavia avù pace quâti va anni, și quând fu turburată de Tătari, auestia furô învinși. Un aventuriere a nume Trifallă que se dicea puiu de domnu, se adresò în Transylvania la călugêri, adund ôste de Unguri și întró pe neasteptate în Moldavia. Oșteni allergarô la arme, înfrânserô pe Unguri, prinserô pe Trifaillă. Domnia îi repusse capul; quoci Moldovenii îl tăiarô. Bogdan III muri în 18 August, 1517: și dupô dênsul prin allegere urmô filiul sêu Stephan VI supranumit quel june.

Vlad V, și Stephan L ținnurô independența țerrelor; Filii lui Radu V, și Bogdan III făcurô începutul unei suppuneri. Domnii acnm în adevêr devenirô.

IV,

NEGU I. BASSARAB.

Negu I face Metropolia din Tirgovisee și cathedrala dela Curtea de Argeș, adduce osêmintele sântului Nifon.

Discipol și filiu spiritual al Patriarchului Nifon, Negu

(*) Veli Conservatorul pag. 73 și toți istoricii que adducu înainte tractatele întregi.

adveni la thron la anul 1514 și administrò cu blândete și înțelepciune; împacò partitele și făcù multe bunătăți. Fondò mōnastiri și le dotò nu numai în Romania, ci și în muntele Athos; făcù spitaluri și alte stabilimente pietose, reconstrui Metropolia din Tirgoviște. În onórea vechii capitale dela Argeș pusse a se construi o cathedrale de quea mai frumósă arhitectură. Aqueasta mōnastire se terminò la 1512. La sanctificarea ei invitò pe patriarchul oecumenicu que se aflà la Ianina, cinci archierei din preună cu Metropolitul țerei Macariu, și o mie de preoți. Négú, totă averea și a împărțit-o în binefaceri pentru scăpetați, bētrâni, vėduve, și orphani. Dómna sa que erà filia domnitorului Serbiei Lazar. Quând vėdù quò s'a desecat averea soçului ei pentru mōnăstirea dela Argeș, își vėndù tóte nestimatele; și își addusse dotea întregă în holocaust pe altar, și a se terminà aquest cap-d'operă de arhitectură și eleganță.

Pentru o suvenire pietosă trimisse să quérà dela muntele Athos ossēmintele Patriarchului Nifon și să le adducă în țerră. Remășițele mortali ale cuviosului patriarchu furò adduse cu condițiune de a fi restituite înapoi. Și dupò que i se făcurò honorile quelle mai pietose s'au depus pe mormēntul lui Radu V quel mare la mōnăstirea Dealului. Négú Bassarab apoi pusse a face un sicriu de argint cu petre nestimate unde depuinduse reliquele Sântului, eu învoirea Părinților dela Athos ținnù numai capul și mâna Sântului, și se depusse în nuaa cathedrale dela Argeș.

Négú I Bassarab domni opt anni, și murind la anul 1521 lăssò pe fratele sėu Preda epitrop al fliului sėu Theodosiu que erà de șapte anni.

V.

Boierii din Buzeu bat pe Preda. — Mehmet beiu va să susțină pe Theodosiu, însă se instalează ca pașă. — Radu Călugărul, și Mehmet-beiu. — Radu dela Affumați.

Boierii din Țirgoviște susțineau pe Theodosiu și pe Preda la domnie; Boierii din Buzeu se sculară cu arme, și veniră asupra lui; Preda cădă în luptă. (*) Atunci Mehmet beiu dela Nicopole aleargă a susține pe Theodosiu; apoi vede quăi vine mai bine a se instala el ca pașă, și pe copil dinpreună cu mumașă îl trimite la Constantinopole. Boierii protestară de aqueastă usurpațiune și alleseră de domnu pașă un boier Radu VI que se făcuse călugăr după que remăsese văduv. Radu călugărul din preună cu boierii se bătură cu Mehmet beiu. Radu VI cădă prins, și la Nicopole i se tăiă capul. Mehmet beiu queră apoi la Pörtă să-l numescă pe el Domnu sub cuvânt quă a fost Român. Însă Logofătul Stoica, que ară agent al Țării la Constantinopole, încuragiă pe boieri a se oppune la aqueastă usurpare și a allege ei domnu pe Radu dela Affumați, ginerele lui Négu Vodă.

VI.

Radu dela Affumați și Mehmet beiu. — Radu allungă pe renegat. — Radu captiv la Constantinopole. — Vlad VII. Radul mai domneseșe șese ani — Moyses — Vlad VIII.

Pörtă pe de o parte întări pe Radu dela Affumați, iar pe de alta scrisse lui Mehmet beiu a-l resturna.

*) Daqua Boierii unui județ putea a se scula cu arme și a da rebel altor județeni, cum se vede adesea în istorie, aqueastă învedereadă quă țerra eră în confederațiune; și fiă-quare județu eră autonom ca și cantonele în Elveția.

Radu era om energic; cu boierii și cu oștirea înfrânse în două rânduri pe Mehemet beiu. A treia oară surprins se fugi în Transilvania; adună acolo oștirea de Români și întornându-se allungò din țară pe renegeat que începuse a numi și judecatori Turci.

Se dusse apoi Radu din preună cu boierii la Constantinopole spre a cere a nu se mai amestica pașii în alle Terrei. Sultanul, reținù pe Radu prisionier și numi d'a dreptul pe un boier Vlad*) que se află mai de mult pe lungă Pòrtă. Nu domni însè mai mult de un an, quoci Banul Craiovei Pârvu îl resturnò.

Atunci Radu dela Affumați fù din noua numit Domnu la 1524, și mai domni încă șesșe anni. Muri apoi ucis din preună cu filiul său Vlad de nisce partisani al lui Vlad VIII.

Dupò aquesta, Pòrta numi d'a dreptul pe Moyse I fi-liul lui Vlad VII. Aquesta fu crunt și vindicativ: și a inaugurat domnia prin mórtea a doi boieri, Vornicului Négu și Postelnicului Preda. Mulți din boieri alergarò la Constantinopole și querurà destituirea lui Moyse. Turcii nu voia mai mult de quât să puiă și să scòtă domni, să facă pe Români a veni cu plângeri și a le accordà apoi din marea misericordie quererea, mai virtos daqua dà la bani. Moyse fù destituit, și în locu' i fu numit un Vlad VIII.

Quând unii venia cu domn impus dela Turci, Moyse trecù la Unguri qua să viiă cu aquesta spre n'l sustine la thron. Unii vindea drepturile Terrei la Turci, alții le offeria la Unguri que abia se mai ținea și ei. Venind la luptă Moyse, fù eccis și Ungurii fugiră. Vlad VIII domni numai trei anni, și se înnece în Dâmboviță, la anul 1533.

*) Poate pe Vlad fiul lui Radu quel Frumos.

VII.

STEPHAN VI.

Tătarii sunt bătuți. — Turcii nu se bucură de pradele lor. — Hatmanul Arbure. — Stephan VI mōre avelinat.

Dupō mōrtea lui Bogdan III al Moldaviei, fū alles fi-lul aqwestuia Stephan VI quare s'a numit *quel june*. El semēnō mai mult Bunului sēu Stephan *quel mare* și în arta militară și în allegerea causer de a facee resbel-lul. La 1519 Tătarii intrarō în Moldavia sub commanda Khanului lor Albugherei, și Stephan VI îi bătū pînō la exterminațiune.

La 1526 quând Buzoienii se scularō în contra lui Theodosiu *quel micu*, filiului lui Nēgu Bassarab, Stephan veni în ajutorul lui Theodosiu, și aflând la Tîrgșor quō Preda episcopul a murit în luptă și quō pruncul Bas-sarab s'a trimis la Constantinopole, se înturnō în apōi, ânsē prādând țerra.

Patru mii de Turci que se inturnā dela prade din Po-lonia, vrēnd a străbatte prin Moldavia prādând, Stephan îi bătū de îi stinse.

Pe quāt fū de energicu Stephan VI, pe atâta a fost și de crunt. Pe Hatmanul Arbure, que îl crescusse și îi făcusse atâta bine, numai pentru un micu prepus in-sufflat de calomniatori, pusse de 'l tăiō din preună cu doi filii ai sēi Theodor și Nikita.

Speriați boierii de aqwestă faptă, se sculară a'i querre cuvēt. Mulți cădurō tăiați pentru aqueastă temeritate și queillalți scăpară cu fuga în Polonia.

Stephan VI domni 11 anni și muri la 1527; mu lt scriu quō a fost avelinat pentru cruđimile salle.

Pe timpii aqwestui Domn, la 1525 Sultanul Suleiman III dette resbel Ungariei, și în bătaiea dela Mohăci perō regele Ludovic. Attunci la 10 Septembriu Turcii luar-Buda. Dela Amurat și Bayazet I unul și aquellași cuō get avurō Turcii de a'și facee drum în Europa. Și pîn quând Români fură tari la Dunăre. Ungurii se putea ține și ei tari. Fanatisați ânsă de Papism, dela Bella IV pînō în data aqueasta, nu făcurō de quāt a desbină, persecutā și batte pe Români, pe appărătorii fruntarelor lor, și alle Europei.

Inturnându-se Turcii din Ungaria, și thronul ei remîind vacant, Ioan Zapolia Domnul Transylvaniei se proclamō rege: o altă fracțiō de Unguri allesse pe Ferdinand de Austria, quare veni cu armată și allungō pe Zapolia în Polonia.

VIII.

PETRU VI RAREȘ.

Petru se arată demn de originea sa. — Bate pe Ferdinand. — Zapolia va să restorne pe Ferdinand. — Adoa victoriă a lui Petru în contra lui Ferdinand. — Innoirea Tractatului cu Pōrta.

Dupō mōrtea lui Stephan VI, Adunarea Țerei allesse me domn pe fiulul natural al lui Stephan quel mare nudeit Petru Rareș. Aquesta flind din mumă din stările m jos, ajunsese pescar sau fabricator de plase. Se dărturisse Stephan quel mare Metropolitului quō aquesta îi eră filiu. Ținea mult pe de altă parte Maldovenii să'și alégă domni din familiă domnescă, și renumele lui Stephan eră âncō neșters din inimile lor.

Cum adveni la thron Petru Rareș, arătō o mare putere de voință, și o energie demnă de originea sa. A-

questa sămănò și mai mult tatălui său. Pe quât Muntenia scădea din cauza intrigilor și din întru și din afară, din alluatul Dănescilor, cu atâta Petru Rareș organizò din nouo Moldavia și îi dette o nuoă vigóre. Nu-l mele lui peste currënd deveni cunoscut. Ferdinand a Ungariei îi querù ajutorul. Petru vedënd starea aquestui regat, și sciind un mare element de Români în Transylvania appësati de Sécui, își făcù planul de a veni în ajutorul Românilor și a încorporà Transylvania cu Moldavia.

La anul 1528 Petru intrò în Transylvania și înfrânse și respândi óstea lui Ferdinand. Aqueasta plăcù lui Zapoliá și ênsuși Sultanului Suleiman. Petru prin aqueasta lovitură se arătò quò e și profund politicu. Zapoliá prin soli făcù cunoscut Turcului quò îi închinà Ungaria de'l vâ restitui pe thronul ei. Suleiman se pusse din nouo în capul unei armate și intrò în Ungaria în contra lui Ferdinand. Petru bătù din nouo óstea readunată a lui Ferdinand și luându'i totă artileria și amunitionia de resbel, se înturnò în Moldavia. Suleiman prin urmare putù ajunge pînò la murii Viennei.

Pe quât triumfă Petru pe atâta și mai mult se întindea puterea Turcului. Pe un bărbat de Stat aqueasta lar fi pus pe eugete. Tot așa se aflò și Petru Rareș quând vedù rumperea equilibrului cu întinderea ilmperiului Ottoman. Convocò adunarea generale a boieri or și se consultò cu dênșii. Dupe mai multe deliberațiuni în quare se arătò desbinarea Chrestinilor, căderea lor din aqueastă causă, și înălțarea Turcilor prin unire și disciplină, se decisserò cu tejii a trimitte soli la Sultanul și a rennoi stipulațiuni tractatului încheiat între Bogdan frate-sâu și Pórta: precisându-se mai bine drepturile Moldaviei. Modificațiuni furò quelle următore:

„Hotarele Moldaviei vor fi conservate întregi în totă întinderea lor.

„Cultul musulman nu este iertat nici într'o parte pe pământul Moldaviei.

Titlu que țerra *autocrată* va fi conservat Moldaviei.

IX.

Petru ia Transylvania și se retrage intimidat de Zapolia.—Batte apoi pe Poloni. — Zapolia îi impacă. — Vintilă. — Paissie. — Suleiman în contra lui Zapolia. — Românii uniți bat pe Turci și ucid pe Gritti serascherul lor.

Petru Rareș după aquest tractat intrò din nou în Transylvania, luò Brașovul și cetatea Bistrița și se determinò a rămâne în Transylvania cà Domn. Zapolia îl amenință quò se va plânge la Sultanul de aquêsta; Petru vedù quò nu erà politicu a se strică atunci cu Turcii, și abandonânduși de o quam dată planul, se returnò în Moldavia.

În anul 1531 Petru începù a batte pe Poloni și după multe perderi și de o parte și de alta, Zapolia intră la mijlocu și făcù a încetă resbellul pentru un an.

În Muntenia după înecarea lui Vlad venì la Domnie la anul 1534 Vintilă-Vodă dela Slatina, om crud și tyran uccisese mulți boieri. După un an îl uccisserò boierii din Craiova. — După aqueasta se allesse la 1536 archimandritul Paisie, quare se numià mai 'naint'e Radu Bassarab și domni pînò la 1541 sub numele de Radu VIII Bassarab.

În Ungaria Zapolia se purtò cum să displacă lui Suleiman. Aquesta trimisese în Transylvania 7000 de Turci și de Unguri sub commanda lui Gritti, que de față se arătò quò voiesce a împēcà pe Zapolia cu Ferdinand, iar în adevër erà de a ocupà țerra. Transylvanii, pricepënd aqueasta se scularò cu armele avënd în capul lor de duce pe Stephan Mailat, descindent al lui Mai-lat al

României, querurõ și ajutorul lui Petru Rares, cum și pe al lui Radu-Paisie. Quâte trelle domniatele acum se unirõ predominând mai mult spiritul român. Gritti cu Turcii sõi se închisse în Mediaș, încongiurat de tôte părțile. Când se încercõ să și facã drum printre împresurãtori, cãdũ în mâinile lui Mailat și fu uccis; iar Turcii furõ cu totul exterminați.

X.

Al doilea resbel al lui Petru cu Polonii. — Capitani poloni lassã pe regele lor Sigismund. — Aquesta adunã mercenarii. — Invoirea lui Zapolia cu Ferdinand. — Suleiman se scõlã în contra lui Petru Rares. — Aquesta se retrage în Transylvania. — Fratele lui Petru, Stephan VII îi ia locul. — A doa Domnie a lui Petru.

Petru dupõ aqueasta iar declarõ resbel Poloniei la 1535, și devastõ Pocuția. La 1537 Sigismund regele Poloniei venind pînõ la Cracovia în contra lui Petru, cãpitani armatei lui aflarõ cu calle mai bine a se desface ostirea. Sigismund se vedũ nevoit a stringe mercenari și cu dênși veni a prãdã și el Moldavia pînõ la Cernãuți și la Botoșani.

Pe quand Moldovenii se bãtea cu Polonii, Ferdinand se împacõ cu Zapolia; prin pact secret împãrțind între dênșii Ungaria, cu condițiuni qua dupã mórtea lui Zapolia, Ungaria tõtã sã rămãie lui Ferdinand de Austria. Suleiman auđind, nu se mulțumi de aqueastã invoire; ellu vrea sã fiã Ungaria a omului sãu. Pe de altã parte nu i venise nici de cum bine unirea lui Mailat, a lui Petru și a lui Radu VIII, nici ucciderea lui Gritti și a Turcilor sõi, și ancõ și mai mult arderea Killiei, și ucciderea Turcilor dintr'ensa de cãtre Petru Rares. Profitõ dar de plângerea unor boieri nemulțumiți și de protestațiunile Polonilor, și se sculõ singur în cap l unei ar-

mate și veni în contra lui Petru. Aquesta se vedu în pericol, quocî boierii nemulțumiți luând curagiu, se revoltarö assuprä'i. Se determinö darö a fugi pe ascuns în Transylvania și se închisse în castellul sêu de acolo Ciceu.

Suleiman 'naintö cu oștirea pinö la Suceäva și pusse domnu pe Stephan fratele despre mumă al lui Petru. Aquesta fugisse mai din ainte la Constantinopole de frica fratelui sêu.

Zapolia împressurö pe Petru în Ciceu, quare se tinu în appërare patru luni. Petru capitulö și queru să se ducă de bună voie la Constantinopole că sol spre ași pledä acolo singur causa.

Reuși a se justificä la Constantinopole și la 1541 iar se restabili pe thron Petru, quörui-popolul și boieri. îi eșirö înainte pinë la Brăilla.

XI.

Mörtea lui Zapolia. — Ungaria Pașalik. — Mailat appërator. — Mailat trädät de P. Rareș. — Quo este un adevërat spervenit? — Mörtea lui Petru. Iliăș nuoul Heliogabal. — Stephan VII.

Intr'aquestea Zapolia muri, și Suleiman prefäcö Ungaria în pašalik. Mailat se revoltö în contra Turcilor. Petru și Radu al Munteniei, firesce ca să complacä Sultanului venirö assupra lui și il împresurarö în castellul lui în Fägäraș (erä dominiu al Mailäților că descindenti ai lui Negru Bassarab). Eroul se appörö bärbatesce. Petru vedënd quö nu'l pöte perde cu forța, se determinö a'l perde cu perfidia. Propusse încetare de arme și il invito la ospëtu si la conferințe pe fede de cavaller. Mailat se încredü și séra quänd erä la cină, afarö Moldovenii începurö cërta cu ömenii lui Mailat, și îi și ucisserö. Prinserö apoi pe ducele lor și il trimisserö la

Constantinopole unde și muri. Vechiul pescar nu și uitasse messeria: în fedea lui de cavaler întindea lațuri încredătorului herou. Toți ómenii spervin din nimic la viață și din légën la mărire; sperveniti însë mai virtos se dicu aqueia quari ajungënd la mărire, nu sciu a se sustine la demnitatea înaltei lor pozițiuni. Petru Rares începü frumos și către capetul carrierii salle, cădú mai jos și de quât starea Pescarului. Purtarea lui crudă către țerră cum să o aducă la nemulțumire, ducerea lui la Constantinopole și căderea subt talpele *Sultanului*, cum dice chronicarul moldav, cum și purtarea bue avü în domnia a doa îl degradarö cu totul.

Petru mai domni cinci anni după arrestarea lui Mai-lat, și muri la annul 1546, domnind 19 anni.

Representanții țerreii allesserö pe Elie filiul quel mai mare al lui Petru. Aquestuia îi disserö Ilias al treilea. Mai mult desfrénat de quât crud; indolent că toți micii tyranni, domni șése anni în desfătări cu junii Turci de quari îi erä plină curtea, și lăssü țerra în prada curtesanilor. Aquest domn fu un scandal în historia ambelor domniate, un alt Heliogabal. La 1552, vedënduse în disprețul taturor, lăssö domnia în mâinile fratelui său Stephan VII, și ellu se dusse la Constantinopole unde se și turel.

Stephan nu se putü sustine mult; vițurile lui făcurö pe boieri a'l uccide dnpö un an.

XII.

BELI MUNTENI.

Radu VIII. — Laiot Bassarab. — Radu IX. — Mircea III. — Radu Iliș. — Iar Mircea III. — Pêtrașcu quel bun. — Iar Mircea III. — PeX trufă schiopul. — Dòmna Chiajna. — Alexandru II. — Mihnea Turcitul-Petre Cereel poetul. — Iar Mihnea. — Stephan Surdul. — Alexandru III

Spațiul nu ne mai iartă a ne ocupa de aquí înainte în aquest interval de scădere totală de mândrie și de intrige que addusseră amândouă țerrene în stare de pašalikuri. Vom enumeră numai Domnii după rîndul lor și după caracterul lor.

Radu VIII Paiss e se allesse la 1536 și domni pînă la 1546 quând mai bine quând mai rău fiind nevoit mai mult a pedepsi. Nemulțumiri își allesseră pe un Laiot Bassarab și veniră cu oștire de Unguri. Radu VIII învins, fugi la Nicopole și după două luni înturnându-se cu oștire turcască bătut pe Laiot și îl uccise. După o domnie ansă de cinci anni, fu exilat de Pórtă în Egypt-unde a și murit.

Boierii querură dela Pórtă pe Radu IX, filiut lui Radu VII dela Assumați. Quine dă mai mult din drepturile țerei aquella se făcea în epocha aqueasta domnu. Sub Radu IX, la 1546, se detteră Turcilor Brăilla, Giurgiu și Turnu quare deveniră fortérete și raielle turcesci.

După un an Domnul aquesta fu scos și Pórtă numi d'a dreptul pe Mircea III filiul lui Mihnea quel rău. Aquesta fu mai crud de quăt tatăl său. În două săptămâni pusse și uccise atâția boieri; și după o tyrannie de opt anni, țerra se resculă asupra lui și cu ajutor din Tran-

sylvania, după o bătaie sângeroasă, îl alungă peste Dunăre la Turci.

În locul lui boierii alleseră la 1550 pe Radu X Iliș. Mircea III se returnă peste currând cu oștire turcească și cu Tătari, și prindând în luptă pe adversariul său, îl ucise și mai domni încă trei ani pînă la 1554, când fu destituit și rechemat la Constantinople.

Se trimise după aqueasta dela Pôrta, după quererea boierilor, Pêtrașcu vodă, fiul lui Radu Paissie quare se află agent al României lîngă guvernul Ottoman. Aquesta guvernă țerra cu blîndețe și dreptate patru ani și murî la 1558. A lăssat după sine pe doi filii pe Petru Cercel și pe Michaiu. Unii dîcu quă a avut patru filii. Pentru bunătățile lui fu numit quel Bun.

După mórtea lui Pêtrașcu quel bun, Pôrta mai trimise iar pe Mircea III în a treia a sa domnie, în quare se semnală prin mai mari crușimi. Dette amnistie boierilor emigrați, și quând pe cuvânt se înturnară în țerra, îi invită la 3 Martiu 1561 în adunare generale, din preună cu doi episcopi, cu egumeni și archimandriți. Quând adunarea eră împlinită, guardia palatului que, eră numai de Turci ucise pe toți Boierii. După aqueastă neomenie murî la 1562.

După mórtea lui Mircea III îl urmă fiulul său Petru sau Petruță supranumit schiopul, având de epitrópă pe mumă-sa Dómna Chiarina sau Chiajna. Boierii que eră refugiați în Transylvania, veniră cu oștire de acolo și allungară pe moștenitorii tyranului. Aquestia fugind în Turcia se înturnară cu Turcii, și învingend pe adversarii, se restabiliră în domnie. Attunci peșkesul începî a luă numele de *harăciu* (*tribui*) și se suî pînă cu cincimii galbeni. Domni Petruță noă anni, și destituit la 1569 fu exilat în Asia.

După dēnsul se trimise fratele său Alexandru II. Aquesta fu că și tatăl seu de crud. Peste două luni uc-

cisse unspredece boieri. După o domnie de 8 ani, muri la 1577, și lăssò în locul sèu pe Mihnea II. Aquesta domni 6 ani, și fu exilat la Tripole.

Boerii querurã apoi la Pòrtã pe Petru Cercel, fiul lui Pãtrașcu quel Bun, quare nu prè fu bun așa ca tatã-sèu; erã însè instruit, își făcuse educațiunea în Fracia unde a și servit ca oștean sub Henric IV. Autorii contemporani dîcu quò erã și poet, și citeadã versuri d'alle lui în limba italianã.*) Petre Cercel domni doi ani, și fu destituit prin intrigele que îi făcù Mihnea, quare veni de a doa órã la domnie în locul lui, la anul 1585. Mai tãid quãți-va boieri, își continuò crudimile vre o șese ani. După plângerile necontenite alle boierilor, fu destituit și rechiemat la Constantinopole. Acolo infine se turel, cã Elie al Moldaviei fiul lui Petru Rareș.

Querurò după aqueasta boerii la Pòrtã, (pentru quò dela un timp înquã ei tot querea) pe Stephan surdul fiu al lui Pãtrașcu, după cum dîcu unii. Dela aqueasta Turcii pretinserò și mai multe, adaosul de tribut, voiea de a locuî în țerrã, de ași facee giamii, și pentru quò Românii se mai ținea a nu dà. Turcii începurò a luã cu forța quând una quând alta. Stephan domni numai un an; boierii nemulțumiți de indolența lui, querurò în locuî pe Alexandru III.

BEII MOLDOVENI.

XIII.

Joldea. — Alexandru Lăpușeanu. — Beii Moldoveni. — Aventurierul Heraclide. — Iar Lăpușeanul. — Bogdan V. — Ion Armeanul. — Petru Schiopul. — Ivan Crețu-Poteová. — Ion Sassul. — Aron VII.

Dupò ucciderea lui Stephan VII la 1554, boierii Mol-

*) Veđi *Histoire de la Valachie* par M. Cogălniceanu. pag. 244.

daviei que fugissero din cauza lui Stephan, înteleși cu mulți din țerră, veniră cu oștire de casaci a având de candidat în capul lor pe Stolnicul Petrea și îl proclamară de Domn dându-i numele de Alexandru Lăpușneanul. Aquesta domni foarte aspru patru anni.

Către al cincilea an un aventurier Heraclide Despotul, veni ajutat de Ferdinand cu oștire de Unguri și de Poloni, și destronă pe Lăpușneanul. Delăssat de boieri și de oștire Lăpușneanul se refugiă la Constantinople.

Heraclide Despotul, quăruia Moldovenii îi disseră Heticul, domni numai doi anni, și fu uccis de boieri la anul 1564. În capul complotului fu Stephan Tomșa și aquesta se proclamă Domn.

Iar Alexandru Lăpușneanul se înturnă dela Constantinople cu oștire dela Turci și își reluă thronul. Mai domni cinci anni, și din cauza tyranniilor lui, îl avelinară și muri la anul 1569.

După dânsul succedă filiul său Bogdan V. sub epitropia mume-sei Roxandrei. Aquesta murind după un an, Bogdan june încă se refugiă la surorile sale în Polonia. Părta trimisă de beiu pe un Ion que-i dicea Armeanul.

Ion Armeanul domni patru anni. Impiu și tyran spaimentă pe Moldoveni. Scriu chronicarii quă omeni a îngropat de vii, pe un Archiereu Grigoriu, l a ars de viu; boieri mulți a tăiat; și cu cât eră de tyran, cu atăta scia și a se batte.—În nștima bătăie que avu cu Turcii la Cahul, fu trădat, și dânduse prins, Turcii îl tăiară. Părta trimisă apoi în locul lui pe Petre Vodă Schiopu, que domnișse în România.

Petru, fratele lui Alexandru, que venisse cu Turci îi luă locul la thronul Moldaviei Iar la anul 1577 fu alungat de un Ioan Crețu quōrui îi dicea și Potcovă. Aquesta se dicea quă eră frate cu Ion-Armeanul. Peru fugi în Muntenia la fratesău Alexandru.

Potcova domni trei anni. — Dupe el se trimisse Ion Sassul, quare fu scos la 1584, și in locu'i se pusse iar Petru Schiopul.

Trimisse apoi Pórtá in locul lui pe un Aron de origine obscură. Aquesta umill țerra la Turci și o stórse neomenesce.

XIV.

Alexandru III și Aron.—Arendași Turci.—Case, giamii turcești in țerra.

Doi Domni acum contribuiră spre a veni cuțitul la os in amêndoë Domniatele, Alexandru quel rău în România și Aron în Moldavia.

Alexandru spre ași putea exercită in securitate tóte crudimile și a stórce țerra fără controlor, addusesse cu sine și se încongiurà de o gvardie de Ianiciari. Turcii, que după tractate n'avea voie să intre în țerrē făcusserō monopol pe arendașie. Aquesti arendași storcea acum nepedepsit pe sătean; ommorà și lua tot sub protecția Domnitorului și a Ianiciarilor: vită, produse, femei, copii erà in dispozițiunea lor. Precum luà decima dela bucate și dela vite, assemenee luà și din dece copii unul, îl turcea și îl trecea în corpul ianiciarilor. Aquesti storcători erà ómenii Turcilor que împrumutasserō pe Alexandru qua să și cumpere domnia, și pînă să și scóță capetele și interesele îndecit, ei avea monopolul de a fi arendași. Turcii se împărțisserō in tóte satele, se stabilisserō in țerrā și își făcusserō și giamii. Mai in aqueastă stare se afla și Moldavia subt Aron.

XV.

Michaiu Banul Craiovei. — Talentele însuflă invidie și prepusuri mai virtuos tyrannilor. — Securea carneficelui cade înaintea heroului. — Căderea lui Alexandru III. — Înălțarea lui Michaiu.

Pe atunci în Craiova se află ban Michaiu fiul lui Pêtrașcu quel bun. Banatul își avea încă oștirea lui separată, și se bucură de nisce resturi de autonomie și de suveranitate locală. Michaiu susținea drepturile Banatului și nu lăssă pe Turci să trecă nici Oltul nici Dunărea, județele Olteniei eră scutite de nisce asemenea nelegiuiri. Mihaiu eră guvernater sever pe cât a fost mai în urmă și mare capitan. Oltenia totă îl respectă și se temea de dânsul; în România renumele lui crescea din zi în zi. Aqueastă popularitate pusse în neastempe pe Alexandru III, și se determinò a-l uccide în acuns. Michaiu află complotul que se urdiă în contra lui, și spre a se mântui de ori-que tentațiune de appărare se sculd a se duce la Conștântinepole, unde unchiulsău Vestiarul Ion eră reprezentant al țerei. Pînò a nu trece Dunărea fu prins și addus la București. Alexandru îl condamnò la mórte; și quând îl dusserò la locul supplii ciului, quând carneficele ardicò securea spre a-i tăia capul, stărea înșiptă și dréptă a lui Michaiu, căutătura lumajestuòsă și feroce que măsurò pe omul sângerilor de jos pînò sus, îl făcù să-i cadă securea din mână și tremurând o luò d'a fuga printre multitudine. Popolul strigò de o dată: minune! grațią! Boierii cu metropolitul allergarò la Alexandru și querurò grațią. Și ast-fel scăpò heroul.

Nu mult după aqueasta trecù în Transylvania se cunoscu și se înțellesse cu Sigismund Bathory, și de aquí

plecò la Constantinopole. Acolo prin mijlocirea Unchiului sèu Vestiarului Ioan și a unui grecu influent amicu al tatălui sèu Pêtrașcu, întrò cum se intrà p'attunci, în favórea Vizirului și a tuturor Turceilor quellor mari. Pe lângò plângerile lui Michaiu, ajunserò și alle Boierilor în contra lui Alexandru, și Michaiu la 1582 fu numit beiu și trimis în țerră cu doç. mii de spahii. Alexandru destituit se dusse la Constantinopole și acolo fu sugrumat prin intrigele lui Ieremia Movilă din Moldavia.

EPOCHA A CINCIA.

MICHAIU-BRAVUL.

I.

Popolul Român devenisse mare prin sufferințe; câtă un om nu mare ci brav. — Înțelgerile. — Decissia. — Jurămintele. — Massacrul din 13 Noembriu.

Cum se retrunò în țerră cà beiu și se sul la thron, Michaiu se determinò a deveni Domnu. Sufferințele erà mari în România, desperația erà și mai mare. Dela Ban pinò la burgërabil communei n'asteptà de quát un cap demn de mărimea aquellei desperațiuni generali. Popolul român devenisse attunci un popol de heroi: pentru quò am mai dis óre-quând:

- „Se petrifică braçul la bendele metallice,
- „Și quând într'ensul bate ocellul Tyraniei
- „Rescapără schinteia divin'a Libertății;
- „Aprende inimi, suflet: *herou devine sclavul.*

Popolul român erà mare, curățit și sancționat prin focul durerilor, și avea nevoie numai de un bărbat brav. Michaiu avu tot curagiul și tótă bravura querută. Iși pri cepú epocha; nu mai remânea de quát a luá măsurile covenite.

Cadrele oștirilor create de Radu-Negru și de Mircea I există încă; nu rămânea de cât a le împlini. Michaiu află țărâmul preparat de străbunii săi. Posturile nu erau încă desființate; capii corpurilor de ostire există încă; ia în cât pentru soldați, la ora venită nu era necesitate de cât de un apel qua să alerge tot poporul sub drăpellele Patriei.

Michaiu se decisse mai înainte a se înțelege cu Transylvania și Moldavia. Cu Sigismund Bathory se cunoscera deja și pôte quă amândoi se înțellessesseră de mai înainte (quăci din Transylvania el plecasse la Constantinopol). În Moldavia iară, Aron începuse a fi sațiu de abuzurile și neomeniele Turcilor; și pe tyranni nimeni nu'i urrasce mai mult de cât iarăși tyrani împilați, mai virtos quând aqestia se îmbuibă și încep a avé speranțe de emancipare. Aron era și el un tyrann și voiă a se emacipă de sub controlul Turcilor. Michaiu se înțelese cu dânsul și făcú un legemânt de ajutore reciproce. Aqesti trei Domni se decisseră a se înțelege și cu Germania și Polonia. Drumul era deschis, pentru quă asemenea înțelegeri se mai făcusseră și înainte. Rodolf, împăratul Germaniei, promisese alianță pentru scopuri alle salle particulare, și Polonia remasse neutră, tot pentru asemenea scopuri particulare.

La 5 Noembriu, în prețioa aniversarei victoriei cerești, a archangelilor Michael și Gabriel, plenipotenții Trasylvaniei și Moldaviei erau dajă în Bucuresci, și puseră jurământul din preună cu Michaiu de a umili orgolliul Turcilor, și de a mântui țărrele de jugul lor.

Beitul turcescu, nu mai avea acum de cât să arate capilor României quă é Domn în adevăr al Românilor, demn de thronul lui Mircea quellui Bêtrân pe quare se suisse. Adună pe Boierii necorrupti încă de doctrinele Dănescilor, și cu Metropolitul Euthymiu în capul lor, le comunică la toți cugetele salle, și cu toții împreună.

jurarö pe romănesce curat spre a mântui Țerra și Religia. De aqui înainte toate se prepararö în secret, și la 13 Noembriu 1594 toți Turcii din Bucuresci și din Iași furö supra-prinși și tăiați în aqueeasi di. La 15 Noembriu din preună cu scirea fu și ăasusi Michaiu la Giurgiu: arse cetatea, tăio pe Turci, și quăți mai scăparö se închisserö în forteretă.

II.

Pașa cu doö mii.—Rusciucul bätut, Silistra luată.—Mustafa pașa și Bogdan Sassul.—Buzescii bat pe Tăari.—Banii Mihalcea și Manta.—Calofirescul la Hirsova.—Kiraly la Dobrogea.—Gheși la Bolceni, și ö în Thracia.—Aron la Bender.—Bender.—Farcaș la Vidin.—Michaiu bate pe Ferhat pașa Sinan pașa vine să facă țerrela pašalıkları.

Nu trecü mult, și un pașa veni că din partea Sultanului cu doö mii Turci, prefăcându-se quö are a negocia cu Michaiu. Aquesta îi pricepü planul, și în prima nöpte îl atacö și făcü un terribil măcel: nici un Turcu nu mai scăpö.

În mieđul iernei la 1595 în gerul lui Ianuaru, Michaiu trecu Dunërea, bätü Rusciucul que erä appërat de 7000 mii Turci și prädö cetatea; trecü de aqui la Silistra, o bätü și i desfiintö fortificațiunile. Scirea ajungënd la Constantinopole, acolo nu putea să cređă nici temeritatea nici răpëdile victorii și naintări alle lui Michaiu.

Pörta, după prima ei uimire, numi în dată domnu pe un Bogdan fiulul lui Ion Sassul que domnisse în Moldavia; îi dette o oștire formidabilă.—Mustafa pașa erä în capul ei.—Pe de altă parte se trimisse ordini Khanului Tătarilor spre a inträ în Moldavia cu 30 de mii de ai sei. Frații Buzesci esirö înainte Tătarilor, de doö ori îi bătură și uccisserö pe fiulul khanului. Banul Mihalcea și banul Manta bătură un corpu de Turci și de Tătari. Michaiu ținea înainte în contra lui Mustafa-Pașa unde

eră tãria inemicului, și trecu Dunërea din nou la 26 Ianuarie. Hordia Barbarilor fu bătută și prădată; Mustafa însuși cădu mort în luptă. Bogdan scăpó cu fuga, și în locul lui Pórta numi pe un Stephan. Calofirescul bombardà Hirșova, iar corpul Transylvanilor que venisse sub comanda lui Albert Kiraly, trecu în Dobrogea, luó Istrova, Baba, și alte cetăți. Căpitanul Gheți cu un corp de Români, inaintând pină la Balcani, acolo atacó pe Sinan-Paşà, îi tăió ómenii și îi luó averile. De aici străbătù pină în Thracia, dominó și prădó tot în drumul său, și terrórea lui ajunse pină în seraiul Sultanului. Din partea sa Aron al Moldaviei luó și devastó Benderul, arse cetatea Albă, și uninduși ostirea cu a lui Kiraly, coprinse tóte locurile de pe lúngă Dunëre din partea aqueea. Din Oltenia, Popa Stoica, lăssó altarul, încinse sabia, se pnsse în capul Oltenilor, și trecënd Dunërea, bătù Vidinul. Michaiu bătù în fine pe Ferhat Pașa și pe Tătari que formà corpul quel mai mare al oștirilor.

Naintà rãpede Români; spaima coprinse pretutinde-ni pe Turci. Sultanul Mahomet III vëdù quã resbellul deveni serios, și se determinó a formà o oștire mai numerosă. Peste 200 mii Turcii fură adunați, și în capul lor serasker fu numit terribilul Sinan Pașà (1). Mahomet eră om vindicativ, plin de orgolliu și de mânie, crud cã un tigru. Sinan pašà luó ordini qua. în datã sã prefacã domniatële în pašalicuri. Candidații de pași veniã diu preunã cu oștirea.

III.

Pretențiunile lui Sigismund Bathory.—Veroile lui Michaiu.—Michaiu jurã, jurã și resbanar.—Michaiu resistã la Dunëre, și se retrage la Călugãreni.—Lupta.—Victoria.—Retragerea.

Michaiu cum afló despre aqueastã formidabile expedițiã, trimisse la aliații săi Transylvani și Moldoveni, și

(1). Se dice quã erã un Neapolitan tureit.

abia putu adunã de astã datã 8000 de Romãni.

În Moldavia se formó un partid de ómeni fãrò credințe (pentru quã boierii erã mai toți emigrați din cauza persecuțiunilor lui Aron). Aquei partid se dicea, cum am dice, al liberalilor, și qua sã pótã reuși la scopurile lor, se fãcurã partisans ai lui Sigismund Bathory; și quãnd inemicii communi erã la hotarele țerrei, ei dupã chipul și assemnarea lor, își alleserã de Domnu un Țigan (1) pe quare îl și fãcuserò hatman al revoluționarilor. Numele aquestui domnu improvisat, pe quãnd Turcii intrã în țerrã, se numia Stephan Rãsvan. Cu toții împreunã prinserò pe Aron, îl trimisserò în Ttransylvania, unde a și murit; și cu toții în preuna Țiganul cu craii Moldaviei închinarò Țerra lui Bathory recunoscend pe aquesta de suveran, și fãcurò qua Domnul Țerrei adicã Țiganul Rãsvan sã fiã locotenentele lui Bathory. Aquesta vedend pericolul eminent în România, fi veni gustã se face suveran și în aqueastã țerrã, și nu promise lui Michaiu ajutor, dupã, cum erã legat, de quãt daqua îi va închinã și ellu țerrã, și va jurã suppunere și credință cã un sudit al lui, Bathory, quare se și proclamase rege.

Michaiu se vedu constrins a se suppone aquellei fatalități pe quare quei vechi o numia *Ananga*, și la quare și đei se supponea. Își innecó amarul, se dette de suppus al lui Sigismund, și mai mult juró vendictã de quãt credință. Pînã sã viiã apoi Transylvanii eși cu aquei 800 de Romãni în aintea Turcilor spre a le împedica trecerea Dunãrii. Peste trei đeci de đille putu a ținne în locu dincolo de fluviu 200 mii de Turci; și aquestia ar' fi fost împedicați și mai mult, daqua pe la Calafat n'ar' fi venit de peste Olt un corp mare de Turci a appucã pe

1) Se dice quò era un Neapolitan turcit.

2) Vedi chronca R. Sineai pag. 257.

Români pe la spate. Michaiu se retrase în ordine dela Dunăre, și se postó la Călugăreni unde, mai venindu'i și alte ajutóre de Moldoveni și Transylvani, putù numără vre o 16 mii. Sinan Pașà protegiat acum de amêndoë părțile, construi o punte pe vasse și trecù Dunărea cu tótă armata. Credea acum quó nu se va mai arrestà de quât dincolo de Transylvania: *Allah și prophetull* resunà peste tot dela Giurgiu pinó la Călugăreni. Que erà acum Ghiaurii în aintea hordelor de ianiceari și spabii?

La 13 August ambele armate erà față în față la Călugăreni. Bătaiea se începù. Numêrul Turcilor cădù cà o materie formidabile peste Români que se credea siguri de striviți. Michaiu vèdënd terrórea generale, trasse sabia, și se răpedi cà tulgerul între Turci, uccisse cu mâna sa pe Caraiman pașà; bei, agale, soldați, cădea unul dupó altul în aintea sa și mușcă țerrina în convulsuniile mortii. Străbătù hordia Barbarilor și se înturnó înapoi cu tuiul lui Caraiman. Se scie quó tuiurile sunt insemnele pașilor, stindardul commandei que è format de códe sau cóme de cal roșie. Să'și figure quine-va pe herou în fuga mare a cursierului străbătënd oștirea inemică, peste corpuri. peste arme, peste ómeni, avêntându-se peste grammađi de cadavere, spărgënd cete, resturnând tot; cóma roșie a tuiului semênà un balaur de focu que svolà, un comet răpede que străbătea rîndurile inemicilor. Români se însuflețiró la aqueastă vedere, și cu toții strigaró: victorie! și cu toții de o dată se răpediró cà prin instinct; nu mai vèduró nici un obstacol; resturnaró tot que le sta în ainte, sparseró rîndurile Turcilor, fi pusse pe fugă; unul peste altul dà pe podul dela Călugăreni și se înneacă în Neajlu. Sinan pașà ênsuși que venià să facă țerrele Pasalikuri, cădù cu callul dupó pod își sparse capul, și'și rupse dinții. Turcii era dejà fugiți respândiți.

Unul din prisionierii Români, profitând de fuga Turcilor,

pusse focu provisiunii de pulbere; și că un alt Sampson făcù nu a fi strivit ei să svôle în vânt din preună cu un mare număr de Turci și cu bagagele lor. Noptea que veni nu mai lăssó pe Romani a'naintă mai departe. Nu erà apoi nici giganti nici smei; fiă-quare, de'și-ar fi uccis quâte patru și cinci Turci, nu ar'fi putut a'i ucide nici pe jumătate. Turcii mai remăssesseró áncó mulți, și Románii decimați erà stătuți cu toții de labórea dillei și de sudorile de sânge. Tinuró consilliu nóptea, și aflând de ajuns de astă dată quó au luat, cum se dice, apa Turcilor la prima lor încercare și quó le-au dat o lectiune de a'naintă cu pasuri mai măsurate de aquí înainte, se decisseró a se tragge către munți pînd le va veni și ajutorul întreg al Transylvaniei, și Moldaviei.

Michaiu își trimisse Dómna cu famillia întrégă la Sibiu, iar Ardelenii lui Sigismund que nu făcusseró mai nimicu la Călugăreni, în retraggere, vedéndu-se apprópe de Bucuresci, veniró și prădaró Bucurescii și batjocoriró ómenii sub cuvânt quó tot au [să'i prade Turcii mai la urmă, mai bine să ia ei queea que erà să ia Turcii. Oștirea română se retrasse cu Michaiu la Cămpul-Lung, la cetatea lui Negru-Vodă.

IV.

Intrunire alliatiilor.—Turcii occupă capitalele.—Bisericele se prefacu în giarali.—Chrestinii iau din nouu Tîrgoviștea dela Turci.—Ali-pașa prisoner.—Sinan-pașa é allungat dela Bucuresci.—Turcii se înneacă în Dunere.—Sinan-pașa é pedepsit cu exiliul.

Rășvan în Moldavia, suppusul și locotenentele lui Sigismund Bathory, după que lăssó acolo quâte-va cete de Moldoveni și Transylvani spre appărarea Moldaviei de Tătari, trecù cu 2400 de pedestri, 800 căllări, și 24 tunuri la Sigismund quare adunasse și el 32 mii

pedestri, 5000 căllari, și 53 de tunuri, și quare se prepară a veni în ajutorul lui Michaiu.

Turcii occuparö într'aquestea țerra: Giurgiul, Brăilla-Bucurescii, Tîrgovistea eră în mâinile lor. Sinan pașa declarö țerra de pasalik. Pașa guvernator fu instala multe biserice din Bucuresci furö prefăcute în giami; în locul Crucii pe turnurile lor lucia dejă semiluna. Tîrgovistea și Bucurescii se fortificarö din nuou de Turci.

Armata unită a Românilor, Transylvanilor și Moldovenilor, veni înaintea forteretei de lemn dela Tîrgovistea, appărată de garnisonă turcească. Sinan-Paşă cu quei mai mulți ai armatei, se prefăcù quö fuge spre a tragge pe Chrestinul la câmp întins, și veni pînă la Bucuresci fără a se luă nimeni după dënsul. Armata alliatiilor prin consilliul bellicu decisessse a luă mai ântëiu Tîrgovistea din mâna Turcilor, a'i sparge de acolo, și apoi a'naintă siguri dela spate. La 18 Octombiu detteră fucu forteretei de lemn și o luară cu assalt, exterminând garnisona turcă, și luând prisionier pe Ali-paşă.

Sinan-paşă cum auđi de aqueasta, aflö quă é mai întellept a se tragge la Giurgiu de quât a'și aștepă înemicii la Bucuresci. Lăssö dar aqui quâte-vă mii de Turci deciși, și o minieră de pulbere la mônăstirea Radu-Vodă, quăriia să 'i se dea focu quând va intră armata alliatiilor. Alliatiu iară afarö și ei quă eră mai bine a urmări pe Sinan fugarul de quât a mai stă prin Bucuresci. Pînă să ajungă la Giurgiu, și de acolo pînă să trecă Dunërea. Sinan-pșă perdü mai tötă östea. Turc peste Turcu dà în calle; peste 6000 de carre lăssarö în urmă; vre o 5000 de prisionieri que ducea cu dënsi furö liberați; aqueștia luând armele Turcilor ucciși, îmi mulțirö armata vingëtöre. Quând ajunserö Români la Giurgiu, Sinan trecusse la Ruscuc și restul oștirii turcesci era pe pod. Michaiu pusse quâte-vă tunuri a sparge podul și toți fugarii se înneçarö la 25 Octombriu. Sinan

uitasse acum quă n'a putut facee din România un pašalik. Iși frângea numai mâinele despre queea que avea să respundă la Constantinopole quând îl vor întrebă que s'au făcut aquelle 200000 de Turci. In adevăr quând ajunse acolo fu exilat la Malgara unde și muri de durere.

V.

Bathory și Răsvan se întornă in Transylvania.—Michaiu și Farcaș bat Vidinul și Nicopole.—Ieremia Movilă ia locul lui Răsvan prin Poloni.—
Movilă vîngător uccide pe Răsvan.

Nu mai remasseră după aqueastă victorie Românilor de quât a se curăți și de Turcii dela Vidin și dela Nicopole. După que petrecu pe Bathory que se întornă in Transylvania, pînă la Gherghița, și pe Răsvan que se ducea prin Transylvania în Mo'dova spre a allungă pe Ieremia Movilă, quare ajutat de Poloni îi luasse locul, Michaiu își indreptă callea cu Români sîi către Vidin și trecînd Dunărea, pe quând generalul Fărcășanul luă Nicopole, Michaiu luă Vidinul. Români exterminară pe Turci și din părțile aquellea.

Răsvan trecu din Transylvania cu 4000 pedestri, cu 1000 de căllari și ajungînd la Suciava, acolo veni la luptă cu adversariul sîu Movilă. Infrînt de aquesta, fu prins și îndată tras și în țepă. Răsvan închinasse Terra lui Sigismund; Movilă o închină la Poloni. Bietul Tigan avu de carnesice pe Movilă. Lui Michaiu Austria îi prepară de carnesice pe italianul Basta.

VI.

Vindicta lui Michaiu—Lui Bathory îi trecu tónele de suveranitate. și îi vine alte tóne de a se lepědă de lume—vrea să închine tărrele la Némțu—Trimitterea Banului Michalea la Praga—Nemșii vin la plăcinte, și Bathory își schimbă cugetul: va să abdice în favórea lui Ioșica.—Quând al un amic nebun n'ai de que mai quere o mie de inemici.—Ioșica plătesce cu pellea favórea lui Bathory.—Quând vin Turcii, po Bathory iar îi appucă tónele suveranității.

Ansě ómenii că Michaiu nu per așă currěnd. El aveă un compt nedesfăcut încă cu Bathory, nu putea muri pînd nu'l va desface: jurasse omul credință, și credință de herou, vendictă adicő patriei salle și numelui de Román. România, dupő posițunea ei putea să fiă subț supremația Turciei de atunci, nu ansě subț suveranitatea unui Bathory. Que făcusse aquesta? que putere aveă? cu que ajutasse pe Románi, quând la 20 Maiu 1595 avea pretențiunea de a deveni suveranul Románilor și Moldovenilor? Facil a intră gărgăuni în cap de suveranitate, a nevoie ansě a da un corpu fumurilor salle. Quine se uită la typul lui Michaiu vede un om quare de n'ar fi putut seměná lui Michael archangel, nu s'ar fi lăssat quel puçin mai jos de quăt Lucifer; unul că el nu putea să se lasse a remăné un biet diavol de rōnd, el que purtă trei-deci de victorii pe braçealē de Alcíd.

În Decembriu 1596, Michaiu se dusse cu quăți-vă boleri în Transylvania să vedă que mai are în cuget Suveranul de Bathory. Vedù ansě quő tentația de suve-

ranitate a fost avut'o numai quând erà pericolul general al Chreștinilor: acum îi mai trecuse și își pusesse în capu să se facă de viiu, să se lepede adicõ de vanitățile lumii. Vrea să abdice la suveranitatea de peste România și Moldavia și ênsuși la Domnia Transylvaniei, vrea să închine aqueastă țerră la Austria que nu descărcasse nici o pușcă. Michaiu se cruci de aqueastă straniă schimbare, și se determinó a luà și el parte la aquelle negoțiațiuni. Quând la 1597 plecó Sigismund la Ferdinand que se aflà la Praga, trimisse și Michaiu acolo pe Banul Michalcea.

Sigismund se învoi cu imperatorul să'i dea Transylvania în schimb pe miclele ducate Opol și Ratibor din Sillesia, și pe adaos de 500 mii galbeni. Quând se returnó în Transylvania își schimbó cugetul, disse quõ abdică la domnie și învitó între alți nemeși și pe Românul Stephan Ioșica que se lepédasse de românismu și se făcuse chatolicu qua să semene adicõ à Ungur.

Comissarii impèratului Rodolf venisserõ să ia dupõ forme Transylvania. Bathory, cum îi vedù, iar își schimbó cugetul, și se decisse în Sillesia; iar pe Ioșica îl lăssó în mâinile Austriacilor, și aquestia îl arrestarõ la Satu mare (Maiu 1598).

Nu mult dupõ aqueasta în August se respândi nuvella quõ vin iar Turcii. Sigismund atunci vedënd pericolul general, iar fu appucat de tónele suveranității. Veni în Transylvania adunó magnații la Turda și se proclamó din nouu domnu al Transylvaniei. Trimisse apoi la Michaiu însciințându'l să 'și adducă a minte de jurământul de suppunere și să 'l recunoscă iar de suveran. Michaiu respunse quam pe picior, quăci avea d'a facee cu Halil-paşà al Vidinului și cu Mehmet pašà al Durostorului, se ocupà cu dênșii pînă îi bătù. Purtarea lui Sigismund întăritó pe Rodolf și neavënd cu que să 'și scóțã focul pusse de uccisse pe Stephan Ioșica que se aflà

inchis în mâinile ómenilor sãi. Quãnd are quine-va un amicu sau protector nebun n'are de que sã mai caute inemici. Iosica plãti cu capul favórea lui Bathory.

VII.

Alte tóno vin lui Sigismund.—Cardinalul Andreiu Bathory.—Daqua cardinalul s'a fãcut pașã, sã se batã ca un pașã.—Cardinalul se se batã da iesuit.

Alte tóne fi mai venirã lui Sigismund în 1599. Chlemó pe vërul sãu din Polonia, pe cardinalul Andreiu Bathory, îl pusse sã 'și schimbe sutana în atitã și rasa în conșeș, și îl fãcù domnu în locul lui. Transylvaniii qua sã scape de un om așã de schimbãtor, jurarã credință cãlugërilor. Sultanul profitó de aqueastã schimbare și luó pe Cardinal sub protecția sa. Andreiu Bathory trimisse la Michaiu și querù a'și ținne legãmèntul que fãcusse cu Sigismund. Michaiu îi respunse quã aquel legãmènt 'l-a rupt ènsuși guvernul Transylvaniei. România se umilisse spre a umili pe Turci; Transylvania singurã devenind un pașalik al Turcilor, are sã aștepte dela Români queea que au pãtit tóte pașaliturile turcesei. Daqua cardinalul s'a fãcut pașã, sã se aștepte la resbel, și sã cade quel pușin a se bate cã un pașã, iar nu cã un cãlugër. Andreiu vedù quã é mai bine a se batte da iesuit. Se încuscri cu Ieremia Movilã al Moldaviei și se legó cu dènsul în contra lui Michaiu.—„Vor cãdea amèndoi,„ disse Michaiu quãnd auđi de aqueastã alianțã. Se preparó darã de resbel.

VIII

Campamentul dela Ploiesci.—Jurământul oștirilor.—Michaiu ia Brașovul și 'naintează către Sibiiu.—Andrieu Bathory quere pace.—Michaiu dă semnalul de rebel.

La 13 Octombriu 1599 adunó óstea României la Ploiesci, querú tutulor Boierilor și soldaților jurământul de credință quă vor 'naintă ori unde le vâ commandă să mérgă. Lui Banu Adrian și lui Ruzescu le dette commanda oștirilor Bănatului, și le ordonó să se adune și să aștepte la Râmnicul Vâlcei ultimele ordini.

Quând veni timpul departului, spre a nu'și dâ încă planul pe față, disse quă óstea are a trece prin Transylvania cu voiea Cardinalului, în ajutorul imperatorului Rodolf.

Intr'aquestea Cardinalul fiind om de lume strînsesse o adunare generale la Alba-Iulia (Belegrad); și pe quând erâ dat cu totul plăcerilor că un pașă turcu, Michaiu trecú Carpații drept în mijlocul Săcuilor, quâror le proclamó libertățile usurpate și'i învitó la arme. Quând ajunse în regia Sassilor, le spusse quă vine în folosul imperatorului Rodolf, que erâ obiectul lor de predilecțiune și de credință, și quă se duce a dâ jos pe Cardinalul que a închinat țerra la Turci. Ast-fel luó Brașovul și 'naintó către Sibii.

Andreiu Bathory auzind pe neasteptate de intrarea și de apropierea lui Michaiu, trimisse soli înaintea lui și îi querù pace. Michaiu reținù solii și își urmò drumul înainte. Atunci dette de scire Banului Adrian și Buzescului a trece cu óstea lor pe la Turnul Roșu. Ostirile Olteniei și României se întélnirò la satul Talmaciu, o postă de parte de Sibii

Andreiu mai querù pace; Michaiu când veni aproape de Sibii, declarò pe Andreiu de sperjur, de închinat la Turci, și quã cà pe un criminal de înaltã trãdare îl iartã, de vã revesti din nouu rasa și se va returnã în Polonia, dupò que va rechemã în locu'l sèu pe Sigismund. Cu legea și cu tractatul în mână Michaiu voi sã rumpã tractatul lui Sigismund que umilisse atãta pe Români în dillele lor de nevoie și de tribulațiuni.—Cardinalul mai cercò o datã și trimisse pe nuntiu apostolicu Malaspina a fi solitor de pace și a face pe Michaiu sã nu querã atãta pe quãt Cardinalul nu putea dà bucuros. Michaiu reținù pe Cardinal și dette semnalul de resbel.

IX.

Bătăiea dela Selimberg.—Tunurile Ungurilor rêsbeșeu pe Români.—Michaiu le deșteaptã curagiul.—Polonii se dau prinși.—Bathory fuge. Victoria Românilor.

În 28 Octombriu 1599 începù bătăiea pe câmpul dintre Sibii și satul Șellimberg. Andreiu Bathory avea o bunã artilerie și 9000 de militari. Michaiu avea acum 30 de mii de Români. Se luptarã dela 10 ore de dimineața pinã în nópte fără a se decide victoria. Ungurii făcea mare rêu Românilor cu tunurile, și i pusserò în derutã. Atunci Michaiu lovi cu sabia pe unul din căpitani sèi: „Stați locului mișeilor!”, strigò de o datã Michaiu: La vocea lui stau cu toții, reiau curagiu și se răped disperați. Polonii que erã cu Ungurii se speria și

trece în partea Românilor qua să nu fiă ucciși; comandantii Ungurilor cădură prinși. Cardinalul Andreiu, vedându-se bătut, ia fuga prin munți și selbe spre a se refugia în Polonia. Transylvanii, vedându-se fără căpitani, fără domnitor, se respândescu și lassă câmpul bătăiei cu 32 tunuri și cu toate munițiunile în mâinile Românilor. Peste 2000 de ómeni cădură din amêndoe părțile în dioa aqueea. Victoria rămase a Românilor.

X

Dieta proclamă pe Michaiu Domnu al Transylvaniei.—Uu Secuiu uccide pe Andreiu Bathory.—Săracu Popa.—Solii Austriei.—Visita și pretențiunile ridicoli.—Răspunsul lui Michaiu.

Aqueastă victoriă făcù pe magnații Transylvaniei a se adunã în Alba-Iulia la 1599 Noembriu 20 și a proclamã pe Michaiu de Domnu al Transylvaniei. La 1 Noembriu heroul dela Călugăreni, Domnul României intró cu triumf în Alba-Iulia cã Domnu al Transylvaniei. Cardinalul Andreiu în fuga sa, fu uccis de un Sécuiu la quare querusse ospitalitate, în pădurile dintre Transylvania și Moldavia. Capul i se addusse la Michaiu quare lăcrémó quând îl vedù, și printr'un suspin disse: *săracu Popa!* Uccidătorul fu dat în judicatã și condamnat la mórte cã un violator al ospitalității.

Nimicu mai ridicol cã visita que avù după aqueasta Michaiu cã Domnu al României și al Transylvaniei. Imperatorul Rodolf trimisse commissari să felicite pe Michaiu. Turcii la ast-fel de împregiurări trimit daruri frumóse. Austria trimisse o mulțime de *vorbe* frumóse și un titlu de domnu ereditar al Munteniei. E facil a dărui quine-va din alle altora. Par' quã țerra Românilor erã țerra lui Rodolf qua să o dăruiască lui Michaiu și descindentilor aque:uia.—Apoi ordonó lui Michaiu să *ésă* din Transylvania și să reintre în Muntenia spre a batte

pe Turci în locul Austriei. quă si va trimite și el bani și oștire. Austria că tot dauna voiă să se bată alții în locul ei.

Michaiu se consultó cu boierii; și după consiliul lor respunse commissarilor: quă dreptul de Domnu al Transylvaniai i'la dat și adunarea magnaților aquestei țerre. În quăt pentru Muntenia, Majestatea sa n'are nici un drept a o dărui nimului nici ênsuși provisoriu; iar în quăt pentru bani, în adevăr quă'i așteptă; pentru quă alt-fel își va întórce armele în contra imperatorului, și si va arătă quă nu'i lipsescu nici brațele, nici armele, nici banii.

XI.

Iar își schimbă cugetul Sigismund Bathory.—Ieremia Movilă instală în România de domn pe frate său Simeon.—Mi haiu allurgă pe Ieremiu—Moldovenii proclamă pe Michaiu d. Domnu.—Solii Austriei, Solii Turciei la Alba-Iulia.

Sigismund Bathory n'avea nevoie de multe qua să și schimbe cugetul. Indemnat de Turci, de Poloni și de Ungurii refugiați să nu lasse Transylvania, intró în Moldavia și se uní cu Ieremia Movilă. Aqu sta pe quând Michaiu se află cu oștirea în Transylvania, intrasse în România que eră în răpaos, și cu forță instaló aqul de Domnu pe frate său Simeon Movilă.

Cum auđi de aqueasta Michaiu, intró în România, allungó pe Simeon, intró apoi în Moldavia; și în lupta que avú cu Ieremia, oștenii Moldoveni, cum vení în fața fraților lor Români, de o dată strigară cu toții: Să trăiască Michaiu Domnul Moldaviei! Movilă delăsat de toți, scăpó cu fuga în Polonia.

Michaiu recunoscut de Domnu și al Moldaviei, își dette titlu de aqul în ainte: „Domnul Romaniei, Transylvaniai și Moldaviei, etc. „Compuse un guvern provisoriu de

patru boieri Moldoveni, le lăssò frênele guvernării în mână, și trecù cu oștirea în Transylvania la Alba-Iulia.

Aquí venirö din nuou commissari dela Rodolf. De astă dată cu daruri, cu titlu de consiliar al imperiului, de Governator al Transylvaniei. Austria vrënd nevrënd vrea să procopsească pe Michaiu. Tot atunci veni și din partea Sultanului un commissar cu daruri și semne dedistințione și considerațiune. Il impresurasserö *musterii* pe Michaiu, Commisarilor austriaci nu le plăcea aqueastă visită; iar Michaiu le disse să nu le fiă cu supărare; pentru quă cu cugetul cu quare 'i-a trimis pe domniilor Impërorul, tot cu aquellași cuget a trimis și Sultanul pe omul său

INSEMNARE.

Töte miscările au ascinderea și descinderea lor Aquí fu puntul quel mai culminant al gloriei lui Michaiu; de aquí înainte începù a declnă și faptele aquestui om extraordinar din preună cu simțimentele și cugetele salle. Tot ânsë que è mai rëu este quă din preună cu dënsul declnă și ómenii quăror el erà capu și exemplu, și cu ómenii din preună declnă și epocha lor. Că historici cată să descriem faptele. Michaiu, dupò atâtea fapte mari, a commis o erróre; și errórea sau greșala în politică și în resbel è mai mult de quât o crimă; pentru quă crima face rëu la individe; errórea unni căpitan ânsë sau a unni om de Stat perde națiuni.

Quând Michaiu întrö în Transylvania, Sëcuii, dupò cum s'a vëdüt, il urmarö spre a'și vërsà sângele d'alăturea cu dënsul. Pentru que? Pentru quö le-a promis libertățile que li se usurpasserö de nemeșii feudali. S'a vëdüt âncö quö Ungurii o mare parte furö cu dënsul, și o mare parte iară în contra lui. Pentru que iară? Pentru quö unii aflà folos în aquea prefaccere, și alții se vëdea attacați în interesele lor quelle mai vitali.

Românii iar din Transylvania, fiind partea împilată, nu vădură nici un semnu de ușurare; Michaiu și-a fost addus a minte de Sécui; și pe Români îi trecu cu vederea.

Mare parte apoi din Transylvania din diverse naționalități, având a se plânge îndelung de abuzurile papali sau alle sacerdotilor privelegiați, fură nevoiți a protesta. adoptând alte confessiuni. Michaiu, aqwestora nu numai quô nu le promise nici o consolăținne, ci fu răpede întru a uccide pe toți protestatori după inspirațiunea episcopului catholicu Napragi, que'i qualifică de eretici; și ar fi făcut'o daqua nu 'l-ar fi exoitat în numele Bibliei Demetriu Archiepiscopul orthodox cum și Radu Buzescul. (1) Apoi de și n'a uccis Michaiu pe protestanți a ordonat ânsă să le închidă templurile, și 'i-a persecutat forțe asupru.—Sașii apoi, afară de confessiunile lor, ci nu putea fi cu Michaiu, deqât pină quând îl credură quô era un instrument al lui Rodolf; în dată ânsă que Rodolf începù a'l prepunue și a'l observà prin Basta, Sașii începură a'l urri și pentru imperatorul Rodolf și pentru deprădările que se comissesseră în multe diu communele lor. Pe lîngă aqwestea dorobanții lui Michaiu avură tótă licența spre a committe mari abuzuri de putere prin commune de ori-que naționalitate. (2)

Pe que mai putea a se întemeiă Michaiu de quât pe elementul pur din țerra română. pe boierii que eră ofițerii lui și adeverații conservatori și appărători ai libertăților Națiunii, pe ostenii lui cu un cuvânt. Michaiu ânsă în quât ventru țerra română făcù un aședemânt și declaró pe toți sătenii lipiți de moșia pe quare se află fiă-quare: din ómeni liberi îi declarò servi, proprie-

(1) Veđi Chronica lui Șineal, Tomul I, pag. 276, 277, și 278,

(2) Veđi idem pag. 231 și 232.

tatea altuia; în locu de a înălța numele de *Român*, îl degradò pînd acolo în quât să deviiã synonym cu *sclav*. Iobăgia feodale dela dînsul datò în România, și ținu peste un secul.

Michaiu putù să aibã în partea sa o mînã de curtesani adulatori, quâte-vã sute sau și mii din quei de schóla Dănescilor que se dicea ciocoi; însẽ aqueștia tot-d'auna au fost codaci și sunt pe atãta de poltroni pe quât sunt și de intriganti; aqueștia neavînd credință, n'au nici devotament și heroism. Que avea să mai aștepte aquei soldați români quând la resbel n'avea nici un cămin să mai appere, și quând dela resbel nu'i mai așteptã a casã de quât servitutea?—Metropolitul apoi, Episcopii și aquei Buzesci pe quari îi vîdурõm quõ au apperat cu atãta ardõre în numele Bibliei și au scutit dela mórte pe nisce străini protestanți, cum õre nu avea să appere pe Români, pe frații lor de arme dela o servitute necunoscutã în historia Românilor. Eatõ causele que addusserõ atãt de rãpede pe Michaiu pe clina cãderii. Nu'i mai remasse nici un amicu de quât curtesanii intriganti; și unde nu é virtute nu é amicie.

XII.

Complot in contra lui Michaiu.—Michaiu perde bătăia la Mirislou.—Dómna arrestată.—Baba-Novak ars de viu.—Polonii în Moldavia.—Michaiu perde bătăia la Seret.—Polonii în Tîrgoviște pun Domn pe Simeon Movilã.—Michaiu și Buzescii sunt bătuiți la Argeș de Poloni.

Capii Ungurilor vîdîndu-se amenințați la viață, attacați și împedicați în credințele lor, complotarõ a se desfacce de Michaiu. Pe de o parte se adressarõ la guvernul Poloniei querend a le trimitte pe Sigismund în Transylvania și a ajudã lui Ieremia Movilã a se restabili în

*) Veși idem Șincai, pag. 281 și 282.

Moldavia și a se armă în contra lui Michaiu; iar pe de alta, spre a fi mai sicuri de reușită, se înțelesseră și cu Basta generalul oștirii austriace que, că rival și inemicu al lui Michiu, eră trimis mai mult spre a-l observă și paralyșă de quât spre a'i fi de ajutor. Promisseră în fine quô se vor suppune imperatorului Rodolf, și quô lui Basta îi vor offeri guvernul țerei numai să scape de Michaiu.

Adunați cu toții la Turda, și assicurați de nuoele ajutóre de quare se procurarô se determinarô a face o opposițiune tare și de față lui Michaiu; și qund doi boieri venirô din partea aquestuia spre a'i exortă la ordine, ei îi detterô afarô cu rușine din adunanță, dând cu aqeastă semnalul revoltei.

Ungurii din preună cu oștirea lui Basta se pusserô la satul Mirislou, și Michaiu cu ai săi se aședô pe câmpia Mureșului. Bătaia fu așă de cruntă în quâ 11 mii de Români remasserô pe câmpul luptei. Michaiu se retrasse la Alba-Julia, și de acolo, prin Brașov trecù în România. Pe Dómnia cu tótă famillia lui Michaiu o arrestarô vingătorii la Făgăraș; iar pe unul din generalii lui quei mai buni pe Baba-Novak, cum și pe un preot sêrb a nume Saski, dupô decisiunea dietei pusserô de'i arserô de vii în piața Clausemburgului.

Quând Michaiu ajunse în țerră, auđi de tôte aqeastea și quô în Moldavia generalul polon Zamoicky intrasse cu ostire mare. Michaiu se pusse în capul oștirilor que le-a fost lăssat în Țerră sub commanda fliului său Pêtrascu, și veni în Moldavia spre a întâmpină pe Poloni. Aqestia fiind mai numeroși învinserrô pe Români que eră cu totul descurăgiați și nu se mai putea batte că mai nainte. Michaiu perdù bătaiea lîngô Seret, și se înturnô prin regiunea Sêcuilor în Țerră spre a'și adună alte puteri. La Tirgoviște lăssô pe fliul său Nicolae și

pe frații Buzescii, și trecu Oltul qua în Craiova să și adune oștire nouă.

În lipsa lui, Polonii naintară spre capitală, fără a le sta nimeni în contra. Fiii Popolului soldații n'avea que să mai appere, pentru quă eră condamnați la servitute. Polonii puseră domn pe Simeon fratele lui Ieremia Movilă, și începură a prădă țerra. Buzescii que, supărați pe Michaiu pentru asservirea Românilor, lăssasseră să nainte de Polonii, vedând purtarea lor, trecură la Michaiu spre a adună quāt mai curând oștire în Olenia, și se întorseră în contra prădătorilor. Lungă Argeș la 23 Noembriu, Români venind în luptă cu Polonii, perdură bătaiea. Nimeni nu mai avea curagiu nici în sine nici în viitor, quoci communele devenisseră sate, burgërării devenisseră sbiri ai cetățenilor, colloniile militare alle lui Radu-Negru și Mircea I devenisseră nisce țerrēmuri de turmente și de servitute. *Român vrea să dică serv.*

XIII

Michaiu trece la Rodolf, și dă în cursă.—Michaiu se numește guvernator la Transylvaniei.—Invidia lui Basta.—Victoria lui Michaiu la Goroslou.
—Fuga lui Sigismund.

Michaiu strimtorat de tôte părțile, se decisse a allergă la Rodolf al Austriei, lud cu sine pe banul Michalcea, și la 25 Decembriu ajunse la Vienna unde fu însciintat din partea lui Rodolf să viiă a l' întelni la Praga. Acolo se înțellesse cu imperatorul, sau mai bine, ministrii austrieni addusseră pe Michaiu să nu mai înțelégă de acum înainte de quāt așa cum veniă biue intereselor cabinetului lor. Heroul decăduț, făcū că tot omul que stă să se innece și se appucă, se accață cu amendoē mâinile și de spini și de însuși pērul sēu cu quare cu el cu tot se affundă. Michaiu eră în cursă.

Veni apoi scirea la cabinet, quă Ungurii s'au dat in

politica Turciei și Poloniei, abandonând cugetul de a se închină Austriei, quō Sigismund a intrat în Transylvania cu intențiuni de a o închină Turciei, și quō Basta, de unde așteptă a se numi guvernator al Transylvaniei, abiă scăpō cu fuga de acolo, trecēnd la Hustu. Avea necesitate acum Austria de un om activ și întreprindător, de un omu quare servindu'i, să crēdă quō își serve propria sa causă. Michaiu eră omul aquella, quōci el avea sete de resbunare. el avea nevoie de a se realță. Austria îi dette 100 mii galbeni spre a se prepară de luptă, îl numi guvernator al Transylvaniei, și qua să fiă sigur de quâte el promitea, îl îndatoró a se împacă cu Basta. cu Basta inamicul sēu, cu Basta quare el intrigă de a se face guvernator. Invidios că o ienă, Basta rugi că un tigru străpuns quând auđi de trimitterea lui Michaiu cu bani și cu putere, și de numirea lui că guvernator; îndatorat ânșē de guvernul sēu a se împacă cu Michaiu, își înneçō urra și ori-que ressimiment, și se decisse a și resbună.

Michaiu quând ajunse în Ungaria la commandantul Ferdinand Gonzaga, aquil la masă din ordinile lui Rodolf se aflō și Basta; Gonzaga îi împacō adicō și'i făcū a și dă mâna unul altuia. Basta întindēndu'i mâna, pare quō 'i-ar fi dat arvună de mórte.

Michaiu dupō aqueasta se pusse în capul unei oștiri austriace de 10 mii pedestri și de 8 mii callari (aquestia eră Germani, Unguri, Români și Casaci), și plecō în contra Transylvaniei, avēnd și pe Basta cu sine, cald și fórte sincer inamicu. Michaiu commandă o colónnă, și Basta alta. Oștirea Transylvană, cumpusă de 25 mii ómeni sub commanda lui Moyse Sekeli li aștepă la Goroslou, și așteptă și pe Turci în ajutorul lor. Bătaiea se făcū la 3 August 1601. Transylvanii furō înfrânți, și Michaiu allungându'i li făcū a perde vre-o 10 mii, cum și 45 tunuri. Iar Sigismund fugi la Movilă în Moldavia.

XIV.

Pretexte și acuzări—Complot.—Intrarea perfidă.—Assasinatul.—Purtarea infamă.

După victoriă, militarii începură a prădă și a face cum de pretutindeni să viă plângeri Basta, quare singur invită la excese pe militari. acuză pe Michaiu; aquesta quare din experiență învățase să ții în frâu licența militară, acuză pe Basta. Urra ferbea dejă de mai'nainte; din aqueste assupriri se începù cërta. Fiă-quare avea în parte împurterniciri dela imperatorul a avé commanda supremă; fiă-quare pretindea să fiă capul quellui lalt. Cabinetul Austriei preparasse dejă prin assemenea mësurre terrêmul discordiei. Certele acum ajunsesserô în culmea lor. Michaiu se află comandând oștenii austriaci, și pe quând la 19 August 1601 se afla în campament pe colina que domină peste câmpul Turdei, și se ocupă pe de o parte a convocà generala adunare a Transylvaniei, iar pe de alta a se duce spre a 'și liberă famillia. fôrte de dimineată își vëdù tinda încongiurată de Valloni și de Germani trimiși de Basta; în capul lor eră Iacob Beauri. Michiu eși în aintea lui a'l întêpină, și quând eră să reintre în tindă, invitó pe Beauri de curtesie a intră în ainte: aquesta se scusó dicënd: *nu se pôte. Domnul meu înainte.* Michaiu apucò înainte, și perfidul căpitan pe la spate răpede și așa de tare îl străpunse cu alebarda, în quât de o palmă eși aqueasta de queea laltă parte în pept: un alt Vallon împuşcându'l apoi, îi dette lovitura de grațïă. După aqueasta, Vallonii tăiarô capul Heroului și spre batjocură

il pusserõ pe cadaverul unui cal, pe quare stette trei dille. Corpul se îngropò acolo pe collina Turdei (1), iar capul i se adduse mai târziu dela cathedra din Alba-Iulia și se depusse în Mönastirea Dealului la Tirgoviște. Qua să 'și facă quine-va o idee despre starea de civilizațiune a Românilor din aquei timpi, fără a se uită la constituțiunea lor, nici la Domnii poeși cã Petru Cercel, niare de quât să compare purtarea lui Michaiu la mórtea și immorméntarea lui Andreiu Bathory, cum și purtarea Metropolitului și a Buzescilor la invitarea Episcopului catholicu de a uccide pe Protestanți, cu purtarea barbară și neomendă a Nemșilor și Ungurilor dupò mórtea lui Michaiu. Rușine eternă și lui Basta și Domnului său Rodolf.

-
- 1) Nu se sciã unde s'a îngropat corpul lui Michaiu-voda pînò la annul 1845. Attunci s'a întemplat a mē ducece în Transylvania, pînò la Clauseburg. Inturnându-mē de acolo în companie cu D. N. Bibescu, cu un professor zugrav Român din Sibiiu, și cu D. Delbelovici, auzîrõm quò s'a aflat morméntul lui Michaiu vodă de un păstor pe colina Turdei. În drumul nostru vre-o patru trāsurre ne abăturõm a visită aquel locu. Vēdurõm un sarcofagu sau sicriu de pētră assemenea și la styl și la mărime cu quel din St. Sava que s'a aflat peste Olt. Coperitura îi erã spartă de securea asfătorului que credusse quò așã o comórã; în intru nu erã nimicu. Quare este proba, întrebau eu, quò aqui a fost îngropat Michaiu Bravul? D. Delbelovici îmi respunse. Proba este 1-iu quò intr'ensul s'au aflat osseminte de om fără capu, și 2-lea quò s'a mai aflat un lanț de aur, o sabie și un inel: pe sabiã erã scris Michael, și pe inel inițiala M. Lanțul și ossemintele le-a luat comitele Teleki și le a depus în Museul seu: sabia a cumpērat'o căpitanul de Husari Copeca. Iar inellul il possede deputatul din Săsebiș que se numesce Tindar. Din aqueste persõne mai târziu am vēdut numai pe D. Tindar, quãruia i am dat o visită în adins la Sasebiș, și quare a avut bunėtatea a mi arătã inellul, și m'a assieurat și mai mult de aqueastă împregiurare. Mai târziu prin D. Tindar am aflat quò căpitanul Copeca era dispus. a vide sabia pe preț de 200 galbeni. Cuveral de attunci s'a refusat a offeri aquea sumã.

XV.

Banul Michaleea executat.—S'a supărat mult Imperatorul Rodolf de mărtea lui Michaiu, ânsă i-a mai trecut.—Nu è mărire unde nu è viutate.
Comparațiö între Vlad V și Michaiu Bravul.

Banul Michaleea fu și el arrestat și executat mai la urmă. Impăratul Rodolf, când auđi de aqueastă împregiurare, se supăro foarte tare asupra lui Basta, și așa de tare în quăt îi trecu numai de quăt supărarea, și lăssö pe Basta guvernator al Transylvaniei.—Famillia lui Michaiu remasse captivă, unii ăicu quö a fost dusă în Crimea la Tatars.

Lui Michaiu contimporanii și posteritatea îi dettero numele de *Bravul*, nu ânsă și de *quel Mare*. Nu è Mărire unde nu è Justițiä și Virtute.

Communele dela dănsul înquă furö numite Sate, și locuitorii satelor remasserö *Români* adicö *servi* după limbagiul ciocoismului de atunci, și nu se liberarö de quăt peste 120 de anni.

Michaiu a domnit opt anni. În Domnia lui a edificat Mönăstirea numită Michaiu-vodă.

Aqueastă domnie de opt anni plină de atâtea victorii inchiee singură o epochă, epocha lui Michaiu, epochă foarte mare din partea Națiunii, epochă a unui popl de heroi, comandați de un destructor al quellor mai frumoșe și liberali instituțiuni.

De va comparà quine-vă bravura și crudimele lui Vlad Tepeș cu alle lui Michaiu Bravul, Tepeș a fost crud qua să curățe Romania de inemicii ei din afară, s'o moralise, și qua posteritatea să aște, cum afló Michaiu, ómeni liberi spre a o appără. Michaiu făcù atâtea bătăi și bravure cu ómenii preparați de vechile instituțiuni, însufflò terrórea în Turcia și Transylvania, qua pînó în quelle după urmă quând se credea mai tare, să dea o lovitură vechilor instituțiuni, și din filiul sîă-quăruia soldat și sătean să facă un iobag (*) România nu mai avù de aqul înainte oșteni, ei mercenari străini. Tepeș preparò o epochă cã a lui Michaiu, iar Michaiu preparò o epochă cã a beilor din Phanar. Domnii que venirò după dènsul. nu se mai servirò de quât cu mercenarii, pînó quând bătuti de Turci, stișiati de intrigele din iutru, ajunserò a dà domnia pe mâna străinilor.

EPOCHA A ȘESEA.

I.

Simeon Movilă se allungă.—Radu Șerban Bassarab.—Constantin Movilă. Radu Mihnea.—Gabriel Bathory Ștefan Tomșa.—Beclia.—Alexandru-Elie și Phanarioții.—Mehedințeanul și Căpitan Busdugan.

În România erà dejă Domnu Simeon Movilă și țerra sufferiã din excesele adunăturilor lui de militari. Frații Buzesci venirò de peste Olt cu oștire și allungarò pe Movilă. În adunarea generală apoi boierii alleserò pe Radu-Șerban-Bassarab. Aquesta restabilì ordinea și pacea, de și se află între doë puteri rivale, între Turcia și Austria. Ieremia Movilă veni a batte pe Bassarab, și fu bătut și respins, și pînó murì nu lăssò în pace pe Șerban.

(*) „Quare pe unde va fi aquella să sîă român vecinien unde se va ada dice Michaiu în asseșământul sêu citate de Radu Mihnea în chrisobulul aquestuia din annul 1613, Apriliu 24.

II.

Matheiu Bassarab.—Vasile Lupul.—Spătarul Michaiu la murea Vienei.
Intrecerea între Matheiu Bassarab și Vasile Lupu în fapte bune.—Merce-
narii nu sunt oșteni.—Revoltele lor.

După Alexandru Elie, Pórta trimisse pe Leon Tomșa fiul lui Stephan Tomșa din Moldavia. Aquesta fiind crud și tyran că tatăl său, Boierii de peste Olt, Albanul, Gorganul, Cotoșeanul, Predescul, Filiașanul și Mitrea, se sculară asupra lui și alleseră de Domn la 1633 pe Matheiu Bassarab din satul Brâncovenii. Tot pe aquel timp allungară și Moldovenii pe tyrannul lor și pusseră în locu'i pe Vasile Lupu.

Matheiu și Vasile ar fi putut facee mult bine ambelor domniate de ar fi fost în bună înțelegere. Ansă Vasile, pe lângă multe calități bune, avea și un mare defect; invidia unită cu o mare doze de astuția. De trei ori deschisse rebel lui Matheiu, și de trei ori fu bătut, mai virtos la 17 Maiu 1653 la Finta lungă Gâlbenița (Ialomița) unde Vasile și ginere-său Timus abiă scăpară cu fuga și nu mai resufflară de quāt la Galați. Matheiu lud aquī o plagă seriósă la picior de quare suferi în delung.

Matheiu a fost bun amicu cu Georgiu II Racoți și 'l ajudă în resbellul que aquesta avu cu Austria. Principele I. Kemeni serie quō Matheiu Bassarab a trimis lui Racoți un contingent de 6000 curteni sub commanda spathrului Michaiu, quari ajunseră pină la murea Vienei.

După mórtea lui Ieremia, îi urmó fíliul sãu Constantin Movilã, și în Transylvania fiind domnu Gabriel Bathory, aquesta la anul 1610 intró în România în contra lui Șerban spre a-și resbunã de quelle întemplate în díllele lui Michaiu Bravul. Șerban fiind supraprins, alergó în Moldavia și cu ajutor dela Constantin Movilã veni și allungó pe Radu-Mihnea fíliul lui Mihnea turceitul que venisse cu firman dela Pórtã în locul lui. Apoi trecú în Transylvania și bătú pe Gabriel Bathory. În aquea bătăie cãduró morți peste 6000 Unguri, cum și din Români peste 4000.

La înturnarea lui Șerban în țerrã, iar afló pe Radu Mihnea cu óste turceascã, și venind la hotare, Șerban perdú bătăla. Ne mai avënd sperante de domnie, se retrasse cu famillia la Vienna unde și muri. Cãderea lui Șerban trasse dupó sine și p'a lui Constantin Movilã. Pórtã numi în locul lui pe Stephan Tomșa, om crud și tyran. O asemenea schümbare se făcú și în Transilvania; în locul lui Gabriel Bathory se pusse Gabriel Beclian.

Radu-Mihnea a fost om crud și rapace, și aquest vițiu îl făcú a ímplea țerra de Phanarioți spre a stórcce cu dênșii pe Români. Ellu domni în doé rënduri între schimbându-se cu Alexandru IV-Elie. La mórtea lui s'a aflat un million de galbeni, din quari Pórtã a querut dela fíliul sãu decima, adicó 100 de mii.

Alexandru Elie adaose și el o multíme de Phanarioți que usurparó drepturile Românilor. Paharnicul Lupu Mehedinteanul și Cãpitan Busdugan se scularó în contra lui și a Phanarioților. Pe aquel timp se aslã și în Moldavia domnu impus un Gaspar Gratian, strãin și de națiune și de religiune Drumul beilor strãinii ncepuse dejã a se face.

III.

Constantin Bassarab.—Terminarea Bibliei.—Revolta Seimenilor.—Spătharul Christea.—Restabilirea.—Miunea III.—Geotgiu Ghica.

Prin allegere generale adveni la Domnie Constantin Bassarab fiul lui Șerban I. Aquesta moșteni amiciele și alianțele unchiului său Matheiu și continuò bine-facerile lui; sub ellu se continuò traducția Bibliei în limba română, la quare a lucrat mult boierul Grecceanul. Credem quò aquesta s'a supranumit astfel pentru sciința que avea în limba hellenică.

Mercenarii străini ânsă ajunsesserò o plagă. Constantin își făcù planul a 'i *desfința* prin resturile de dorobanți pământeni. Planu se descoperi pentru quò se corupsesserò și dorobanții devenind complici mercenarilor. Cu toții se revoltarò și ucisesserò un mare număr de boieri, și pusserò domnu pe un spătharul Christea. Racoți din Transylvania și George Stephan al Moldovei, amicu al Bassarabilor, venirò cu oștiri, băturò pe Seimeni și restabilirò pe Constantin în domnie.

Carol Gustav regele Suediei declarò la 1656 resbel Poloniei, cu dânsul se alliarò și domnii Romaniei, Moldaviei și Transylvaniei. Aqueastă alianță desplecù Sultanului; și quâte trei domnii furò destituiți. Constantin Bassarab și Stephan IX. se refugiarò în Transylvania; în

locul lor se trimissero dela Pórtă un Mihnea în România și Georgiu Ghica în Moldavia.

IV.

Cruđimite și vitiurile lui Mihnea.—Georgiu Ghica.—Gr. Ghica.—Stephănuță Lupu.—Apafi—Dabija.—Grigoriu Ghica.—Duca.

Mihnea III fu foarte hypocrit și crudu. Conspirând asupra Turcilor, accusò pe boieri de un asemenea cuget, uccisse o mare parte dintr'ênșii, și le dette familieie și averile în prada sbirilor și mercenarilor săi. Se revoltò apoi în contra Turcilor, și vrënd a uccide pe Turcii din Tîrgoviște, dette focu aquestei capitale și uccisse și pe Români dintr'ênsa. Spre a se puté apoi susținé, făcú causă comună cu Racoți din Transylvania și cu ênsuși Constantin Bassarab pe quare el îl scossesse din Domniă. Aquest domnu avú tóte vițiurile scelerăților cutedători. Quând Turcii venià în Terră spre a'l pedepsi de rebellia sa, mercenarii săi, cà toți mercenarii tyrannilor, complotarò asupra lui spre a'l dà în mâinile Turcilor. Aflând de aqueasta Mihnea abià scăpò cu fuga în Transylvania.

Pórtă numi în locul lui pe Georgiu Ghica dela Moldavia, și în locul aquestui pusse pe Stephănuță fíliul lui Vasile Lupu.—Constantin Bassarab veni din Transylvania cu oștire și allungò peste Dunëre pe Georgiu Ghica la 1660. Sultanul trimisse oștire mare și allungò pe Constntin Bassarab quare din Transylvania se dusse la Casaci. Georgiu Ghica apoi fiind scos, fu numit în locu'i fíliul său Grigoriu Ghica.

Racoți fu bătut de Turci la Clausemburg, și muri de o plagă que luò acolo. Dupò dênsul muri și Mihnea. Apafi fu numit în locul lui Racoți quare sui tributul Transylvaniei către Pórtă la 60 mii galbeni. În Moldavia

la 1662 murind Stephănușă-Lupul, în locu'i se pusse Eustrate Dabija.

La 1670 când Pôrta avu resbel cu Polonia, Grigoriu Ghica fu prepus și destituit, și în locu'i se pusse Duca vodă que domnise în Moldavia după mórtea lu Dabija. Duca fu apoi strămutat în Moldavia de unde, dând resbel Casacilor, dominò Ucraina unde pusse un locotenent al său a nume Dorotheu spre a o guvernà cu titlul de Hetman.

V.

Șerban Cantacuzen la murii Vienei.—inemicul invins é un óspe.—Sobiecky ajută Austrienilor. Revolta Ucrantei.—Duca prisionier la Poloni.—Demetriu Cantacuzen.—Constantin Cantimir.—Leopold și Sobiecky vor să împartă Ungaria și Pomniatele Danubiene.

Unul dintre boierii refugiați spre a scăpa de cruđimile lui Mihnea a fost și Șerban II Cantacuzen. Aquesta aflându-se la Constantinopole la anul 1679 ajunse la thron după strămutarea lui Duca la Domnia Moldaiei.

La 1683, când Turcia erà în resbel cu Austria, Șerban Cantacuzen fu luat din preună cu 4000 de Români spre a face campania din preună cu Turcii, și se distinse la asediul Vienei prin modul quel nuou pinò atunci de a face resbel mai chrestinesce. Inemicul invins, inemicul desarmat fu tractat de dènsul cà un óspe. Aquest mod îi făcù nume bun și la Turci și la Austrieni. La aquest resbel se aflà și Duca al Moldaviei. Cara-Mustafà fu bătut de Sobiecky regele Poloniei que veni în ajutorul Austriei, și aqueastă disfată o plăti cu ștreangul la Constantinopole când se returnò.

La returnarea Domnilor români, Duca aflò Ucraina revoltată. Casacii allungasserò pe Dorotheu locotenentul lui, și acum prindènd pe Duca, il dusserò în Polonia, acolo muri avelinat.—In locul lui Duca Pôrta pusse pe Demetriu Cantacuzen que mai fusesse acolo Domn.

Matheiu Bassarab într'o domnie înțeleaptă de 21 anni făcù multe bunuri în România: fondò schóle pentru limba română, latină și hellenică, pusse a se traduce cărțile Bisericei în limba Patriei, stabili bibliothecce, edificò mănăstiri și spitaluri; ellu mântul naționalitatea prin allungarea limbei slavone. Pe când Typographia erà persecutată în Europa de papisti că o invențiö din iad, Matheiu o întrodusse în România și pusse a se typări traducțiunile și cărțile în limba Patriei. Pe lungö aquestea, pusse a se facee o condică de legi, încuragiö agricultura și commerciu. Vasile Lupu quăt domni nu pregetò de a se întrece cu atheiu în asemenea bine faceri spre cultura și inaintarea Moldaviei.

Ori-que ar fi făcut însë quine-va erà un rău radical pe quare nu'l ar'fi putut stirpi cu facilitate. Dela aședemântul lui Michaiu, nația nu mai avù soldați appërători, ci nisce mercenari străini și resturile unor dorobanți privilegiați que ajunsesserö că nisce pretorienii il timp de pace, și quari la resbel neavënd que appërà mai adesea abandonà câmpul. Intre boieri iarö, pe lüngö smorfurile feudali întroduse de Michaiu, se mai întrodusserö de Phanarioții adduși de Alexandru Elie, învêturile de rapacitate și de intrige odiöse. Un Domn că Matheiu firesce quö nu putea să mulțumească pe quei corupți. Seimenii străini, așități de intriganti, aflarö ocasiune quând Domnul erà pentru sănătate la Argeș, și se sclarö asupra lui quând se înturnà de acoio. Quând voi a intrà în Tirgovisce, aflö porțele cetății inchuiate, și pe mercenarii de Seimeni strigând: „înapoi! du-te la călugerie; nu ne trebuie nöë domnu bêtân„. Matheiu se vedü nevoit a tractà cu dênșii, a le îmulți solda și a'i astêmpërà. Inceputul însë de demoralizare militară se făcù, și asemenea revolte mai repetindu-se, amărirö fórte pe Matheiu și 'i attacarö sănătatea și mai mult. Muri la 8 Apriliu annul 1654.

Aquesta domni pînă la anul 1684, quând Turcii venind în contra Polonilor, și nemulțumiți de dînsul, li trimiseră la Constantinopole, și pusseră pe Constantin Cantemir în locul lui..

La anul 1686 Leopold al Austriei aliat împreună cu Sobiecky al Poloniei, se învoieră unul a luă Ungaria și altul domniatele Danubiene. Sobiecky intră în Moldavia; Cantacuzen veni în ajutorul lui Cantemir și făcură pe Poloni a lăssă Ieșii que occupasseră și a se înturna înapoi.

Austrienii luasseră Buda și Beligradul dela Turci. Deslipisseră Transylvania de sub suzeranitatea Turciei și o pusseră sub protecția Austriei.—Un episcop ungar que se află în Vienna, scriă neîncetat Ungurilor: nu vă deslipiți de Turci, quod tot   speranță de a vă liberă de dînsii; vai de Ungaria însă de se va închină Austriei. (1).

Aqueste vorbe prophetice nu fură ascultate. Austrienii intrară pe la Rușava să ia și România. Cantacuzen scrisse commandantului Veterani să se întorcă înapoi quod nu va fi bine. Commandantul îl ascultă pentru cuvinte alle Austriei particulare.

Cantacuzen vrea cu t te aquestea să imite pe quei din Transylvania, să puia România sub protecția Austriei. Boierii însă se oppusseră: boierii români pricepusseră că și episcopul Magiar quod s rta Rom nilor pe l ng  Austria va fi tot aqueea cu a Rom nilor din Transylvania, nu'i aștept  de qu t drepturile Țiganilor de nu se vor facee catholici, adică de nu se vor ungaris .

Ideea lui Cantacuzen de a suppunne țerra la Nemți nu 'i-a fost de semn bun c  t te ideile cobe. La anul 1688 Octombriu 19 muri.

1) Veți memorialele principelui Kemeni.

VI.

CONSTANTIN BASSARAB III BRANCOVEANUL.

Partitul austriaciu în contra conservatorilor.—Constantin Balaceanul intră cu Nemții în contra lui Brâncoveanul.—Pe când Nemții vor să ia România, Polonii vor să ia Moldavia. Românii și Moldavii resistă.—Patrioții devin turcophilii.

Nu eră încă înmormântat Șerban Cantacuzen, când Boierii în aduanță generală alleseră la Metropolie pe Constantin Bassarab Brâncoveanul, nepot de suror al lui Șerban Cantacuzen. Cum adveni la thron Constantin III. în dată trimise pe Spătharul Preda Brâncoveanul să ajungă în calle pe quei trimiși de Cantacuzen. a le da ordine să nu intre în nici o relațiune cu cabinetul Viennei. Deputații trimiși de Cantacuzen nu se învoiră toți: Bălăceanul se arătă nemulțumit de allegerea Brâncoveanului, și propusse guvernului austriaciu a trimite oștiri să coprindă România.

Constantin Bălăceanul intră cu generalul Haisler și cu oștiri austriace în țerră la anul 1689. Tătarii veniră să'i allunge. Nemții dela Tirgoviște se trasseră la Câmpul-lung și de acolo în Transylvania. Oștirile României și Moldaviei atât din tēma de a nu vedē țerrele anexate la Austria, quāt și din nevoiea în quare se află quō avea în cōstă armata quea mare a Turciei, fură constrinse de a facee causă comună cu Turcii, și cu

densii în preună a trece în Transylvania, a batte pe Austriaci și a stabili acolo de Domn pe Tökoli din partitul turcophililor. Constantin Brâncoveanul și Constantin Cantemir, cu oștirile lor și cu Turcii în preună bătură pe Nemți foarte și pe generalissimul lor Haisler îl prinseră. La scirea însă quă vine altă armată nouă și mai numerrósă, Turci se retrasseră la Vidin și lăssară pe Transylvanii patrioți sau conservatori în sórta lor.

Dominând Austriacii din nou Transylvania, Sobieckiy, regele Poloniei intră la 1691 în Moldavia qua s'o annexe la regatul său. Fu nevoit însă a se retrage din cauza fâmetei.

La anul 1693 murí Constantin Cantemir. Boierii alleseră sau mai bine querură în locul lui pe fíliul aquestuia Demetriu. Aquesta eră dejă uns domn în Moldavia, când Pórta trimisese pe Constantin fíliul fostului domn Duca, ginerele lui Brâncoveanul. Aquesta abiă domni trei anni, și în locul lui se pusse Antiochu Cantemir, fíliul lui Constantin și fratele lui Demetriu.

VII.

Tractatul dela 1699.—Ineserirea Cantemirilor cu Cantacuzenii. Aquesta vor să inchine țerrele. Brâncoveanul nu se invoiesc.—Liga în contra lui Brâncoveanul.—Lupta de partituri.

Turcii mai cercară a batte pe Nemți și a le lua din mâini Transylvania: trei expedițiuni făcură și fură infrânți cu perderi mari. Puterile belligerante veniră la pace. În negociațiunile que se făcea, Austria querea Transylvania și Banatul Temișvarului; iar Polonia querea domniatele danubiene și mai pe urmă mai lăssă din pretențiuni dicând quă se mulțumesc și numai cu Moldavia; mai pe urmă lăssă și mai jos: se mulțumí numai pe cetățile Cernăuții, Suciava, Hotinul și Soroca. Când fu a se închiea tractatul, Austria făcú să i se

dea tóte quâte querea, adicõ Ungaria, Transylvania și Temisiana; iar Polonia să remâie cu Camenitia. Domniatele remasserõ, cum am dicce, tot sub *protectiunea* Turciei. Aquest tractat s'a închieiat la 26 Ianuariu 1699.

Antiochu Cantimir însurõ pe frate-sõu Demetriu cu filia fostului Domn Șerban Cantacuzen. Din aqueastă alianță se întêplõ complicațiuni grave. Cantemirescii cu Cantacozinescii își detterõ mâna spre a închinã țerrele la Potentații din Europa. Brâncovenescii toți sustinea quõ țerrele nu se folosescu cu nimicu daqua va fi să schimbe protecțiunile. De aqul se urđi complot spre a resturnã pe Brâncoveanul. Aquesta, aflând quâte se complotã în contra lui, reuși a resturnã pe Cantemir, și a punne în locul lui pe ginere-sõu Constantin Duca. Aqueasta s'a întêmpat la 1700. Patimele s'apprinserõ, animositãțile crescurõ. Duca abiã putũ a se ținne vre o trei anni și la 1704 în locul lui se pusse Michael Racoviță quare peste un an fu resturnat de Antiochu Cantemir. Duqõ doi anni iar veni la thron Racoviță la 1707.

VIII.

Catholicii partisani Austriei. Protestanții partisani Turciei.—Carol XII. Mavrocordat Nicolao în Moldavia.—Tête pestilentele vin cu furie.—Demetriu Cantemir.—Vendëterii terrei acusã de vendëtori pe appãraterii ei. Calomnia e arma sceleratiilor.—Generositatea lui Brâncoveanul.—Charariotismul mai rainte de venirea Phanariotiilor.—Lui Policalã Moldovenii îi dicea Păcalã.

În Ungaria pe atunci, toți protestanții devenisserõ liberali și de nevoie turcophili; toți catholicii erã partisani ai Austriei. De aqul se nãscũ o revoluțiõ în capul quãriia se pusse Franc Racõți. În Russia iarõ Petru I se bãtea cu Carol XII regele Suediei. La 27 Ianuariu, 1707 Carol XII perdũ bãtaiea la Pultava, și fugi la Tighina, la Tãtari. Carol acusõ pe Racoviță la Põrtã quõ a dat ajutor Rușilor; Põrta îl destituì și pusse în

locul lui pe alt Phanariot, pe dragomanul Niculae Mavrocordat. Aquesta își semnală belicul prin cruzime, cupiditate și urră asupra Românilor. Tóte pestilențele, cum am mai dis, vin cu furie. Nu domni însă Niculae Mavrocordat de quât un an și în locul lui se pusse Demetriu Cantemir.

Cantemirescii și Cantacozinescii se scie puđ erà în ascuus în contra Turcilor și vrea să închine țerrela la Europeni.—Intrasse și pe atunci ideea de principe străini.—Brâncovenescii erà din conservatori, și ideile lor de patriotism, quel puțin se acrdà cu politica Turcilor. Cantemirescii dar complotarö să accuse pe Brâncoveanul la Turci quđ el è în înțelegere cu Austria și Rusia. (Tactica aqueasta de calomnie este vechie). Scopul calomniatorilor erà să dea pe Brâncoveanul în mâinile Turcilor, și atunci Demetriu Cantemir trecând în locul lui în România, să lasse locul din Moldavia fratelui său Antioch, și atunci săși puiă în lucrare planul de a închinà țerrela Russiei. Brâncoveanul le află aquestea, și în generositatea sa se determinò a fi numai cu preveghiere de a se apperà, nu însă și de a descoperi pe inamicii săi la Turci. Propaganda, cu tóte aquestea se făcea pentru quđ în anul viitor se preparà resbel între Turcia și Russia. Brâncovenescii trecea în ochii propagandiștilor de reacționari, de turcophili; și quei quari voiă să închine țerrela la Muscali aqueia erà liberali, aqueia patrioți, aqueia partit național. Brâncoveanul erà accusat înaintea națiunii că Mihnea turcitul, și la Turci că înțelles cu Nemții și cu Muscalii și că quel mai mare inemicu al Turcilor. Quine erà mai credincioși la *devlet* de quât Cantemirescii și companie? Phanariotismul erà dejă în țerră mai nainte de a veni phanarioții. Pe atunci se mai află și un phanariot agent al Rusiei în Moldavia, o specie de liberal de pe atunci. Se numiă omul Policala, și Moldovenii îi dicea *Păcallă* Aquesta

eră declamatorul quel mare; aquesta făcea tôte-
intrișele.

IX.

Mai bine un Domn făcut gata de quăt altul que nu é așa facil de a' l faceo.—Fiind qu'ô Brâncoveanul nu voiesce să vîndă țerra, toți vîndătorii jură mórtea lui.—Tractatul lui Cantemir a Russia. Limbă nouă: quând Cantemir voiesce a anexa Moldavia a Russia, va să dică independență.—Proscrierea quellor que nu pricep aqueasta limbă.—Moldovenii nu vor să pricepă indoita limbă.

Preparându-se resbellul, Cabinetul Russiei creșu qu'ô mai bine eră să aibă un domnu făcut gata în partea sa, de quăt să facă altul nouu quare eră mai a nevoie de făcut. Cercô dar' a avé și pe Brâncoveanul în partea sa după cum avea pe Cantemir, și se mai încercô a învol pe Cantemir cu Brâncoveanul. Nici unul nici altul nu puturô a se împacă; qu'ôci Cantemir nu putea să ierte pe Brâncoveanul pîn' nu se va vedé el peste ruinele lui în România și pe frate-s'eu în Moldavia; Brâncoveanul iar nu se putea învol cu Cantemir, pentru qu'ô aquea învoire eră tot una cu a închina țerra la Muscali. Impăcarea între aqueste do' partite fiind imposibilă, toți căusașii de atunci jurarô dar mórtea lui Brâncoveanul.

La 13 Apriliu 1711 se făcù un tractat între Petru I și Demetriu Cantemir. În aquel tractat Petru nu mai scôte pe Cantemir din *Autocrat*; în aquel tractat se coprinde pe de o parte Cantemir să rămăie domn ereditar al Moldaviei, iar pe de altă parte Moldavia cu domn cu tot să se închine Russiei.

La 3 Maiu Cantemir dette un manifest prin quare declară Moldavia independentă de Pörtă, și qu'ô o unesce cu Russia. (Dișii liberali, din preună cu Policală se bucurarô mult.) Convocô Cantemir adunarea boierilor pentru 15 Iuniu, și înscinșd qu'ô quei que nu vor veni la a

dunare și nu vor fi de principele felului acesta de *independință*, vor perde și averile și viața. Liberalii eră foarte expeditivi: pas să nu fi fost quine-vă de aqnel-le principe?

Cu tôte aqwestea liberalii s'au aflat quam puçini, și Moldovenii numiți *îndărătici* foarte mulți, și atât de curagioși în quât nu se speriarö quând auçirö quö li se amenință averile și viața. Quând veni în Moldavia generalul rus Șeremetiev, foarte puçini Moldoveni venirö a se uni cu armata russă; și quând Petru I intrö în Iași qua să aibă jurământul de credință și suppunere dela Moldoveni promis prin tractat de Cantemir, foarte puçini boieri și preoți venirö la un asemenea jurământ. În Romënia ânsë, fiind quö Cantacozinescii eră uniți cu Canemirescii, spătharul Thoma Cantacuzen, trecü într'o nôpte cu căllërimea română la Ruși; lovitura fu îndoită: pe de o parte ei se recomandă la Muscali, și pe de alta pe Brâncoveanul îl compromitea la Turci.

X.

Muscalii și Turcii.—Ecaterina cumpără pacea.—Alții facu și alții tragu: Cantemirii și Cantacuzenii fug cu Muscalii și lassă țerrela în resbuarea Turcilor.—N. Mavrocordat.—Accusatia.

În 19 Iuniu Turcii trecurö Dunërea și la Stellinesc începü bătaiea între Turci și Muscali, quare ținu trei çille fără încetare. Rușii eră bătuti de doë părți: de o parte de Turci și de alta de fame, pentru lipsa de provisiuni; și cătă a se dà învinși.

Împărăteasa Ecaterina alergö în tinda Vizirului și cumpërö pacea cu bani. Cantemir, qua să scape de urgia vingătorilor Turci, se ascunse în carreta împărătesei.

Dupö suscrierea păcii de Șeremetiev, Rușii se retraserö; Thoma Cantacuzen, frații Cantemiri și cu o mic de Moldoveni și Munteni trecurö în Russia și lassarö

Moldavia și Muntenia în resbunarea Turcilor a suferi consecințele disului lor patriotism.—Carol XII. explică Sultanului manoperile Rușilor, tăria Turcilor, și nevoia în quare ajunseseră Muscalii; îi demonstră quă pacea acordată din partea Vizirului a fost o trădare: Sultanul abiă susemăd pacea în anul viitor în 16. Apriliu 1712.

După fuga lui Cantemir, se trimisse în locu'i Nicolae Mavrocordat, inamicul Românilor în genere și al Brâncoveanului personal. Cantacuzenescii în Bucuresci așlară mișlocu prin Mavrocordat d'a denigră pe Brâncoveanul la Pörtă. Mai așlară și pe Demetriu Racoviță que eră refugiat în Transylvania, și il pusseră să intre în correspondință cu Michael Racoviță que se așla în Constantinopole. Adunară apoi semnătura dela partisanii și clienții lor, și făcură un act de acusațiune în contra Brâncoveanului în dece articole, pe quare îl trimisseră la Pörtă. Lăssară apoi acolo pe agenții lui Mavrocordat și ai lui Racoviță a termină fapta.

Brâncoveanul fu accusat că trădător al Porței, că vândător al secretelor ei la cabinetele Austriei, Rusiei, Poloniei, și la Republica Veneției.—Accusatorii își aruncă calitățile lor asupra lui Brâncoveanul—și prin sofisme scotea la lumină toate neadevărurile cu asemănare de Adevăr. Tot que eră mai infam ânsă, eră quă între altele accusă pe Brâncoveanul quă trecerea lui Thoma Cantacuzen la Muscali s'a făcut după consiliul și ordinele secrete alle aquestuia.

XI.

Symptomele disgrăției.—Cursa.—Vechiul amicu.—Peticul negru.—Maxil

Brâncoveanul începù a vedé symtome de disgrăție; nu credea ânsă nici pînă acolo pe Români de răi, mai viros pe Cantacuzeni que îi eră consângi, nici pe Turci

atâta de nedrepti și orbi din systemă pe quât eră de cupiđi. Credea quô Turcii au nesațiu numai de averea iar nu și de viața lui. Sciă apoi quô în resbellul cu Muscalii, el n'a fost întelles cu dênșii că alții. Consciința îl făcea încredător. Urra Muscalilor eră probă de ajuns de innocența lui.

In anul 1714 Brâncoveanul querù voiea dela Sultantul să însore pe fiulul său Radu cu filia lui Antiochu Cantemir que se află la Constantinopole. Accordându-i-se aqueastă voie, trimisse pe ginere său Aga Manolache din preună cu domnița Bălașa filia sa qua să adducă dela Constantinopole pe mirésă. Pețitorii avurô onori la Constantinopole, qua nu cum-vă Brâncoveanul să prepuiă quevă și să caute a scăpă. Attunci darô Vizirul, qua să nu se priceapă, trimisse un amicu al Brâncoveanului, pe Mustafă-aga la Bucuresci cu ordin s'î ia și să'î adducă la Stambul. Aquesta la 23 Martiu ajunse pe neașteptate în Bucuresci. Brâncoveanul auđind, trimisse să'î poștească la Curte. Turcul respunse quô è fôrte stătut de pe drum. Tôtă nóptea ânsă Spētharul Stephan Cantacuzen veni și se dusse la aquest Capugi bași, adunò din tôte părțile bani, îi addusse, și îl îndoctrinò in interesurile și planurile lui. Bani eră fôrte eloquenti și convingători pentru Turci.

Adoa đî la 24 Martiu Turcul veni la curte, cu 12 ciododari armați pe sub vestmînte Domnul îi făcuò tôte onorile și că unui trimis al Porței și că unui vechiu amicu; iar vechiul amicu, dupô ceremonie, de față cu toți boierii, scôsse un peticu negru, îl pusse pe umerii Domnului, și că un om que strigă *iades* strigò și el plin de bucurie: *Mazil*—Brâncoveanul căđu jos de perfidia quea mare.

XII.

Arrestarea.—Firmanul.—Boierii au să răspundă de Brâncoveanul; neguțtorii au să răspundă de boieri.—Sigiliul pe averi.—Tocmeala de cu sêra.—Stephan Cantacuzen se numește Domn.

Mustafâ-agâ, amicul lui Brâncoveanul, dișse atunci să viiă toți boerii, le citi firmanul de destituțiune, le spusse la toți pe curat turcesce quô sunt cu toții responsabili pentru Brâncoveanul: chiemô apoi pe comercianți și le spusse quô sunt responsabili pentru boieri să nu lasse a fugi pe nici unul, încredințându'i pe Allah și pe prophet quô 12 mii de Turci n'asteptă de quât un semn la Giurgiu să viiă să puîă focu și sabie pe capitală, îndată que va scâpâ Brâncoveanul sau vre un boier.

Assicurat acum vechiul amicu al lui Brâncoveanul despre tôte, nu întârziô a punne sigiliu la thesaurul publicu și pe tâtă averea lui Brâncoveanul. Nu venisse ellu de florile mărului, acolo erâ ochii Turcilor. Dupô aqueasta se dette de scire imbihorului que veniâ dupô dênșul cu o gâlăgie de Turci qua să intre în Bucuresci.

Tocmeala erâ dejâ făcută de cu sêra. Mustafâ agâ în fața tutulor Boierilor declarô de beiu pe Stephan Cantacuzen

XIII.

Quând ducu pe Ch.istu la Cruce, ducu și pe martyri români la Constantinopole.—Dorul și mila liber lilor.—Torturele.—Curagiul martyului. Armeii erâ misericordiosi p'attunci: da bani cu interes de 30 la sută qua să scape pe veduyă și pe orphan.—Stephan Cantacuzen întrece pe Armeni în charitate.

In aniversara ducerii lui Christu la Cruce, în Vinerea mare ardicô din Bucuresci vechiul sêu amicu Mustafâ

agă pe Brâncoveanul, pe Dómna cu patru nurori, cu ginerele său Ioan Văcărescul și cu un m-cu nepot și fi-lu cu sine, cu mare scortă pe drumul Stambulului. Când la 28 Martiu în ziua de Pasci ajunseseră la Rușciucu tot atunci peștorii nuntași, ginerele și filia lui Brâncoveanul fură arrestați la Constantinople în urma onorilor que li se făcuseră mai înainte.

Drumul eră lung pe atunci, și apoi nu aliungă nim eu după urmă; carnificii lui Brâncoveanul eră sicuri de victima lor. În trei săptămâni încet încet ajunseră la Constantinople; și Martyrul din preună cu familia sa fu aruncat în carcere la quelle Sêpte turnuri, (la Ediculê.)

Stephan Cantacuzen, domnu acum, n'avu nici o greutate de a adună semnătore pe petițiuni scrise din cancellaria lui, în quare se plâgea *bieții chrestini*. (Specia aqueasta de liberali au și durere de bieți chrestini) quă Brâncoveanul 'i-a despuiat și 'i-a stors, și trimisese aqueste plângeri iute iute la Constantinople.—Pôte quă și pentru aqueasta pe Brâncoveanul îl întârdiaseră atâta pe drum: vrea ómenii să inmóie inima Sultanului pentru bieții chrestini cum să nu mai dea grațiă lui Brâncoveanul.

Sultanul se decisse infine să stingă familia Brâncovenilor, mai virtos quând i se făcu atâta milă de *bieții chrestini*; ânsă credend quă mai au queva averi ascunse, îi mai lăssară cu viață: pusse pe serenissimul tată pe Constanti Brâncoveanul la torture să s uie tot que are. Il mai lăssară, îl mai chinură, mai așteptară respunsuri dela Bucuresci, și infine după que vedură quă nu mai are nimicu de quât quelle que sigillasseră și confiscasseră, la 26 August 1714, Brâncoveanul fu scos din carcere din preună cu filii și ginerele său Văcărescul.

Engel în multe aberațiuni va să arate quă Brâncoveanul a fost un omu fără curagiu. Curagiul aquestui martyr s'a vedut la mórte înaintea securii carnificelui.

„Filii mei, disse către ginerele și filii sei, am perdut tot; să nu ne perdem și sufletul învins înaintea pericolului este un suflet perdut. Credință și curagiu daro, și fiă numele Domnului bine-cuvântat! Fiă sângele nostru spre spălarea păcatelor noastre, iar nu spre pedepsa inamicilor nostri! „

Cădu atunci înaintea ochilor părintelui, întéiu capul ginerleui seu Văcărescul, apoi al fiiului său quel mai june Matheiu; apoi al lui Radu, apoi al lui Constantin, și infine fu executat *marele Martyr al României Constantin Brâncoveanul*. Quine é tată và puté pricepe durerea și mărimea sufletului aquestui părinte.

Dómna, nurorile micul nepot și ginerii queilalti furö speriați cu mörtea qua să le mai stórcă Turcii bani; se rescumpërarö cu 50 mii taleri împrumutați dela Armeni cu interese de 30 la sută! Cantacuzen Stephan mai trimisse ânsë Vizirului 40 mii de taleri qua să nu lasse aqueastă famillie să reintre în țerră. Fu darö exilată la Chiutaia în Asia, și stette acolo trei anni pînö murí Vizirul.

Dar Cantacuzen Stephan? a domnit? a împërătit? a făcut vre un bine țërrei?—Abiã avü timp de a prädă moșiele Brâncovenesci și a îmbuibă pe Turci cu bani: beilikci un an și noë luni. La 9 Ianuariu 1716, Cantacuzen fu ardicat cu tată-scu Constantin și cu doi filii ai săi Radu și Stephan, și la 26 Maiu furö tăiați de aqueiași carnefici quari tăiasserö și pe Constantin Brâncoveanul.

EPOCHA A ȘEPTEA.

BEI ȘI GOSPODARI.

I.

Nicolae Mavrocordat I.—Austria ia Bănatul Craiovei.—Constantin Mavrocordat.—Michael Racovița.—Grigoriu Ghica.—Austria dă Banatul în apoi Emanciparea Românilor.

Aqueastă epochă fu quea mai fatală pentru Români. De aqui prin numirea lui Nicolae Mavrocordat cu titlul de beiu la 1716 se începe regimul phanariot în România. În Moldavia începuse mai din ainte cu quâți-va anni quôci Nicolae Mavrocordat fu strămutat la Bucuresci dela Iasi, iar acolo se numi Michael Racovița.

Mavrocordat începù cu așa furie urra asupra boierilor și tyranniele sale, în quât aqueștia se săturarô forțe de timpuriu de principii străini.

Dupô resbellul que se făcù între Austria și Turcia, la 21 Iuliu 1718, în tractatul de pace dela Pasarovici i se dette Austriei Banatul Temeșvarului și al Craiovei cum și o parte din Serbia. Turcia erà îndatorată prin tractate să conserve integritatea teritoriului României și Moldaviei. Incepù acum a dà queea que nu erà al ei.

Nicolae Mavrocordat fuisse arrestat de Nemți în aquel resbel și dus la Sibiiu; la 1719 i se dette drumul și veni din nou în România spre a și exercită tyranniele.

Uccise mulți boieri și le confiscă averile; puse pe preoți la bir; dette voie Turcilor a se aședă cu proprietăți în țerră; desființă tot restul de ostire română. În crudimile sale exilă pe Metropolitul Anthim, și când trecea Dunărea puse de l'innecă. Beilikei că un Pașă din quei mai neomeoși pînă la 1730, și muri pe thron lăssându-se că un model de beiu phanariot următorilor săi.

După aqueastă pestilență politică și soțiale a României, luă beilicul aquestei țerre fiul său Constantin Mavrocordat. Aquesta după patru ani fu resturnat de Michael Racoviță, și dette apoi pe la Turci totă averea adunată prin rapacitatea tatălui său qua să restorne pe Racoviță. În al doilea, beilik, cum veni, puse imposite mari pe țerră și le dette în arendă qua să scotă banii que didesse la Turci—La 1733 fu strămutat în Moldavia și în locul lui veni Grigoriu Ghica. Mavrocordat storse și Moldavia pînă la 1725. Atunci luându'i locul Grigoriu Ghica, se dusse la Constantinopole și cumpedă formal Beilicul Munteniei pe un million, afară de quâte mai dette pe sub mână pe la Pași. De atunci se făcū că un drept al Porței qua la fiă-quare iinvestitură de Beiu să se verse în hasna o sumă fixată.

Se deschisse într'aquestea al treilea resbel între Russia și Turcia. Austria se puse la mijlocu să facă pace cu condițune de a se dă Rusiei părțile dela Marea Neagră, iar Austriei nu mai mult de quāt Domniatele Danubiene. Turciei nu'i plăcū nici o asemenea pace, nici o asemenea intervenire. Austria atunci se făcū focu și deschisse și ea resbel; și fiind-quō perdū tôte bătăile, se mulțumī a încheiă pace și a restitui bucuros României Bănatul Craiovei. Aquest tractat de pace se făcū la Sigidin la anul 1739, și se trasserō și Rușii din Moldavia renunțind și ei la părțile dela Marea Négră.

Mavrocordat Constantin se puse atunci pe reforme, pentru quō reformele adducu de multe ori și mai tot

d'auna bani: înalță impozitele, mărescu veniturile Statului, quare din Vistierie n'au să facă de quât numai un pas pînă în casetta beifului sau agospodarului.

Intre reformele que își propusse beiful, fu și reforma de a *desromâni pe români*, adică de a emanciã pe săteni de servitutea în quare îi suppusse Michaiu Bravul. Aqueastă reformă adducea mare venit beifului, quoci aquei servi, devenind contribuabili sau birnici, birul de aici înainte erã să'lia beiful, și cu quât unul se înavuția, cu atâta boierii scăpëtã. Sub masca chrestinătății Mavrocordat promisse aque stã pefacerere, Mavrocordat întrecea la chrestinătate pe călugări din Phanar que ne luã monastirile. Iar boierii Români quând erã vorba de chrestinătate, tot d'auna au sciut sacrificã nu numai venituri ci și dominiuri întregi spre a dotã Monastiri și alte aședeminte de bine-faceri. Liberarõ dar boierii în unanimitate pe frații lor de aqueeasi națiune și religione.

Satrapî Constantin Mavrocordat pînă la 1744 quând fu strămutat la Iaș; iar în București fõ trimis Michael Racoviță. Reformele din țerra Română le dusse Mavrocordat și în Moldavia, pentru quõ și acolo reformele scotea la bani.

II.

Michael Racoviță—Constantin Mavrocordat—Aquestia se tot mutã quând a București și quând la Iași.—Grigriu Ghica—Constantin Racoviță—Mavrocordat cã un strigoiu în ai sôselea beilk.

Racoviță Michael erã și el phariot și avea de typ pe Mavrocordatii quari croisserõ drumul. Qua să facă și el la bani, începù a storce, pentru quõ Mavrocordatii de-puiasserõ de tot. Locuitorii fugirõ peste Țucere la Turci de multa împilare. Satrapî însẽ Racoviță numai pîõ la 1744 și în locu'i veni iar Constantin Mavrocordat. Țerra acum avea locuitori pré puçini, qui să scõtã

dar dela quei puçini quât ar fi putut scôtte dela quei mulți, aflò cu calle, iar dupò nisce reforme nuoe, să îndoiască și să întreiască impositile. Mai beilikel așa îndoind și întreind birurile pînò la 1758, și iar fu trimis în Moldavia. Dupò principul phanarioților aqueste mutări sau preâmlări erà o specie bunióră de unire a Domniatelor luate de beilik. Quând se dusse de astă dată iar la Ieși, în locul lui veni iar Grigoriu Ghica.

Quând Mavrocordat Constantin mai veni în Moldavia emancipò și acolo pe *Români*, tot cu cugetul eu quare îi emancipasse și în Muntenia. Noi ânsè n'avem să le cercetăm cugetul; quoci de multe ori inemicii cugetând să ne facă rêu, ne facu quel mal mare bine. A vrut Dumneșeu cu *Românii* și au venit și phanarioții cu reforme. De astă dată ânsè Constantin Mavrocordat nu pré avu parte, quoci abià făcu aqueastă reformă, și quând erà să se fòlosească dintr'ênsa, Constantin Racoviță fliul lui Michael dette la bani la Constantinopole și'l scósse din *huzmet*.

Grigoriu Ghica în România stette pînò la 1752, quând și muri; și în locu'i veni dela Ieși Constantin Racoviță. Așa se preâmlă pe attuinci beii. Stórse și aquesta țerra pe quât putea stórce un beiu phanariot și mai virtos un beiu nuou. Oamenii firesce quò țipà, și Pórta atâta așteptà qua să facă la mutări și la fiă-quare mutare să ia milliòne. În locul lui Constantin Racoviță strămutatul veni iar Constantin Mavrocordat, la 1756; și de astă dată dicea quò a venit fòrte săracu pentru quò îi luasserò Turcii banii, și intrasse și în mari datorii. Qua să respundă dar banii împrumutați și qua să pótă mai adunà și pentru sine, sul birul pînò la 60 lei de familie (și aquei 60 lei pe attuinci făcea mai mult de 20 galbeni). La anul 1758 fu scos iarò și arruncat în quelle șapte turnui, unde își rescumpèrò viața cu 300 de pungi de bani. Se împrumtò ânsò la Meteline

cu 1000 de pungi de bani și iar cumpără beilikul mai promițând Vizirului 150 de pungi tot de bani; eși din carcere că din mormânt și iar mai veni a șesea oră că un strigoiu în Bucuresci la anul 1761. Creditorii îl urmară acum, și qua seși scotă banii îndoit și întreit, querură să le dea dregătoriele țerei pe mână. De astă dată mai beilikel pînă la anul 1736, și după destituire se dusse la Constantinopole în disponibilitatea *Devletului*.

III.

Matheiu Ghica.—Constantin Cehan—Scarlat Ghica.—Ioan Calimache.—Stephan Racoviță.—Alexandru Ghica.—Grigoriu Ghica.—Grigoriu Calimache—Constantin Mavrocordat.

Mai beilikeiră prin intervaluri pînă la 1770

În România:

Matheiu Ghica la 1752.—Constantin Cehan la 1753
Scarlat Ghica la 1758.—Stephan Racoviță la 1764.
Alexandru Ghica la 1766.—Grigoriu III Ghica del
1768 pînă la 1770.

Iar în Moldavia:

Ioan Theodor Calimache, român din Calimănesci; lip
ansă pe lîngă Nicolae Mavrocordat și phanariotisa
ajunse și el beiu, schimbânduși numele din Calimănescu.
în Calimache. Aquesta împilă delă 1758 pînă la 1761.
După aquesta veni fiul său Grigoriu Calimache și
împilă pînă la 1767.

Veni apoi Grig. Alexandru Ghica și împilă pînă la 1767.

Veni apoi iar Grigoriu Calimache și împilă pînă la 1768.

Mai veni apoi de a patra oră Constantin Mavrocordat
que satrapisse în Muntenia de șese ori, și mai satrap
acum pînă la 1770, Quând, deschidînduse al patrule
resbel cu Russia, fu prins de Muscali la Gallati,
cădînd la pat de o plagă la picior, murî.

IV.

Resbellul Ecaterinei.— Manole Roset și Prăscoveanul.— Grigoriu III Ghica.— Qua să appere Gallitia de Tătari Austria ocupă Bucovina — Grigoriu Ghica perde capul pentru quō protestă.— Nicolae Caragia.— Michaeli Suțu.— N. Mavrogene.— Alexandru Mavrocordat.

În resbellul que deschisse împărătesa Ecaterina cu Turcia la anul 1770, pacea se închieă la 1774 la Kiuciuk,-kainzagi, îndatorindu-se Russia a da înapoi Domniatele que le occupasse deja. Se dicea în aquel tractat quō s'au restituit României drepturile salle, și Boieri adunându-se pentru allegere de domnu, se formară doē partituri; la unii que se dicea mai celebii iau cum am mai dicea progresisti, le remăssesse inima se un Phanariot a nume Manole Rus-t, que fuisse punit domnu și n'appucasse să domuească; alții pe quari nelebii îi numia Români proști și ruginiți, voiă un Români pe Stephan Prăscoveanul din Craiova. Pôrta âsă după învêțul său, nu se uită nici la unii nici la alții și trimisse d'a dreptul pe Alexandru Hysylante în România și pe Grigoriu III Ghica în Moldavia.

Aquestia, sau pentru quō stăpânii lor Turcii se mai sbucinasseră quând de Musscali quând de Nemii și li se mai înfrânsesse cerbicea, sau pentru quō ei eră ômeni mai de omenie, guvernară țerțele mai cu blând.ței restabilind schólele din timpul domnilor pământeni, și regulând administrația și judecătoriale.

Pe atunci Russia, Austria și Prussia în învoire ocupară și împărțiră Polonia; iar când la 1774 eșiră oștirile rusești din Moldavia, Austria trimise și ocupă pe de ntregul Bucovina que o ține pînă astăzi sub, cuvînt quod daqua din Polonia i-a cădută în parte Gallițiae Bucovina apoi îi este foarte necesariă qua să appere du acolo pe biata Galliția de Tătari. Iar în quāt pentru Pōrtă quare se îndatorasse a ține întregd hotarele Moldaviei, se determină mai bine să ia bani pe Bucovina și să tacă. Tîrgul și vîndarea aqueasta se făcū la 25 Februarie 1777.

Grigoriu III Ghica protestă că și un Român în contra aquestui act attentatoriu la drepturile Moldaviei; aquest protest însă îl costă Domnia și viața. Pōrtă trimise ianiceri și l' uccisseră la leși; iar capul i l' trimisseră la Constantinopole qua să se încredințede acolo quod s'a împlinit pe de plin ordinele. Ghicii dela aquest domnitor nu mai fură numărați între Phanarioti. Pămîntenia, o au prin sîngele străbunului lor.

Se trimise apoi la Bucuresci Nicolae Caragiă, și aquesta beilikel numai un an; și după dînsul se trimise Michael Suțu, și beilikel pînă la 1786, când în locu'i se trimise Nicolae Mavrogene.

În Moldavia, după uciderea lui Grigoriu Ghica, se trimise Constantin Moruz la 1777; phanariotisd și în el țerra vre o patru ani fără în semnătate și în locu lui se trimise Alexandru Mavrocordat. În zilele aquestui beiu se aședară agenți consulari în Bucuresci și leși din partea Austriei și Rusiei.

La 1785 se trimise alt beiu numit tot Alexandru Mavrocordat supranumit Ficara.

În anul 1785 se tăiară și în Transylvania Hora și Cloșca capii Revoluțiunii Românilor.

V.

Mavrogene.— Al cincilea resbel.— Ienache Văcărescui.— Pacea.— Michael Suflu.— Alex. Moruz — Hangerliul.— Constantin Hypsylante.

Nicolae Mavrogene se trimisse beiu în Muntenia la 1786. Ellu fu un omu original și stravagant: când tyran, când bufon, când drept, când assupritor, când religios pînă la bigoterie, când theompect (batjocoritor de divinitate). Omul aquesta qua să și bată jocu de instituțiunile țerrei, boieri într'o di și pe callul său que se numiă Talambașa și 'l revestil cu rangul de clucer mare.

Quând la 1787 se deschisse al cincilea resbel între Turcia și Russia și Turcii intrară în țerră, Mavrogene atunci sperid cu mórtea mulți boieri; și pe quei mai patrioți se mulțami numai a'i exilă. Intre aquesta fu și Ion sau Ienache Văcărescul, primul compunător de gramatică română, și poet.

Se uní și Austria la aqest resbel. Atunci veniră vre o 30 de mii de Turci în Bucuresci, pe lîngă quari Mavrogene mai adăogend voluntarii Arnăuți, Sêrbi și Bulgari, formò o armată de 100 mii peste quare fu numit el maresal sau Serasker. Pe quând Muscalii invingea pe Turci, în Moldavia, Mavrogene bătea pe Nemți de'i stingea la Sinaia și la Cozia. Servi el cu mare credință Turciei, și pînă a nu se închieia pacea, fiind quò murl Vizirul protectorul lui, și fiind quò

Mavrogene se oppunea la pacea rușinosă pentru Turcia, când aqueasta erà victoriosă, nuoul Vizir, que erà cumpărat de Austria, pusse și i tăiò capul pe când erà peste Dunëre aproape de Sistov. Mavrogene pînò a nu muri strigò: „quine vâ mai servi cu credință Turciei cã mine sã pață.

Pacea se încheiò cu Austria la Sistov la 4 August 1791; iar cu Russia tot în anul aquella la 29 Decembriu, când Russia își învinse hotarele pînò la Dunastru.

În Muntenia se trimisse beiu Michael Suțu, și în Moldavia Alexandru Moruz. După un an apoi trecù Suțu în Moldavia, iar în Muntenia îi luò locul Moruz.

La anul 1797 se destituirò beii, și în Muntenia fu trimis Constantin Hangiarliul, iar în Moldavia Constantin Hypsylante. Lui Hangiarliul după un beilik de doi anni, Pòrta trimisse și i tăiò capul la București în curtea domnească.

Veni apoi la anul 1799 iar Alexandru Moruz și stette pînò la 1801, când în locu'i se numi în al treilea beilik Michael Suțu.

III.

Pasvantoglu.— Michael Suțul.— Spargerea capitalei.— Melamos și Crai de curtea-ve. hic.— Înălțimile crăiești sburarò de pe furci drept la nemurire.— Unirea Beilicurilor.— Constantin Hypsylante.— Generalul Sebastian Turcii când nu putea uccide pe filiu, uccidea pe tatăl.— Al Șeselea resbel.

Ancò de mai înainte din dillele lui Hangiarliul se sculasse un aian dela Vidin, a nume Pasvantoglu, allungò pe Pașa de acolo, se revoltò în contra Porței, și comisse mari nelegiuri atât dincolo quât și dinquaci de Dunăre. Michael Suțu abià ajunse în Terră, și Bucurescii se sparserò de frica ómenilor lui Pasvantoglu que devastasserò Oltenia, și mai vîrtos de frica Turcilor

imperiali și unor voluntari Arnăuți și Bulgari que venisseră în contra Pasvanlıilor. Aquestia querându'și lefele pe atâtea luni și vistieria fiind desecată, se sculară asupra Beiului și Boierilor; și când fugiră și aquestia în Brașov, toți oamenii fără căpătăiu se sculară, își alleseră un căpitan dintre dânsii a nume Melamos; violară palatul, îi pusseră cuca beiului pe cap, luară stindardele și tuiurile curții, appucară stradele în țipete, sparseră case, magazine și mai virtos pivnițe, strigară și ei un fel de: să trăiască libertatea și egalitatea! se numiră *crai de curtea vechie*. Aquestia qua să trecă și ei la nemurire se preparară a da focu Bucurescilor, când Beșleaga que se află cu quâți-va Turci la Cotrăceni veni și restabilă ordinea. Înălțimile crăiesci fură avântate la nemurire de pe înălțimea furcilor, adică Melamos și consortii fură spândurați după toate formele quelle mai expeditiv.

Venind apoi mai mulți Turci imperiali dela Rusciucu, Alexandru Suțu que se află la Ieși fu numit de Pörtă beiu peste ambele Domniate que ajunsesseră beilikuri. Unirea beilikurilor sub un beiu se făcù; numai rămânea de quât unirea definitivă a beilikurilor, adică marele pašalik. Din fericire nu ținù atunci dequât numai trei luni aqueastă unire monstruasă. și beiful îndoit fu destituit, și în locu'i se numiră în Bucuresci Constantin Hypsylante, iar la Ieși Alex. Moruz, la anul 1802.

Beilikul lui Constantin Hypsylante se semnală cu cutremurul quel mare dela 14 Octombriu, cu incendiul quel mare, și cu formarea unei oștiri de vre o 4000 de adunătore. Ellu se înțellesse în secret cu Cara-George que se luptă în Serbia pentru libertățile ei; cum și cu cabinetul Russiei. Atunci trecând prin Bucuresci generalul Sebastiani ambassadorul lui Napoleon I. lângă Pörtă otomană, voi a tragge pe Hypsylante în politica napoleoniană, și neputând reuși, îl denunțiă la Pörtă.

Hypsylante auzind quô i s'a decretat destituțiunea și mórtea, fugi în Brașov și de acolo la Petreburg. Turcii din cauza fliului Constantin, arestarö pe tatäl sêu Alexandru Hypsylante que se aflä în Constantinopole și i tăiarö capul.

Pörta numi apoi în locul lui Hypsylante iar pe Alex. Suțu. Constantin Hypsylante änsë intrasse gospodar dejä cu Russii în Moldavia. Acum Russii vreau sä fiä mai expeditivi și querurö sä puiä Dunërea hotar între Turcia și Russia: Turcii nu voirö și începü al șésele resbel quare ținü dela 1806 pînö la 1812.

Quänd la 1812 Russia fu nevoitä a face pace din cauza lui Napoleon I. în locu de a perde din aqueastă pace și Crimeea, fu atât de îndemänaticä, în quät luö și Bassarabia. Aqueasta costö viața fraților Moruzi din quari Demetriu fuisse unul din Murahazi (imputerniciți spre a închieiä tractatul: Turcii fi tăiarö.

IV.

Ioan Caragea.—Scarlat Calimache.—Alex. Suțu.—Michael Suțu.—Revoluția din 1821.—Tudor Vladimiresc și Alexandru Hypsylante.—Zavergii.—Turcii.—Din sângele lui Tudor resar domni pământeni.

Dupö închierea păcii și retragerea Russilor, furö numiți bei, în România Ioan Caragea, și în Moldavia Scarlat Calimache. Caragea stette cä un satrap pînö la 1818. În timpul lui din dreptul de autonomie s'a elaborat și s'a publicat un codice de legi, fără a fi suppus la controlul nici al Turciei nici la Russiei. Caragea presimjind quö are sä'i viiä destituirea dinpreună și cu perderea capului, fugi la Brașov, și de acolo trecü la Italia cu töte averile que storsesse din țerrä.

În urma lui, Boierii făcurö querere la Pörtä spre ași allege ei domnu dupö vechile drepturi. Pörtä änsë le trimisse iar un beiu pe Alexandru Suțu; iar în Moldavia pe Michael Suțu în lucol lui Calimache.

Eteriele greco-Salvesse întinsesseră în dillele lui Alex. Suțu între Greci și lavă peste Dunăre, și își făcuseră mulți partizani și între boierii quei mai jûni ai României. Popolii Chrestini din Turcia n'asteptă de quât semnalul spre a se sculă în revoluțiune. Michael Suțu al Moldaviei întră și ellu în conspirațiune. Alex. Suțu al României nu vol; și de aqueasta se întemplă de și murî în 29 Decembr. 1820. Attunci în anul 1821 Alexandru Hipsylante general rus, trecu din Russia în Moldavia și din preună cu Michael Suțu ardicară stindardul revoluțiunii la Iași; începură a adună volintiri Arnăuți, Bulgari, Sirbi și Greci. Predominând între aquestia elementul slav, detteră nume aquestei mișcări *Za-vera*, adică pîntru lege, și aquesti revoluționari se numiră zaverzii Pînă a uccide și a pradă pe Turci, începuro a uccide și pradă pe Moldoveni. În Bucuresci se formară mai multe capitănate, al lui Iorgache al lui Sava, și alții. Peste Olt se sculă Slugerul Tudor Vladimirescul, și adună peste 16 mii de panduri Români, spre a face causă comună cu chrestinii toți; avu sub sine și două căpitănate de străini Bulgari și Arnăuți, unul sub Makedonski și altul sub Hagi-Prodan:

Quând aqueastă oștire de Panduri ajunse în Bucuresci și se aședă la Cotrăceni, în Metropolie și airea în pregiur, Hipsylante veni din Moldavia și se aședă la Colintina cu o adunătură de vre o 300 înși, pe lângă quari se uniră și ai lui căpitan Iorgache și alții. Hipsylante voiă a i se supune și Tudor cu aquei 16 mii ai sei, și a'l recunósce de domnu al României. Tudor îi respunse quă Români s'au sculat spre a se liberă de jugul Phanarioților și a dă ajntor Chrestinilor; iar nu spre a și schimbă stăpănul, și a se uită cu nepăsare la Zaverzii cum pradă țerra. Din aqueasta, se urmă neînțellegere. Pînă intrară Turcii în țerra. Attunci Hipsylante se trasse la Tîngoviste; și Tudor que se afiă la Golești, fu trădat de căpitanul său Makedonski și dat în mâniale

Hypsylantescului Căpitan Iordake. Aquesta îl trimisse captiv la Tîrgoviste și Hypsylante îl uccisse.

Zavergii furö bätuți de Turci, și din sângele heroului României resărirö iar domni pămëntenı, de și cu numele de bei. Dupö risipirea Zavergiilor Pörta querü din fäquare domniat a se trimitte la Constantinopole quâte cinci sau șepte candidați de Domni. Din Boieril que furö trimiși, Banul Grigoriu Ghica fu numit beiu în România și Ioan Sturza în Moldavia.

EPOCHA A OPTA.

IV.

Grigoriu IV Ghica.— Ioan Sturdza.— început de regenerațiune.— Al șepte-lea resbel la 1828.— Regulamentul organicu.— Alexandru Ghica.— Michael Sturdza.— Protestul dela 1836.— Zavera dela Brăilla.— Căderea lui lex. Ghica. Allegerea lui Georgiu Bibescu.— Zavera dela 1848; și contra zavera; Regeneratöre.— Baltaliman și Beii-gospodari

Grigoriu Ghica veni Domnu în Bucuresci în tönna annului 1822. Sub dënsul se pardosirö stradele cu pétră; se ardicö collegiul din Sântul Sava unde din dillele lui Caragiä Georgiu Lazar începusse Mathematicele și philosophia în limba română. Se dotö aquest collegiu cu professori români; se întrudusse methodul lancasterian, quare elaborat de Danil Thomescu, fu pus în execuțiune de Theodor Paladi. Sub aquest Domnu începü a se deșteptä în Români spiritul naționalității; se numi un comitet spre a elaborä un regulament de reforme.

Russia nu recunoscü pe Domnii români, și nu trimisse consoli în Bucuresci și la Ieși, de quät cu queva mai nainte de resbellul que declarö Turciei la 1728. Atunci țerrele furö ocupate de Ruși; și Regulamentul, elaborat sub Grigoriu Ghica, fu modificat șub presidința

consolului Rus Minzaky. Banii Gr. Brancoveanul, Barbul Văcărescul, C. Bălăceanul, Vornicul C. Câmpineanul, și Vornicul I. Văcărescul poetul protestară încontra modului de a se modifica și desbatte regulamentul, pentru quă adunarea generale n'avu de presidente pe Metropolit, ci pe consulul rus. Quei mai vechi cinci boieri muriră în aquellași an. I. Văcărescul fu exilat de Russi. Regulamentarii se dicea progresisti; Conservatorii drepturilor Patriei trecea de retrogradi. Desbătut într'o adunare generale de revisiune, se intrudusse în aquel regulament fără scirea Adunării un articol prin quare autonomia țerei se punea sub controlul Russiei și Turciei, După închierrea păcii dela Adrianopole în 20 August 1829, Russii se retrasseră din domniatie în anul 1834, și fură numiți bei și gospodari tot de o dată că domnitori, în România Alexandru Ghica, și în Moldavia Mihael Sturdza. În 1836. Adunarea generale a Boierilor protestă în unanimitate în contra articolului strecurat în Regulament prin quare se răpiă autonomia țerei.— Sub Alexandru Ghica se formară quâte va jurnale în limba Patriei; școlă lancasteriane în tôte satele. Eteriele greco-slave se încercară la 1840 a face o nuoă Zavera la Brăilla: Alexandru Ghica o întêmpină și făcù a se află adevărați ei urđitori. Aqueasta îi adduse căderea la 1842. Atunci după un secul și jumătate Nația reintră în dreptul său de allegere. Adunarea generale a reprezentanților din 20 Decembriu, allesse *Domnu* pe Georgiu Bibescul; quare domni că alles al Națiunii pînă la 1848.

Ansă urđitorii conspirațiunii dela Brăilla urđiră un nou complot sub aqueeasi influință străină, spre a desthronă pe allesul Națiunii, a prădă averile și a dă pretext legal de invasiune. Nația, întregă protestă în contra anarchiei, proclamă o constituțiune. Capitala întregă veni la palat spre a susținne pe Bibescu allesul Națiunii abandonat de oștire. Aquestă susemnd constituțiunea;

intimidat ânsă de seșe descărcari de pistole assupră'i și mai mult de urdătorii conspirațiunii, abdicò la domnie, lăsând legalemente frênele Guvernului în mâinile ministrilor constituționali que numisse; trecù apoi în Transylvania. Facțiunea ânsă a tulburătorilor salariati, amėgl Popolul, dupò departul Domnului, și îl făcù a rumpe firul legal, și aproclamă un Guvern provisoriu.

Aqueastă abattere din drumul legal, addusse apoi mari catastrophe, și invasia Turcilor și Muscalilor, cum și convenția dela Balta-liman quare addusse dupò sine iar instalare de bei și de gospodari impuși, în locu de domni alleși.

Aqueasta a opta epochă nu è terminată. De va fi egală cu prima, va fi o epochă de organizare și de regenerațiune. Tot que putem dicce este quò tótă regenerația și reintregirea è precedută de o crise, și tôte quâte s'au întemplat dela 1821 pinò astăzi nu sunt de quât o crise que va adduce sau întremarea sau mórtea.

Terminăm aqueastă răpede scriere prin a arătà rolul principal al Românilor de mai mult de 17 secol.

Quăți din Romani dupò formarea imperiului roman sub August mai remăssesserò republicani, quei mai mulți au cătat a îmbrășă Christianismul que le perfecționă doctrinele liberali și egalitare și quare le addusse noe persecuțiuni.

Romanii venirò în Dacia quei mai mulți chrestinați, și pe quând Roma imperiale persecută pe chrestini, aquestia alergà quei mai mulți în Dacia, în timp de 200 de anni. Sub Constantin quel mare, Români din Dacia trimisserò la synodul dela Niceea patru episcopi, și Gothii que furò chrestinați de Români alți doi.

Români diu Dacia au chrestinat pe Golhi, pe Bulgari, pe Sirbi, pe Croați, pe Bohemi, pe Ruși și pe Unguri.

Dupò Schismă, Români cu Bulgarii ajutarò pe Greci a mântui Byzantiul de imperatori latini, Români cu

Bulgarii și Serbii apărară orthodoxia în contra Papismului armat la Resărit prin Cruciați și la Appus prin Unguri. Românii susținură orthodoxia nu numai cu bracele și cu sângele, ci și cu averile, fondând mănăstiri și lăssëndn, și copii și descendenții săraci. Românii detterő asyl Grecilor dela luarea Constantinopolii de Turci. În România se a dicò primul stindard al Libertății Grecilor. Românii se pusserő de model spre generarea popolilor vecini din Oriente, Eltő rolul sau missiunea Românilor: Din Republicani devenirő Chrestini, și Crestinară atâtea Națiuni; conservarő Christianismul primitiv adică orthoxia. o appërarő și o susținură. A fi orthodoxi cu toții va să dică a fi tari prin unire între sine și cu popoli împilați din Orient. Quei quari voiescu să'i desbine prin uniația cu Papa, nu facu de quăt a semênà discordia, și a preparà ruina prin desbinare. Românii și au împlinit missia în 17 secol, și daqua este o Provedință, viitorul lor va fi demn de înalțul lor apostolat que'l au împlini atât îndelung, și cu atâtea sacrificiuri.

CONCLUSIO.

Quâte ânsë se coprinde in aqueastă cãrticică de șei spredece cõlle, quâte s'ar puté coprinde intr'o historie de deci și deci, și sute de volume que ar vorbì de trei deci de seculi ai ginței romane și de alți dece seculi mai 'nainte ai ginții dacire pãrinții, bunii și strãmoșii nostri ni le-au conservat pînõ astãdi coprinse într'un mic scut, quãt un romanat sau un leu de micu quare este stema Romaniei întrëga.

La inceput Dacii cãaborigeni, adoratori ai luminei ei se închinã la luminarii sau focurile ceresci. la sóre, la lunã și la stelle. Doctrinã anticã a Chaldei, a Magilor, ai quaror descindenți, conduși de stella mergãtore înainte venirõ a adorã nascerea in preesepiu a nuolui suveran, a Cuventulii, era doctrina Dacilor.

Drapellul Dacilor que bravã forța imperiului roman fiind dragonul, erã adornat sau încornat cu Sórele d'o parte și cu Luna de alta, și la midlocu cu un lucéfër.

Dupõ conquista lui Trian, drapellele legiunilor romãne, que purtã unele aquila, altele Leul. altele capul Taurului, și alle fotei Delphinii, dupõ politica tolerenta de a adoptã doctrina și deii popolilor coqueruți, nu întãrziarõ de a fi adornate cu stema Daciei.

D'assupra Aquilei Romane se pusse a strãlucì sórele și Luna și lucéferul.

D'assupra Leului Severinului, aquelleași embleme strãlucirõ in datã.

D'assupra capului Boului, Sórele, Luna și Lucéferul își reversã lumina și tãria cu aqueeași claritate.

Delfinii fotei furõ coronati cu aqueeași anreolã cerescã.

Ouãnd Dacia, devenitã Romanie, deveni și creștinã, Aquila romanã se armõ cu Crucea.

Dupõ distrucția imperiului roman de Barbarii, Ioan quel Bun descindent al Imperatorului Niger sau Negru, făcù qua Aquila sãși innoiascã junetele și sãși întindã aripele protectõres spre un svol triumphãtor, que strãbatõ secolii pînõ sã se appropie de secolul Doë deci spre a'i deschide porțele prin puterea Crucii. Papa fi binecuvëntõ și curagiul și fapta și 'l recunoscu de sucesor la imperiul roman.

Quãnd din mai multe republice federative se formõ Domniatul Romaniei sub Radu Negru, filiul lui Theodor Negru, și cu dënsul se unì și Banatul Severinului, amendoș stemele, Aquila și Leul se unirõ într'un scut; in quare Aquila imperiale

și cruciată luò centrul, Leul Severinului d'o parte, Dragonul dacicu de alta cà nisce sateliți în laturele planetului central, și Sórele Luna și Lucéfêrul Dacicei confirmă conquista și domnirea elementului roman civilisator chrestinător al Barbarilor.

Tot asemenea Domniatul Moldaviei fu scutit de Capul Taurului cerescu, avênd Sórele Luna și Lucéfêrul drept aureolă, și delfinii drept sateliți.

Transylvania, peste emblema munților, se vede stâlucind cu Sórele, Luna și Lucéfêrul.

Quând astăzi România se unescu cu Moldova precum o dinoră cu Oltheniasau Severinul, ambele emblema, Aquila cu apauagele salle și Taurul cu alle salle ca gemeni se unescu într'un singur scut încoronate cu Sórele, Luna și lucéfêrul custodit de giur împrejiur, cu Leul d'o parte, cu Dragonul de alta, cu Delfinii cà base sau fundament. Ettò stema țêrrei quăria nu mai lipescu de quât clipeii sau scuturile Almașului, Făgărașului și Maramureșului.

Aqueasta stemă ne demonstră originea noastră de o dată cu lumea adorătoare luminelor ceresci, historia noastră de patru și cinci mii de anni, ne arăta queea que am fost, queea que suntem și queea que vommu fi.

La aquest scut, la aquest paladiu nici o mână sacrilege nu pôte cutedà nepedepsit, nici de a smulge, sau ommitte que-va, nici de a adaogî que-va eterogen și usurpator.

Ministerul trecut, veni în sesiunea de esttimp a Represențanților Națiunii cu un proiect de lege pentru definitiva stabilire a armelor sau scutului Țêrrei prin nisce sophissime quând de esthetică pe quare n'a simțit'o nici o dată, quând de sciința eraldică pe quare n'o cunoscū. sau, quare este și mai rêu se prefacu quò n'o cunoscū, smulserò Sórele, Luna și Lucéfêrul d'a mai încăldî și luminà inimă Romaniei, și adaosse o devisă cu totul eterogenă que nu pôte sta înpreuna și cu atâta mai vêtos în inima stemei romană existința uneia este mórtea quellei lalte, și noi voim să trăiască amendoë separate la locul lor respectiv de parte una de alta.

Sciința și drepturile Eraldicei ênsuși nu permit nisce asemenea sacrilege. Precum Rossia nu pôte arborà prin allianțe de familie, drapellul sêu, pe vre o cetate, pe vre un babellu sau pe terrêmul prusian, și vice-versa, Prusia să 'și arbore sau să 'și altoiască alle salle în alle Rusiei asemenea nici una din emblemele sau devisele Prusiei nu pot a se altoi nepedepsit în alle Romaniei. Crucea Aquilli, a devenit dela 1848 junghilu

lui Aod . . . . Stăm aquí și terminăm cu Ecclesiastul: "dăm
pretextu înțelepților și mai înțelepți se vor face."

Că resumat al istoriei noastre reproducem aquí Oracolul
Romaniei edat în anul Domnului 1870, ora primă, spre a se
cresce pruncii cu dânsul dela sînul Mamelor și al Ecclesiei
Resăritului quare este ênsuși Romania, que din filie a Bruților
a devenit Apostol.

F I N E.

ORACOL
LA
ROMANIA

ORAOL

LA

R O M A N I A

Trăgându-se la sorti în numele Romaniei, au eşit Numerile urmatore
I Emblema Pietăţii sub No. 15, — II Gladful Triumphului sub No. 63, III
Principe bune, consequinţa mai bune, sub No. 3. — IV No. 50 que în-
semnă putere, cade resturnat que arată perderea puterilor, amaruri
tribulaţiuni; — V cu No. 15 Emblema Melancoliei indicând un spirit ma-
ladiv, căutând prin schimbări o distraţiune. — VI Desillusionarea după
o încredere orbă: esse prin No. 55 resturnat. A. VII Trădarea în promi-
siuni banali în pacte solemne individilor adduce galbenarea şi State-
lor paralise în finanţe, inpică No. 18 resturt.

I.

(No. 15)

Emblema Pietăţii d'a inimă naltare
Îţi cade, Romanie, că pétră, cardinală
La templele naltale spre-a Omului salvare,
Tu încarnarea Verbului, drept fede naţională
Ţi ai însuşit drept viaţă în Terra ta promisă
S'ai dat drept de cetate Vieţii spirituale:
L'ai tăi fii Evangeliul fu lege 'n inim' scrisă

II.

(No. 63)

Drept gladiu al trinmphului, drept armă purtaşi cruce
Şi chreştinat-ai Barbarii, că Dacia conquisă
In callea'ţi gloriósă avuşi Cuvântul duce
Şi-te-ai luptat cu braçul, cu mintea spre-a convinge
Şi-a demonstrà quo Sorele la Răsărit străluce
Şi qu'aquila romană prin cruce se destinge

(No. 3).

D'atâți ș'atâția secoli un geniu te grotege
 Că scutitorul angel și mysticu că o sphynge
 Aquesta è credința que-avuși d'eterna lege
 Quò *buncle principe dau cosequini'* mai eune,
 Quò queea quare semenî, aqueea vei culege.
 Lycug, spre-a 'ntări Legea în cuget își propusse
 S'abdice la corónă, la interese-umane
 L'affecțiuni, la patrie, căminele străbune
 "Și dice-o viri ai Spartaei, prunci, vergini și matrónae
 Jurați a țiane legile intacte 'nviolatē;
 Jurați quò numai legile au drept de suveranae,
 "Qu'avënd aquellea'și drepturi, o singura dreptate
 Avoti și datorie la patria comună,
 La Dei la Stat, l'a Omului întrégă libertate.
 "Eu v'abandonu de astădi; și voi toți în preună
 Ve guvernati de sine suppuși la vocea Legii
 S'o respectati în tôte cu-amor cu vociea bună
 "Și pînă l'amea întorcere suppuși să'i oă Regii
 Que singuri veți allege să vă governe în pace
 Să vă conducă 'n arme, să bată sacrilegii,
 "Recompensând Virtutea și cetățeni a facee."
 Așis; și toți jurarō, și el de bună voie
 S'expatriă 'n tăcere că Omul quare tace
 Quând serios decide, qu'Anangă sau nevoie
 E Deul-consequință, și toți la ea se 'nchină
 Și Ratia supremă, toți deii și-'nsuși Joie.
 Ea pe pământ și 'n ceruri ordonă și domiă.
 Se dusse Legistatorul, decis să nu mai viiă
 Și nu se mai întorșe din lumea lui străină.
 Qua în eternu Spartanii sub jurament să fiă
 Quò vor definde Legea mai mult de quāt viața
 Și quò Spartanul Patria prin morțea'și ține viă.
 În adevăr quò Atropos își uită-a tăiă ața
 L'assemenea principe, și dură ori-que ginte
 Que își respectă legile și infrunta mórtea în față.
 Lycurgu semend în Sparta credință nenterese
 Și tótă lumea scie, confirmă precum sinte
 Quò și 'asuși după mórte devotament culesse.

Cu cât e sacrificiul, cu-atâta ș'al lui prezin
 Și sacrificiu mare Destinul își allesse
 Dela romana ginte și marele'i imperiu.

Qua să trăiască n secolu cu-o missiune mare
 Să 'ntindă Verbul Greciasii în vechiul hemisferiu
 Al tēu Brutu, Romanie, Părintele tēu are
 Speranțe mai înalte și drepturi mai subline
 Să quēră-eterinitatea cetății que resare
 Din sângele seu propriu prin voturi marinime.

Iși sacrifică filii spre 'ntemcierea Romaei
 Pe petrele Dreptății, temeie legitime
 S'a Romaniei 'ntrēge prin arderea Sodomēi
 Tyrannului Tarquinu. — Ardi, o Romanie
 Și'ti vedi a ta origine, și fundamentul Domaei
 Când Brutu uită tōte, natură, părinție.

Spre-a 'ntemeia republica Contēplă'i sacrificiul:

“Părinți conserși exclamă, vē duceți la Senat:
 Eu nu mai pot acio sa queru a luă locul.
 Vē duceți, sterminați-mi culpabila mea stirpe
 Și padepsiți într'ensa pe pater mai 'naite
 In sângele meu propriu que este al lui sânge.
 Pe mine mai 'nainte, să nu remâie Romaei
 Nici umbră, nici cavēntul d'a fi mai generosă.

“O dei! fiă-vē voiea! Decideți, mă suppuu.
 Resbunatori ai Legii, resbunători ai Romaei
 Voi ați fondat prin mine al Libertății nōstre
 Eternul edificiu, puind temeiu dreptatea.
 Vreți voi a surpă singuri aqueste fundamente
 Și sacre și eterne? și 'ncontra faptei vōstre
 S'armați pe ai mei filii?

“Ah! sōrta spăimentabilē! când numai Tiberin
 In furia'i funestă ar fi servit tyrannilor
 Trădându'si a sa patrie, durerea-ar' fi fost mare,
 Quōci trădătoru-questa eră fiul meu propriu“
 Ci, Titu! el heroul, amorul țerraei sallaei!
 Speranța mea, din ermă ș'a tōtei Romaniasii
 Titu! o Dei! . . .

Și când Titu appare, audil' Romanie:

BRUTU

„La doi fii din rărunchi'mi mă dette cerul pater.

Pe unul nu 'l mai am..... A! svânturate, spune.
Mai am încai un filiu?

TITU

“Nu mai mult nu ai.

BRUTU

“Raspunde dar la jude, daqua nu 'mi ai dis pater:
Ai fost resolut singur spre-a Patriaei 'mpilare
Ş'a frânge jurăminte?

TITU

“N'am resolut nimica.

Plin d'un venin de mörte que în spaimă mă devoră
Inimă'mi suprapriusă de marea'mi rătăcire,
Răpită dela mine, fu un moment culpabil;
Şi est moment m'accopere d'o-ete-ni turpitate,
Şi scumpaei maellae patriae perduiu a mea credință,
“Trecënd momentul asta, mustrarea consciinței
E tot atât de mare că-horribila mea crimă,
Şi 'n dreptul seu resbună a Romaei libertate
Pronunță-a mea sentință, quō Roma te contēplă
Şi quere-a mea pedépsă pentr'un exemplu mare:
Prin justul meu suppliciu se quere-a 'nspăimântă
Pe viitor Romanii que-ar încercă să facă
Aqueea que-am făcut.

Amea mörte va facee atâta bine Romaei
Pe quât ş'a mea viață, și sângele aquesta
Util Patriei maelle ş'a quărui puritate
Ađi numai è întinată, eră ursit să curgă
Şi tot să se mai verse, s'adape, și să crească
Al Libertății arbor.

“O console al Romaei, în ultima mea oră
Prevēdu dintr'o cetate quo... esse-o Romaniei.....
Să möră Titu, pater. Trăiascs Romania!,”

Auđi tu, Romania, din quare edificiu
Deschis'al ochi 'n lume, și quariți sunt părinții
Şi cum durerea nascerii că delicios suppliciu

Le-a-fost qua să producă în exaltarea minții
 O filie ca tine și forțe și virilă
 Etern predestinată din planul Presciinței
 Spre-o misiune 'naltă, o vergine ducile,,
 O filie că tine să iei forme gigantae
 Să crești atâția secolii, având lumea pupilă
 Și 'n-mână'ți destinațiile să ții ca un Atlante
 Din 'naltul capitolului să'ți ai larii, părinții
 Pe Bruți și pe Valerii, și sentiri d'adamante
 Pe Mutii de Scevola, Orații Cuiratii
 Și Regulii, și Marii, Ispanicei, Scipionii,
 Spartacii, Catilini Mecenii, Cicinații
 Și Brutii și Cesarii, Pempei și Catonii;
 Virgilii, Augustii, Ovidii, Lucanii
 Și Plauți, și Horatii; Antonii, Ciceronii,
 Taciti, Livii, Seneci, Clementii Christianii,
 Justinii, Ieronymii, Ecclesiaei colone;
 S'evangelise sufletul, regenerând Romanii,
 Să reînsuffle inima la vergini, la matrone
 La heroismul virilor la rugu, la rotă, cruce,
 Să 'ntrcă în virtute Lecnae și Spartanae
 Să dea caragiu bărbaților stâlparilejae și ducce
 Să mără pentru Patrie și cu Tra an să viiă
 Unde Andreiu apostolul cu Pin și străluce,
 Să 'nvingă Decebalii spre-a dă ființă ție
 Spre-a îndochinā Zamolxii cu nalta ta doctrina
 Lucifer între stelle, și 'ntre păgâni creștină.
 Că primitva-Ecclesie din gîntea mai allésă
 În candida'ți tunică, în manta ta divină
 Purtând candellă d'aur, te-allesse Christu miréssă:
 La mystica ta nunta fii offeri innellul,
 Te ploclamò de Mater augustă 'mpērătessa.
 În tînda Marturieii destinsu'țiai drapellul
 Cu aquilla cruciată în cercul evangelicu
 P'al quărui focar splendid residă Christu Amnellul.
 Martyrele te cîntă în choral lor angelicu
 Celebră cu Prophetul pe radiosul munte,
 Și angelii repetă în hymnul lor quel bellicu:
 "Din sânul tîu eșirò archimartyri de frunte
 Părinți mari ai Ecclesiaei, prin verva lor divină
 Martyre adorabili, bravând torturae cruntae
 "Clemente Isapostolul. Drosida mult senină

Franklin-dacicu sau Sava, arhimartyr de frunte,

Quintilian, Niceta, Doclida heroina,

"Maxim, Ermil, Stratonicu, toți purtători de cruce,

Emilian Căpitan, Gautia inclită,

Si Theotimu celebru que că un deu străluc;

"Urful-archiepiscopul, onorea renunită,

Părinți toți ai Ecclesiei, ș'aquea viață d'angel

Luciferantul Dada, că iacără imiită

"Ș'aquele typ al virtuților, modest că un archangel,

Mult sapientul Sava, și Cyrillu cuviosul,

Și geniul Picturei, model lui Michel-Angel.

"Maestru al lui Dante, vatele radiosul

Methodicul Methodiu quare fedel depinse

Județul după urmă, infernul fiorosul

"Și paradisul splendid, și paganismu 'mpinse

Să ia nume de angel, moderu Iezechiel,

Din lăcymósa valle tot crinul îl distinse,

"Și din Bogore fece un angel Michael.

Ai îmblândit Barbarii prin sântul Evangeliu

Ai creștinat Geti-Gothii, chiamând în Israel,

"Germanii luminat'-ai cu al Dreptății Heliu

Ai creștinat Bulgarii cu Slavii în preună

Ai romanit Cumanii, și cu-al baptesmei oia

"Ai uns stirpea Magiarilor, dând cruce și cunună

La Stephan, la Corvinilor familie romană:

Ai federat regate cu-o patria comună

"Al Romano-Bulgarilor în Dacia ripiană

Și al Ungro-Valachiei din Istru pîn' la Tissa

Dominiu al Carpaților în Dacia traiană,

Avuși nume-auguste în țerra ta promisă

Albinii și Nigrinii, Ioanni, că Ioann unul

Radi, Mirci, Vladi, Stephani Convini (să fiă disă)

Cercer, Michai, Michai și Alexandru Bunul

Și Cantimiri, Alexandru, George, Carol primul

Ioanni cu toți în secolii, că Calăian străbunul,

Que precursori însemnă la deul-Omu subimul.

Ți adduci a minte inclită, dilectă Romanie

De Brutu al teu pater, de Titu marinimul

Que te prevede splendidă în santa agonie

Strigând: „Sa móră Titu, Romania trăiască!

IV

(No. 50 R.)

Traiesci, sublima Mater, de trei mii d'anni aproape,
 Și peste-eternitate vei mai trăi, și încă
 Quât va trăi Cuvântul sau Rația divină.

Cunosci însă-adevărul eternității talei?
 Sau, fii tîi sciu ore affundu-astui myster?
 A causeror cansă aqwestor mari prodige
 E, cum am dis, credința que-avuși d'eterna lege
 Quô *bunele* principe dau consequinț' *mai bune*
 Și *queea quare semeni, aqueea vei culege*.

Lycurgu semēnò 'n Sparta credință, nonterese,
 Și după mörte însuși devotament culesse
 Ci Brutu pentru Roma își sacrifică filii
 Și Titu, și mai mare abnegă viața mörta
 Spre cresce-o Romanie să aibi viața vie
 Predestinată-o dată spre sântul Evangeliu,
 Qua Romania aqueasta crescută, educată
 In cecoli preparată cu-asemenenea principe,
 Aqueastă Romanie, fiind Democrația
 Intrégă grandioasă, ungēdu-se devine
 Ecclesie Mirésă a Popolului-Cristu.

Părintele tēu Brutu își sacrifică filii
 Pentru romana ginte. Iar Pater quel mai mare
 Universalul Pater își sacrifică Filiul,
 Divinul, primogenitul și consubstanțialul
 Dilectul, coneternul și unicul sēu Filiu'
 Nu in parte pentru Roma, ci-umanitatea intrégă.

Aqueasta è doctrina que lüngö quea romană
 Te revesti cu Deul in Omul-aquest Nuou
 Din filie a Bruților ai devenit Apostol.

Archimartyr și splendidă prin lungele'ti martyre
 Prin luptae de Archangel, prin lacrymae amarae
 Qua să te bucuri inlită, curată, luminată
 Prin-focu-experienției la marea destinată
 Qua să agungi acolo..... Te uită o Archangel:
 LA EVUL DOË DECIA Citesce al lui nume:

Ἀνατολή ὄνομα Ἀυτοῦ

Tu ai să'i deschidi porțile și regii să te-admire

V.

(No. 15 B.)

Din multele 'ți triumphe desceptiuni amarae
 Adesea în neastêmper de quelle fiitóre
 Cu-o minte maladiva, 'ți ai fost perdu curagiul;
 Ci ai avut și Angelul que-te conservă întregă
 Și te scutesce 'n calle, qua nu cum-va de stânce
 Picioarul să se împedice, și peste lei balauri
 Să treci triumphătóre,

VI.

(Nor 55. R.)

Avuși mare încredere ș'afarö și în intru
 Și mult ai fost delusă în marea ta speranță;
 Ci angelul custode, Credința 'ți exemplară
 Te-assicură în tóte quö quât è sacrificiul
 Atâta è și premiul, și la martyriu mare
 E mare și coróna

VII.

(No. 18. R.)

Trădata în mari pacte promissiuni banali
 Cà individ 'ți adduce disgustul, gâbeneala
 Cà Stat paralytia te scurge în putere
 În sângele finațelor, în mersul guvernării.
 Ci 'n brațul têu quel tare vei rumpe legăminte
 Vei sparge-ori-que obstacol și 'n secolul que vine
 Vei da exemplu mare popórelor seduse

Pe patru mii de anni.

Și arătând salvarea, vei face să cunóscă
 Quö *Răsărit* è numele'i, vei proclamă și erige
 Sau splendida chreștină republică romana
 Sau turma și păstorul, Cesariatul-Christu.

TABLA DE MATERIE.

PERIODUL ANTËIU.

DACIA.

	pag.
EPOCHA ANTEIA. Zamolxe — Dacii	3
Brenu — Gallii	7
EPOCHA ADOA. Romanii și Dacii	8
Ulpiu Traian — Decebal	14
Dacia provinciã romanã	20
Limba rusticã latinã — limba Dacilor	21
EPOCHA A TREIA. Adrian gelosia lui	31
Marcu Aureliu	33
Nigru și Albin — Sever	34
Caracalla — cetatea Caracal — Severininopole sau Turnul Severinului	38
Chrestinii începutu a fi appërați	43
EPOCHA A PATRA. Aurelian, Dacia nouã	40
Romanii Chreștini iau numele de gothi	47
Ecclesia își are historia sa que este indenticã cu historia Romanilor	50
Manuscrise importante pe lungu documentele conservate de Ecclesie	53
Constantin — Roma nouã; Patru Episcopi ai Daciei	61
Episcopl Theotimu	63
Attila	68
Imperiu Appusului cade	64

PERIODUL AL DOILEA.

DACIA MIXTA.

EPOCHA A CINCIA. Romãni și Imperiul Byzantin	67
Mahomet óspe la Heracliu	69
Bulgarii — Romãni chrestineadã pe Bulgari	71
Schisma Appusenilor	73
Romãni autonomi cu Ducii lor	74
Regatul federativ Romãno-Bulgar — Tendința Romãni-	

lor de a luă din preună cu Bulgarii Constantinope și de a restabili imperiul roman	76
Românii christianisă pe Unguri—Regatul federativ al Ungro-Valahilor — Stephan primul rege al Ungro-Valachiei	78
Bănatul Severinului cu Negri Bassarabi	79
Frații Petru și Asan	82
Ioan se proclamă Imperatorul Românilor	85
Ioan se recunoasce rege al Românilor și Bulgarilor, ajută pe Răsăriteni, bate pe Latini. Unirea lui cu Banul Severinului. Fondarea Craiovei	89
Insemnare preparatorie	90
Tătarii	93
Bela IV.—Cavalerii Ioanniți.—Persecuția Românilor ca orthodoxi	95
Românii constrinși din toate părțile se decidu a forma două mari ducate pure române	97

PERIODUL AL TREILEA.

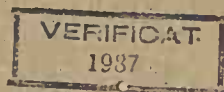
ROMANIA PURA

EPOCHA ANTELA	101
Hanul trecerii-prima constituția	103
Radu I. Negru Bassarab	106
Michaiu I. Negru Bassarab	108
Dan I. Negru Bassarab	109
Stephan I. Mai-lat Negru Bassarab	115
Ștefan I. Negru Bassarab	113
Primii Domni ai Moldaviei	119
Alexandru I. Negru Bassarab	119
Vladislav I. Negru Bassarab	120
Insemnare despre Moldavia	121
Niculae I. Negru Bassarab	123
Radu II. Negru Bassarab	124
Fiii lui Radu II. Dan și Mircea—Insemnare	125
EPOCHA A DOA. Turcii	127
Mircea I.—Amurat—Miloș—Vitejescul—Baiazet.	128
Stephan II. al Moldaviei—Roman—Petru III. Inga-Alexandru quel bun—Insemnare	130
Alexandru I. al Moldaviei.	133

Fiii lui Mircea I. și fiii lui Alexandrul I.	134
Uniția în Moldavia	135
Vlad III Dracu și Ioan Corvinu	142
Dan IV capul scôlei Dănismului sau Ciocoismului	144
Vlad IV	145
EPOCHA A TREIA. Vendieta, Vlad V, Tepeș	155
Quine é Matheas Regele Ungariei?	156
Stephan V al Moldaviei quel mare	161
Radu IV quel frumos cade, Vlad IV se realtă	165
EPOCHA IA PATRĂ. Domni și Bei, Radu quel mare	172
Bogdan III.	175
Négu I Bassarab	176
Meemet beiu și Radu dela Affumați	178
Stephan VI al Moldaviei	180
Petru Rareș	181
Bei Munteni	187
Bei Moldoveni	189
EPOCHA A CINCIA — Michai Bravul	193
Victoriile lui Michai	195
Un domnu Țigan în Moldavia, Pretențiunile lui Sigismund Bathory. Băta'ea dela Călugăreni	196
Turcii înnecați în Dunere	199
Vindieta lui Michaiu	202
Cardinalul Andreiu Bathory	204
Moldovenii próclamă pe Michaiu Domnu al Moldaviei Michaiu Domnu al României, Moldaviei și Transylvaniei	208
INSEMNARE — Causele declinării	209
Michaiu trece la Rodolf	213
Complot — Ucciderea lui Michaiu	214
EPOCHA A ȘESE — Simeon Movilă -- Radu Șerban Pasarab	218
Matheiu Bassarab	219
Constantin Bassarab. — Phanarioții	220
Șerban, Constacozen	222
Constantin III Bassarab Brâncoveanul	226
Cantimirii și Cantacuzenii	227
Muscalii și Turcii — Primul resbel	234
Arestarea, martiriul Brâncovenilor	235
Stephan Cantacuzen	236
EPOCHA A ȘEPTEA Bei și Gospodari — Inceperea regimului Phanariot — Mavrocordații	237
Michael Racoviță George Ghica - Constantin Racoviță	239

Matheiu Ghica - Cehan - Scarlat Ghica - A. Ghica —	
Grigoriu Calimache.-Môrtea lui C. Mavrocordat	241
Resbellul Ecaterinei— Russia ocupă Bucovina .	242
Mavrogene	244
Pasvantoglu— Mihael Suțu— C. Hypsylante Unirea	
Beilicurilor-Muscalii dela 1806. I. Caragea Alex; Suțu	
Zavera lui Hypsylante — Tudor Vladimirescul .	245
EPOCHA A OPTA. Grigoriu Ghica—Ioan Sturdza-- Muscalii	
dela 1828- Alexandru Ghica Michael Sturdza - George	
Bibescu - Zavera și contra Zavera dela 1848 . . .	249
Rolul Românilor în 17 seculi	252
Conclusio	253
Oracol la Ronani	257

INSEMNARE

Sommarul dela fiă-quare capitol va putea servi nu numai scolarilor spre ținerea de minte, ci și însuși professorilor atât la prelecție quât și la cercetarea que va facee elevilor sei.

VERIFICAT
2017

Prețul 1 leu 50 bani

Librărioeloe din Județe și amatori să se adreseze la
cantorul Autorului